

Ш. РАҲМАТУЛЛАЕВ, Н. МАМАТОВ,
Р. ШУКУРОВ

ЎЗБЕК ТИЛИ
АНТОНИМЛАРИНИНГ
ИЗОҲЛИ ЛУҒАТИ

УНИВЕРСИТЕТЛАР ВА ПЕДАГОГИКА
ИНСТИТУТЛАРИНИНГ СТУДЕНТЛАРИ
УЧУН ҚўЛЛАНМА

Филология фанлари доктори, профессор
И. Қ. Қўчқортоев
жамоатчилик асосида таҳрир қилган.

ТОШКЕНТ—«ЎҚИТУВЧИ»—1984

Бу луғат ҳозирги ўзбек тилидаги антонимларнинг дастлабки луғати бўлиб, унда 495 антонимик гурпуага бирлашувчи 1800 га яқин антонимик жуфтлик тасвирланган. Антонимик муносабат лексик маънолар ора белгиланиб, антонимларнинг маъноси таърифланган ва мисоллар келтирилган. Айни вақтда ҳар бир антоним остида, агар мавжуд бўлса, синоними ҳам келтирилган. Луғатнинг кириш қисмида антонимларнинг табиати, турлари ва ўхшаш тил ҳодисаларидан фарқлари ҳақида қисқача маълумот берилган.

Луғат филология факультетлари студентларига, тил ва адабиёт ўқитувчиларига мўлжалланган. Бу луғат бадиий ижод ҳаваскорлари ва умуман ўзбек тилининг лексик бойлиги билан қизиққан ҳар бир зиёли учун ҳам фойдали қўлланма бўлади.

Алфавит	4
Сўз боши	5
Кириш	7
I. Луғатга антонимларнинг танланиши	7
II. Луғатнинг тузилиши	12
Шартли қисқартмалар	18
Луғат	19

A— 19	Қ— 106	Х— 186
Б— 36	Л— 127	Ч— 192
В— 63	М— 129	Ш— 196
Г— 64	Н— 138	Э— 198
Д— 67	О— 142	Ю— 202
Е— 72	П— 154	Я— 203
Ё— 75	Р— 156	Ў— 204
Ж— 81	С— 158	Қ— 207
З— 85	Т— 169	Ғ— 211
И— 90	У— 179	Ҳ— 212
Й— 101	Ф— 184	

Кўрсаткич	214
---------------------	-----

©«Ўқитувчи» нашриёти, 1980.

Р 70105—215 300—80 4602020000
353(04)—80

Аа	Жж	Нн	Фф	Ээ
Бб	Зз	Оо	Хх	Юю
Вв	Ии	Пп	Цц	Яя
Гг	Йй	Рр	Чч	Ўў
Дд	Кк	Сс	Шш	Ққ
Ее	Лл	Тт	Ъъ	Ғғ
Ёё	Мм	Уу	Ьь	Ҳҳ

Қўлингиздаги луғат ўзбэк лексикографияси тажрибала-рига суянган ҳолда, антонимлар бўйича ёзилган илмий ишларни ва нашр қилинган луғатларни ўрганиш асосида тузилди. СССРда шу кунгача эълон қилинган антонимлар луғатлари кўп эмас. В. Н. Комиссаровнинг инглиз тили антонимлари бўйича, В. М. Завьяловнинг немис тили антонимлари бўйича тузган луғатлари бу тип луғатларнинг тўнғичлари ҳисобланади. Кейинроқ Л. А. Введенскаянинг, Н. П. Колесниковнинг рус тили антонимлари бўйича, М. Х. Ахтамовнинг бошқирд тили антонимлари бўйича тузган луғатлари босилиб чиқди.¹

Луғатимизни тузишда, антонимлар луғатларидан ташқари, А. Ҳожиевнинг ўзбек тили синонимлари бўйича, Ш. Раҳматуллаевнинг ўзбек тили фразеологик бойлиги бўйича тузган луғатларидан ва бошқа луғатлардан, шунингдек ЎзФА Тил ва адабиёт институти луғат секторининг картотека фондидан ҳам фойдаландик.²

1. В. Н. Комиссаров, Словарь антонимов современного английского языка, М., 1964; В. М. Завьялова, Антонимы (Пособие по лексике немецкого языка), М., 1969; Л. А. Введенская, Словарь антонимов русского языка, Ростов-на Дону 1971; Н. П. Колесников, Словарь антонимов русского языка, Тбилиси, 1972; М. Х. Ахтамов, Бошкорт теленен антонимлар нузлеге, Өфө, 1973. Яқинда, луғатимиз нашрга тайёрлангач, М. Р. Львовнинг луғати нашрдан чиқди: Словарь антонимов русского языка, М., 1978.

2. А. Ҳожиев, Ўзбек тили синонимларининг қисқача луғати, Т., 1963; Ш. Раҳматуллаев, Ўзбек тилининг қисқача фразеологик луғати, Т., 1964.

Айрим масалаларда, масалан, луғатга антонимик жуфтликлар танлашда, луғат мақолалари структурасини белгилашда, антонимлар табиатини турли нуқтаи назарлардан ва аниқ очишга интилишда мустақил йўл тутишга тўғри келди.

Бу луғат қўл ёзмаси билан Ф. А. Абдуллаев, А. Ҳожиев, Э. Фозилов, О. Усмонов, Т. Алиқулов, А. Маҳмудов, Й. Абдуллаев, М. Омилхонова, А. Сайфуллаев ўртоқлар танишиб чиқиб, ўз маслаҳатлари билан катта ёрдам бердилар. Авторлар бу ўртоқларга самимий миннатдорчилик изҳор этади.

Антонимлар луғатини тузиш ўзбек лексикографиясида дастлабки тажриба бўлгани сабабли бу луғат айрим нуқсонлардан холи бўлмаслиги мумкин. Авторлар луғат сифатини яхшилашга ёрдам берадиган барча танқидий мулоҳазаларни миннатдорчилик билан қабул қилади.

I. Луғатга антонимларнинг танланиши

Қарама-қарши, зид маъно билдирадиган сўзлар бири иккинчисига нисбатан антоним дейилади: *катта* — *кичик*, *узоқ* — *яқин*, *чап* — *ўнг*, *соғаймоқ* — *касал бўлмоқ*, *муҳаббат* — *нафрат* каби.

Сўз туркумлари бўйича антонимлар белги билдирадиган сўзлар доирасида, айниқса сифат ва равишлар орасида кўп учрайди: *яхши* — *ёман*, *баланд* — *паст*, *тор* — *кенг*, *қаттиқ* — *юмшоқ*, *тез* — *секин*, *оз* — *кўп* каби.

Сифат антонимларнинг бир қисми тасдиқ, мавжудлик маъносини ифодаловчи *-ли*, *бо-* ҳамда инкор, номавжудлик (йўқлик) маъносини ифодаловчи *-сиз*, *бе-*, *но-* каби аффикслар воситасида ясалади: *бахтли* — *бахтсиз*, *ақлли* — *баёқл*, *инсофли* — *ноинсоф*, *бохабар* — *бехабар* каби. Бу мисоллар ўзбек тилида *-ли* ва *-сиз* каби аффикслар воситасида турли ўзаклардан ясалган сўзларнигина эмас, балки айни бир ўзакдан ясалган сўзларни ҳам антонимлар деб тан олиш лозимлигини кўрсатади.

Бироқ бундай аффикслар воситасида ясалган барча сўзлар антоним бўлавермайди. Айни бир ўзакдан юқоридаги аффикслар воситасида ясалган сўзлар ўзакдан англашиладиган маънонинг оддий тасдиқ ёки инкори бўлмай, балки ясалмадан яхлитлигича янги лексик маъно ифодаланса, шундагина бу сўзлар антонимлар бўлади. Бундай ясама сўзларнинг антонимлар эканлигини бу сўзларга шу тилда туб сўз синоним мавжудлиги билан текшириб кўриш мумкин. Масалан, *кучли* сўзига *зўр*, *кучсиз* сўзига *заиф* каби синонимнинг мавжудлиги ёки *жонли* сўзига *тирик*, *жонсиз* сўзига *эса* *ўлик* каби синонимнинг мавжудлиги уларнинг антоним эканини кўрсатади.

Бир ўзакдан ясалган сўзлар шу ўзакдан англашилган

предметнинг оддий тасдиқ ва инкорини билдирса, юқориди таъкидланган хусусиятларга эга бўлмаса, улар антоним бўла олмайди. Масалан, *дафтарли* — *дафтарсиз* сўзларидан ҳар бири яхлитлигича янги лексик маъно англатмайди, демек, антоним бўлмайди. Бундай хусусиятли ҳодисалар антонимлар луғатига деярли киритилмади.

Сифат туркумига хос антонимлар ҳажм (*катта*—*кичик*, *баланд*—*паст*), ҳолат (*иссиқ* — *совуқ*, *ёш*—*қари*), характер-хусусият (*сахий*—*хасис*, *ботир*—*қўрқоқ*, *ақлли*—*аҳмоқ*), шакл (*тўғри*—*эгри*), маза (*аччиқ*—*ширин*) каби маъноларни англатади.

Равиш туркумига хос антонимларнинг кўпи ўрин, масофа (*бери*—*нари*, *узоқ*—*яқин*), пайт (*кеча*—*эртага*, *аввал*—*кейин*), ҳолат (*тез*—*секин*; *аранг*, *зўрға*—*бемалол*, *даст*), миқдор (*кўп*—*оз*), мақсад (*атайин*, *атайлаб*, *жўрттага*—*беихтиёр*, *бехосдан*) каби маъноларни англатади.

От туркумига хос сўзлар ичида ҳам антонимлар анчагина. Булар асосан *бойлик*—*калбағаллик*, *ботирлик*—*қўрқоқлик* каби белги отлари, қарама-қарши томонларни билдирувчи *шарқ*—*ғарб*, *жануб*—*шиғол* каби сўзлар ҳамда йил фаслларининг ва сутканинг қарама-қарши нуқталарини билдирувчи *бахор*—*кўз*, *ёз*—*қиш*, *кеча*—*кундуз*, *тонг*—*шом* каби сўзлар бўлади.

Феъл туркумида ҳам антонимлар кўп. Булар асосан белги билдирувчи антоним сўзлардан (сифатлардан, равишлардан) ясалган феъллар бўлади: *кенгаймоқ*—*тораймоқ*, *кўпаймоқ*—*озаймоқ*, *секинлашмоқ*—*тезлашмоқ* каби. Бундан ташқари, антонимлар қарама-қарши ҳаракатни билдирувчи *бормоқ*—*келмоқ*, *кирмоқ*—*чиқмоқ* каби туб феъллар орасида ҳам бор.

Бирор феълнинг сифатдош формаси мазмунан сифатга тенглашса, антонимик жуфтлик ҳосил қила олади. Сифатдошларнинг антонимик жуфтлик компоненти бўла олишини белгилашда уларнинг яхлитлигича янги лексик маъно билдиришини, шу тилда синоними мавжудлигини ҳисобга олдик. Масалан, *ўқиган*—*ўқимаган* сўзлари *билимли*—*билимсиз*, *илмли*—*илмсиз* каби жуфтликларга синоним; *билимсиз* сўзига антоним бўладиган *ўқиган* сўзи «мутолаа қилган» маъносини эмас, балки «билим олган» маъносини англатади. Ана шундай белгиларга эга сифатдошлар антонимлар луғатига жуда чекланган миқдорда киритилди.

Бирор феълнинг равишдош формаси равишга, ҳаракат номи формаси отга кўчган бўлса, шундагина улар антонимлар луғатига киритилди: *бошлаб* (равишга кўчган; синоними—*аввал*, *олдин*; антоними—*кейин*, *сўнгга*), *уруш* (отга кўчган, антоними—*тинчлик*) каби. Бундай ҳодисалар ҳам луғатга жуда оз киритилди.

Аслида бир-бирига зид маъно билдирмайдиган, фақат айрим текстларда қарама-қарши маънода ишлатиладиган сўзлар контекстуал антонимлар дейилади: *туз*—*қанд*, *ўт*—*сув* каби¹. Антонимлар луғатига узвал антонимларгина киритилди.

Кўпгина тилшунослар қариндошлик билдирувчи *она*—*си*—*нгил*, *ака*—*ука*², *ўғил*—*қиз*, *тоға*—*хола*³ каби сўзларни антоним ҳисоблайдилар ва антонимлар луғатига киритадилар. Масалан, М. П. Колесников антонимларга *бабка*—*дед*, *бабушка*—*внучка*, *батюшка*—*матушка*, *брат*—*сестра*, *вдова*—*вдовец*, *внук*—*внучка*, *девочка*—*мальчик* каби сўзларни келтиради.⁴ Ҳали тортишувли бўлгани сабабли биз бундай сўзларни антонимлар луғатига ҳозирча киритмадик.

Антонимларни белгилашдаги асосий ўлчов—лексик маъно, яъни сўзларнинг зид маъноларни билдириши. Шу билан бирга, сўзларнинг антоним эканини белгилашда мантиқий марказ принципидан ҳам ўринли фойдаланиш лозим. Антонимик қутбларнинг ўртаси деб фараз қилинган нуқта ёки икки антоним сўз билдирган тушунчалар ўртасидаги оралиқ тушунча мантиқий марказ дейилади (Мантиқий марказни шартли равишда М ҳарфи билан белгилаш мумкин). Масалан, баҳони англатувчи *яхши* (4) ва *ёмон* (2) сўзларига нисбатан *қониқарли* (3) сўзи, *кеча* ва *кундуз* сўзларига нисбатан *тонг* ва *шом* сўзлари, *баландлик* ва *пастлик* сўзларига нисбатан *текислик* сўзи мантиқий марказ ҳисобланади.

Мантиқий марказ бўлиб келадиган сўз одатда нейтрал, нормал ҳолатни билдиради. Овқатнинг туз-намаги жойида бўлса, нормал ҳисобланади. Туз миқдори нормал ҳолатдан оз

1. Қаранг: У. Турсунов, Ж. Мухторов, Ш. Раҳматуллаев, Ҳозирги ўзбек адабий тили, Т. 1975, 39-бет.

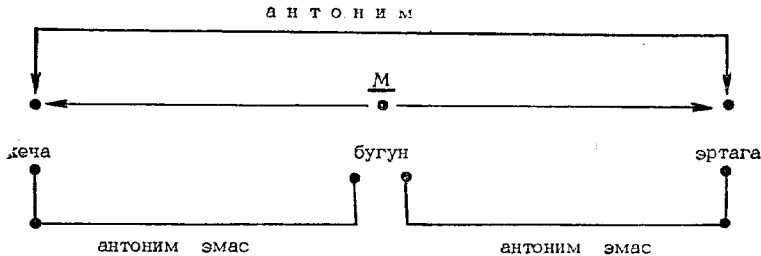
2. С. Усмонов, Антонимлар, «Ўзбек тили ва адабиёти масалалари» журнали, 1958, 2-сон, 38-бет; В. И. Ключева, Проблема антонимов, Ученые записки МГПИИЯ, том IX, М., 1956, 78-бет; Ҳозирги ўзбек адабий тили, I том, 1966, 146-бет; У. Турсунов, Ж. Мухторов, Ш. Раҳматуллаев, Уша асар, 36-бет.

3. Ҳозирги ўзбек адабий тили, I том, 1966, 146-бет.

4. М. П. Колесниковнинг юқориди таъкидланган луғатига қаранг.

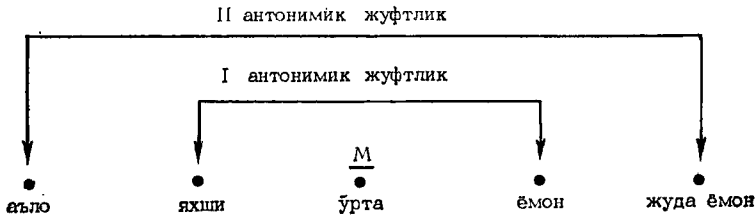
бўлса ёки бутунлай бўлмаса, тузсиз, ортиқ ёки жуда кўп бўлса, шўр дейилади. Ана шундай нормал ҳолатнинг икки қарама-қарши қутбини билдирувчи *тузсиз* ва *шўр* сўзлари ўзаро антоним бўлади.

Масалага мантиқий марказ нуқтаи назаридан қаралса, шу кунгача антоним деб ҳисоблаб келинган *кеча* — *бугун*, *бугун* — *эрта*, *қиш* — *баҳор* каби жуфтликларнинг антоним эмаслиги, чунки улардан бири асли оралиқ тушунча, яъни мантиқий марказ эканлиги маълум бўлади. Мантиқий марказга асосланиб фикр юритсак, *кеча* — *эртага*, *баҳор* — *куз*, *ёз* — *қиш* сўзлари антоним экани аниқ кўринади. Буни схемада қуйидагича кўрсатиш мумкин:

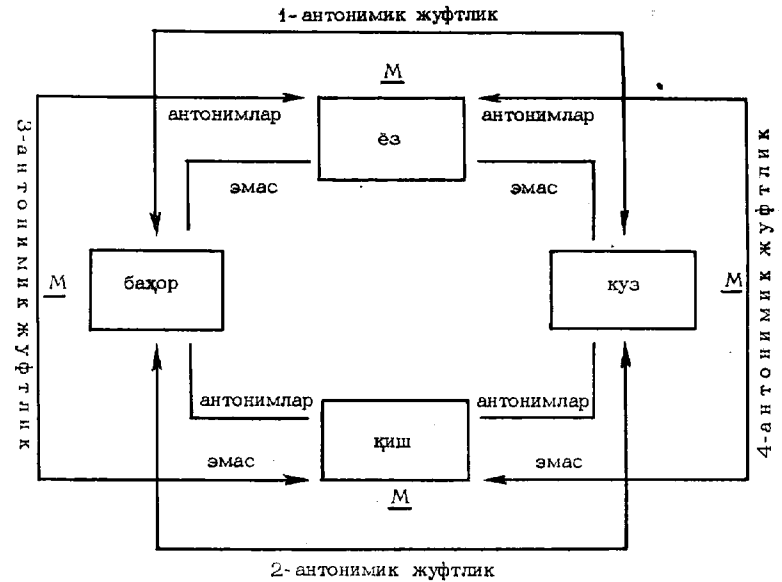
Ўтмиш — *ҳозир* — *келажак*, *иссиқ* — *илиқ* — *совуқ* каби муносабатларни ҳам ана шундай схема чизиб кўрсатиш мумкин.

Айрим ҳолларда мантиқий марказнинг икки томонида қарама-қарши тушунчаларни билдирувчи бир неча жуфтлик бўлади: *аъло* (*жуда яхши*) — *яхши* — *ўрта* (M) — *ёмон* — *жуда ёмон* каби. Буни схемада шундай кўрсатиш мумкин:

Бундай ҳолларда ўз маъносига кўра мантиқий марказдан тенг узоқликда жойлашадиган сўзлар ўзаро антонимик жуфтлик ҳосил қилади.

Фасл билдирувчи *баҳор*, *ёз*, *куз*, *қиш* сўзларининг антонимик муносабатини схемада қуйидагича кўрсатиш мумкин:

Бу ерда *баҳор* сўзи билан *куз* сўзи, *ёз* сўзи билан *қиш* сўзи, шунингдек *куз* сўзи билан *баҳор* сўзи ва *қиш* сўзи билан *ёз* сўзи ўзаро антонимлардир. Схемадан кўринадики, *баҳор* — *куз* муносабатида *ёз*, *куз* — *баҳор* муносабатида *қиш*, *қиш* — *ёз* муносабатида *баҳор*, *ёз* — *қиш* муносабатида эса *куз* мантиқий марказдир.

Дунё томонларини билдирувчи *шарқ*, *ғарб*, *жануб*, *шимо* сўзларининг, шунингдек сутканинг айрим қисmlарини билдирувчи *кундуз*, *кеча*, *шом*, *тонг* сўзларининг ўзаро антонимик муносабатини ҳам шу схема асосида кўрсатиш мумкин.

Баъзи антонимик жуфтликларда мантиқий марказни билдирувчи алоҳида сўз бўлмайди. Масалан, *қаҳқаҳа* — *фарёд*, *кулги* — *ийғи* жуфтликларида мантиқий марказни билдирувчи алоҳида сўз йўқ, аммо оралиқ ҳодисанинг ўзи бор: у — кишининг кулмасдан, йиғламасдан, нормал турган ҳолати. Бун-

дай ҳолларда мантиқий марказ сифатида экстралингвистик факторни — воқеликнинг ўзини кўзда тутиш лозим бўлади.

Бор — йўқ, адабли — адабсиз каби баъзи антонимик жуфтликларда оралиқ тушунча, бинобарин, мантиқий марказ умуман бўлмайди. Бундай ҳолларда сўзларнинг антонимлиги асосий ўлчов — ўзаро зид маънони англатишлари асосида белгиланади.

Баъзи луғатларга *аллопатия — гомеопатия, анаболизм — катаболизм* каби терминологик антонимик жуфтликлар кўп-лаб киритилган.¹ Биз бундай антонимик жуфтликлардан намуналар бериш билангина чекландик.

Луғатларнинг баъзисида туб ва ясама сўзлардан иборат антонимик жуфтликлар биргаликда берилган,² баъзисида эса булар алоҳида-алоҳида берилган.³ Қўлингиздаги луғатда тузилиш жиҳатидан турлича бўлган антонимлар биргаликда берилди. Чунки бундай қилиш луғат мақоласида тилдаги ҳар қандай антонимик жуфтликни қамраб олишга имконият яради.

Антонимик муносабат фақат сўзлар орасида эмас, балки сўз билан фразеологик ибора орасида ҳам (*ботир — чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган; қўрқоқ — юрагида ёли бор* каби) воқе бўлади. Шунинг ҳисобга олиб, бу луғатга фразеологик ибора қатнашадиган антонимик жуфтликлар ҳам қисман киритилди.

II. Луғатнинг тузилиши

1. Луғат қатъий алфавит тартибида тузилди.

2. Луғатда икки хил мақолалар — изоҳ мақолалари ва ҳавола мақолалари мавжуд.

3. Изоҳ мақоласи анча мураккаб тузилишли бўлиб, унда аввал антонимик жуфтлик келтирилади. Изоҳ мақоласини бошлаб берувчи бундай жуфтликда антонимлар алфавит тартибида жойланди: *ёмон — яхиш, секин — тез* каби.

4. Изоҳ мақоласида, агар мавжуд бўлса, ҳар бир антоним остида синоними келтирилди. Бундай синонимларни остустида жойлашда алфавит тартибига эмас, балки уларнинг нутқ-

¹ Н. П. Колесниковнинг юқорида таъкидланган луғатига қаранг.

² Юқорида таъкидланган луғатларга қаранг.

³ В. Н. Комиссаровнинг юқорида таъкидланган луғатига қаранг.

да оз-кўп ишлатилишига амал қилинди. Фразеологик ибора антоним бўлиб келса, у синоним сўзлардан кейин жойланди.

ХАФА 2

ғамгин
ғамли
ғуссали
қайғули
қовоғидан қор ёғади

ХУРСАНД 2

шод
хурғам
хушнуд
вақти чоғ
оғзи қулоғида

Бундай антонимик группанинг биринчи вертикал қаторидаги ҳар бир сўз иккинчи вертикал қаторидаги ҳар бир сўзга антоним бўлади. Масалан, юқоридаги антонимик группада антонимик жуфтликлар миқдори 36 та бўлади.

5. Антонимик жуфтликлардан нутқда энг кўп ишлатиладигани доминант жуфтлик деб белгиланди. Масалан, *ботир — қўрқоқ, ботир — юраксиз, жард — қўрқоқ, жард — номард, дов юрак — юраксиз* каби жуфтликлардан биринчиси шундай хусусиятга эга.

Луғат мақоласида доминант антонимик жуфтлик қора рангли бош ҳарфлар билан ёзилди. Уларнинг синонимлари эса қора рангли кичик ҳарфлар билан ёзилди:

АЗОБ

азоб-уқубат
заҳмат

РОҲАТ

ҳузур
ҳузур-ҳаловат
роҳат-фағоғат

6. Шундан кейин ҳар бир антонимнинг маъносига таъриф берилди:

АЗОБ

.....

Руҳан ёки жисмонан кучли даражада қийналиш

РОҲАТ

.....

Руҳан ёки жисмонан кучли даражада яйраш

7. Ҳар бир антоним босма манбалардан, биринчи навбатда бадий асарлардан, шунингдек мақол, матал, қўшиқ каби-лардан олинган мисоллар билан тасдиқланди.

8. Луғат мақоласида мисоллар қуйидаги тартибда берилди:

а) таркибида антонимик жуфтлик ишлатилган мисоллар, қайси антонимик жуфтликни акс эттиришидан қатъи назар,

биринчи навбатда берилди ва кейинги мисоллардан уч бурчак белгиси (Δ) билан ажратилди;

б) шундан кейин аввал доминант антонимик жуфтликнинг биринчи компонентига ва унинг синонимларига, орага тўрт бурчак белгиси қўйиб (□), доминант антонимик жуфтликнинг иккинчи компонентига ва унинг синонимларига мисол бериб борилди;

в) манбалардан олинган цитата мисолларидан ташқари, нутқда кўп ишлатиладиган бирикмалар ҳам ўрни билан келтирилди. Бундай бирикмалар цитата мисолларидан олдин берилди:

ХАБАРДОР

бохабар
огоҳ
воқиф

Бирор нарса бўлишини ёки бўлганини эшитган, биладиган

Ҳаёт Фуломжонга бола юборилганидан хабардор бўлса ҳам, лекин унинг келганидан бехабар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Δ У [Олимжон]—совхоз ҳаётининг ҳамми томонидан бохабар одам. «Тошкент ҳақиқати». Алишернинг барча яқинлари бу гапдан огоҳлар. Уйғун ва И. Султон, «Навойй». Бирор қишлоққа ўт кетса, одамлар дарҳол воқиф бўладилар, ёнғин даф этилади. С. Қароматов, Ҳижрон. □ Сафар бўзчи Абдурахмоннинг тўхтаганидан хабарсиз икки-уч одам нарига ўтган эди. А. Қодирий, Меҳробдан ч.

9. Кўп маъноли сўз бир маъноси билан бир сўзга, бошқа маъноси билан бошқа бир сўзга антоним бўла олади. Масалан, бутун сўзи «йиртиқ, тешик жойи-йўқ» маъноси билан йиртиқ сўзига, «синиқ жойи йўқ» маъноси билан эса синиқ сўзига антоним бўлади. Бундай антоним маънолар луғат мақолаларида араб рақамлари билан белгиланиб, алоҳида-алоҳида изоҳ мақоласи сифатида ишланди:

ХАБАРСИЗ

бехабар

Бирор нарса бўлишини ёки бўлганини эшитмаган, билмайдиган

БУТУН 1

Йиртилмаган, тешилмаган, йиртиқ, тешик жойи йўқ

ЙИРТИҚ

Йиртилган, тешилган, йиртиқ, тешик жойи бор

БУТУН 2

Сянмаган, сяндирилмаган, синиқ жойи йўқ

СИНИҚ

Бутун эмас, бирор жойи учган, кўчган, ёрилган

10. Айрим антонимик жуфтликларда бирор сўз бошқа туркум сўзи сифатида келганида ҳам шундай бўлади. Масалан, ошкор—яширин сифат антонимларга ошкора, очиқ ҳамда шахфий, пинҳон, хуфия, хуфиёна сўзлари синоним бўлса, бу антонимлар ҳол вазифасида (равиш ўрнида) келганида эса, булардан ташқари, очиқчасига ҳамда яшириқча, енг ичида кабилар синоним бўлиб келади. Шунга кўра ошкор—яширин жуфтлигини икки мустақил мақола қилиб бериш лозим бўлади, чунки кейинги маънога оид синонимларни биринчи гурпулага қўшиб бўлмайди: очиқчасига ҳамда яшириқча, енг ичида кабилар сифатловчи вазифасида ишлатилмайди.

11. Бир сўзга хос маънолар луғатга киритилиш тартибига кўра номерлаб борилди (шу сабабли нумерация бу маъноларнинг луғатлардаги нумерациясига мос тушмаслиги мумкин).

12. Предметнинг ёки ҳаракатнинг белгисини билдириб келишига қараб сифатнинг (равишнинг) маъно таърифи озми-кўпми фарқ қилади; бундай фарқли маъно таърифлари қавсли араб рақами билан ажратиб кўрсатилди ва бир изоҳ мақоласининг ичида ҳар бири мустақил мақолача сифатида ишланди:

АКТИВ

фаол

1) Бирор фаолиятга жонбозлик, ғайрат билан киришадиган

2) Бирор фаолиятга жонбозлик, ғайрат билан киришиб

ПАССИВ

лоқайд

1) Бирор фаолиятга жонбозлик, ғайрат кўрсатмай киришадиган

2) Бирор фаолиятга жонбозлик, ғайрат кўрсатмай киришиб

13. Омонимлар рим рақамлари билан фарқланди (Шулар кўп маъноли бўлса, рим рақамидан кейин араб рақами ҳам қўйилди):

ТЕРС 3
ТУШ 1

УНГ I 1
УНГ II 1

14. Антонимларнинг бир-биридан катта фарқ қиладиган фонетик варианты ҳам ўрни билан бериб берилди:

АДАБЛИ **АДАБСИЗ**
(одобли) (одобсиз)

Бундай вариантлар қатнашадиган антонимик жуфтликлар ҳавола мақоласи сифатида ҳам берилди:

одобли — одобсиз. Қ. Адабли
одобсиз — одобли. Қ. Адабли

15. Антонимлар, уларнинг маъно таърифи ва бирикма ҳолатидаги мисоллар тик чизиқ билан ажратилди. Текстли мисоллар сатр бошидан кетма-кет ёзилди.

16. Доминант антонимик жуфтликдан ташқари, барча антонимик жуфтликлар алфавит тартибида ҳавола мақоласи сифатида берилди. Бундай ҳавола мақолалари барча антонимик жуфтликларнинг тескари тартибига кўра ҳам берилди: бусиз луғатдан фойдаланиш имконияти сезиларли даражада камаяди.

17. Ҳавола мақолалари қора рангли кичик ҳарфлар билан терилди. Доминант антонимик жуфтликнинг тескари тартибида луғат мақоласини бошловчи компонент бош ҳарф билан бошланди:

хурсанд 2—Хафа 2 каби.

Бундай жуфтлик луғатдан шу бош ҳарф билан бошланувчи сўзга кўра қидирилади.

18. Изоҳ мақоласини бошловчи сўз 1-компонент сифатида берилган ҳавола мақолаларида ҳам шу сўз бош ҳарф билан бошланди:

Аввал—баъдаз каби.

Бундай антонимик жуфтлик шу 1-сўз билан бошланувчи изоҳ мақоласи таркибидан қидирилади.

19. Доминант бўлмаган антонимик жуфтликларнинг тўғри ва тескари тартибига асосланган ҳавола мақолаларида Қ. қисқартмасидан кейин доминант антонимик жуфтликнинг бош сўзи келтирилди:

қайғули — хурсанд 2. Қ. Хафа 2
хурсанд 2 — қайғули. Қ. Хафа 2 каби.

Бундай антонимик жуфтлик луғатдан шу бош сўз билан бошланувчи изоҳ мақоласи таркибидан қидирилади.

20. Бирикма ҳолатида келтирилган мисолларда баъзи антонимларнинг синоними ҳам берилиб, улар орасига параллел белгиси қўйилди:

Бировдан абадий || жингу ажралмоқ каби.

21. Сўз таркибидаги факультатив қисм ўрта қавсларга олинди:

БУТУНЛАЙ[ИН] каби.

22. Мисол текстига луғат тузувчилар томонидан қўшилган сўзлар ўрта қавсларга олинди: [Йўлчи билан Петров] . . . *кучли ҳаяжон ва самимият билан [қучоқлаша-қучоқлаша айрилиши]*. Ойбек, Қутлуғ қ.

23. Мисол текстларида автор ишлатган уч нуқта ўзича сақланди; луғат тузувчилар томонидан амалга оширилган қисқартиш ўрнида икки нуқта қўйилди: *У сафар олдидан ҳаргал шундай қилади...* А. Мухтор, Чинор. *Гигант каналнинг мураккаб шароитларда қурилганлиги . . . гидроиншоот қурувчиларининг оммавий қаҳрамонлигидан ҳам далолат беради.* «Қ. Ўзб.».

Афанди л.— Афанди латифалари
 Бой ила х.— Бой ила хизматчи
 Бўрондан к.— Бўрондан кучли
 В. И. Ленин ҳ. х.— В. И. Ленин
 ҳақида хотиралар
 Жаннат қ.— Жаннат қидирганлар
 Кўктерак ш.— Кўктерак шабадаси
 Мақол — Ўзбек халқ мақоллари
 Меҳробдан ч.— Меҳробдан чаён
 Нур қ.— Нур қидириб
 Обид к.— Обид кетмон
 Олтин в. ш.— Олтин водийдан ша-
 бадалар
 Олтин ю.— Олтин юлдуз
 Оқсой ш.— Оқсой шалолалари
 Оғриқ т.— Оғриқ тишлар
 «Равшан» — «Равшан» дostonи
 «С. Ўзб.» — «Совет Ўзбекистони»
 газетаси
 Сўнмас ч.— Сўнмас чақмоқлар
 Тобутдан т.— Тобутдан товуш

Улуғ й.— Улуғ йўл
 Уч и.— Уч илдиэ
 Фарғона т. о.— Фарғона тонг от-
 гунча
 Чин м.— Чин муҳаббат
 «Шарқ ю.» — «Шарқ юлдузи» жур-
 нали
 Шинелли й.— Шинелли йиллар
 Ўзб. х. қ.— Ўзбек халқ кўшиқлари
 «Ўзб. х.-қ.» — «Ўзбек хотин-қизла-
 ри» журнали
 Утган к.— Утган кунлар
 Қадрдон д.— Қадрдон далалар
 Қорақалпоқ қ.— Қорақалпоқ қис-
 саси
 Қуёш қ.— Қуёш қораймас
 Қутлуғ қ.— Қутлуғ қон
 «Қ. Ўзб.» — «Қизил Ўзбекистон»
 газетаси
 Ҳаёт б.— Ҳаёт булоқлари
 Ҳазрати и.— Ҳазрати инсон

АБАДИЙ 1

мангу 1

Ҳамиша давом этадиган, муддат
 билан чекланмаган, доёни Вўқ
 Абдий осойишталик (тинч-
 лик)

Мангу ҳукмронлик

Унинг назарида .. уй ва ундаги ҳар бир нарса абдий қашшоқлик ни-
 шонаси бўлиб кўринар эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Коммунистик форма-
 ция мангу формациядир. «Марксча-ленинча философия асослари». □
 Бир қарасанг, ҳамма нарса бор, яна бир қарасанг, ҳеч нарса йўқдай. Бари
 вақтинча .. Худди ўзим ҳам бу дунёда вақтинчадайман
 А. Мухтор, Туғилиш.

абдий 2 — вақтинча 2. Қ. Бутун-
 лай[ин]

абдий 3 — Вақтинча 3

абжир 1 — башанг. Қ. Лапашанг
 абжир 1 — лаванг. Қ. Лапашанг
 абжир 1 — лаванд. Қ. Лапашанг
 абжир 1 — ландшаур. Қ. Лапашанг
 абжир 1 — Лапашанг

АБСОЛЮТ

Бошқа нарсага нисбат бермай, қи-
 ёс қилмай, ўз-ўзича олинадиган

Абсолют ҳақиқат

Абсолют камлик

ВАҚТИНЧА 1

Маълум муддат давом этадиган,
 муддати чекланган, поёни бор
 Вақтинча осойишталик
 (тинчлик)

Вақтинча ҳукмронлик

абжир 1 — ношуд. Қ. Лапашанг
 абжир 1 — оғзидаги ошини олдира-
 диган. Қ. Лапашанг

абжир 1 — уқувсиз. Қ. Лапашанг
 абжир 2 — сусткаш. Қ. Эпашанг
 абжир 2 — тепса - тебранмас. Қ.
 Эпашанг

абжир 2 — Эпашанг

НИСБИЙ

Бошқа нарсага нисбат бериб,
 қиёс қилиб белгиладиган

Нисбий ҳақиқат

Нисбий камлик

Жойнинг океан юзасидан бўлган баландлиги абсолют баландлик деб аталади. География дарслиги. □ Тепаликнинг этагидан тепасигача бўлган тик баландлик нисбий баландлик деб аталади. География дарслиги.

АБСТРАКТ

мавҳум

Абстракцияга асосланган, абстрактлик белгиси бор; амалга ошиши реал бўлмаган

Абстракт тушунча

Абстракт || мавҳум отлар

Халқимизнинг маданиятига хос миллий ва интернационал хусусият мавҳум эмас, балки мутлақо конкрет тушунчадир. «Қ, Ўзб.». △ Коммунистик жамият қуриш қандайдир абстракт иш эмас. «Қ, Ўзб.»

АВАНГАРД

Ҳарбий юришда асосий аскарний қисмлардан олдинда борувчи отряд

30 октябрь кечаси душман марказ группасининг авангард қисмлари Чайка дарёси бўйига чиқиб, Қизил Армия кучларининг арьергарди билан тўқнашди. И. Раҳим, Чин м.

Аввал — баъдаз

АВВАЛ

аввало
бошлаб
олдин

Биринчи навбатда, бошқа иш-ҳаракатдан илгар, дастлабки фурсатда

Бўтабой ака аввал яхши гапирди, кейин шовқин солиб: «Бригадирликдан туширамиз», — деди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Улар аввало ўз қишлоқларидан, сўнгра баланд тоғлардан узоқлаша бордилар. П. Турсун, Уқитувчи. [Азизбек] Бошлаб фуқарога салом берди, сўнгра синиқ ва оғиз қолган бир товуш билан халққа узр айтди. А. Қодирий, Ўтган к. Савдогарлардан олдин хат келади, кейин ўзлари келишарди. Ойбек, Қутлуғ қ. Аввал таом, баъдаз калом. Ҳикматли сўз.

Аввал | сўнгра

КОНКРЕТ

Абстракцияга асосланмаган, конкретлик белгиси бор

Конкрет тушунча

Конкрет отлар (грамматика)

АРЬЕРГАРД

Ҳарбий юришда асосий аскарний қисмлардан орқада, унинг хавфсизлигини таъминлаб борувчи отряд

группасининг авангард қисмлари Армия кучларининг арьергарди

КЕЙИН

сўнгра
баъдаз

Кейинги навбатда, бошқа иш-ҳаракат бўлиб ўтгач, орадан бирмунча вақт ўтгач

АВВАЛГИ

олдинги

Бошқасидан кўра олдин жой олган
Китобнинг аввалги || олдинги
варағи

Мирзакаримбой ўсиқ қишларини чимириб сукут қилди. Йўлмидаги бу кескин ўзгарши унинг аввалги фикрини тасдиқлади. Ойбек, Қутлуғ қ. Қисм қоронғи тушгунча дўшманни олдинги окоплардан қувиб суриб чиқарди. А. Қаҳҳор, Олтин ю. □ Раъно кейинги мисрани ўқиб, ўйла-ниб қолди. А. Қодирий, Меҳробдан ч.

аввало — баъдаз. Қ. Аввал
аввало — кейин. Қ. Аввал
аввало — сўнгра. Қ. Аввал

АВЛОД

Бир ота-онанинг фарзандлари;
келажак бўғин кишилари

Минг йиллар сўнгида ўсажак авлод Бизга раҳмат айтиб, чўзар қўлини. Уўғун. □ Аждодларимиз бизга бой, бебаҳо маданий мерос қолдиришди. «С. Ўзб.»

АДАБЛИ

(одобли)

Ахлоқ қондаларига амал қилади-
ган, хулқи, ўзини тутishi яхши;
тарбия кўрган

Одобли бола

Ўткиржон шаддод бўлгани билан, жуда адабли йигит экан. Сўзлашувдан. □ Ҳар адабсизга адаб, фикр ила дониш ўргатиб, Эл ичида обрўсин хўб расо қилди қалам. Ҳамза Ҳакимзода, Қалам.

адабсиз — Адабли

АДОЛАТ

Ҳақиқатга асосланган, беғараз му-
носабат, тадбир, иш

Башарият тарихи зулм, ҳақсизлик, талончилик даврини поймол этиб, врк ва адолатнинг нурли асрига ғолибона юраётир. Ойбек, Нур қ.

КЕЙИНГИ

Бошқасидан кўра кейин жой олган
Китобнинг кейинги варағи

АЖДОД

Ҳозирги авлоднинг ота-онаси, ота-
боболари; олдинги бўғин кишилари

АДАБСИЗ

(одобсиз)

Ахлоқ қондаларига амал қилмай-
диган, хулқи, қилиғи ёмон; тарби-
яси бузуқ

Одобсиз бола

АДОЛАТСИЗЛИК

Ҳақиқатга хилоф, ғаразга асослан-
ган муносабат, тадбир, иш

□ *Элмурод дўланиб ташқарига чиқди. Ҳақсизлик, адолатсизлик унинг ичини ўртай бошлади.* П. Турсун, Уқитувчи.

АДОЛАТЛИ

одил

Адолатга, ҳақиқатга асосланувчи

*Адолатли уруш**Одил киши*

{Юсуфжон қизиқ:} *Мен болаларни севаман. Чунки улар пок, адолатли ва талабчан.* Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ. *Агар подшоҳ одил бўлса, унинг қўл остидаги бой, мулла, арбоб ва оқсоқоллар ҳам одил бўладилар.* С. Айний, Қуллар. □ *Ўзбек ойим Отабекка деди: «Инсофсиз, адолатсиз!» Отабек эҳтарҳанда билан сўради: «Мен бошда сизга нима деган эдим?»* А. Қодирӣ, Ўтган к.

адолатсиз — Адолатли

адолатсиз — одил. Қ. Адолатли

адолатсизлик — Адолат

АДРЕСАНТ

Почта орқали хат, посылка кабиларни юборадиган киши, ташкилот; юборувчи

Адресант алоқа бўлими индексини аниқ ёзса, адресат хатни тезроқ олади. Радиоэшиттиришдан.

адресат — Адресант

ажлод — Авлод

Ажралмоқ 1 — бирлашмоқ 1

АЖРАЛМОҚ 1

айрилмоқ

Бирор гуруҳ билан боғланишини йўқотмоқ, унинг таркибий қисми бўлмай қолмоқ

*Отряддан ажралмоқ**Тўпидан айрилмоқ*

Элга эл қўшилса — даulat, эл эч эл айрилса — кулфат. Мақол

ажралмоқ 2 — ёпишмоқ. Қ. Ажрамоқ.

ажралмоқ 2 — жипслашмоқ. Қ. Ажрамоқ.

АДОЛАТСИЗ

Адолатга, ҳақиқатга хилоф

*Адолатсиз уруш**Адолатсиз киши***АДРЕСАТ**

Почта орқали юборилган хат, посылка кабиларни оладиган киши, ташкилот; олувчи

ҚЎШИЛМОҚ

бирлашмоқ 1

Бирор гуруҳнинг таркибий қисмига айланмоқ

*Отрядга қўшилмоқ**Отряднинг асосий қисми билан бирлашмоқ***АЖРАМОҚ**

ажралмоқ 2

кўчмоқ

Биргалик, яхлитлик ҳолатини йўқотмоқ, алоҳида-алоҳида бўлиб қолмоқ

Туфлининг пошнаси ажраб || ажралиб || кўчиб кетди.

Шурутни бўшатсангиз, чапсак кўчади, кейин орага пона едирасиз. Сўзлашувдан. □ *Шурутни қотирсангиз, чапсак ёпишади, эшик табақаси ҳам бир сз тортилади. Сўзлашувдан.*

Ажрамоқ — жипслашмоқ

АЖРАТМОҚ 1

айирмоқ 1

Маълум миқдор нарсадан бир қисмини олиб, алоҳидаламоқ

Шкафдаги китоблардан ўнтасини ажратиб олмоқ

Ўз ҳиссасини айириб олмоқ

{Йўлчи} *Белбоғига туғилган қирқ тийин қақадан тегшилсини айириб олиб, пиёла ичига ташлади, ўрнидан турди.* Ойбек, Қутлуғ қ. □ *Ўн сўм пулни катмондаги пулларга қўшиб қўйдди.* Ойбек, Қутлуғ қ.

АЖРАТМОҚ 2

айирмоқ 2

Бир-бири билан уришаётган кишилар ёки ҳайвонларни уришни тўхтатишга, бир-биридан узоқлашишга мажбур қилмоқ

*Хўрозларни ажратмоқ**Уришаётган болаларни айирмоқ*

Одамлар ажратмаганда, бу хотин мулла Норқўзини ғажиб ташлар эди. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. □ *Маҳалла болалари, ўспирин йигитлар юнги тўзиган икки катта кучукни уриштирардилар.* Ойбек, Қутлуғ қ.

ажратмоқ 3 — бирлаштирмоқ. Қ. Айирмоқ 3.

ажратмоқ 3 — бошини қовуштирмоқ. Қ. Айирмоқ 3.

ЕПИШМОҚ

жипслашмоқ

Биргалик, яхлитлик ҳолатига эга бўлмоқ

Бу пошна елим билан эмас, михлаш билан ёпишади || жипслашади.

ҚЎШМОҚ 1

Бирор нарса ёнига шу нарсадан яна маълум миқдор бирлаштирмоқ

Шкафдаги китобларга ўнта китоб қўшмоқ

*Ўз ҳиссасини қўшиб бермоқ***УРИШТИРМОҚ**

Кишилар ёки ҳайвонларни бир-бирига ҳамла қилишга, ташланишга мажбур қилмоқ

*Хўрозларни уриштирмоқ**Болаларни уриштирмоқ*

Ажрашмоқ

24

АЖРАШМОҚ

Эр-хотинлик муносабатини бекор қилмоқ

Уч талоқ билан ажрашган эр-у хотин ярашмоқчи бўлса, . . .
М. Исмоилий, Фарғона т. о.

азамат — кичик 1. Қ. Катта 1

азамат — майда 5. Қ. Катта 1

азамат — чоғ. Қ. Катта 1

АЗИЗ

Ҳамма эъозлайдиган, қадр-қиймати баланд

Сув келтирган хор-у зор, кўза сундирган азиз. Мақол. Эл азиз этган кишини ҳеч киши хор айламас. Мақол. Δ Азиз асримизнинг азиз онлари Азиз одамлардан сўрайди. қадрин. Ф. Фулом. □ Қуллар ва туллар .. Очликдан, зорликдан гезариб лаби, Ожиз, маҳжум, хор ва бетадбир, «Нон» дея, «Нон» дея суришиб кечмишидир. Ф. Фулом, Турксиб йўлларида.

азим — кичик 1. Қ. Катта 1

азим — майда 5. Қ. Катта 1

азим — чоғ. Қ. Катта 1

АЗОБ

азоб-уқубат
заҳмат

Рухан ёки жисмонан кучли даражада қийналиш

Азоб-уқубатда яшамоқ

Ун икки ойда келур бир таноб, Ўзгаларга роҳат-у, менга азоб. Муқимий, Танобчилар. «Ҳар вақт шундоқ. Роҳатини бошқалар кўради, азоби сизга!» — Гулсумбиби пичинг қилди эрига. Ойбек, Қутлуғ қ. [Йулдошев:] Пахтачиликнинг азоби ҳам, ҳузури ҳам бор. «Қ. Ўзб.». Қийинчиликни енгмай, заҳмат чекмай, роҳат кўриши мумкинми? «Қ. Ўзб.». Δ Антонина ўз ҳузуур-ҳаловатини кўзламай, болаларининг ғам-ташвиши билан яшади. «Ўзб. х.-қ.». «Сиз ҳам, ота-боболарингиз ҳам ўтмишининг ҳузуур-ҳаловатини кўргансиз, мен ва менинг ота-боболарим ўтмишининг жабр-зулминини кўрган», — деди Элмурод. П. Турсун, Ўқитувчи. Николай замонида бир парча нон ташвиши билан азоб-уқубатда ўтдик. Ойбек, Қутлуғ қ. Султон Ҳасанбек ва Мир-

ЯРАШМОҚ 1

Эр-хотинлик муносабатини тикламоқ

ХОР

Ҳамма таққирлайдиган, қадр-қиймати йўқ

РОҲАТ

ҳузур
ҳузур-ҳаловат
роҳат-фароғат

Рухан ёки жисмонан кучли даражада яйраш

Роҳат-фароғатда яшамоқ

забек Ҳирстда роҳат-фароғатда умр кечириб, ўз ажллари билан ўлдилар. М. Осим, Сехрли сўз.

Азоб — роҳат-фароғат

Азоб — ҳузур

Азоб — ҳузур-ҳаловат

азоб-уқубат — роҳат. Қ. Азоб

азоб-уқубат — роҳат-фароғат. Қ.

Азоб

азоб-уқубат — ҳузур. Қ. Азоб

азоб-уқубат — ҳузур-ҳаловат. Қ.

Азоб

АЙБДОР

айбли

қора 1

Айб иш қилган, айби бор

Айбдор || айбли киши

Терговчи ҳам хит бўлди. Ахир у бу ерга ўйнагани келмаган-ку. Махсус топшириқ билан оқни оққа, қорани қорага ажратиш учун келган. С. Ансрсев, Сқсой. Текширамиз: оқни оққа, қорани қорага ажратамиз. С. Аҳмад, Ҳукм. Δ Бу мажлисининг қаҳрамони бўлган комсомол Ҳасан айбдорда ерга қараб ўтирган бўлса ҳам, ўз кўнгида нималар ўтганини ҳеч кимга билдирмасликка уринмоқда эди. С. Айний, Қуллар. Ўзини айбли санган Йўлчининг кўраги оғир туйгулар билан тўлди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Кечаси зиғи тасодифан очиқ қолгани учун партизанлар билан алоқада айбланиб отилган айбсиз чолнинг мазорини .. кўрсатдилар. Ойбек, Қуёш қ. Адвокат Зайдль .. ҳужжат ва гувоҳлар баёнсти бўлишига қарамай уни [ясэсовини] беайб бидома деб кўрсатишга уринди. «Қ. Ўзб.».

Айбдор — беайб

Айбдор — оқ 1

АЙБЛАМОҚ

Айбдор деб исботламоқ

[Ҳамид] у ерда ҳам тинч ётмай, Ўтаббой қушбегини порахўрликда айбдлаб Мусулмон чўлққа ариза берган. А. Қодирий, Ўтган к. □ Рихси .. уни ҳимоя қилиб айтилайтган бундай сўзларни биринчи марта яшират бу хилда одамлар борлигини илк бор кўриб турмоқда эди. С. Зуннунова, Гулхан.

айбли — айбсиз. Қ. Айбдор

айбли — беайб. Қ. Айбдор

айбли — оқ 1. Қ. Айбдор

айбсиз — Айбдор

АЙБСИЗ

беайб

оқ 1

Айб иш қилмаган, айби йўқ

Айбсиз || беайб киши

ҲИМОЯ ҚИЛМОҚ

Айбсиз деб исботламоқ

айбсиз — айбли. Қ. Айбдор

айбсиз — қора 1. Қ. Айбдор

Айёр — гул

АЙЁР

ҳийлагар
муғамбир
қув
хирпа
қилвир
доғули

илоннинг ёғини ялаган

Макр-ҳийла, қувлик-шумлик билан
ич тутадиган, алдашга уста

Айёр || маккор аёл

Ҳийлагар || муғамбир йигит

Қув || қилвир || доғули чол

Илоннинг ёғини ялаган
кампир

[Кумуш:] Сизни ҳийлагар дедим: Эсингиздами, содда отамни, гўл онамни қандоғлар қилиб алдадингиз? .. А. Қодирӣ, Утган к. «Уста, мен сизни содда деб юрардим, анча қув экансиз-а, тавба»,— деди Ашуртой ака. Р. Файзий, Ҳазрати и. Δ Мирзакаримбой илоннинг ёғини ялаган одам: ҳамма бойлар каби айёр, муғамбир, пухта-пишиқ. Ойбек, Қутлуг қ. Беласизми, ўша эски, хирпа Боймат бунинг ҳам чорасини алақачон топиб қўйган. Яшин, Ёндирамиз. Ҳа-ҳа, жуда қилвирсан, илоннинг ёғини егансан. Яшин, Ёндирамиз. Бунақа доғулилар ишни бошлаб юради. Саид Аҳмад, Қадрдон д. □ Содда дил ва нодон одамлар қўй, қўчқор, сизир ва бузоқ етаклаб .. шайхларга назр қиларди. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

Айёр — содда дил

айирмоқ 1 — қўшмоқ 1. Қ. Ажратмоқ 1

айирмоқ 2 — уриштирмоқ. Қ. Ажратмоқ 2

АЙИРМОҚ 3

ажратмоқ 3
жудо қилмоқ

Қишиларни бирга бўлишдан маҳрум қилмоқ

Қариндошларни бир-бирдан айирмоқ || ажратмоқ || жудо қилмоқ

Севшиганларни бир-бирдан жудо қилмоқ

СОДДА 1

содда дил
гўл

Макр-ҳийлани, қувлик-шумликни
билмайдиган, осонгина алданадиган

Содда || содда дил аёл

Содда дил йигит

Гўл чол

Содда дил кампир

БИРЛАШТИРМОҚ

бошини қовуштирмоқ

Қишиларни бирга бўлишга эриштирмоқ

Қариндошларни бир-бири билан бирлаштирмоқ || қўшмоқ

Севшиганларнинг бошини қовуштирмоқ

«Фашистлар бизни руслардан айирмоққа тиришадилар. Улар сийсатда бениҳоят доғули»,— деди Бектемир. Ойбек, Қўёш қ. [Мени ўғлимдан ажратса, ўзи ҳам севганидан ажрасин. А. Қодирӣ, Утган к. «Хафа бўлма, болам,— деди ўша қақилдоқ хстин [Умидга],— ўғай онанг қилмишларидан хабардормиз. Сени биздан, бизни сендан жудо қилди». Мирмуҳсин, Умид. □ Завод жамсат конструкторлик бюроси ва студентларнинг жамсат конструкторлик бюроси ўз кучларини бирлаштириб, ишни охирига етказишга қарор қилди. «Қ. Узб.». Уччаласи уч ёққа тортиб турса, колхоз харсб бўлади. Комилжонга оғир. Уларнинг бошини қовуштириш керак. И. Раҳим, Ихлос.

Айирмоқ 3 — бошини қовуштирмоқ

АЙИРМОҚ 4

олмоқ 1

Бирор миқдор сон таркибидан бошқа миқдор сонни чиқармоқ

Йигирмадан тўққизни айирсак || олсак, ўн бир қолади. □ Ўн бирга тўққизни қўйсак, йигирма бўлади.

айрилиқ — васл. Қ. Висол

айрилиқ — Висол

айрилмоқ — бирлашмоқ 1. Қ. Ажратмоқ 1

ҚЎШМОҚ 2

Бирор миқдор сонни бошқа миқдор сон билан бирлаштирмоқ

айрилмоқ — қўшилмоқ. Қ. Ажратмоқ 1

айрим — бирга 1. Қ. Алоҳида

АЙШ-ИШРАТ

Меъёридан ортиб кетган кайф-сафо, машат

Чексиз бойлик, айш-у ишрат бир ёнда, Қашшоқлик-у, қайғу-ҳасрат бир ёнда. Узб. х. қ.

аксинқилобий — инқилобий. Қ. Контрреволюцион аксинқилобий — революцион. Қ. Контрреволюцион

Актив — лоқайд

АКТИВ

фаол

1) Бирор фаолиятга жонбозлик, ғайрат билан киришадиган

Актив иши

Актив || фаол ўқувчи

.. Энг актив ва онгли граждандар .. Совет [Иттифоқи Коммунистик партиясига бирлашадилар. «ЎзССР Конституцияси»дан. Агар у билан

ҚАЙҒУ-ҲАСРАТ

Меъёридан ортиб кетган ғам-алам, ҳасрат-надомат

ПАССИВ

лоқайд

1) Бирор фаолиятга жонбозлик, ғайрат кўрсатмай киришадиган

Пассив иши

Пассив || лоқайд ўқувчи

турмуш қурсам, уни .. социалистик қурилишнинг фаол бир иштирокчиси қилиб тарбиялайман. С. Айний, Қуллар. □ Коммунизмни қуришда *пассив*, бегам кишилар бўлмаслиги керак. «Қ. Ўзб.». .. Ҳақ ишмишнинг жозибадор кучи бутун дунёда қанчалик мустақамланиб бораётганлигини фақат лоқайд кишиларгина кўраёттирлар. «Қ. Ўзб.».

2) Бирор фаолиятга жонбозлик, ғайрат билан киришиб
Актив қатнашмоқ
Фаол иштирок этмоқ

2) Бирор фаолиятга жонбозлик, ғайрат кўрсатмай киришиб
Пассив қатнашмоқ
Лоқайд иштирок этмоқ

Фарғона область комсомол ташкилотлари босмачиликка қарши айниқса *актив* курашдилар. «Қ. Ўзб.». [Ашуров] Қувасой цемент комбинатини, тиклашда фаол қатнашган. «Қ. Ўзб.». □ Улар [ёш ёзувчи, шоирлар] воқеликни, ҳаётни жуда юзаки ва *пассив* ўрганадилар. «С. Ўзб.». Кўнглинг сезган нарсага лоқайд қарама, ўғлим! А. Мухтор, Опа-синг.

АЛИК ОЛМОҚ

Ўзаро учрашганда иккинчи бўлиб «Ваалайкум ассалом» деб ёки маълум имо-ишора билан табрикламоқ
Салом бермаган бир марта гуноҳкор бўлса, алик олмаган юз марта гуноҳкор бўлади. Матал.

АЛОҲИДА

айрим

Бошқаларга қўшмаган (қўшилмаган) ҳолда
Алоҳида сақламоқ
Айрим боқмоқ

Ғовур .. ишида Саримсоқовнинг чинқариб йиғлаган товуши алоҳида иштирилиб турар эди. А. Қаҳҳор, Сароб. «Қолоқ хўжаликлар нима қилади?» — деб сўради Юсвали тоға. «Бу масалани айрим ҳал қиламиз», — деди Алексей. П. Турсун, Ўқитувчи. □ Домла .. пионер болалардан икитасини бирга олиб юра бошлади. П. Турсун, Ўқитувчи.

АНАЛИЗ

Бутунни (яхлитни) бўлакларга (қисмларга) ажратиб текшириш усули

Химия анализ ва синтез фани дир. «Қизиқарли геохимия». △ [Гелоглар] Лаборатория анализлари учун ер қатламларидан намуна олишмоқда. «С. Ўзб.».

САЛОМ БЕРМОҚ

Ўзаро учрашганда биринчи бўлиб «Ассалому алайкум» деб ёки маълум имо-ишора билан табрикламоқ

БИРГА 1

Қимгадир, нимагадир қўшган (қўшилган) ҳолда
Бирга сақламоқ
Бирга боқмоқ

СИНТЕЗ

Бўлакларни (қисмларни) бутун (яхлитга) бирлаштириб текшириш усули

АНДИШАЛИ

Ноўрин, номаъқул иш қилиб қўймасликни ўйлайдиган; юз-хотирни биладиган

Ашурмирзонинг катта опаси кўп андишали хотин эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. □ «Ози бир ой ўтмасданми, андишасиз?» деган сўзлар эшитила бошлади. А. Қодирий, Ўтган к.

андишасиз — Андишали
андуҳ — вақтичоғлик. Қ. Шодлик
андуҳ — севинч. Қ. Шодлик
андуҳ — хурсандлик. Қ. Шодлик

АНИҚ

Яққол кўриниб, билиниб турадиган, очиқ-ойдин тасаввур қилиб бўладиган

Аниқ фикр

Унинг сўзлари болаларча содда, самимий, лекин аниқ .. эди. Ойбек, Қутлуғ қ. Колхозчилар, айниқса Эшонхўжа ака меҳмонларнинг ҳар бир саволига тўлиқ, аниқ жавоб беришга ҳаракат қиларди. «Муштум». □ Худди шундай вақтларда бўлганидек, хабарлар ноаниқ, чалкашчулкаш эди. Ойбек, Қутлуғ қ. Грейдернинг ёрдамга кун сўраб берган телеграмма, радиogramмаларига турлича ноаниқ жавоблар келди. И. Раҳим, Чин м.

Анқов — ер тағида илон қимирласа, биладиган

Анқов — зийрак 1

АНҚОВ

меров
оғзинг қани деса, қулогини кўрсатадиган

Вазиятни тезда сезиб, баҳолаб, бирор чора-тадбир белгилашга нўноқ

Анқов бола
Меров йигит

Оғзинг қани деса, қулогини кўрсатадиган аёл

АНДИШАСИЗ

Ноўрин, номаъқул иш қилиб қўйишдан чўчимайдиган; юз-хотирни билмайдиган

андуҳ — хурсандчилик. Қ. Шодлик
андуҳ — хушвақтлик. Қ. Шодлик
андуҳ — Шодлик
андуҳ — қувонч. Қ. Шодлик

НОАНИҚ

Яққол кўриниб, билиниб турмайдиган, очиқ-ойдин тасаввур қилиб бўлмайдиган

Ноаниқ фикр

Анқов — сезгир
Анқов — туйғун

ҲУШЁР 1

зийрак 1
сезгир
туйғун
ер тағида илон қимирласа, биладиган

Вазиятни тезда сезиб, баҳолаб, бирор чора-тадбир белгилашга қодир

Ҳушёр || зийрак || сезгир бола
Ер тағида илон қимирласа, биладиган йигит
Туйғун аёл

АНҚОВЛИК

30

Э и й р а к деган сўз кима-ю, Анқов деган сўз нимадир? Бу сўзларнинг маъносини, Айтингиз-чи, ким билади? Қ. Муҳаммадий, Δ Кекса зшон эса ўз тажрибасидан чиқарган лўнда хулосасини анқов отинойга чайнаб бермоқда. П. Турсун Уқитувчи. .. Оғзинг қани деса, қулоғини кўрсатадиган, меровроқ эди. «Муштум». □ ..ўртоқ Эргашевнинг ҳушёрлигига тан бериш керак. А. Қаҳҳор, Мунофиқ. Бундай туйғун, бундай зийрак, бундай боадаб қиз етти иқлимда ҳам топилмайди. Ойбек Қутлуқ қ. Аҳмад Хусайн воқеани яширишни истамади. Барибир унинг сезгир дадаси мана ҳозир келиб, бутун сирни ошиша уни мажбуур этади. Ойбек, Нур қ. Она деган ер тагида илон қимирлагакини билади, болам. М. Муҳамедов, Кичик г. Анқовлик — зийраклик

АНҚОВЛИК

меровлик

Вазиятни тезда сезиб, баҳолаб, бирор чора-тадбир белгилашга нўноқлик
Қоровулнинг анқовлиги (меровлиги) оқибатида чиққан ёнгин шофёрнинг ҳушёрлиги (зийраклиги) туфайли ўз вақтида ўчирилди. Сўзлашувдан.

анқога шафе — сероб. Қ. Камоб
анқонинг тухуми — сероб. Қ. Камоб
анқонинг уруғи — сероб. Қ. Камоб
АПОГЕЙ

Ой ёки сунъий йўлдош орбитасининг ердан энг узоқ нуқтаси

Ҳозирги вақтда «Салют-6» станцияси орбитасининг параметрлари қуйи дағича: ер юзасидан максимал олислиги — апогейда — 137 километр ер юзасидан минимал олислиги — перигейда — 334 километр. «С. Ўзб.»

апоқ-чапоқ — ноаҳил. Қ. Аҳил
апоқ-чапоқ — ноиттифоқ. Қ. Аҳил
апоқ-чапоқ — терс 1. Қ. Аҳил

АРАНГ

зўрга
базўр

Катта қийинчилик билан, қаттиқ уриниб, машаққат билан
Қопни аране || зўрга кўтармоқ
Юкни базўр кўтармоқ

ҲУШЁРЛИК 1

зийраклик

Вазиятни тезда сезиб, баҳолаб, бирор чора-тадбир белгилашга қодирлик

Қоровулнинг анқовлиги (меровлиги) оқибатида чиққан ёнгин шофёрнинг ҳушёрлиги (зийраклиги) туфайли ўз вақтида ўчирилди. Сўзлашувдан.

ПЕРИГЕЙ

Ой ёки сунъий йўлдош орбитасининг ерга энг яқин нуқтаси

Ҳозирги вақтда «Салют-6» станцияси орбитасининг параметрлари қуйи дағича: ер юзасидан максимал олислиги — апогейда — 137 километр ер юзасидан минимал олислиги — перигейда — 334 километр. «С. Ўзб.»

БЕМАЛОЛ

даст

Ҳеч қандай қийинчилик сезмасдан қийналмасдан
Қопни бемалол кўтармоқ
Юкни даст кўтармоқ

У жуда оғирлашган. Беш-олтита бўлишиб аране кўзгатадилар. Бармоқлари ачишади, дам-бадам оғизларига, қўлтиқларига тиқадилар, пуфлайдилар. Ойбек, Қутлуғ қ. [Домла] .. ҳар бирини бир одам зўрға кўтарадиган икки чамадонни ўзи яқка кўтарди ва машинага томон юрди. А. Қаҳҳор, Тўйда аза. Ориф ота ҳайрон бўлиб қаддини ростлади, суёни базўр кўтариб, самоварга ағдарди. Р. Файзий, Ҳазрати и. □ Эрталаб кўприк бошқатдан қилинди, энди ҳар қандай оғир юк билан бемалол ўтса бўларди. А. Мухтор, Ола-сиагиллар. Аҳмаджон уни [немисни] даст кўтариб, похолнинг устига улоқтирди. А. Қаҳҳор, Олтин ю.

Аранг — даст
арзимас — Аҳамиятли
арзимас — муҳим. Қ. Аҳамиятли

АРЗОН

Нархи паст, оз пулга сотиб олиш мумкин бўлган
Николай замонида майиз қиммат, кўкнор арзон эди, ҳозирги замонда майиз арзон, кўкнор қаҳат. Эсимгина ўша вақтда чала сиқиб ташланган кўкнорлар; А. Қаҳҳор, Башорат.

АРХАИЗМ

Истеъмолдан чиқиб, эскириб бо- раётган тил ҳодисаси

Масалан, дудоқ («лаб»), .. Қотиб («секретарь») каби эскилик белгиси мавжуд бўлган сўзлар архаизмлардир. «Ўзбек тили». □ Неологизмлар оддий сўзлар қаторига киргандан кейин ўзининг янгилигини йўқотади, бинобарин, неологизм бўлмай қолади. «Ўзбек тили», арьергард — авангард

АСОСЛИ

Далиллар билан исботланган, етарли асосга эга бўлган
Асосли даъво
Асосли хулосалар

Докладларда .. меҳнаткашларга маънавий хизмат кўрсатишни яхшилаш соҳасида эришилган муваффақиятлар тўғрисида асосли маълумотлар келтирилди. «С. Ўзб.». □ Лекин у асоссиз гумонсирашлар ҳам оғир хатоларга олиб келганини унутма олмасди... П. Қодиров, Уч и.
асоссиз — Асосли

ҚИММАТ

Нархи баянд, сотиб олиш учун кўп пул талаб қилинадиган
Николай замонида майиз қиммат, кўкнор арзон эди, ҳозирги замонда майиз арзон, кўкнор қаҳат. Эсимгина ўша вақтда чала сиқиб ташланган кўкнорлар; А. Қаҳҳор, Башорат.

НЕОЛОГИЗМ

Истеъмолда янги пайдо бўлган, ҳали одатдаги бўлиб кетмаган тил ҳодисаси

АСОССИЗ

Далиллар билан исботланмаган, бирор асосга эга бўлмаган
Асоссиз даъво
Асоссиз хулосалар

АССИМИЛЯЦИЯ

Нутқ оқимида ўзаро таъсир сабабли товушларнинг ўхшаб кетиш томонга ўзгариши

.. агар ассимиляцияда ноўхшаи товушлар ўзаро ўхшаи товушга айланса, диссимиляцияда, аксинча, иккита ўхшаи товушдан бири ўзгариб, бир-бирига нисбатан ноўхшаи бўлиб қолади. «Ўзбек тили».

аста 1 — жадал. Қ. Секин 1
каста 1 — илдам. Қ. Секин 1

АСТА-СЕКИН

(секин-аста)

Маълум вақт давомида шошилмай
Аста-секин совуқ тушиди.
Иқлим секин-аста ўзгаради.

Аста-секин одамлар йиғила бошлади. Ғ. Ғулом Шум бола. «.. Авазхон ҳали ёш бола, сиёсат билан, насиҳат билан секин-аста ўзимизники қилиб оламиз». «Хушкелди» достонидан. □ Булар шағал тўкилган атта йўлдан бурилиб, ён бағирдаги сўқмоққа чиққанларида жала яна ҳам шиддатлироқ ёғиб, сўнг бирдан тинди. А. Қаҳҳор, Олтин ю. Тавҳидий бирданига ўзини орқага ташлаб, Мирза Баҳромга қаттиқ урилди, иккови ҳам йиқилди. А. Қаҳҳор, Миллатчилар.

Аста-секин — бирданига
атайин — беихтиёр
атайин — бехосдан. Қ. Беихтиёр

АФЕЛИЙ

Планета ёки комета орбитасининг Қуёшдан энг узоқ нуқтаси
Орбитанинг Қуёшга энг яқин турган нуқтаси перигелий, энг узоқ турган нуқтаси esa афелий дейилади. «Астраномия» дарслигидан.
афсона — ҳақиқат. Қ. Уйдирма.

АХЛОҚЛИ

Ахлоқ қоидаларига риоя қиладиган, яхши тарбия кўрган, хулқи намунали

Ахлоқли бола
Ахлоқли аёл

ДИССИМИЛЯЦИЯ

Нутқ оқимида ўзаро таъсир сабабли товушларнинг ноўхшаилик (фарқланиш) томонга ўзгариши

аста 1 — тез. Қ. Секин 1.
аста 2 — қаттиқ 2. Қ. Секин 2.

БИРДАН

бирданига

Оз вақт ичида ва қутилмаганда
Бирданига совуқ тушиди.
Бу ернинг ҳавоси бирдан ўзгаради.

атайлаб — беихтиёр
атайлаб — бехосдан. Қ. Беихтиёр
атенст — диндор. Қ. Даҳрий

ПЕРИГЕЛИЙ

Планета ёки комета орбитасининг Қуёшга энг яқин нуқтаси

АХЛОҚСИЗ

Ахлоқ қоидаларига риоя қилмайдиган, ёмон тарбия кўрган, хулқи бузуқ

Ахлоқсиз бола
Ахлоқсиз аёл

Акаси муносиб, ахлоқли, одобли, орномусли йигит бўлса, бу қиз ҳам унинг тенги, муносиби эди. «Мушгум». □ [Парпихўжа:] Энди билсам, кўп ахлоқсиз йигит экан Йўлчи жувонмарг.. Ойбек, Қутлуғ қ.

ахлоқсиз — Ахлоқли

Аччиқ 1 — чучук

АЧЧИҚ 1

Таъми қалампирникига ўхшаган.

Аччиқ дори

Аччиқ анор

Аччиқ билан чучукни тотган билар, Узоқ билан яқинни юрган билар. «Оталар сўзи». △ Бойвачча ҳовирча кабоб, коньяк, ширин вино буюрди, кечга палов тайёрлашни илтимос қилди. Ойбек, Қутлуғ қ.

АЧЧИҚ 2

Кишининг иззат-нафсига тегадиган хафа қиладиган

Аччиқ сўз

Аччиқ турмуш

Аччиқ савол бериб, ширин жавоб кутма. Мақол.

АЪЛО

беш

Ўқув юртларида энг

юқори баҳо (5)

Ўқувчининг билимига «аъло» баҳо қўймоқ

«Бу йил ўқини бошланганидан бери нечта «аъло» баҳо олдинг?» — «Битта ҳам .. «ёмон» баҳо олганим йўқ». А. Қаҳҳор, Айб. Гажакдор «2»-ларни кимга қўйиш кераг-у, савлатли «б» ларни кимга қўйиш керак? «С. Ўзб.».

Аъло — икки

АЪЛОЧИ

Барча дарсларни юқори савияда ўзлаштирадиган, ҳаминша «аъло» баҳо оладиган ўқувчи, студент

Аълочиға олқини ёғса, иккичиға қарғини ёғар. Мақол.

ШИРИН 1

чучук

Таъми шакарникига ўхшаган

Ширин || чучук дори

Чучук || ширин анор

ШИРИН 2

Кишига роҳат бағишлайдиган, хурсанд қиладиган

Ширин сўз

Ширин турмуш

ЁМОН 1

икки

Ўқув юртларида

энг паст баҳо (2)

Ўқувчининг билимига «ёмон» баҳо қўймоқ

«Бу йил ўқини бошланганидан бери нечта «аъло» баҳо олдинг?» — «Битта ҳам .. «ёмон» баҳо олганим йўқ». А. Қаҳҳор, Айб. Гажакдор «2»-ларни кимга қўйиш кераг-у, савлатли «б» ларни кимга қўйиш керак? «С. Ўзб.».

ИККИЧИ

Дарсларни қониқарли ўзлаштира олмайдиган, сурункасига «ёмон» баҳо оладиган ўқувчи, студент

АҚЛИЙ I

Ақл-идрок фаолиятига оид, фикр юритиш қобилияти билан белгиладиган

Ақлий қобилият
Ақлий тарбия
Ақлий ривожланиши

Ақлий тарбия ўқувчиларда илмий, марксистик дунёқарашни таркиб топтиради. С. Р. Ражабов, Педагогика. □ Ушанда Бутун Иттифоқ жисмоний тарбия ва спорт комитети бу қурашни спортнинг алоҳида тури сифатида ажратиш ҳақида тавсия берди. «Тошкент оқшоми».

АҚЛИЙ 2

Ақл-идрок билан, фикр юритиш билан амалга ошадиган

Ақлий меҳнат
Ақлий фаолият

Бу уйда турадиганларнинг ақлий меҳнат билан шугулланиши сезилиб турар эди. «В. И. Ленин ҳ. х.». □ Қаттиқ жисмоний меҳнат қилган ёки кўп йўл юриб чарчаган киши дам олса бўлади. П. Турсун, Ўқитучи.

ақли расо — ақлсиз. Қ. Ақлли
ақли расо — аҳмоқ. Қ. Ақлли
ақли расо — беақл. Қ. Ақлли

АҚЛЛИ

оқил
эсли
ақли расо

Ақли, мяси яхши ишлайдиган, ўйлаб иш қиладиган

Ақлли киши
Эсли одам
Оқил аёл
Ақли расо чол

Аҳмоқ дўстдан ақлли дўстдан яхши. Мақол. Ақлли ўзини айблар, ақлсиз — дўстини. Мақол. □ Хуррам деган шэригимиз .. жуда забардаст, оқил одам эди-да. Ш. Тошматов, Эрк қуши. Жуда .. саҳти келган, эсли .. қиз. Ўзбек х. д. [Набиғул Қодирга:] Сендай ақл расо, тушунадиган одам бўлса, заводдан кетмас эдим. А. Қаҳҳор, Қа

ЖИСМОНИЙ 1

Тана аъзолари ҳаракатига оид, мускуллар фаолияти билан белгиладиган

Жисмоний қобилият
Жисмоний тарбия
Жисмоний ривожланиши

ЖИСМОНИЙ 2

Мускуллар кучи билан амалга ошадиган

Жисмоний меҳнат
Жисмоний фаолият

ақли расо — тентак. Қ. Ақлли
Ақлли — ақлсиз

АҲМОҚ

беақл
ақлсиз
тентак

Ақли, мяси яхши ишламайдиган ўйламай иш қиладиган

Аҳмоқ киши
Ақлсиз одам
Беақл аёл
Тентак чол

нотсиз чентак. □ Уни кўрган беақл одамлар калака қилиб кулаётдилар. «Равшан». Равшанбек шу ерда қил-қизил тентакка чиқиб қолди. «Равшан».

Ақлли — беақл
Ақлли — тентак
ақлсиз — ақли расо. Қ. Ақлли
ақлсиз — Ақлли

АҲАМИЯТЛИ

муҳим

Диққат-эътиборга арзийдиган, аҳамияти катта

Аҳамиятли масала
Муҳим бир гап

Анвар .. бу кун келган нома ва аризаларнинг муҳимини аҳамиятсизидан ажратиш, ҳудайчига топшириш учун тайёрлар .. эди. А. Қодирий, Меҳрсобдан ч. △ Йигинда аҳамиятли бир масала кўрилиб қолса, қишлоқлар тез-тез мулла Обидга мағноли қарашади. А. Қодирий, Обид к. □ Савдо ҳодимлари орасида .. планини бажара олмаётганлигига арзимас баҳсаларни пши қилиб нолиб юрганлар ҳам учраб қолади. «С. Ўзб.».

аҳамиятсиз — Аҳамиятли
аҳамиятсиз — муҳим. Қ. Аҳамиятли
аҳён[да]-аҳёнда — тез-тез. Қ. Гоҳо-гоҳо

АҲИЛ

иттифоқ
иноқ
апоқ-чапоқ
ораларидан қил ўтмайдиган

Бир-бири билан [тинч-тоғув, дўст бўлиб] яшайдиган, бир-бирига ғам-хўрлик қиладиган

Аҳил улфатлар
Иноқ|| апоқ-чапоқ ака-укалар
Ораларидан қил ўтмайдиган ҳамқишлоқлар

.. водокачкани тиклагани гишт ташишида, тайёр сувга ариқ чиқаришида шунчалик ноаҳил бўлган одамлар келозда аҳил бўлишармикан? А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Маҳсум Миробид билан илгари терсроқ бўлса, энди апоқ-чапоқ бўлишиди. В. Ғафуров, Вафодор. .. тайёр сувга

ақлсиз — оқил. Қ. Ақлли
ақлсиз — эсли. Қ. Ақлли
ағёр — дўст. Қ. Душман
Аҳамиятли — арзимас

АҲАМИЯТСИЗ

арзимас

Диққат-эътиборга арзимайдиган, йўқ даражадаги

Аҳамиятсиз масала
Арзимас бир гап

НОАҲИЛ

ноиттифоқ
терс I

Бир-бири билан чиқишмайдиган, келиша олмайдиган, ўзаро жанжаллашаверадиган

Ноаҳил улфатлар
Ноиттифоқ ака-укалар
Терс ҳамқишлоқлар

ариқ чиқаришда ўшанчалик ноаҳил бўлган капсанчилар ҳозир бунчалик иттифоқ бўлиб қолганларига ўзлари ҳам ҳайрсиз эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Δ Шундан кейин тез-тез кирадиган бўлди. Мен ҳам ўндан хабар олиб турадиган бўлдим. Қисқаси, хийла иноқ бўлиб қолдик. А. Қаҳҳор, Оғриқ т. Иккалалари ораларидан қил ўтмай диган дўст эдилар. Ш. Рашидов, Бўрондан к. \square Ака-уканинг ўзлари аҳил-у, хотинлари жўса ноиттифоқ яшади. Сузлашувдан.

Аҳил — нонтифоқ

Аҳил — терс 1

аҳмоқ — ақли расо. Қ. Ақлли

АҲМОҚОНА

Аҳмоқлик, бифаросатлик билан воқе бўладиган

Аҳмоқона тадбир

Аҳмоқона ҳаракат

Аҳмоқона таклиф

«Мен сени шундай ишлатайки, миянгаси аҳмоқона ўйлар тер бўлиб чиқиб кетсин!» — деди ўста. О. Ёкўсир, Ларза. \square Республика халқ маорифи ходимлари .. ана шу оқилона сўзга амал қилишлари .. зарур. «Қ. Ўзб.».

бадавлат — бечораҳол. Қ. Бой 1

бадавлат — камбағал. Қ. Бой 1

бадавлат — фақир. Қ. Бой 1

бадавлат — қашшоқ 1. Қ. Бой 1

бадбашара — барно. Қ. Хунук

бадбашара — гўзал. Қ. Хунук

бадбашара — зебо. Қ. Хунук

бадбашара — соҳибжамол. Қ. Хунук

бадбашара — сулув. Қ. Хунук

бадбашара — хушрўй. Қ. Хунук

бадбашара — хушсурат. Қ. Хунук

бадбашара — чиройли. Хунук

бадбашара — ҳусндор. Қ. Хунук

БАДБЎЙ

сассиқ

қўланса

Ҳид сезиш аъзосига ёқимсиз таъсир қилувчи

Бадбўй || сассиқ ис

Қўланса ҳид

аҳмоқ — Ақлли

аҳмоқ — оқил. Қ. Ақлли

аҳмоқ — эсли. Қ. Ақлли

ОҚИЛОНА

Ақл-идрок билан воқе бўладиган

Оқилона тадбир

Оқилона ҳаракат

Оқилона таклиф

бадбашара — ҳуснли. Қ. Хунук

бадбуруш — барно. Қ. Хунук

бадбуруш — гўзал. Қ. Хунук

бадбуруш — зебо. Қ. Хунук

бадбуруш — соҳибжамол. Қ. Хунук

бадбуруш — сулув. Қ. Хунук

бадбуруш — хушрўй. Қ. Хунук

бадбуруш — хушсурат. Қ. Хунук

балбуруш — чиройли. Қ. Хунук

бадбуруш — ҳусндор. Қ. Хунук

бадбуруш — ҳуснли. Қ. Хунук

бадбўй — муаттар

ХУШБЎЙ

муаттар

Ҳид сезиш аъзосига ёқимли таъсир қилувчи

Хушбўй || муаттар ис

Хушбўй ҳид

Юшуб-тараниб юришни яхши кўрадиган бой, савдогарлар баadbўй ҳиддан кўнгиллари ағдарилиб зўрға чидаб турардилар. М. Осим, Ўтрор. Элмурод бу гапларни эшитганда, ҳўди сассиқ бир нарсадан ҳазар қилгандай, жирканди. П. Турсун, Ўқитувчи. [Мингбосининг] Семиз баданидан қўланса тер ҳиди анқир эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. \square Бўтун олам хушбўй, муаттар гўлларга бурканиб олгандай. О. Ёқубов, Камтар. Бсма-бсг ошиб эсаётган шамол димоққа аллақандай хўшбўй исларни олиб келади. С. Аҳмад, Ҳукм.

БАДХАТ

Ҳуснихат қондаларига риоя қилмай, хўнук ёзадиган

Бадхат ўқувчи

Бадхат ўқитувчи куракда турмайдиган сассиқ гапларни топиб, .. ҳам-мани роса ишдан қолдирди. «С. Ўзб.». \square Мавлоно Абдусамад жуда хушхат котиб ва моҳир наққош эди. М. Осим, Сеҳрли сўз.

Батхўр — хуштаъм

БАДХЎР

Таъми ёмон, ўта бемаза

Бадхўр дори

Бадхўр ичимлик

Буларнинг ҳаммаси қўшилиб, [овқат] бадхўр бўлиб кетмасин деб қўрқаман. У. Исмоилев, Рустам. \square Бай-бай, бирам хушхўр таом бўпти-да!... «Муштум». Ташир соқий қизлар шўх, ширинзабон Апельсин шарбатчи ва хуштаъм шароб. М. Бобоев.

базўр — бемалол. Қ. Аранг

базўр — даст. Қ. Аранг

БАЛАНД 1

Бирор нуқтадан юқорига томон ўлчамни, бўйи нисбатан узун

Баланд бино

Мингбоши чўрт бурилди-да, .. баланд, баҳайбат дарвоза томонга югурди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. \square Боғнинг ытрофи эски, паст .. деворлар билан ўралган. Ойбек, Қутлуғ қ.

ХУШХАТ

Ҳуснихат қондаларига риоя қилиб, чиройли ёзадиган

Хушхат ўқувчи

ХУШХЎР

хуштаъм

Таъми яхши, иштаҳа билан еб-ичилдиган

Хушхўр дори

Хуштаъм ичимлик

ПАСТ 1

Бирор нуқтадан юқорига томон ўлчамни, бўйи нисбатан узун бўлмаган

Паст бино

БАЛАНД 2
юқори 1

Кучи, даражаси, ўлчами одатдагиган ортиқ

Радионинг овози баланд.

Беморнинг ҳарорати баланд || юқори.

Молнинг нархи баланд.

Бир гал Элмурод билан Омон дарс тайёрлаб ўтирганларида домла баланд овози билан ниманидир уқтириб кириб келди. П. Турсун, Ҳўқитувчи. Абдушукруннинг кайфи баланд бўлса-да, ҳуши ҳали ўзида, мумкин қадар ўзини ҳушиёр тутишига тиришади. Ойбек, Қўтлуғ қ. Хулоса қилиб айтиши мумкинки, турнир юқори савияда ўтди. «Тошкент оқшоми». □ Бунни билмаган, балки билгиси ҳам келмаган Қўлматқора эса гўр ичидан гапиргандай паст ва йўғон овози билан давом этди. А. Мухтор, Опа-синг.

баландлик — Пастлик

БАМАСЛАҲАТ

Ким биландир маслаҳатлашиб, кимнингдир фикрини ҳисобга олиб

Бамаслаҳат жавоб бермоқ

Давронов билан бамаслаҳат иш қилиш, унинг назарида, ҳар қандай муаммони ҳал қилишни осонлаштирарди. И. Раҳим, Ихлос. □ «Менки шу Қамшиқапанинг раиси эканман, ҳеч ким мендан бемаслаҳат иш қилмаслиги керак», — деди [Тожибой]. П. Турсун, Ҳўқитувчи.

БАМАЪНИ 1

Бирор маъно чиқадиган, фойдали, керакли хулоса чиқариш учун хизмат қиладиган

Бамаъни гап

Бамаъни суҳбат

Ғуломжон мантиқли тадбири билан, ўзининг тўғрилигига, ҳақиқатга ишонч турғирувчи бамаъни гаплари билан Азим тажабга ёқиб қолган эди. М. Исмсалий, Фарғона т. о. □ Бамаъни гапни гапирма, қизим. Сен ким, улар ким? Ойбек, Қўтлуғ қ.

ПАСТ 2

Кучи, даражаси, ўлчами одатдагидан оз

Радионинг овози паст.

Беморнинг ҳарорати паст.

Молнинг нархи паст.

БЕМАСЛАҲАТ

Ҳеч ким билан маслаҳатлашмай, кимнингдир фикрини ҳисобга олмай

Бемаслаҳат жавоб бермоқ

БЕМАЪНИ 1

Бирор маъно чиқмайдиган, фойдали, керакли хулоса чиқариш учун хизмат қилмайдиган

Бемаъни гап

Бемаъни суҳбат

БАМАЪНИ 2

Фойдали фикр-маслаҳатлар бера оладиган

Бамаъни йигит

Бамаъни чол

Ақли, бамаъни қизга ўхшайди, бир пас гаплашиб, кўнглини ёзиб келади. А. Қаҳҳор, Қўк конверт. □ «Ғози эшон ҳузурингизда экан», — деди Маҳдум. «Ўзи кўп бемаъни одам, зиёфат-миёфат деб яқин бир соат вақтимни олди». А. Қодирий, Меҳробдан ч.

БАНД 1

Сатҳи ёки ичи бирор нарса билан ишғол этилган

Банд сандиқ

Банд идиш

Бу жой банд.

Ҳамма ёқ яшиқлар билан банд. И. Раҳим, Ихлос. Ҳўқув залида ҳам маўринлар банд. П. Қодиров, Уч и. □ Зебо ўздан нарироққа итариб қўйган бўш стаканни хаёл билан яна олдиға тортди. И. Раҳим, Ихлос. Элмурод ёнида турган бўш табуреткани тортиб, уни ўтиришига таклиф этди. Шуҳрат, Шинелли й.

БАНД 2

Вақти бирор иш-машғулот билан эгалланган

Бугун жуда бандман.

Бригадир зарур иш билан банд эканлигини кўрсатишига интиларди. Ш. Рашидов, Бўрондан к. □ Мўлҳамингиз, кечалар бўш бўламан, шунинг билан бирга, отангиз қайси вақтда ихтиёр қилсалар, ижобат этишидан ўзга чорам бўлмас. А. Қодирий, Ўтган к.

баобрў — беобрў. Қ. Обрўли
баобрў — обрўсиз. Қ. Обрўли
баракали — бебарака. Қ. Серунум

БАРДАМ

тетик

Қари бўлишига қарамай куч-қувват и етарли даражада сақланган

Бардам || тетик чол

Тетик || бардам кампир

БЕМАЪНИ 2

Бефойда фикр-маслаҳатларгина чиқадиган

Бемаъни йигит

Бемаъни чол

БЎШ 1

Сатҳи ёки ичи бирор нарса билан ишғол этилмаган

Бўш сандиқ

Бўш идиш

Бу жой бўшми?

БЎШ 2

Вақти бирор иш-машғулот билан эгалланмаган

Эртага бутунлай бўшман.

баракали — самарасиз. Қ. Серунум
баракали — унумсиз. Қ. Серунум
барвақт — Кеч 2

МУНКИЛЛАГАН

шарти кетиб парти қолган

Қарилик туфайли куч-қуввати йўқолган

Мункиллаган || шарти кетиб парти қолган чол
Шарти кетиб парти қолган || мункиллаган кампир

Ота ҳали бардам. У пенсионер бўлишига қарамай, колхоз ишларига ёрдамлашиб туради. «Қ. Ҷзб.». У кишининг ёшлари анча улғайган бўлса ҳам, лекин ҳали жуда теткилар. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Домламининг отлари Шомаҳмуд охун бўлиб, .. ўзлари муңкиллаган .. бир чол эди. М. Муҳаммаджонов, Турмуш урнишлари. «Шартлари кетиб, партилари қопти-ю, гунчаман деганларига бало борми», — деди яна Абдуҳафиз ўшаларга [қойхўрларга] қараб. Р. Файзий, Ҳазрати н.

Бардам — шарт кетиб парти қолган

бардошли 1 — бардошсиз 1. Қ.

Сабрли

бардошли 1 — бетоқат. Қ. Сабрли

бардошли 1 — сабрсиз. Қ. Сабрли

бардошли 1 — тоқатсиз. Қ. Сабрли

бардошли 2 — бардошсиз 2. Қ. Чидамли 1

бардошли 2 — чидамсиз 1. Қ. Чидамли 1

бардошсиз 1 — бардошли 1. Қ.

Сабрли

БАРПО ҚИЛМОҚ

(барпо этмоқ)

Қуриш, ясаб, жорий қилиш каби йўллар билан ҳосил этмоқ, юзага келтирмоқ

Янги дастгоҳлар барпо қилмоқ

Янги тузумни барпо этмоқ

Ўртоқ Кузьмин мамлакатда экономика фанлари академиясини барпо қилиш масаласини муҳокама қилиш керак эди деб ҳисоблайди. «Қ. Ҷзб.». Совет кишиларининг меҳнати билан янги завод ва фабрикалар, цй-жой ва мактаблар барпо этилмоқда. «Қ. Ҷзб.». □ Жамийи буржуяларни, тўраларни йўқотиб, ҳамма ишни биз ўз одамларимизга, ишчиларга топширамиз. Ойбек, Қутлуғ қ.

БАРҚАРОР

турғун

доимий 1

Ўз ҳолатини ҳаминша сақлаб турадиган, ўзгармайдиган

бардошсиз 1 — Сабрли

бардошсиз 1 — тоқатли. Қ. Сабрли

бардошсиз 2 — бардошли 2. Қ.

Чидамли 1

бардошсиз 2 — Чидамли 1

барно — бадбашара. Қ. Хунук

барно — бадбуруш. Қ. Хунук

барно — тасқара. Қ. Хунук

барно — таъвия. Қ. Хунук

барно — Хунук

барпо этмоқ — йўқотмоқ 1. Қ.

Барпо қилмоқ

ЙЎҚОТМОҚ 1

Бузиш, куйдириш, тақиқлаш каби йўллар билан битирмоқ, тамом қилмоқ, тугатмоқ

Эски дастгоҳларни йўқотмоқ

Эски тузумни йўқотмоқ

БЕҚАРОР

ўзгарувчан

Ўз ҳолатини ўзгартириб турадиган, ўзгариб турадиган

Барқарор валюта

Турғун график

Доимий температура

Барқарор ходим

Ўзгарувчан валюта

Ўзгарувчан график

Ўзгарувчан температура

Беқарор ходим

Мангу барқарордир ватаннинг бахти, Кул бўлди фашизм қурган қонли ғоя. Уйғун. У кўзларини ҳовуздаги турғун кўкимтир сувга тикиб ўйлади. Ойбек, Қутлуғ қ. Баъзи элементлар бошқа элементлар билан бирикканда бир хил доимий валентликка эга бўлади. Химия дарслиги. □ Зарафион водийсининг об-ҳавоси жуда беқарор — бир кўнда юз марта ўзгаради. Ш. Ташматов, Эрк қушн. Кўпчилик элементлар ўзгарувчан валентликка эга бўлади. Химия дарслиги.

Барқарор — ўзгарувчан

басавлат — савлатсиз. Қ. Савлатли

батамом — вақтинча 2. Қ. Бутунлай[ин]

БАХТ

Ҳаётдан ўта мамнунлик ҳолати,

ўта хурсанглик билан, беармон

яшаш ҳисси

БАХТСИЗЛИК

Ҳаётдан ўта норозилик ҳолати,

ўта хафалик билан, армон билан

яшаш ҳисси

Меҳнат бахт келтирар, яқовлик — бахтсизлик. Мақол. △ Гулнорнинг кўзлари унга [Йўлчиға] бутун умрини ёритсан бир бахт ваъда этар эди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Анларнинг бу ҳолати балки оила бахтсизлигидан, ота-она бағрида яйрамаганликдан туғилгандир. А. Қодирий, Меҳробдан ч.

бахтиёр — бахти қора. Қ. Бахтли

бахтиёр — бахтсиз. Қ. Бахтли

бахтиёр — бебахт. Қ. Бахтли

бахтиёр — толесиз. Қ. Бахтли

бахти қора — бахтиёр. Қ. Бахтли

бахти қора — Бахтли

бахти қора — саодатли. Қ. Бахтли

Бахтли — бахти қора

БАХТЛИ

бахтиёр

саодатли

БАХТСИЗ

бебахт

толесиз

бахти қора

Ҳаётдан ўта мамнун, беармон ва шоду хуррам яшайдиган

Бахтли йигит

Бахтиёр ота-она

Саодатли қиз

Ҳаётдан ўта норози ва қайғу-ҳасрат билан яшайдиган

Бахтсиз йигит

Бебахт ота-она

Толесиз || бахти қора қиз

Сўзлашдик, хотим, у киши сўзни айлантириб, «Сиздек бахтли ота жаҳонда йўқ», — деди. Ойбек, Қутлуғ қ. Бир томонда десангиз товусдай товланиб, гулдай очилиб бахти ёр қўёв-келинлар ўтирибди. А. Қодирий, Ўтган к. Бу бино Кумишининг ўз иши бўлиб, бу уй ишида Отабекнинг саодатли кунларининг ширин хотиралари сақланар .. эди. А. Қодирий. Ўтган к. □ .. икки ёш қалб қовушолмай, бахтсиз бўлгани учун йиғлар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Бебахтнинг ошига пашша ҳам, кана ҳам, сўна ҳам, қолаверса, шалоплаб олиб мана шунақа аэроил ҳам, мункарнакир ҳам тушаверади. Ҳ. Ҳакимзода, Майсаранинг иши. |Эрдан толесиз эмас эди у [Норбуви.] Ҳ. Шамс, Душман. | Бахти қора ота осмонга нурсиз кўзларини тикиб, худодан марҳамат, раҳм-шафқат сўрамоқда. «С. Ўзб.».

Бахтли — бебахт
Бахтли ² — толесиз
бахтсиз — бахтиёр. Қ. Бахтли
бахтсиз — Бахтли
бахтсиз — саодатли. Қ. Бахтли
бахтсизлик — Бахт
баъдаз — Аввал
баъдаз — аввало. Қ. Аввал
баъдаз — бошлаб. Қ. Аввал
баъдаз — олдин. Қ. Аввал

БАҲОР

кўклам

Йилнинг қиш билан ёз орасидаги фасли

Баҳор || кўклам бошланди.

Дарё бўйида князнинг каттакон беги бўлиб, князь ҳар йил баҳорда бола-чақаси, ўн саккизта ити билан келиб, кўзакда кетар эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. △ [Раъно Анарга:] «Хўп бўлғай. Мен эртага тўйимиз кўкламга бўлсин деб жавоб айтаман». А. Қодирий, Меҳробдан ч. □ Шу йил кўзда ўғлимга тўй қиламан деган ниятим бор. Ойбек, Қутлуғ қ.

Баҳор — кузак**БАҲОРГИ**

Баҳорда бўладиган, баҳорга онд

*Баҳорги ёмғир**Баҳорги изғирин**Баҳорги дала ишлари*

бақувват — беқувват. Қ. Кучли 1
бақувват — заиф 1. Қ. Кучли 1
бақувват — камқувват. Қ. Кучли 1
бақувват — кучсиз 1. Қ. Кучли 1
бағри тош — кўнгличан. Қ. Шафқатли
бағри тош — кўнгли бўш. Қ. Шафқатли
бағри тош — раҳмдил. Қ. Шафқатли
бағри тош — Шафқатли

КУЗ

(кузак)

Йилнинг ёз билан қиш орасидаги фасли

Куз || кузак киргани билинди.**КУЗГИ**

Кузда бўладиган, кузга онд

*Кузги ёмғир**Кузги изғирин**Кузги дала ишлари**Баҳорги беғамлик* — кузги пушаймонлик; Мақол.**беайб** — Айбдор**беайб** — айбли. Қ. Айбдор**беайб** — қора 1. Қ. Айбдор**беақл** — ақли расо. Қ. Ақлли**беақл** — Ақлли**беақл** — оқил. Қ. Ақлли**беақл** — эсли. Қ. Ақлли**бебарака** — баракали. Қ. Серунум**БЕВАФО**

вафосиз

Аҳдида қаттиқ турмайдиган, аҳдида вафо қилмайдиган

*Бевафо дилбар**Бевафо йигит**Вафосиз ўртоқ*

Вафолар доим шодона, Вафосизлар эмасдир инсон. Ўзб. х. қ. △ Бевафо ёр экан, ташлади-кетди. Ўзб. х. қ. Билдинеки, Бевафодир, кўнгли қўймоқ хатодир. Мақол. Вафосизда ҳаё йўқ, ҳаёсизда вафо йўқ. Мақол. □ Икки юрак, икки вафодор Хаёлида гўзал орзулар. Т. Тўла. Тилга кирди созимда Бахт куйи, вафоли ёр. Ғайратий. Бевафо — вафоли

БЕГОНА 1

ёт 1

Қариндошлиги йўқ; яқин муносабатдаги дўст, сирдош бўлмаган

Бегона || ёт кишилар

Менга бегона бўлсангиз, ўғлингизга бегона эмасиз-ку. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Отабек ўзи билан кўришган бундаги иккита ёт кишини танимаганликдан бир-икки қайта уларни кўз остидан кечирди. А. Қодирий, Ўтган к. Қадр билмас қариндошдан қадр қилган ёт яхши. Мақол. □ «Демак, Худойқул ўз жигарингиз бўлгани учун ўзгалардан кўра кўпроқ эзиб, уни оғир бир аҳволга солишга ҳақли экансиз-да!» — деди Элмурод. П. Турсун, Ўқитувчи.

бегона 2 — таниш. Қ. Нотаниш**БЕГУНОҲ**

гуноҳсиз

Шариат қонунига, дин ақидаларига хилоф иш қилмаган, гуноҳи йўқ

Бегуноҳ || гуноҳсиз киши**бебарака** — самарали. Қ. Серунум**бебарака** — Серунум**бебарака** — унумли. Қ. Серунум**бебахт** — бахтиёр. Қ. Бахтли**бебахт** — Бахтли**бебахт** — саодатли. Қ. Бахтли**бебурд** — Бурдли**ВАФОДОР**

вафоли

Аҳдида қаттиқ турадиган, аҳдида вафо қиладиган

*Вафодор дилбар**Вафоли йигит**Вафодор дўст*

Вафолар доим шодона, Вафосизлар эмасдир инсон. Ўзб. х. қ. △ Бевафо ёр экан, ташлади-кетди. Ўзб. х. қ. Билдинеки, Бевафодир, кўнгли қўймоқ хатодир. Мақол. Вафосизда ҳаё йўқ, ҳаёсизда вафо йўқ. Мақол. □ Икки юрак, икки вафодор Хаёлида гўзал орзулар. Т. Тўла. Тилга кирди созимда Бахт куйи, вафоли ёр. Ғайратий. Бевафо — вафоли

ЎЗ 1

Қариндошлиги бор; яқин муносабатдаги дўст, сирдош бўлган

*Ўз кишиларимиз***ГУНОҲКОР**

Шариат қонунига, дин ақидаларига хилоф иш қилган, гуноҳи бор

Гуноҳкор киши

Хон бир бегуноҳ рдамни ғазабига олиб тошибўроқ қилдирибди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Қушибеги секин-секин қогоз тахларини оча бошлади... [Юсуфбек ҳожин:] «Худо ризоси учун тезроқ! Йўқса... Икки гуноҳ сиёнинг қонларига ботамиз». А. Қодирӣ, Утган к. □ Мункарнакир .. шунча йил терговчилик қилиб, бундай гуноҳкорни биринчи кўриши эди; яна гурзисини ишга солди. А. Қаҳҳор, Тобутдан т.

бедармон — Забардаст

бедармон — тоғни толқон қилади-
ган. Қ. Забардаст

безбет — иболи. Қ. Уятчанг

безбет — тортиноқ. Қ. Уятчанг

безбет — уятчан. Қ. Уятчанг

безбет — Уятчанг

безбет — шармли. Қ. Уятчанг

безбет — ҳаёли. Қ. Уятчанг

Безовта — осойишта 1

БЕЗОВТА

Ташвиш-ҳаяжон сабабли нотинч

Безовта киши

Безовта яшамоқ

ХОТИРЖАМ

осойишта 1

Ташвиш-ҳаяжон йўқлигидан тинч

Хотиржам киши

Хотиржам яшамоқ

Максим қишлоқда табиблик қилиб юрган вақтларида бундай безовта бетобларни кўп кўрган. И. Раҳим, Чин м. [Раҳима] Атрофга безовта аланглаб, кимнидир ахтарди. Ҳ. Назир, Сўнмас ч. □ Ота хотиржам чиқиб кетди. С. Аҳмад, Томоша. Бу қоматни [Фотимани] кўриши биланоқ Элмуроднинг осойишта қалбида нимадир қўзғалди. П. Турсун, Ўқитувчи. Сергей ўрнидан туриб, олдинги стулнинг суянигига қўлини қўйди-да, осойишта гапира бошлади. П. Қодиров, Уч и.

БЕЗОВТА БЎЛМОҚ

Ташвиш-ҳаяжон сабабли тинчлигини йўқотмоқ

Қампир безовта бўлди.

ХОТИРЖАМ БЎЛМОҚ

Ташвиш-ҳаяжондан холи бўлиб тинчланмоқ

Қампир хотиржам бўлди.

[Навоий:] Гулим, беҳудага безовта бўлма, ўзингни қийнама, ғамларга тўлма. Уйғун ва И. Сулгон, «Атишёр Навоий». □ Бишқарма ҳайъати янгилангандан кейин муҳаррир хотиржам бўлди. А. Қаҳҳор, Сароб.

беибо — иболи. Қ. Уятчанг

беибо — тортиноқ. Қ. Уятчанг

беибо — уятчан. Қ. Уятчанг

беибо — Уятчанг

беибо — шармли. Қ. Уятчанг

беибо — ҳаёли. Қ. Уятчанг

Бейхтиёр — атайин

Бейхтиёр — атайлаб

БЕЙХТИЁР

бехосдан

Ўз ихтиёридан ташқари ва бирор мақсадни кўзламаган ҳолда

Чироқни бейхтиёр ўчирмоқ

Эшикни бехосдан ёпмоқ

ЖЎРТТАГА

атайин

атайлаб

Ўз ихтиёри билан ва бирор мақсадни кўзлаган ҳолда

Чироқни жўрттага ўчирмоқ

Эшикни атайин атайлаб

ёвмоқ

Бекнинг вужуди титраб, бейхтиёр «ух» деб юборганини ўзи ҳам билмай қолади. Ҳ. Ғулум, Машъал. Низомиддиновнинг ранги бўзарди, «Чол нима деб алжияпти, билиб айтяптими ё бехосдан гапириб қўйдими, бу гап Бектемировнинг қулоғига чалинмадими?» деган ўй ялт этиб ҳаёлидан ўтди. С. Аҳмад, Ҳукм. □ Улар эшитмадиларми ё, эшитсалар ҳам, жўрттага шундай қилдиларми? П. Турсун, Ўқитувчи. Немислар ҳалиги икки болани ҳам, бу хотинни ҳам атайин чала ўлик қилиб, миналаштириб кетган эди. А. Қаҳҳор, Олтин ю. Бу қўйлак атайлаб галстук тўқимаслик учун чиқарилгандай, ёқасининг қулоқлари, ҳатто орқа томонда бўладигач учбуриак қулоғи ҳам тугмаланиб қўйилган. П. Турсун; Ўқитувчи.

бекик — очиқ 1. Қ. Ёпиқ

бекинмоқ — Кўринмоқ

БЕКИТМОҚ 1

(беркитмоқ 1)

Бирор нарса билан тўсиб, қоплаб, кўринмайдиган қилиб қўймоқ

Юзни беркитмоқ (беркитмоқ)

Юкни презент билан ёпмоқ

ОЧМОҚ 1

Тўсиб, қоплаб турган нарсани кўтариб, олиб ташлаб, кўринадиган қилиб қўймоқ

Юзни очмоқ

Юк устини очмоқ

Нормат бинтни противогаз халтасининг устки чўнтагига солиб қўйди ва медални .. шимининг чўнтагига беркитди. И. Раҳим, Чин м. Зебо .. чакка сочларини тузатиши баҳонаси билан кўзини беркитди. Шуҳрат, Шинелли й. Гулнор .. кўрпачи тўтиб, кўррагини ёпди ва йўлчига тикилди. Ойбек, Қутлур қ. □ Опилх .. Кумушнинг белига келди, юзини очиб, манглалини босди ва ўлди. А. Қодирӣ, Утган к. [Гуландом] Атлас кўйлагининг кенг енгини тирсака қадар шимариб, .. ёўзал билакларини очиб, дуторни чертди. Ойбек, Қутлур қ.

БЕКИТМОҚ 2

(беркитмоқ 2)
ёпмоқ 2Табақаларини кесакисига жипслаб,
ёпиқ ҳолатга келтирмоқ

Деразани бекитмоқ || ёпмоқ

Икки дўст қулбанинг эшигини эми беркитиб, . . . кун қорайгунча ўти-
ришди. Ойбек, Қутлуғ қ. [Қитидор] Дарвозани ёпиб, шилдир-шилдир
занжирини боғлай бошлади. А. Қодирӣ, Ўтган к. □ Чанг чиқсин учун.
деразаларни очди. Ойбек, Қутлуғ қ. «Очингиз, бек ака, тезроқ очин-
гиз!» А. Қодирӣ, Ўтган к.

бекитмоқ 3 — очмоқ 5. Қ. Фош
қилмоқбекитмоқ 3 — ошкор қилмоқ. Қ.
Фош қилмоқ

бекитмоқ 3 — Фош қилмоқ

белаззат — лаззатли. Қ. Бемаза

белаззат — лазиз. Қ. Бемаза

белаззат — мазали. Қ. Бемаза

БЕМАЗА

белаззат

Таъм-мазаси ёқимсиз, салбий таъ-
сир берадиган

Бемаза овқат

Белаззат бўтқа

Бемаза шарбат

Энг бемаза, энг арзон шўрза-шўлтмил қайнатилиш учун игна билан
қудуқ қазини керак бўлар экан. Ойбек, Қутлуғ қ. Нархи қиммат, ўзи
белаззат овқат қайси ошхоналарда топилди. «Муштум». □ Черни-
цев мазали ҳид таратиб турган хилма-хил овқатларни кўрган: «Бу—
Великанинг иши», — деди. И. Раҳим, Чин м. Мухомлар лаззатли
таомлардан кўп ейишди. П. Турсун. Ўқигувчи. Лазиз таомларни шу
Маматхон ака пиширади. «Қ. Ўзб.». Хилма-хил ва тотли таомлар
билан пассажирларни хурсанд қилиш — мураккаб иш. «С. Ўзб.».

ОЧМОҚ 2

Табақаларини кесакисидан силжи-
тиб, ёпиқ ҳолатга келтирмоқ

Деразани очмоқ

белаззат — тотли. Қ. Бемаза

бемадор — Забардаст

бемадор — тоғни толқон қиладиган
Қ. Забардаст

бемажол — Забардаст

бемажол — тоғни толқон қилади-
ган. Қ. Забардаст

Бемаза — лаззатли

Бемаза — лазиз

МАЗАЛИ

лаззатли

лазиз

тотли

Таъм-мазаси ёқимли, ижобий таъ-
сир берадиган

Мазали || лаззатли овқат

Лазиз || тотли шовла

Мазали || тотли шарбат

Бемаза — тотли

бемалол — Аранг

бемалол — базўр. Қ. Аранг

бемалол — зўрга. Қ. Аранг

бемаслаҳат — Бамаслаҳат

бемаъни 1 — Бамаъни 1

БЕОЗОР

Озор бермайдиган, дилни оғритмай-
диган, хафа қилмайдиган

Беозор киши

[Дадавой Хадичага:] Мен илгари билмай у кишидан [Комилевдан] ран-
жиб юрган эканман. Гаплари мулоим, беозор, бамасъни, етук, гапга
жуда чапдаст одам экан. Уйғун, Навбахор. □ Бу тилак қанчалик ди-
ловор бўлмасин, шунчалик дилозор ҳам эси. М. Исмоилий, Фарғона
т. о.

беоқибат — Оқибатли

БЕПАНД

Пухта-пишиқ қилиб ишланмаган,
узоққа чидамайдиган

Айон шунақанги бепанд қурилганки, кўрсангиз, ёш болаларнинг ўйин-
чоқ уйи ундан мустаҳкам роқ дейсиз. «С. Ўзб.».

бераҳм — кўнгилчан. Қ. Шафқатли

бераҳм — кўнгил бўш. Қ. Шафқат-
ли

БЕРИ

Кўзда тutilган ўрин ёки пайтдан
сўзловчига яқинроқ (бу томондаги)

ўрин ёки пайт

Бери келмоқ

[Қизлар] . . «Нари ёт», «Бери ёт» билан бир-бирларини итариб, су-
риб, кўрпани тўрт томонга тортишиб жанжаллаша бошладилар. А. Қо-
дирӣ, Меҳробдан ч. Яхшиси — дўшанба кўни, ундан нарига ўтгани
ярамагандек, бери си ҳам фойдасиз . . , чунки бир-икки кун бунга ҳо-
зирлик ҳам керак. А. Қодирӣ, Ўтган к.

БЕРИГИ

Нисбатан яқин масофада жойлаш-
ган

бемаъни 2 — Бамаъни 2

беномус — Номусли

беномус — ориятли. Қ. Номусли

беномус — орли. Қ. Номусли

беобрў — баобрў. Қ. Обрўли

беобрў — Обрўли

ДИЛОЗОР

Озор берадиган, дилни оғритади-
ган, хафа қиладиган

Дилозор киши

МУСТАҲКАМ

Пухта-пишиқ қилиб ишланган,
узоққа чидайдиган

бераҳм — раҳмдил. Қ. Шафқатли

бераҳм — Шафқатли

НАРИ

Кўзда тutilган ўрин ёки пайтдан
сўзловчига узоқроқ (у томондаги)

ўрин ёки пайт

Нари тўрмоқ

НАРИГИ

Нисбатан узоқ масофада жойлаш-
ган

Отабек б е р и г и бурчақдан туриб уни [Кумушни] қўли билан янар ва кулмсираб хўмраяр эди. А. Қодирий, Ўтган к. □ Қора Аҳмад ҳовлининг н а р и г и бурчида юзини катта рўмо билан йўлдан яширган бир хотин олдиға кетди. Ойбек, Қўтлуғ қ.

берк — очиқ 1. Қ. Ёпиқ
беркитмоқ 1 — очмоқ 1. Қ. Бекитмоқ 1
беркитмоқ 2 — очмоқ 2. Қ. Бекитмоқ 2

БЕРМОҚ 1

Нарсан и ўз қўлидан ўзганинг қўлиға тутқазмоқ, топширмоқ
У чамадонни укасиға берди.

Мактубни ёнидағиға берар экан, Қушбеги деди: «Бу хат тошкентлик Юсуфбек тўғрисидағи фикримизни тамом ўзгартирди, тақсир!» А. Қодирий, Ўтган к. □ [Ўзбек олим] Зайнабдан чақалоқни олиб, уни жомни тўжиб келишға буюрди. А. Қодирий. Ўтган к.

БЕРМОҚ 2

Ўзганинг ихтиёриға унинг хусусий мулки қилиб топширмоқ

У отасидан қолган машинани укасиға берди, бой кутубхонани ўзига олди. Сўзлашувдан. △ Ҳовли ол ма, қўшини ол. Мақол.

БЕСЎНАҚАЙ 1
беўхшов

Тана аъзолари номутаносиб тузилган, жуссаси кишиға ёқмайдиган

Бесўнақай киши
Беўхшов йигит

У [Исмат] бесўнақай гавдасини баланд кўтариб . . нотиклар сингаринутқ сўзлади. Ф. Нурилгеев, Бўз йигит. Уларнинг [стариқларнинг] кўринишлари беўхшов, сөзлари ёқимсиз. «С. Ўзб.». □ Автобус . . хушбичимгина бир қизни ҳам тушириб кетди. Ш. Ғуломов, Ёрқин уфқлар. . . хушқомат қизни кўриб, [Йигиталининг] юраги жиз этди. С. Қароматов, Бир томчи қон.

беркитмоқ 3 — очмоқ 5. Қ. Фш қилмоқ
беркитмоқ 3 — ошқор қилмоқ. Қ. Фш қилмоқ
беркитмоқ 3 — Фш қилмоқ

ОЛМОҚ 2

Нарсани ўзганинг қўлидан ўз қўлиға ўтказмоқ, киритмоқ
У чамадонни укасидан олди.

ОЛМОҚ 3

Ўз ихтиёриға хусусий мулк қилиб қабул қилмоқ

ХУШБИЧИМ
хушқомат

Тана аъзолари мутаносиб тузилган, жуссаси кишиға ёқадиған

Хушбичим киши
Хушқомат қиз

Бесўнақай 1 — хушқомат

бесўнақай 2 — Ихчам

бетамиз — зийрак 2. Қ. Фаросатли
бетамиз — идрокли. Қ. Фаросатли
бетамиз — тамизли. Қ. Фаросатли
бетамиз — Фаросатли
бетамиз — фаҳмли. Қ. Фаросатли
бети қаттиқ — иболи. Қ. Уятчанг
бети қаттиқ — тортинчоқ. Қ. Уятчанг

бети қаттиқ уятчан — Қ. Уятчанг
бети қаттиқ — Уятчанг
бети қаттиқ — шармли. Қ. Уятчанг
бети қаттиқ — ҳаёли. Қ. Уятчанг
бетоб — саломат. Қ. Қасал
бетоб — соғ. Қ. Қасал
бетоб — соғлом. Қ. Қасал
бетоб бўлмоқ — соғаймоқ. Қ. Қасалланмоқ
бетоб бўлмоқ — тузалмоқ. Қ. Қасалланмоқ

бетоқат — бардошли 1. Қ. Сабрли
бетоқат — Сабрли
бетоқат — тоқатли. Қ. Сабрли
бефаросат — зийрак 2. Қ. Фаросатли

бефаросат — идрокли. Қ. Фаросатли
бефаросат — тамизли. Қ. Фаросатли

бефаросат — Фаросатли
бефаросат — фаҳмли. Қ. Фаросатли
бефаҳм — зийрак 2. Қ. Фаросатли
бефаҳм — идрокли. Қ. Фаросатли
бефаҳм — тамизли. Қ. Фаросатли
бефаҳм — Фаросатли

БЕҒАРАЗ

ғаразсиз

Бирор манфаатни кўзламай, яхши ният билан қилинадиған
Беғараз || ғаразсиз улфат
Беғараз || ғаразсиз ёрдам

бефаҳм — фаҳмли. Қ. Фаросатли
беҳабар — боҳабар. Қ. Хабардор
беҳабар — воқиф. Қ. Хабардор
беҳабар — огоҳ. Қ. Хабардор
беҳабар — Хабардор
беҳатар — Хавфли
беҳатар — хатарли. Қ. Хавфли
бехосдан — атайин. Қ. Бейхтиёр
бехосдан — атайлаб. Қ. Бейхтиёр
бехосдан — жўрттаға. Қ. Бейхтиёр
бечораҳол — бадавлат. Қ. Бой 1
бечораҳол — Бой 1
бечораҳол — давлатли. Қ. Бой 1
бечораҳол — давлатманд. Қ. Бой 1
беш — ёмон 1. Қ. Аъло
беш — икки. Қ. Аъло
бешарм — иболи. Қ. Уятчанг
бешарм — тортинчоқ. Қ. Уятчанг
бешарм — уятчан. Қ. Уятчанг
бешарм — Уятчанг
бешарм — шармли. Қ. Уятчанг
бешарм — ҳаёли. Қ. Уятчанг
беўхшов — хушбичим. Қ. Бесўнақай 1
беўхшов — хушқомат. Қ. Бесўнақай 1
беқаноат — Қаноатли
беқарор — Барқарор
беқарор — доимий 1. Қ. Барқарор
беқарор — тургун. Қ. Барқарор
беқувват — бақувват. Қ. Кучли 1
беқувват — зўр 2. Қ. Кучли 1
беқувват — Кучли 1
беқувват — қувватли. Қ. Кучли 1

ҒАРАЗЛИ

Бирор манфаатни кўзлаб, ёмон ният билан қилинадиған
Ғаразли улфат
Ғаразли ёрдам

Халқ ғамида, эл ғамида келган беғараз . . кишиларни *мижбоши* мас-хара қилар, . . қувар деб ўйламаган эдилар. М. Исмилий, Фаргона т. о. Сизлар билан бизнинг дўстлигимиз беғараз, самимий дўстликдир. «Қ. Ўзб.». Мулла Обид ҳар қанча диндор бўлса ҳам, Хатиб домланинг» *ғаразсиз* бир киши эканлигига унча ишонмайди. А. Қодирий, Обид к. □ . . бизнинг сўбсатимиз ҳеч қандай *ғаразли* мақсадларни кўзламайди. «Қ. Ўзб.». [Муродхон] Сарой атрофида оралашган *ғаразли* беклар ва саркардаларнинг қора фикрига қўшилмайди. «Муродхон» дostonидан.

беҳаё — иболи. Қ. Уятчанг
беаё — тортинчоқ. Қ. Уятчанг
беҳаё — уятчан. Қ. Уятчанг

БЕҲ-БЕҲ-БЕҲ

Товуқларни, қушларни чақиринда
ишлатиладиган хитоб

Аёл катакдан чиқиб келётган товуқларни дон сепиб чақирди: «Беҳ-беҳ-беҳ». Ойбек. □ Она уларга [чумчуқларга] бир қаради-ю, *гўшти* қонган қўлини мушт қилиб, хотинча кесак *стиш* аломатини қилди. «Кишт, хира бўлмай ўлинглар!» — деб қўйди. Шухрат, Шинелли й.
беҳишт — Дўзах
беҳишт — жаҳаннам. Қ. Дўзах

БИЛИМЛИ

илмли
ўқиган
Муайян билимни, маълумотни эгал-лаган

Билимли ўзар, билимсиз тўзар. Мақол. Илмли минг яшар, илмсиз бир яшар. Мақол. Қизик, илмсиз, ҳатто қўл қўйшини билмайдиган одам қандай қилиб сиздек илмли сдамга кир бўлади? Ойбек, Қутлуғ қ. [Пўлатхон] Ўқиган бўлса ҳам, ўқимаган йигитга ўхшайди, йўқса Насибанинг ўқшини ора йўлда қолдириб, мактабидан юлиб олмоқчи бўлмас эди. А. Қаҳҳор, Оғрик т. △ «Хон ҳазратлари, мен ўқимаган, ёвонлик бир оми одамман». Ж. Шарипов, Хоразм.

Билимли — илмсиз
Билимли — ўқимаган
билимсиз — Билимли
билимсиз — илмли. Қ. Билимли

беҳаё — Уятчанг
беаё — шармли. Қ. Уятчанг
беҳаё — ҳаёли. Қ. Уятчанг

КИШТ

Товуқларни, қушларни ҳайдашда
ишлатиладиган хитоб

БИЛИМСИЗ

илмсиз
ўқимаган
Ҳеч қандай билимни, маълумотни эгалламаган

билимсиз — ўқиган. Қ. Билимли
бирга 1 — айрим. Қ. Алоҳида
бирга 1 — Алоҳида

БИРГА 2

биргаликда

Бирор киши ҳамроҳлигида, бошқа кишилар билан бирлашган ҳолда
Бошиқалар билан бирга яшмоқ
Бошиқалар билан биргаликда юрмоқ

Шундай қилиб, Анзира^т хола набираси Ҳошимжон ва кейинчалик Ҳромжон келтириб қўйган Қанизак деган бир жувон билан бирга ту-рар эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Биргаликда ўтган шовқин-суронли болалик, қувноқ ёшлик тугади. П. Турсун, Ўқитувчи □
Елғиз чой ишидан хунук нарса йўқ. Ҳамза Ҳакимзода, Паранжи сир-лари. Йўлчи Мирзакаримбойнинг дарвозаси олдида т а н ҳ о ўтирар эди. Ойбек, Қутлуғ қ.

Бирга 2 — танҳо
биргаликда — ёлғиз. Қ. Бирга 2
биргаликда — танҳо. Қ. Бирга 2
бирдан — Аста-секин
бирдан — секин-аста. Қ. Аста-се-кин

БИРЛАШМОҚ 2

уюшмоқ

Парокандаликни йўқ қилиб, бирга-лашиб ҳаракат қиладиган, ишлай-диган, бир-бирига ёрдам берадиган бўлмоқ

Бирлаш сак, тоғни тегиб қулатамиз. Ойбек, Олтин в. ш. Дастлаб, аёлларни далага чиқармаслик шарти билан, йигирма тўрт хўжалик уюшди. С. Аҳмад, Ҳукм. □ «Бу ўзи сизларга тушунтириб бўладими?» — «Раис бекор бўлиб, колхоз тарқади-ку» С. Аҳмад, Ҳукм.

Бирлашмоқ 2 — тарқамоқ 1
бирлаштирмоқ — ажратмоқ 3. Қ.
Айирмоқ 3
бирлаштирмоқ — Айирмоқ 3

БИРЛИК

иттифоқлик

Бир-бири билан бирлашганлик,
уюшганлик ҳолати

ЕЛҒИЗ

танҳо

Бошқа кишисиз, бошқа кишилар-дан холи
Елғиз яшмоқ
Елғиз юрмоқ

бирданига — Аста-секин
бирданига — секин-аста. Қ. Аста-секин
бирлашмоқ 1 — Ажралмоқ 1
бирлашмоқ 1 — айрилмоқ. Қ. Аж-ралмоқ 1

ТАРҚАЛМОҚ 1

тарқамоқ
Биргалашиб ҳаракат қилишдан, бирга ишлашдан воз кечиб, парокандаликка йўл қўймоқ

бирлаштирмоқ — жудо қилмоқ. Қ.
Айирмоқ 3
Бирлик — парокандалик

ТАРҚОҚЛИК

парокандалик
Бир-бири билан бирлашмаганлик,
уюлмаганлик ҳолати

Зиёфат авжида и т т фоқликнинг фойдалари, тарқоқликнинг зарарлари сўзланди А. Қодирий, Утган к. Δ Куч бирликда. Матал. Партия аъзоси қуйидагиларни бажариши лозим: а) партия кучи ва қудратининг асосий шарти бўлган партия бирлигини астойдил қўриқлаш . . «КПСС Устави» дан. Жихон социалистик лагердаги мамлакатлар . . халқларнинг бирлиги ва жипсиригига эгадирлар. «КПСС тарихи» дан. \square Россия билан кўпроқ яқинлашиш . . фводал тарқоқлик ва ўзаро урушлардан қутулишининг бирдан-бир йўли эди. «Қ. Ўзб.» . Уларнинг руҳи тугиб кетди, сафарда парокандалик бошланди И. Раҳим, Чин м.

БИРПАС

Оз вақт давомида
Бирпас ўтирмақ
Бирпас гаплашмоқ

Ўзи ҳам сизни бир айтиб келаман, бирпас гаплашиб ўтираман деб юрган эдим. А. Қаҳҳор, Йиллар. \square Ойқиз севимли ёрига узоқ термилди. Ш. Рашидов, Бўрондан к. У кўзини қисиб, . . узоқ ўйлади. Ҳ. Назир, Сўнмас ч.

БИР ХИЛ

Бир-биридан фарқ қилмайдиган,
бир-бирига айнан ўхшайдиган
Бирхил машиналар
Иккита бирхил қалам

Совет мамлакатадаги барча халқлар учун бирхил турмуш, бирхил закон, бирхил мақсадни булар ўйлаб чиқарди, амалга ҳам оширди. Ойбек Қуёш қ. \square От гижинг эди. Бўйнига ҳархил латта-путталар, иплар осилиб, «юган» ҳам урилган. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

бисёр — кам 2. Қ. Кўп
бисёр — оз. Қ. Кўп

БОЙ 1

бадавлат
давлатманд
давлатли
Йирик мол-мулкка, материал бойликка эга
Бой || давлатли киши
Давлатманд || бадавлат хонадон

УЗОҚ 1

Кўп вақт давомида
Узоқ ўтирмақ
Узоқ гаплашмоқ

ҲАР ХИЛ

Бир-биридан фарқ қиладиган, бир-бирига ўхшамайдиган
Ҳархил машиналар
Ҳархил қаламлар

битирмоқ — Бошламоқ
Бой 1 — бечораҳол

КАМБАҒАЛ 1

қашшоқ 1
фақир
бечораҳол
Топиш-тутиши тирикчилик ўтказиш учунгина зўрга егадиган
Камбағал || фақир киши
Қашшоқ || бечораҳол хонадон

Уруш бойларга ўқиб тўли, камбағалларни ишлди. Ойбек, Қутлуғ қ. Илгари қолоқ ва қашшоқ бўлган бу оила маданиятли ва давлатманд оилал алаҳди. Н. Сафаров. Қуръонли. Бир фақир бир бадавлат одамга ҳамсоя эрди. Бир кун бадавлатнинг ўғли фақирнинг уйига бориб кўрди. А. Қаҳҳор, Миллатчилар. Δ «Бу орада Ҳомид нима қилиб юрибдир, . . . ўзига тузуксина бой киши эмасми эди?» — деди Офтоб ойм. А. Қодирий, Утган к. [Фауд афанди] Аввал . . бадавлат савдогарларга, кейин эса ўрта-миёналарга, бориб-бориб яланг оёқларга ҳам қўшидиган бўлди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. [Тавҳидий] Яхши оиллага кувё бўлганидек, шаҳардаги бошқа давлатмандлар билан ҳам алоқа боғлади. А. Қодирий, Меҳробдан ч. . . бу оиланинг илгарида давлатли бир хонадон бўлганлиги . . англашилур эди. А. Қодирий, Утган к. \square Камбағал йигит . . ҳамма отларни айрим-айрим кўздан кечирди. Ойбек, Қутлуғ қ. Қашшоқлар топганига соллар ўзгалар чангал. Ғайратий. Революция галабз қилиб, Совет ҳокимияти ўрнатилганидан кейингина фақир халқ озодликка эришди. «С. Ўзб.». «Мен домланинг олдига бориб, бироч бечораҳол одамга [келинимни] хуфия равишида иримини қилиб қўя қолишни сўрадим», — деди чол. А. Муҳиддин, Ёдгорнинг тўйи.

Бой 1 — фақир
Бой 1 — қашшоқ 1

БОЙ 2

Мўл-кўл бор
Фойдали қазилмаларга бой ер

Сўзга бой киши
Мазмунан бой асар
Лагерда бой кутубхона ҳамда шахмат ва физкультура тўғарақлари бор. «Ленин учқуни». \square Изоҳли луғат картотекаси ҳали ҳам камбағал. Сўзлашувдан. Ўйлаб-ўйлаб, . . қашшоқ кулдамда ўзимга ўзим ўт қўйишга қарор бердим. Ҳ. Ғулум, Машъал.

Бой 2 — қашшоқ 2
бойламоқ — бўшатмоқ 1 1. Қ.

БОЙЛИК

Мол-мулкнинг, сармоянинг ғоят кўплиги
Деҳқонларнинг бойлиги

КАМБАҒАЛ 2

қашшоқ 2
Деярли йўқ
Фойдали қазилмаларга камбағал ер
Сўзга камбағал киши
Мазмунан қашшоқ асар

Боғламоқ
бойламоқ — ечмоқ 1. Қ. Боғламоқ

КАМБАҒАЛЛИК

қашшоқлик
Яшаш учун энг зарур нарсаларнинг, маблағнинг ғоят озлиги ёки йўқлиги
Деҳқонларнинг камбағаллиги || қашшоқлиги

Бу йигит яхшигина давлатманд бўлса ҳам, нима учундир бойлиги билан эмас, «Ҳомид хотинбоз» деб шуҳратланган. А. Қодирӣ, Ўтган к. □ Маллавоӣ ака камбағалликдан қутулиш йўлига тушган кишилар ҳозир қай ҳолда ишлаётганликлари ҳақида гапирди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Мени отам қашшоқликдан бир бойга топширди. Мен чеккан азобни ҳеч сўраманглар. П. Турсун, Ўқитувчи.

Бойлик — қашшоқлик

БОП

Ўта даражада ўринли, тўғри келадиган

«Не, ухлаш учун жуда боп жой экан-да» деган фикрга келиб, фарам томон йўл олди. Т. Обидов, «Юсуфжон қизик». □ Лекин айрим қишлоқ кутубхоналари нобоп ва кўримсиз хоналарга жойлашган. «Қ. Ўзб.».

БОР 1

мавжуд

Воқе ҳолатда, нақд ҳолатда бўлган

Одамзод шундайки, бор нарса аста-секин йўқолса ҳам, пайқайди, лекин йўқ нарса аста-секин пайдо бўлса, пайқамайди. А. Қаҳҳор, Хотинлар. Борни тежаб, йўқни йўндириб, дам оч, дам чала қурсоқ бўлиб яшадик. Ойбек, Қутлуғ қ. △.. яримта бўз бор экан, қўлтиғимга тиқиб олдим. А. Қодирӣ, Меҳробдан ч. Қурилиш ташкилотлари .. мавжуд ишчи кучларидан ва техника воситаларидан максимал фойдаланиши тadbирларини амалга оширмадилар. «Қ. Ўзб.». □ .. бирининг пошнасиз бутунлай йўқ, бириники яримта. Ойбек, Қутлуғ қ.

БОР 2

Бойликка эга бўлган, бой киши

Бор мақтанса, топилар, йўқ мақтанса, чопилар. Мақол. Бор — борича, йўқ — ҳолича. Мақол.

БОРЛИК

Яшаш учун керакли ҳамма нарсаларнинг муҳайёлиги, фаровон ҳаёт кечирishi

НОБОП

Ўта даражада ноўрин, тўғри келмайдиган

ЙЎҚ 1

Воқе ҳолатда, нақд ҳолатда бўлмаган

ЙЎҚ 2

Бойлиги йўқ, камбағал киши

ЙЎҚЛИК

йўқчилик

Яшаш учун керакли нарсаларнинг мавжуд эмаслиги, қашшоқликда ҳаёт кечирishi

Йўқликдан зорлансанг ҳам, борликдан мақтанма. Матал. △ Ўша вақтларда .. йўқчилик азобини тортиб, бамисоли қўлдек кун кечирардик. Х. Турсунқулов, Ҳаётим қиссаси.

Борлик — йўқчилик

БОРМОҚ 1

Яқиндаги жойдан узоқдаги жойга томон ҳаракатланиб етмоқ

Москвага бормоқ

«Шу ердан .. Шайхантовургача қанчада борасиз?» — «Кўз очиб юмгунча». Ойбек, Қутлуғ қ. □ Бугун [Ўрмонжон] МТСга келган бўлиши керак. Келмаган бўлса, энди келади. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

БОРМОҚ 2

Бирор жойдан маълум манзилга томон ҳаракатланмоқ

Бухорога бормоқ

[Қурбон ота:] «Намангангача машинада борсангиз, у ёғи яқин», — деди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. □ У [Сиддиқжон] уйга хийла таъби очилиб қайтди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

БОСИБ ОЛМОҚ

Бирор территорияни зўрлик билан ишғол қилмоқ, ноҳақ равишда ўзиники қилиб олмоқ

Европада фашистлар Германияси босиб олган бир неча мамлакатни Совет Армияси озод қилди. Докладдан. △ Душман Орёлни 1941 йилнинг октябрида босиб олган эди. А. Қаҳҳор, Олтин ю.

Босиқ — енгил табиат

БОСИҚ

оғир 1

вазмин 1

сипо

Чуқур ўйлаб, ҳовлиқмай иш қиладиган, ўзини тута билладиган

Босиқ қиз

Оғир || вазмин йигит

Сипо жувон

КЕЛМОҚ 1

Узоқдаги жойдан яқиндаги жойга томон ҳаракатланиб етмоқ

Москвадан келмоқ

ҚАЙТМОҚ

Борган манзилдан илгарии жойига томон ҳаракатланмоқ

Бухородан қайтмоқ

ОЗОД ҚИЛМОҚ 1

Бирор территориядан босқинчиларни қувиб чиқармоқ, босиб олинган территория халқига озодлик бермоқ

ЕНГИЛТАК

енгил табиат

Чуқур ўйламай, ноҳўя иш қилиб қўядиган, ўзини тута билмайдиган

Енгилтак қиз

Енгил табиат йигит

Енгилтак жувон

Бизнинг сабр-тоқатимиз етарли. Биз босиқ кишилармиз. «С. Ўзб». Аминжон, Ўзи ёш бўлса ҳам, жуда пишиқ, оғир, ғайратли. А. Қаҳҳор, Хотинлар. У [Элмурод] бу вазмин, хушфезл аёлнинг содда ва беғубор гапларини тинглаганда, энг меҳрибон бир кимсанинг олдида ўтиргандай бўлар эди. П. Турсун, Ўқитувчи. Сатинбой.. кўп тинглаб, оз сўзлайдиган, сўзласа ҳам, гапини маъқул қилдирадиган, ўзини босиб олган сипо одам. «Шарқ ю.» □ «Роҳатой! — деди у шиддат билан. — Мен сизни бунчалик енгил табиат деб ўйламаган эдим». Р. Файзий, Тошойна.

Ботир — номард

Ботир — чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган

Ботир — юраксиз

БОТИР

мард
қўрқмас
жасур

юракли
дов юрак
юрагида ёли бор

Шижоати кучли, хавф-хатардан, қийинчиликдан қўрқмайдиган

Ботир || мард || жасур йигит
Дов юрак || юракли || қўрқмас жангчи

Юрагида ёли бор йигит

Кўз қўрқоқ, қўл ботир. Мақол. Мард йигит қўлида аждар ўлади. Номард одам ипни аждар билади. Фозил шоир, Қунларим. △ «Ботир йигитлардан топмоқ керак, улар ҳеч нарсадан қўрқмасинлар, ҳатто ўлимдан ҳам», — деб уқтирди Иван Гаврилович. Ж. Шарипов, Хоразм. [Мўттихон:] Зебихон опангиз сизни жуда мақтади. «Юракли қиз-жан», — деди. С. Зуннунова, Гулхан. Ёв ташлаган бомбаларнинг изидан Чопишади жасур, қўрқмас болалар. Ҳ. Олимжон. Эй қаҳрамон, дов юрак, жасур, улғу халқ, Қудратингдан йўқ бўлди хўрлик, асорат. Ғайратий. Мен юрагида ёли бор кишилар билан ишлаб ўрганганман. А. Қаҳҳор, Тобутдан т. □ Сендақа қўрқоқ одам менга керакмас. А. Қаҳҳор, Тобутдан т. Ўғриларнинг каттаси: «У қайқдан билар эди. Сен ўзинг аввалданоқ юраксиз кишисан», — дебди. «Эртақлар». [Амирбой:] «Оббо уста-ей. Оббо тақачи-ей... Чумчуқ пирр этса, юраги ширр таркан-ку». Р. Файзий, Ҳазрати и.

ҚЎРҚОҚ

номард
юраксиз
чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган

Қўрқини ҳисси кучли, шижоати йўқ даражада

Қўрқоқ йигит
Юраксиз жангчи
Чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган йигит

БОТИРЛИК

Хавф-хатардан, қийинчиликдан қўрқмаслик ҳисси

Ботирлик — жангнинг кўриги, қўрқоқлик — ўлиги. Мақол. △ Элмурод Горкуновнинг кўзига қараб, ботирлик, қўрқмасликка хос ҳеч нима кўрмади. Шўҳрат, Шяелли й. □ [Шербек] Курашда кўрқоқлик.. нималигини билмайди. С. Анорбоев, Оқсой.

БОТИҚ

Сатҳи ич томонга бир оз кирган

Ботиқ линза.

Ботиқ кўз

Тождиддин Қосим — бўйи шипга етеудай, қориндор, ола кўз, ботиқ пешана, кўсанамо, қирқ беш ёшлардаги киши — дастлаб столдаги дафтарларга кўз ташлади: Ойбек, Нур қ. □ Соат ўнларга борганда жағи тор, дўнг пешана йигит даҳлизда кавушга қоқилиб кириб келди. А. Мухтор, Туглиш. Зағракўз қоронғида ҳассасини босишга жой тополмай туртишиб, бир дўнг ерга қоқилиб кетди, Млдамин эпчиллик билан ёнбошидан суяб қолди. П. Турсун, Ўқитувчи.

БОТМОҚ

Уфқдан пастга йўналиб, кўринмай қолмоқ

Қуёш ботди.

Тун ниҳоят қоронғи, чунки янги туғилган ой аллақачон ботган эди. П. Турсун, Ўқитувчи. □ Янги ой чиққан кеча Қайрилма қош ёдга тушар. Толига қўйғачда болимчи, Бегри тили ёдга тушар. Ўзб. х. қ

бохабар — бехабар. Қ. Хабардор
бохабар — хабарсиз. Қ. Хабардор

БОШИ

Бошланиш қисми
Ариқнинг боши
Кўчанинг боши
Сафнинг боши
Тўйнинг боши
Мажлиснинг боши

Қиз сўзнинг бошини эшитиб, илжайди, охирини эшитиб, қўрқувдан бўзарди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ҚЎРҚОҚЛИК

Кучли қўрқини ҳисси

ДЎНГ

Сатҳи сирт томонга бир оз чиққан

Дўнг линза

Дўнг пешана

ЧИҚМОҚ 1

Уфқдан юқорига кўтарилиб, кўринмоқ

Қуёш чиқди.

ОХИР

Тугаш қисми
Ариқнинг охири
Кўчанинг охири
Сафнинг охири
Тўйнинг охири
Мажлиснинг охири

БОШИ БОҒЛИҚ

Унаштириб қўйилган, эри бор

Боши боғлиқ қиз

Энди у [Мунаввар] боши очик қиз бола эмас. Боши боғлиқ, оилали. С. Анорбоев, Оқсой.

бошини қовуштирмоқ — ажратмоқ 3.

Қ. Айирмоқ 3

бошини қовуштирмоқ — Айирмоқ 3

бошини қовуштирмоқ — жудо қилмоқ. Қ. Айирмоқ 3

БОШЛАМОҚ

Бирор иш-ҳаракатни ижро этишга, бажаришга киришмоқ

Канал қазини бошламоқ

Чигит экинни бошламоқ

Гуландом чойдан бир хўлаб, ўз ҳикоясини бошлади. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Ҳовлидаги икир-чикир ишларни тамомлагач, айвоннинг олдида ўтириб, тузатинди .. А. Қодирий, Ўтган к. Аҳмедов капсанчиларни колхоз тузишга чақириб сўзини тамом қилди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Кумушбиби хатни ўқиб тузатди-да, югурганича уйига кириб кетди. А. Қодирий, Ўтган к. Яна бир ғайрат қилиб, ГЭСни битириб олсак, .. марра бизники. Оўдин, Мардлик — мангулик.

Бошламоқ — тамом қилмоқ

Бошламоқ — тугатмоқ

бошқа — Ўз 3

Боғламоқ — бўшатмоқ 1 1

БОҒЛАМОҚ

(бойламоқ)

Ип, арқон кабилар воситасида бирикитиб, ўраб, ҳаракатланиш имкониятини чекламоқ

Отни боғламоқ (бойламоқ)
Итни бойламоқ

БОШИ ОЧИҚ

Унаштириб қўйилмаган, эри йўқ

Боши очик қиз

бола эмас. Боши боғлиқ, оилали.

боши очик — Боши боғлиқ

бошлаб — баъдаз. Қ. Аввал

бошлаб — кейин. Қ. Аввал

бошлаб — сўнгра. Қ. Аввал

Бошламоқ — битирмоқ

ТАМОМЛАМОҚ

тамом қилмоқ

тугатмоқ

битирмоқ

Бошланган бирор иш-ҳаракатни бажариб бўлмоқ, охирига етказмоқ

Канал қазини тамомламоқ || тугатмоқ

Чигит экинни тамом қилмоқ

Чигит экинни тамом қилмоқ

Гуландом чойдан бир хўлаб, ўз ҳикоясини бошлади. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Ҳовлидаги икир-чикир ишларни тамомлагач, айвоннинг олдида ўтириб, тузатинди .. А. Қодирий, Ўтган к. Аҳмедов капсанчиларни колхоз тузишга чақириб сўзини тамом қилди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Кумушбиби хатни ўқиб тузатди-да, югурганича уйига кириб кетди. А. Қодирий, Ўтган к. Яна бир ғайрат қилиб, ГЭСни битириб олсак, .. марра бизники. Оўдин, Мардлик — мангулик.

Бошламоқ — тамом қилмоқ

Бошламоқ — тугатмоқ

бошқа — Ўз 3

Боғламоқ — бўшатмоқ 1 1

ЕЧМОҚ 1

бўшатмоқ 1 1

Ип, арқон кабилар билан бириктилган, ўралган ҳолатдан халос этиб, эркин ҳаракат қилишга имкон бермоқ

Отни ечмоқ

Итни бўшатиб юбормоқ

[*Отбек*] *Отини отхонага боғлаб, соғга тўлдириб келган ипак хуржунни кўтариб ичкарига кирди. А. Қодирий, Ўтган к. [Ермат] Отни бир четдаги дарахтга маҳкам бойлади. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Бобоси югургилаб, от ечмоқчи бўлди. «Эрлан ва Шерали». Минг бало билан. қўтидир қўлини бўшатиб, гал Сабекка келди. А. Қодирий, Ўтган*

БУЗМОҚ 1

Ишлаб турган, ишга яраб турган нарсани яроқсиз ҳолга келтирмоқ, ишдан чиқармоқ

[*Дадавой Хадичага:*] *Сот меники, бузатдиган ҳам ўзим, тузатдиган ҳам ўзим. Уйғун, Навбахор.*

БУЗМОҚ 2

Мавжуд нарсани вайрон қилмоқ, йўқ қилмоқ

Отхонани бузмоқ

.. *водокачкаларни босмачилар бузиб ташлагандан кейин капсанчиларнинг бир қисми аста-секин ҳар ёққа кўчиб кетиб қолди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. □ Мактаб деб қурдик бино, ҳамма илм олсин деб. Ўзб. х. қ.*

булғамоқ — тозаламоқ. Қ. Ифлос қилмоқ

Бурдли — бебурд

БУРДЛИ

Ишонч-эътиборга лойиқ, ишонч-эътиборини йўқотмаган

Мана шу ёмон бўлди, чунки Пйлатовнинг унга бундай муносабатда бўлиши Бараткинг бурдсиз гапларини бурдли қилар эди. А. Қаҳҳор-Сароб. △ Бўлса, шу Гридневнинг суратини дарров олардим. Лекин ишчан, бурдли бошлиқ деб эмас, мақтанчоқ, ваъдабоз сифатида. «Муштум». □ «Энг муҳими — Сардоровнинг ўзимга муносабатини охиригача аниқлаб, раиснинг Сардоровнинг неғорасига уйнаган бебурд одамлигини яхшироқ билиб олдим», — деди Камол. Ҳ. Назир, Кўктерак ш. Орқа қоқиб, куф-суфлаб, бебурд сўзларни сўзлаб, Ноден бечораларни ипсиз боғлар эканлар. «Ўзбек шоирлари».

бурдсиз — Бурдли

бурнидан тортса йиқиладиган —

Забардаст

бурнидан тортса — йиқиладиган —

тоғни толқон қиладиган. Қ. Забардаст

ТУЗАТМОҚ

Ишдан чиққан нарсани ремонт қилиб, яроқли ҳолга келтирмоқ, ишга туширмоқ

ҚУРМОҚ

Қурилиш материалларидан фойдаланиб барпо қилмоқ, яратмоқ

Отхона қурмоқ

БУРДСИЗ

бебурд

Ишонч-эътиборга нолойиқ, ишонч-эътиборини йўқотган

буромад — Даромад

буромад — келим. Қ. Даромад.

буромад — кирим. Қ. Даромад.

БУТУН 1

Йиртилмаган, тешилмаган, йиртиқ, тешик жойи йўқ

Бутун қоп

Бутун этик

ЙИРТИҚ

Йиртилган, тешилган, йиртиқ, тешик жойи бор

Йиртиқ қоп

Йиртиқ этик

Камабагал ҳалқ ўлиб-тирилиб меҳнат қилади-ку, қорни тўймайди, эғни бутун бўлмайди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Ҳамзанинг кўзи Раҳимовнинг тирсаги чиқиб турган йиртиқ енгига тушди. Ҳ. Назир, Сўнмас ч.

БУТУН 2

Синмаган, синдирилмаган, синиқ жойи йўқ

Бутун коса

Бутун ишиша

СИНИҚ

Бутун эмас, бирор жойи учган, кўчган, ёрилган

Синиқ коса

Синиқ ишиша

Мураббия ҳалиги қўли синган қўғирчоқни олиб, ўрнига бутун қўғирчоқни ётқизиб қўяётган экан. Оўдин, Болали уйда гийбат йўқ. □ Меҳмонхона эшиги олдидаги супада синиқ чойнак-пиёла, кенг айвонда эса ўқ теккан икки ст кавшаниб ётарди. Ш. Тошматов, Эрк қуши.

БУТУНЛАЙ[ИН]

батамом

абადий 2

мангу 2

Ҳеч қачон қайтмайдиган, қайта кўрмайдиган ёки кўришмайдиган бўлиб

Шаҳардан бутунлай[ин] || батамом кетмоқ

Бировдан абадий || мангу ажралмоқ

ВАҚТИНЧА 2

Маълум муддатдан кейин қайта кўрадиган ёки кўришадиган бўлиб

Шаҳардан вақтинча кетмоқ

Бировдан вақтинча ажралмоқ

Очил бува бугун чинор билан хайрлашмоқда. Бутунлай эмас, албатта. Вақтинча. У сафар олдида ҳар гал шундай қилади... А. Мухтор, Чинор. Икки кун ичида жуда кўп ўртоқлар ё абадий, ё вақтинча кўздан ғойиб бўлган эди. Ойбек, Қуёш қ. .. у [Нури] Йўлчига етишув ўрнига, ундан мангу айрилади. Ойбек, Қутлуғ қ. □ [Йўлчи билан Петров] .. кучли ҳаяжон ва самимият билан қучоқлаша-қучоқлаша вақтинча айрилишди. Ойбек, Қутлуғ қ.

БЎЛИМЛИ

Юриш-туришидан бирор салмоқли ишни эплаб кета оладиган

У [Тўқли] Тўғрбекни бўлимли, ишбилармон йигит деб ҳисоблар эди. Ойбек, Навоий. □ «Аканг жуда тектак, жуда бўлимсиз йигит», — деди ниҳоят тўнғиллаб бэй.. Ойбек, Қутлуғ қ.

бўлимсиз — Бўлимли

БЎЛИМСИЗ

Юриш-туришидан бирор салмоқли ишни эплаб кета олмайдиган

БЎЛИШЛИ

Тасдиқ формасидаги

БЎЛИШСИЗ

Инкор формасидаги

Ҳаракатнинг бажарилиши ёки рўёбга чиқиши мумкинлигини англатувчи феъл шакллари бўлишли феъл дейилади. «Ҳозирги ўзбек адабий тили». □ Ҳаракатнинг бажарилмаслиги ёки юзага келмаслигини англатувчи феъл шакллари бўлишсиз феъл дейилади. «Ҳозирги ўзбек адабий тили».

бўлишсиз — Бўлишли

бўш 1 — Банд 1

бўш 2 — Банд 2

БЎШ 3

қуруқ 1

Ичида ҳеч нарса йўқ, ичига ҳеч нарса солилмаган

Бўш бочка

Қуруқ челақ

ТЎЛА

Ичи бирор нарса билан тўлган, ичида бўш жой йўқ

Тўла бочка

Тўла челақ

Бўш қоп тик турмайди. Мақол [Бой] Хатни курси устидаги қуруқ патнис тагига қистирди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Олим мева-чева билан тўла бир патнис олиб чиқди. Ойбек, Қутлуғ қ.

бўшанг — абжир 1. Қ. Лапашанг

бўшанг — игна тешигидан ўта оладиган. Қ. Лапашанг

бўшанг — ишбилармон. Қ. Лапашанг

бўшанг — удлабуро[н]. Қ. Лапашанг

бўшанг — эпчил 1. Қ. Лапашанг

бўшанг — юлдузни бенарвон урадиган. Қ. Лапашанг

бўшатмоқ I 1 — бойламоқ. Қ. Богламоқ

бўшатмоқ I 1 — Богламоқ

БЎШАТМОҚ I 2

Таранг турган ип, сим кабиларни бўш, салқин ҳолатга келтирмоқ

Танбур торини бўшатмоқ

ТАРАНГЛАМОҚ

Бўш, салқин бўлиб турган ип, сим кабиларни тортиб, таранг ҳолатга келтирмоқ

Танбур торини тарангламоқ

«Уртоқ Дўсमतов билан бир беллашиб қўяй» — деди Мели полвон, ўртага чиқиб, кўк белбоғини бўшатиброқ бсғлай бсшлади. П. Турсун, Уқитувчи. □ Торини тарангламай, созига келтирмай туриб чашиб бўлмаслигини яхши билади. М. Исмоиллий, Фарғона т. о.

БЎШАТМОҚ I 3

қўйиб юбормоқ
чиқариб юбормоқ
озод қилмоқ 2

Қамоққа, ҳибсга олинган кишига озодлик бермоқ

Маҳбусни қамоқдан бўшатмоқ || чиқариб юбормоқ || озод қилмоқ

Ароқхўрни ҳушёрхонадан чиқариб юбормоқ || қўйиб юбормоқ

«Зиё ака билан ўғли Раҳматни бўшатингиз, сўнгга ановини қўлга олингиз!» — деган амрни олиб, қўрбсини ҳам силжиди. А. Қодирий, Утган к. △ [Қушбеги Қумушга:] Мен ҳам сизнинг бу хизматингиз завоига эрингиз билан отангизни ҳозирдан бсшлаб озод қилдим. А. Қодирий, Утган к. □ .. кунларнинг бирида уни [Қудратни] жандарма исковчулари тутиб, қамашдилар. М. Исмоиллий, Фарғона т. о.

Бўшатмоқ I 3 — қамоққа олмоқ
Бўшатмоқ I 3 — қўлга олмоқ

БЎШАТМОҚ II 1

Ичини ундаги нарсадан холи қилмоқ, ичидаги нарсани олиб, бўш ҳолатга келтирмоқ

Қопни бўшатмоқ

Сандиқни бўшатмоқ

Қози пиёлани бўшатиб, Асал қорига узатди. М. Исмоиллий, Фарғона т. о. □ Сиддиқжон .. кунни Қурбон отага қарашиб ўтказди, кўмир майдалади, хўмга сув тўлдирди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Эри келганда шошиб қолмаслик учун умивальникка сув тўлатиб қўйди. Оёдин, Қўнгли тўлдими, яхши йигит.

ҚАМАМОҚ

қамоққа олмоқ
ҳибсга олмоқ
қўлга олмоқ

Қишини озодликдан маҳрум этмоқ, соқчи назорати остида сақламоқ

Безорини қамамоқ || ҳибсга олмоқ || қўлга олмоқ

Ароқхўрни ҳушёрхонага қамаб қўймоқ

Бўшатмоқ I 3 — ҳибсга олмоқ
Бўшатмоқ II 1 — тўлатмоқ

ТЎЛДИРМОҚ

(тўлатмоқ)

Ичини бирор нарса билан бутунлай банд қилмоқ, ичига сиққунча бирор нарса солмоқ

Қопни тўлдирмоқ || тўлатмоқ

Сандиқни тўлдирмоқ || тўлатмоқ

БЎШАТМОҚ II 2

Бирор лавозимдан, хизматдан маҳрум қилмоқ, ишламайдиган қилмоқ
Ишдан бўшатмоқ
Қоровулликдан бўшатмоқ

Бунақа секретарнинг бордан йўғи. Бўшатаман. С. Аҳмад, Лаъли Бадаҳшон. □ [Мария] Ниҳоят бой бир рус оиласига бола боқувчи сифатида қабул қилинган. Ойбек, Қутлуг қ.

бўшатмоқ II 3 — Ортмоқ II
бўшатмоқ II 3 — юкламоқ. Қ. Ортмоқ II
вазмин 1 — енгил, табиат. Қ. Босиқ
вазмин 1 — енгилтак. Қ. Босиқ
вазмин 2 — Енгил 1
вайсақи — Камгап
вайсақи — камсухан. Қ. Камгап
васл — айрилиқ. Қ. Висол
васл — фироқ. Қ. Висол
васл — ҳажр. Қ. Висол
васл — ҳижрон. Қ. Висол
вафодор — Бевафо
вафодор — вафосиз. Қ. Бевафо
вафоли — Бевафо
вафоли — вафосиз. Қ. Бевафо
вафосиз — вафодор. Қ. Бевафо

ВАҚТИНЧА 3

Фақат маълум муддат давомида
Вақтинча қишлоқда яшамоқ

.. вақтинча қозонган музаффиқиятлари билан тилпийиб кетган фашистлар энди адабларини емоқдалар. Н. Сафаров, Жангчи шоир. □ Эл юрт сенга чйзса қўл, Унга доим содиқ бўл. Мақол. Ленин васиятларига абадий содиқ, Ҳамиша оқланар комсомол онти. Ю. Ҳамдам, Тинчлик баҳори. [Она:] «.. умрбод ҳалол меҳнат қилинг, бировларга азоб берманг, давлатга учманг», — деб қўяр эди. Т. Обидов,

ҚАБУЛ ҚИЛМОҚ I

Бирор лавозимга, хизматга тайинламоқ, ишлайдиган қилмоқ
Ишга қабул қилмоқ
Қоровулликка қабул қилмоқ

вафосиз — вафоли. Қ. Бевафо
вафот этмоқ — дунёга келмоқ. Қ. Туғилмоқ
вафот этмоқ — Туғилмоқ
вафот қилмоқ — дунёга келмоқ. Қ. Туғилмоқ
вафот қилмоқ — туғилмоқ
вақтинча 1 — Абадий 1
вақтинча 1 — мангу 1. Қ. Абадий 1
вақтинча 2 — абадий 2. Қ. Бутунлай[ин]
вақтинча 2 — батамом. Қ. Бутунлай[ин]
вақтинча 2 — Бутунлай[ин]
вақтинча 2 — мангу 2. Қ. Бутунлай[ин]
Вақтинча 3 — абадий 3

ДОИМ

ҳамиша
умрбод
абадий 3
мангу 3
Доимий равишда
Доим шаҳарда яшамоқ

«Юсуфжон қизик». Ленин руҳи билан ҳаёт мангусунмасдир, барҳаётлиги абадул-абаддир. «С. Ўзб.»

Вақтинча 3 — мангу 3

Вақтинча 3 — умрбод

Вақтинча 3 — ҳамиша

ВАҚТИНЧА 4

муваққат

Узоқ вақт давом этмайдиган, тез орада ўзгарадиган

Вақтинча ариқ

Вақтинча раҳбар

Муваққат ҳукумат

ДОИМИЙ 2

Узоқ вақт давом этадиган, яқин орада ўзгармайдиган

Доимий ариқ

Доимий раҳбар

Доимий қўлланма

Маҳсулот ишлаб чиқариш ўзлаштирилгандан кейин вақтинча иш нормалари доимий иш нормалари билан алмаштирилади. «СССР Олий Совети ведомостлари». □ Эрон газеталари хабар беришича, министрлар кабинети муваққат чора сифатида ишсизларга нафақа тўлаш учун ҳар ойда 120 миллион доллар ажратиб бериш ҳақида қарор қабул қилган. «С. Ўзб.»

вақти чоғ — Хафа 2

вақти чоғ — қайгули. Қ. Хафа 2

вақти чоғ — қовоғидан қор ёғади.

Қ. Хафа 2

вақти чоғ — ғамгин. Қ. Хафа 2

вақти чоғ — ғамли. Қ. Хафа 2

вақти чоғ — ғуссали. Қ. Хафа 2

вақтичоғлик — андуҳ. Қ. Шодлик

вақтичоғлик — хафагарчилик. Қ.

Шодлик

вақтичоғлик — хафалик. Қ. Шодлик

вақтичоғлик — хафачилик. Қ. Шодлик

лик

вақтичоғлик — қайғу. Қ. Шодлик

вақтичоғлик — ғам. Қ. Шодлик

вақтли — Кеч 2

ВЕРТИКАЛ

Пастдан юқорига ёки аксинча йўналган, тик тушган

ГОРИЗОНТАЛ

Уфқ чизигига параллел йўналган, вертикал чизикқа перпендикуляр жойлашган

Иморатлар қуришда ғишларнинг ҳам вертикал, ҳам горизонтал чоклари қоршима билан тўлдирилиши керак. «С. Ўзб.»

ВИЖДОНЛИ

Виждонан иш тутадиган

Гулсум, Давлатёр каби виждонли одамларнинг ҳаётлари ёруғ ва ўзлари чинакам бахтиёр бўлмоқлари шун қандай чоралар бор деб ўйлайдиган бўлди. П. Турсун, Ўқитувчи. □ Виждонсиз, вафосиз у

ВИЖДОНСИЗ

Виждонан иш тутмайдиган

она ҳали бу гўдакнинг тирноғига ҳам зор бўлади. М. Алиев, Шонли авлод.

виждонсиз — Виждонли

Висол — айрилиқ

ВИСОЛ

васл

Ёр билан учрашув, ёрга етишув

Висол — фиरोқ

Висол — ҳажр

ҲИЖРОН

ҳажр

айрилиқ

фироқ

Ёр билан учраша олмаслик, ёрга етиша олмаслик

Узоқ муддатли ҳижрон кунларидан кейинги висол соатлари қандай яхши, қандай лаззатли! С. Аҳмад, Қадрдон д. [Анвар:] Ишқ давоси, авом ўйлаганча, васл эмас, ҳажрдир. А. Қодирий, Меҳробдан ч. △ Гўлнор бутун юраги билан йўлмига мафтун, унинг кўксини севги ҳасрати ва айрилиқ дарди лим-лим тўлдирган. Ойбек, Қутлуғ қ. Бир ой-у йн кундан буён фиरोқ ўтида қовуриламан. Қанотим йўқки, бойнинг зиндонидан чиқиб, ёнингизга борсам... Ойбек, Қутлуғ қ.

воқиф — беҳабар. Қ. Хабардор

воқиф — хабарсиз. Қ. Хабардор

ГАПИРМОҚ

сўзламоқ

(сўйламоқ)

Сўз талаффуз қилмоқ, товуш нутқи ҳосил этмоқ

СУКУТ ҚИЛМОҚ

Ҳеч қандай сўзни талаффуз қилмай турмоқ, товуш нутқи ҳосил этмаслик

Ҳақимбойвачча уруш хабарларига ҳар вақт қизикқанликдан диққат билан тинглади. Сўнгера ўзи ҳам гапирди. Ойбек, Қутлуғ қ. Уста Олим қўлидаги шёласини қўлт этиб бўшатди-да, устакори билан ачиқлашиш сабабини сўзлаб берди. А. Қодирий, Ўтган к. Сўйла менга, эй мажнунтол, Нечун ҳолинг паришон? Т. Тўла. □ Ёрмат бир нафас сукут қилди. Ойбек, Қутлуғ қ.

ГИГАНТ 1

улкан 1

Ҳажман ғоят катта

Гигант || улкан музлик

Гигант || улкан ҳайвон

МИКРОСКОПИК

митти 1

Ҳажман ғоят кичик

Микроскопик || митти ўсимлик

Микроскопик || митти ҳайвон

Гигант каналнинг мураккаб шароитларда қурилганлиги .. гидроиншоот қирувчиларининг оммавий қаҳрамонлигидан ҳам далолат беради. «Қ. Ўзб.». У [қайрағоч] шу қадар улкан эдики, агар унинг гумбазсимон доира шаклидаги қалин шоҳлари остига бутун колхоз одамлари тўпланса, сиғиб кетгудай эди. Ҳ. Назир, Сўнмас ч. □ *Сув бағрида яшайдиган кўпгина микроскопик сув ўтлари ва сув ўсимликлари корбонат ангидриддан фотосинтез учун фойдаланади. «Дарвинизм асослари». Биз митти туздондан тортиб чинни ликочча ва лаганларни, турли совға буюмларини учратамиз. «Ўзбекистон маданияти».*

Гигант 1 — митти 1

ГИГАНТ 2

Ёрқин кўринадиган

МИТТИ 2

Хира кўринадиган

Ёрқинлиги катта бўлган юлдузлар гигант юлдузлар дейилади. «Астрономия» дарслигидан. □ Ёрқинлиги кичик бўлган юлдузлар митти юлдузлар дейилади. «Астрономия» дарслигидан.

горизонтал — Вертикал

гоҳ-гоҳ — тез-тез. Қ. Гоҳо-гоҳо

ГОҲО-ГОҲО

(гоҳ-гоҳ)

аҳён[да]-аҳёнда

Орадан кўп вақт ўтгачгина такрорланиб

Гоҳо-гоҳо келиб турмоқ
Аҳён-аҳёнда учрашмоқ

ТЕЗ-ТЕЗ

Орадан кўп вақт ўтмай такрорланган ҳолда

Тез-тез келиб турмоқ
Тез-тез учрашмоқ

Нурининг қайнонаси гоҳ-гоҳ келиб, Гулнорга боқшиар эди. Ойбек, Қутлуғ қ. Аҳёнда-аҳёнда Қурбон ота ўтмишини ҳикоя қилиб қолса, Бегжон учун мудҳиш афсонадек бўлиб туюлар эди. Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби. □ Гулнор бу ой ишида тез-тез оғриб турди. Ойбек, Қутлуғ қ.

ГУНОҲ

Шариат қонунида, диний ақидаларда салбий баҳоланадиган

[Ёрмат:] Нима иш қилдим? Гуноҳми, савобми? Соқолим оқарганда қўлимни қонга ботирдим! Ойбек, Қутлуғ қ.

гуноҳкор — Бегуноҳ

гуноҳкор — гуноҳсиз. Қ. Бегуноҳ

гуноҳсиз — гуноҳкор. Қ. Бегуноҳ

гўзал — бадбашара. Қ. Хунук

САВОБ

Шариат қонунида, диний ақидаларда ижобий баҳоланадиган

гўзал — бадбуруш. Қ. Хунук

гўзал — тасқара. Қ. Хунук

гўзал — таъвия. Қ. Хунук

гўзал — Хунук

гўл — Айёр

гўл — доғули. Қ. Айёр

гўл — илоннинг ёғини ялаган. Қ.

Айёр

гўл — муғамбир. Қ. Айёр

гўл — хирпа. Қ. Айёр

гўл — қилвир. Қ. Айёр

гўл — қув. Қ. Айёр

гўл — ҳийлагар. Қ. Айёр

давлатли — бечораҳол. Қ. Бой 1
давлатли — камбағал 1. Қ. Бой 1
давлатли — фақир. Қ. Бой 1
давлатли — қашшоқ 1. Қ. Бой 1
давлатманд — бечораҳол. Қ. Бой 1
давлатманд — камбағал 1. Қ. Бой 1
давлатманд — фақир. Қ. Бой 1
давлатманд — қашшоқ 1. Қ. Бой 1

ДАЛИ-ГУЛИ

Фикрини, ниятини бошқалардан яширмайдиган, ошқора иш қиладиган

Дали-гули одам

Ўртоғим .. жуда серзавқ, дали-гули, ийх бола. Ойбек, Болалик. □ Чандир, тоғай ёғит бўлмас, Писмиқ одам дўст бўлмас. Мақол.

ДАНГАСА

ишёқмас

ялқов

Меҳнат қилишни истамайдиган, ишдан қочадиган

Дангаса || ишёқмас йигит
Ялқов киши

.. чўлга келганларнинг ҳаммаси ялқов дейиш ноинсофлик бўлади. Улар орасида чинакам меҳнаткаш, ҳақиқий деҳқонлар кўп. Б. Раҳмонов, Чўл қалдирғочлари. Дангасага улфат бўлган қолар уятега, Ишчанларга улфат бўлган стар муродга. Мақол. △ Иш иштаҳа очар дангаси шидан қочар. Мақол. Ишёқмасга иш буюрсанг, сенга ақл ўргатар. Мақол □ Меҳнатсевар колхозчи Ҳидоятхон Холматова ўз ҳаётининг тўғри йўлини .. ҳалол меҳнат қилиш орқасида топди. «Қ. Ўзб.».

Дангаса — меҳнаткаш

Дангаса — меҳнатсевар

дармонсиз — Забардаст

ПИСМИҚ

Фикрини, ниятини бошқалардан яширадиган, зимдан иш битирадиган

Писмиқ одам

ИШЧАН

меҳнатсевар

меҳнаткаш

Астойдил меҳнат қиладиган, ишга берилиб кетадиган

Ишчан || меҳнатсевар йигит
Меҳнаткаш киши

дармонсиз — тоғни толқон қиладиган. Қ. Забардаст
Даромад — буромад

ДАРОМАД

кирим

келим

Бирор нарса ёки фаолият эвазига олинадиган маблағ

ХАРАҲАТ

чиқим

буромад

Бирор нарса ёки фаолият эвазига сарфланадиган маблағ

Дала ишларини комплекс механизациялаштирган бўлим ва бригадаларда харажат ва чиқим камайди, кирим ва даромад қўпайди. «С. Ўзб.». .. илгари деҳқоннинг тинқасини кетмон қўритган, .. даромади буромадини қопламаган. «С. Ўзб.». △ .. бирор кун келим канда бўлиб қолса, Исломга ҳамма ёқ қоронғи бўлиб кетади. «Муштум».

Даромад — чиқим
даст — Аранг

даст — базўр. Қ. Аранг
даст — зўрга. Қ. Аранг

ДАСТЛАБКИ

Бошқаларига нисбатан энг олдинги
Ўқшнинг дастлабки кунлари
Дастлабки учрашу
Ойнинг дастлабки кунлари

ОХИРГИ

сўнги
Бошқаларига нисбатан энг кейинги
Ўқшнинг охирги || сўнги кун
Сўнги учрашу
Ойнинг сўнги || охирги кунлари

Совет ҳокимиятининг дастлабки йилларида озиқ-овқат масаласи энг мушкул масалалардан бири эди. «Тошкент оқшоми». □ Унинг [Сиддикжоннинг] ҳолатини сезган Қўрбон ота МТСга уч марта бориб келди. ва, ниҳоят, охирги боришида: «Келипти, оти шу ерда», — деб келди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор, Сўнги қаватда ортопедия стомат ологияси ва тиш техникларининг лабораториялари бўлади. «Тошкент оқшоми».

Дастлабки — сўнги.

ДАҒАЛ 1

Нисбатан йўғон бўлгани сабабли
эгилювчанлик хусусияти кучсиз,
ушлаганда қаттиқ туйиладиган
Биринчиси шидатли, аммо жуни дағалроқ, иккинчиси бўлса жуни майин .. С. Анорбоев, Оқсой. Майин ва дағал жуни берадиган қўйчилик тиклансин ва ривожлансин. «Қ. Ўзб.».

МАЙИН

Нисбатан ингичка бўлгани сабабли
эгилювчанлик хусусияти кучли.
ушлаганда юмшоқ туйиладиган

Дағал 2 — мулойим 1

ДАҒАЛ 2

тўнг 1

Муомаласи, гап-сўзлари, хатти-ҳаракати кишини ранжитадиган
Дағал киши

ХУШМУОМАЛА

хушфёъл
мулойим 1

Муомаласи, гап-сўзлари, хатти-ҳаракати кишига ёқадиган
Хушмуомала || хушфёъл киши
Хушфёъл || мулойим аёл

Дағал || тўнг аёл

Доимо кулимсираб гапирадиган хушмуомала комиссар ҳозир дағал ва шиддатли эди. И. Раҳим, Чин м. [Устани] Ансамблдан бўшатиб

юборайлик деймиз-у, яна қари одам, тирикчилиги нима бўлади деймиз. Ўзи ҳам ўлгудай тўнг. Мирмуҳсин, Созанда. □ Мукамбархон ая ҳам хушфёъл, ҳозиржавоб, меҳмондўст, етимларвар аёл. «Гулистон» журналидан. Абдувоҳид Худойқулов—умри бино бўлиб бирор кишига қаттиқ-қурум гапирмаган, мулойим, ширин сўз йигит. «Муштум».

Дағал 2 — хушфёъл

дағал 3 — Мулойим 2

дағал 3 — юмшоқ 1. Қ. Мулойим 2

ДАҲРИЙ

атеист

Динга ишонайдиган, диний урф-одатларга бутунлай риоя қилмайдиган киши

ДИНДОР

Динга ишонадиган, диний урф-одатларга қатъий риоя қиладиган киши

Қутмайди энди диндан, Ҳар ёш юрак бир даҳрий. Қ. Олимжон. Кейинги пайтларда атеист лекторлар сафи анча ўсди. «Қ. Ўзб.» □ Обид ҳар қанча диндор бўлса ҳам, Хатиб домланинг ғаразсиз бир киши эканлигига унча ишонмайди. А. Қодирий, Обид к.

ДЕБЕТ

Бухгалтерия дафтарининг барча киримлар ва шуларга боғлиқ қарз ҳамда харажатлар ёзиб бориладиган чап саҳифаси; умуман кирим, даромад

КРЕДИТ

Бухгалтерия дафтарининг барча чиқимлар ва шуларга боғлиқ қарз ҳамда харажатлар ёзиб бориладиган ўнг саҳифаси; умуман чиқим, харажат

«Бухгалтернинг дебет, кредити учма-уч бўлиши керак», — деди Очил. Б. Раҳмонов, Юрак сирлари.

ДЕМОНТАЖ ҚИЛМОҚ

Тайёр, йиғилган машина, иншоотни айрим қисмларга ажратмоқ, турган жойидан кўчириб олмақ

МОНТАЖ ҚИЛМОҚ

Машина, иншоот қисмларини маълум план ва чертёж асосида йиғмоқ, тайёр ҳолга келтириб ўрнатмоқ

Насослар, дизеллар, ҳамма қимматли механизмлар демонтаж қилинсин! П. Қодиров, Эрк. □ Бетон ётқизишда, бино қуришда, агрегатлар, электр қувватини кўпайтирувчи ёрдамчи станцияни монтаж қилишда ҳам наманганлик азаматлар ишлашиди. Ойдин, Мардлик — мангулик.

ДИАЛОГ

Икки ва ундан ортиқ кишининг ўзаро сўзлашувини акс эттирадиган нутқ

МОНОЛОГ

Якка кишининг ўз-ўзига ёки бошқаларга қаратилган ва нисбатан катта ҳажмли нутқи

Икки ва ундан ортиқ шахснинг гапидан иборат бўлган гап диалог деб аталади. Ўзбек тили дарслиги □ [Латофатнинг] Қўзи олдида Фофур монологини айтаётган Аҳмаджон жонланди. С. Кароматов, Ҳижрон.

диловор — Беозор

димоғдор — Камтар

димоғдор — камтарин. Қ. Камтар

димоғдор — ҳокисор. Қ. Камтар

диндор — атеист. Қ. Даҳрий

ДИССОНАНС

Қуйда овозлар гармониясининг, ҳамоҳанглигининг бузилиши

Диссонанс — икки ва ундан ортиқ товуш баравар чалинганда чиққан товушнинг қулоққа кескин ва нотинч эшитилиши. И. Акбаров, Музыка саводи. □ Консонанс — бараварига чалинганда юмшоқ ва осойишта эшитиладиган иккита ва ундан ортиқ товуш. И. Акбаров, Музыка саводи.

дов юрак — номард. Қ. Ботир

дов юрак — чумчуқ пирр этса

юраги ширр этадиган. Қ. Ботир

дов юрак — юраксиз Қ. Ботир

дов юрак — қўрқоқ. Қ. Ботир

доим — Вақтинча 3

ДОНО

доишманд

Ҳамма нарсага чуқур тушунадиган, масалани агрофлича, тўғри таҳлил қиладиган, ақл-заковати кучли тараққий этган

Дано сўзини, нодон кўзини тергайди, хола. Ҳамза Ҳакимзода, Майсаранинг иши. Айини нодон суриб, қулфатни доно тортадур. Фурқат. △ Ибн Синодай доишмандни яратган, Нодирани камол топтирган Она! «Гулистон» журналидан.

догули — гўл. Қ. Айёр.

догули — содда 1. Қ. Айёр

догули — содда дил. Қ. Айёр

дунёга келмоқ — вафот этмоқ. Қ.

Туғилмоқ

диндор — Даҳрий

дирр — чу[в]. Қ. Так [-так]

дирр — чуҳ. Қ. Так [-так]

диссимияция — Ассимиляция

КОНСОНАНС

Қуйда овозларнинг гармоник бирлашуви, ҳамоҳангликнинг юзага келиши

доимий 1 — беқарор. Қ. Барқарор

доимий 1 — ўзгарувчан. Қ. Барқарор

доимий 2 — Вақтинча 4

доимий 2 — муваққат. Қ. Вақтинча 4

доишманд — нодон. Қ. Доно

НОДОН

Ҳеч нарсага фаҳми етмайдиган, масалани юзаки тушуниб ҳукм юритадиган, ақл-заковати нормал тараққий этмаган

дунёга келмоқ — вафот қилмоқ. Қ.

Туғилмоқ

дунёга келмоқ — дунёдан кетмоқ. Қ.

Туғилмоқ

дунёга келмоқ — дунёдан ўтмоқ. Қ.

Туғилмоқ

дунёга келмоқ — кўзини юммоқ. Қ.

Туғилмоқ

дунёга келмоқ — ўлмоқ. Қ. Туғил-

моқ

дунёга келмоқ — қазо қилмоқ. Қ.

Туғилмоқ

дунёдан кетмоқ — дунёга келмоқ.

Қ. Туғилмоқ

дунёдан кетмоқ — Туғилмоқ

дунёдан ўтмоқ — дунёга кетмоқ. Қ.

Туғилмоқ

дунёдан ўтмоқ — Туғилмоқ

душвор — енгил 3. Қ. Осон

душвор — Осон

ДУШМАН

ганим

ағёр

Доим ёмонлик қилишни] истайдиган, қарши иш қиладиган киши

ДЎСТ

Доим яхшилик қилишни] истайдиган, тарафини оладиган киши

Душман сирингни ўғирлайди, Дўст хатоингни тўғрилайди. Мақол. △ Узоқ ва изтиробли айрилиқда жафо чека-чека севгилиси ёчига олам тўла қувонч билан қайтган шўрлик ошиқ ёрини вафосизликда, ғаним хасмида кўриб, қандай аҳволга тушса, .. Фуломжон ҳам ҳозир шундай ҳолатда эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Бўласа, йўқ бўлсин ёмон ниятли ағёринг сенинг. Ғайратий.

ДУШМАНЛИК

Иноқ-иттифоқлик йўқ муносабат

ДУСТЛИК

Иноқ-иттифоқлик бор муносабат

Нури бу оилага тушгач, уч кун ўтар-ўтмас икки қайнона кундошлар орасидаги душманликни сзди. Ойбек, Қутлуг қ. □ У [рус тили] — тинчлик, дўстлик ва қардошлик тилидир. «С. Ўзб.».

Дўзах — беҳишт

ДУЗАХ

жаҳаннам

Диний тасаввурга кўра, «гуноҳкор» бандалар «нариги дунё»да абадий азобда бўладиган жой

ЖАННАТ

беҳишт

Диний тасаввурга кўра, «гуноҳсиз» бандалар «нариги дунё»да абадий роҳатда бўладиган жой

.. намоз ўқиганлар жаннатга, зино қилганлар дўзахга кирар экан .. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Абдурахмон .. айниқса орада хонга тегишли ҳуқуқматдор беклардан кўриниб қолса, жаннат ва жаҳаннам устидаги масалани дарҳол хонга итоат, бекларга ҳурмат билан айрибошлаб олар эди. А. Қодирий, Меҳробдан ч. [Комил:] Дунёнинг иллари шунақа.] бек афанди, биров қиёматда беҳиштга борса, яна биров пилсиротга етмасданоқ жаҳаннамга тушади. Ҳ. Фулом, Машъал.

ДЎЗАХИ

Диний тасаввурга кўра, «нариги дунё»да дўзахга тушишга лойиқ

Шариат — Ғиёс дўзахига ўхшаганлар кўлида ҳар қанақа шаклга кираравадиган юмшоқ мум. М. Исмоилий, Фарғона т. о. □ [Қоплонбек:] .. бунақа жаннат одам дунёга кам келди», — деб пиқ-пиқ йиғлаб туриб, бирдан ҳушидан кетди. Шухрат, Шинелли й.

дўнг — Ботиқ

ДЎНГЛИК

Атрофдаги ерларга нисбатан бир оз дўмпайиб турадиган, кўлами эса унчалик катта бўлмаган жой

Дўнгликка чиқмоқ

Икки жанги .. командир билан полтрук турган дўнгликка чиқдилар. Ҳ. Ғулом, Машъал. □ Чуқурликда ҳар жой-ҳар жойда одамлар тўп-тўп бўлиб ер қазимоқда. И. Раҳим, Чин м.

дўст — ағёр. Қ. Душман

дўст — Душман

дўст — ғаним. Қ. Душман

ЕНГИЛ 1

Тош босмайдиган, кичик вазни

Енгил юк

Юки енгил

Эшакнинг юки енгил бўлса, ётагон бўлади. Мақол. □ Домла иккита оғир чамадонни машинага ўзи олиб чиқди ва багажникка ўз қўли билан жойлади. А. Қаҳҳор, Тўйда аза. Уларнинг [кранларнинг] пўлат панжалари ҳар қандай вазмин машинани даст кўтариб, истаган жойингизга етказиб беради ва ўртанади. «Қ. Ўзб.».

ЕНГИЛ 2

Ҳазм бўлиши осон, калорияси оз

Илгари вақтларда парҳез таомлари енгил ва оғир овқатлар деб икки гуртпага бўлиб, касалларга буюрилар эди. Н. И. Исмоилов, Қасалларни парвариш қилиш.

енгил 3 — душвор. Қ. Осон

енгил 3 — мушкул. Қ. Осон

ЖАННАТИ

Диний тасаввурга кўра, «нариги дунё»да жаннатга киришга лойиқ

ЧУҚУРЛИК

Атрофдаги ерларга нисбатан бир оз чўкиб турадиган, кўлами эса унчалик катта бўлмаган жой

Чуқурликка тушмоқ

дўстлик — Душманлик

Енгил 1 — вазмин 2

ОҒИР 2

вазмин 2

Тош босадиган, катта вазни

Оғир юк

Юки оғир || вазмин

ОҒИР 3

Ҳазм бўлиши қийин, калорияси кўп

енгил 3 — оғир 4. Қ. Осон

енгил 3 — қийин. Қ. Осон

ЕНГИЛЛАШМОҚ

Аввалгига нисбатан осонроқ амалга ошадиган бўлмоқ

Нафас олиш тобора енгиллашмоқда.

Бир иш кўнгилдагидек адо этилса, иккинчисини бажариш анча енгиллашадди. Ш. Рашидов, Бўрондан к. □ Қуюқ туман тушиб, машиналарнинг юриши қийинлашди. «Қ. Ўзб.».

ЕНГИЛЛАШТИРМОҚ 1

Озми-кўпми юмшатишга олиб келмоқ

Жиноятни енгиллаштирмоқ

Жазо чорасини енгиллаштирмоқ

Ишни енгиллаштириб судга чиқарганимда халқ суди Иброҳимов ишни яна оғирлаштирди. Эринг отилса, эҳтимол. А. Қаҳҳор, Сароб.

енгиллаштирмоқ 2 — оғирлаштирмоқ 2. Қ. Осонлаштирмоқ

енгиллаштирмоқ 2 — қийинлаштирмоқ. Қ. Осонлаштирмоқ

Енгилмоқ — ғалаба қозонмоқ

ЕНГИЛМОҚ

Мусобақада ёки олишувда рақибидан кучсиз, заиф эканини кўрсатмоқ

Курашда енгилмоқ

Мусобақада енгилмоқ

Қора Аҳмад кеча у йигит билан анча олишганини айтса-да, енгилгани тўғрисида, йигитнинг кучи тўғрисида ҳеч нима демади. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Баҳодирнинг мусобақада ғолиб чиққани яхши бўлди. М. Жалололдинов, Шонли авлод. Шу ерда ҳикоя ҳам тамом, чунки унинг мантиқий давоми ғалаба қозонган Суярнинг бу икки танқидидан ўч олиши бўлар эди. А. Қаҳҳор, Ўжар.

енгил табиат — Босиқ

енгил табиат — вазмин 1. Қ. Босиқ

енгил табиат — оғир 1. Қ. Босиқ

енгил табиат — сипо. Қ. Босиқ

енгилтак — Босиқ

енгилтак — вазмин 1. Қ. Босиқ

ҚИЙИНЛАШМОҚ

Аввалгига нисбатан қийинроқ амалга ошадиган бўлмоқ

Нафас олиш тобора қийинлашмоқда.

ОҒИРЛАШТИРМОҚ 1

Озми-кўпми кучайтиришга олиб келмоқ

Жиноятни оғирлаштирмоқ

Жазо чорасини оғирлаштирмоқ

ҒОЛИБ ЧИҚМОҚ

ғалаба қозонмоқ

Мусобақада ёки олишувда рақибидан устун, кучли эканини кўрсатмоқ

Курашда ғолиб чиқмоқ

Мусобақада ғалаба қозонмоқ

енгилтак — оғир 1. Қ. Босиқ

енгилтак — сипо. Қ. Босиқ

енг ичида — очик 2. Қ. Ошкор

енг ичида — очикчасига. Қ. Ошкор

енг ичида — Ошкор

Ер — кўк

ЕР

замин

Планетамизнинг осмонга зид қўйилувчи юзаси

«Қўядиган хотиним йўқ, — муштини сиқиб деди Боқижон. — Осмонга учсанг — оёғингдан, ерга кирсанг — қулоғингдан тортаман, билиб қўй». Ойбек, Олтин в. ш. △ Фарғонанинг сахий замини инсонга .. ширин-шакар мевалар ҳам туҳфа қилмоқда. «С. Ўзб.». □ Ҳаво очиқ, кўкда сон-самоқсиз юлдузлар чарақлайди. С. Аҳмад, Қадрдон д. Тун. Самонинг у ер-бу ерида юлдузлар милт-милт этиб қўяди. «С. Ўзб.»

Ер — само

ерга урмоқ — мақтамоқ I. Қ. Ёмонламоқ

ерга урмоқ — осмонга кўтармоқ. Қ. Ёмонламоқ

ер тагида илон қимирласа, биладиган — Анқов

ер тагида илон қимирласа, биладиган — меров. Қ. Анқов

ер тагида илон қимирласа, биладиган — оғзинг қани деса, қулоғини кўрсатадиган. Қ. Анқов

етишмовчилик — кенгчилик. Қ.

Муҳтожлик

етишмовчилик — маъмурчилик. Қ.

Муҳтожлик

ЕЧИНМОҚ

Бирор ерга борганда ёки кундузи кийиладиган кийим-кечакни кундалик ёки тунги кийимга алмаштирмоқ

Бола ечинди.

Муҳаррам ечинаётиб каравот тепасидаги суратларга беихтиёр кўз ташлади. Шухрат, Шинелли й. □ Кийинаётиб столдаги графининг тагида қистирилган бир нарча қоғозга кўзи тушди. О. Ёқубов, Бир фелъетон қиссаси.

ечмоқ I — бойламоқ. Қ. Боғламоқ

ечмоқ I — Боғламоқ

ОСМОН

кўк

само

Ер юзасини гумбаз шаклида ўраб турувчи ҳаво қатлами

етишмовчилик — мўл-кўлчилик. Қ.

Муҳтожлик

етишмовчилик — мўлчилик. Қ. Муҳтожлик

етишмовчилик — сероблик. Қ. Муҳтожлик

етишмовчилик — серобчилик. Қ.

Муҳтожлик

етишмовчилик — тўйинчилик. Қ.

Муҳтожлик

етишмовчилик — тўкинчилик. Қ. Муҳтожлик

етишмовчилик — фаровонлик. Қ.

Муҳтожлик

КИЙИНМОҚ

Кундалик ёки тунги кийимни бирор ерга борганда ёки кундузи кийиладиган кийим-кечакка алмаштирмоқ

Бола кийинди.

ЕЧМОҚ 2

Бирор аъзосини кийимдан холи қилмоқ, кийимни ташламоқ

Дўппини ечмоқ

Кўйлакни ечмоқ

Этикни ечмоқ

Қўлқопни ечмоқ

КИЙМОҚ

Бирор аъзосини кийим билан беркитмоқ, қопламоқ, кийимга буркамоқ

Дўппини киймоқ

Кўйлакни киймоқ

Этикни киймоқ

Қўлқопни киймоқ

Тешабой ҳам кавушини ечиб, супага чиқди-да, унинг ёнига бориб турди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. □ [Кумушбиби] .. кавушини кийди ва ошхона юмуши билан қоришиб ётган онасининг олдида борди. А. Қодирий, Ўтган к.

ЎВУЗЛИК

Кишиларга катта зиён-заҳмат келтирадиган, жиноят деб баҳоландиган ёмонлик

.. гитлерчилар мислсиз террор, ёвузликлар қилиб, совет халқининг руҳини синдиarmoқчи бўлди. «С. Ўзб.». □ Бу пьесада .. одабийлик, эзгулик .. ҳақида мулоҳаза юритилади. «С. Ўзб.».

ЎЗ

Йилнинг баҳор билан куз орасидаги фасли

Йўлчи ёзда ёниб, чанг-тупроқ ялаб, қишда қор-муз кечиб .. жонкашлик билан ишлади. Ойбек, Қутлуғ қ.

ЎЗГИ

Ёзда бўладиган, ёзга оид

Ўзги ҳаво

Ўзги каникул

Ўзги иссиқлар

ҚИШ

Йилнинг куз билан баҳор орасидаги фасли

ҚИШКИ

Қишда бўладиган, қишга оид

Қишки ҳаво

Қишки каникул

Қишки совуқлар

Баҳор кезларида майсаларга эганиб, дарахт тағларида бирга дарв тайёрлаганимиз, ёзги каникулда тоғларга сайёҳат қилганимиз, агар сизнинг эсингиздан чиққан бўлмаса, менинг эсимдан чиқмайди. П. Турсун, Ўқитувчи. □ Бироқ Қизил Армиянинг қишки ҳужуми бу районда [Орёл, Тула] немисларнинг биқинига ўтқир ханжар қадаб қўйди. А. Қаҳҳор, Олтин ю.

ЕЗМА

Езув (график воситалар) билан ифодаланадиган

Езма савол
Езма нутқ

.. *ЎзССР Олий Совети депутатидан сўров туғанда шу сўроғга уч кундан кечиктирмай ЎзССР Олий Советига ЎзССР Ҳукумати оғзаки ёки ёзма жавоб бериши лозим. «ЎзССР Конституцияси» дан.*

ёлғиз — Бирга 2

ёлғиз — биргаликда. Қ. Бирга 2

ЁЛҒОН

Воқе бўлмаган, ҳақиқатга тўғри келмайдиган

[Гулнор:] *Мен уни [Йўлчини] севаман. Бу — рост. Қолган гапларнинг бари ёлғон, бари туҳмат!* Ойбек, Қутлуғ қ. *Рост турганда, ёлғонни шилатма.* Мақол. *«Ёлғонми, чинми, — деди Офтоб ойим тилар-тиламас, — эшитгандек бўлган эдим».* А. Қодирий, Ўтган к.

Ёлғон — чин 1

ЁЛҒОНЧИ

Ёлғон гапирадиган, ҳақиқатни бу-анб кўрсатадиган

Серваъда киши ёлғончи бўлади. Мақол. Δ *Шолохов — атоқли санъаткордир, улуг давримизнинг талантли ва ростгўй воқеанависидир.* «Қ. Ўзб.».

ёмон 1 — Аъло

ёмон 1 — беш. Қ. Аъло.

ЁМОН 2

Салбий сифат ва хусусиятларга эга бўлган, салбий баҳоланадиган, талабга жавоб бермайдиган

Ёмон уруғдан яхши ҳосил кутма. Мақол. *Яхши ўғил юрт тузар, ёмон ўғил юрт бузар.* Мақол.

ЁМОН 3

Ёмонлик қилишга, зиён-заҳмат етказишга қаратилган

Ёмон одат
Ёмон мақсад

ОҒЗАКИ

Талаффуз (фонетик воситалар) билан ифодаланадиган

Оғзаки савол
Оғзаки нутқ

РОСТ

чин 1

Воқе бўлган, ҳақиқатга тўғри келадиган

РОСТГЎЙ

Рост гапирадиган, ҳақиқатни тўғри кўрсатадиган

ЯХШИ 1

Ижобий сифат ва хусусиятларга эга бўлган, ижобий баҳоланадиган, талабга жавоб берадиган

ЯХШИ 2

Яхшилик қилишга, фойда келтиришга қаратилган

Яхши одат
Яхши мақсад

Бизларни душман билманг, Ниятни ёмон қилманг. Ўзб. х. қ. \square *Яхши ният — ярим мол.* Мақол.

ЁМОН 4

Феъл-атвори, хулқи салбий

Ҳикоя алоҳида кишиларнинг яхшилиги ё ёмонлиги, ё бўлмаса турмушдаги бирор тасодиф устида ёзилмайди. А. Қаҳҳор, Сароб. *Яхшидан от қолади, ёмондан дод қолади.* Мақол. *Яхшига ямоқ бўл, ёмонга — тайқ.* Мақол. *Яхшилар кўпайсин, ёмон қолмасин.* Қўзда тўй қилмаган деҳқон қолмасин. Ўзб. х. қ.

ЁМОН 5

Ўқув юртларида беш баҳоли системада қониқарли (3) билан жуда ёмон (1) орасидаги баҳо (2)

Ўқувчининг иншосига илгарилари «ёмон» баҳо ҳам, «жуда ёмон» баҳо ҳам қўйилар эди. Сўзлашувдан. \square *Синфимизда «яхши» баҳога ўқувчилар борган сари кўпайиб бермоқда.* Сўзлашувдан.

ЁМОН КЎРМОҚ

Ёқтирмаслик, салбий муносабатда бўлмоқ

Битта географиянг чатоқ деб мени ёмон кўрармиди акам. Ҳ. Назир, Кўкорол чироқлари. \square *Укаларимни, дадамни севганимдан ҳар қандай оғирликни орқага ташладим.* Ойбек, Қутлуғ қ. *Бу камбағал йигитни Йўлчи яхши кўрар, аҳволига кўнгалдан қайғурар эди.* Ойбек, Қутлуғ қ.

Ёмон кўрмоқ — яхши кўрмоқ

ЁМОНЛАМОҚ

ерга урмоқ

Ёмон хислат қидирмоқ, камчиликларини бўрттириб гапирмоқ

Кўпни ёмонлаган кўмилар. Мақол. *Мулла Сулаймон — ҳалол одам! Ғайратли бригадир. Ноҳақ ерга ураверма, Бекбўта! III.* Рашидов. Бўрондан к. \square *Сен ўзингни мақтама, сени биров мақтасин.* Матал. *Совет қизларини осмонга кўтарсанг арзийди* Ойбек, Олтин в. ш.

Ёмонламоқ — осмонга кўтармоқ

ЯХШИ 3

Феъл-атвори, хулқи ижобий

ЯХШИ 4

Ўқув юртларида беш баҳоли системада аъло (5) билан қониқарли (3) орасидаги баҳо (4)

СЕВМОҚ

яхши кўрмоқ

Хайрихоҳлик билан қарамоқ, илиқ муносабатда бўлмоқ

МАҚТАМОҚ 1

осмонга кўтармоқ

Яхши хислат қидирмоқ, фазилатларини бўрттириб гапирмоқ

ЁМОНЛИК

Зарар етказишга, хафа қилишга интилиш хислати

«Бизнинг мақсадимиз кишиларга онг, тушунча бермоқ, токи ҳар бир киши яхшилик ва ёмонликни .. ажрата оладиган бўлсин!» — деди Элмурод. П. Турсун, Ҳўқитувчи.

Ёнмоқ — сўнмоқ

ЁНМОҚ

Нур бермоқ

Ўчадиган чироқ ёниб ўчади. Мақол. △ [Ҳасанали] .. ўрнидан туриб, тоқчада ёниб турган шамни ўчирди. А. Қодирий, Ўтган к. □ Мойи тугаб, пилиги сўхта булган чироқ бир лип этиб сўнди. С. Аҳмад, Ҳукм.

ёпишмоқ — ажралмоқ 2. Қ. Ажрамоқ

ёпишмоқ — Ажрамоқ

ёпишмоқ — кўчмоқ. Қ. Ажрамоқ

ЁПИҚ

берк
бекик

Табақаларни кесақисига жипсланган

Ёпиқ || берк дераза

Ёпиқ || бекик дарвоза

Уйларнинг эшиклари, деразалари тақа-тақ ёпиқ. Ойбек, Қутлуғ қ. Дарчаси берк бўлганидан уй ичи қоронғироқ эди. Ойбек, Қутлуғ қ. Ҳамма меҳмонхоналарнинг ойнаванд, нақили, бўёқли эшиклари ва деразалари бекик... Ойбек, Қутлуғ қ. □ Эшик ва дарвозалар очиқ бўлса ҳам, уйда биров кўринмади. А. Қодирий, Ўтган к.

ёпмоқ 1 — очмоқ 1. Қ. Бекитмоқ 1

ёпмоқ 2 — очмоқ 2. Қ. Бекитмоқ 2

ЁПМОҚ 3

Саҳифаларини ёпиқ ҳолатга келтирмоқ

Китобни ёпмоқ

ЯХШИЛИК

Ёрдам беришга, хурсанд қилишга, манфаат келтиришга интилиш хислати

ЎЧМОҚ

сўнмоқ

Нур беришдан тўхтамоқ

ОЧИҚ 1

Табақаларни кесақисидан силжитиб, орада бўшлиқ ҳосил қилинган

Очиқ дераза

Очиқ дарвоза

ОЧМОҚ 3

Саҳифаларини очиқ ҳолатга келтирмоқ

Китобни очмоқ

Очил кичкина блокнотини дам очиб, дам ёпиб, .. Муслимовга мурожаат этиб гапирди. П. Қодиров, Уч и.

ёпмоқ 4 — очмоқ 5. Қ. Фош қилмоқ

ёпмоқ 4 — ошкор қилмоқ. Қ. Фош қилмоқ

ёпмоқ 4 — Фош қилмоқ

ёришмоқ — қораймоқ

ЁРИШМОҚ

оқармоқ

Қуёш нурунинг пайдо бўлиши туфайли кўринадиган бўла бошламоқ,

ёруғ бўла бошламоқ

Теварак-атроф ёришмоқда.

Тонг оқармоқда || ёришмоқда.

ҚОРОНҒИЛАШМОҚ

қораймоқ

Қуёш нурунинг камайиши туфайли кўринмайдиган бўла бошламоқ, қоронғи бўла бошламоқ

Теварак-атроф қоронғилашмоқда.

Шом қоронғилашмоқда || қораймоқда.

Тонг отди-ю, олам ёришиб кетди. «Қ. Ўзб.». Табиатнинг мармар танли, гул сочили Эрка қизи — тонг оқариб келади. Уйғун. □ Атроф-теварак қоронғилашиб қолган эди. Унда-мунда мушаклар ярқирайди. Шухрат, Шинелли й. Икки дўст кулбанинг эшигини эч беркишиб, .. кун қорайгунча ўтиришди. Ойбек, Қутлуғ қ.

ЁРУҒ

Нур билан тўлган, ҳамма нарса аниқ кўринадиган

Ёруғ хона

Уй кичкина, лекин ёруғ ва тоза эди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Номаълум кимса йўлакнинг қоронғу қисмига ўзини олиб, кўзини Сайфидан узмай тура бошлади. А. Қодирий, Ўтган к.

ҚОРОНҒИ

Нур йўқ ёки кам бўлган, ҳеч нарса аниқ кўринмайдиган

Қоронғи хона

ЁРУҒЛИК

Нур кўп бўлган ҳолат

Бухоро зиндонларидан бирини ҳис этилур ва қоронғу йўлакнинг ниҳоятдаги ёруғликка томон ошиқилур. А. Қодирий, Ўтган к. □ Қўрқинчли хаёллар, ваҳималар билан тўлган Ёрмат қоронғиликка шўнғиди. Ойбек, Қутлуғ қ.

ёт 1 — ўз 1. Қ. Бегона 1

ёт 2 — таниш. Қ. Нотаниш

ҚОРОНҒИЛИК

Нур йўқ ёки оз бўлган ҳолат

ЁТМОҚ

Бутун гавдасини горизонтал ҳолатга келтирмоқ

Қаравотга ётмоқ

ТУРМОҚ

Оёқларини ерга қўйиб, бутун гавдасини тик ҳолатга келтирмоқ

Ётган жойидан турмоқ

Йўли қуруқ наमतга ётиб, устига кўрпача ёнди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ *Йўли ўрнидан туриб, елкасига эски юпқа пахталик чопонини ташлади.* Ойбек, Қутлуғ қ.

Ёш 1 — кекса

ЁШ 1

ёш-яланг

Оз яшаган, етук ёшга етмаган, организми кучга тўлиб бораётган (киши)

Ёшнинг ҳурмати — қарз, қарининг ҳурмати — фарз. Мақол. *Эл таомлида кексалар ҳамшиша маслаҳат беришар, ёшлар эса маслаҳат меваларини теришар эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Василиш тўп-ланганларни кўздан кечирди: қари-қартанг, ёш-яланглар.* Ш. Тошматов, Эрк қуши. У [Майна] *ёш-яланг, қари-қартанг одамларга кўниккан, ёлғизлик унга — зах қабр...* Ш. Тошматов, Эрк қуши. △ *Ҳожи четроқдаги қари-ялар даврасига қўшилди.* С. Аҳмад, Қадрдон д.

Ёш 1 — қария

Ёш 1 — қари-қартанг

ёш 2 — Катта 2

ЕШАРМОҚ

Оғзингиздан айланай, .. қиз дедингизми? Яна ўн йил ёшарар экан мизда. Ойбек, Қутлуғ қ. □ *Қартайсангиз ҳам, қуюлмайсиз.* Ҳ. Назир, Яхши исм. *Дунё мижаросидан қўл ювмоқчи бўлган бир отага кексайган кунларида фарзанд доғини кўрмасликнинг ўзи ҳам улғу мукофотдир.* А. Қодирий, Ўтган к. *Ҳар кунни эртанинг бу кундан яхши бўлиши умиди билан киши қариганини ҳам билмай қолар экан.* А. Қаҳҳор, Мастон.

ЁШЛИК

Киши ҳаётининг етук ёшгача бўлган, куч-қувватга тўлиб борадиган даври

Ўрта бўйли, хушқомат, вужудидан ёшлик кучи ва ғайрати ёғилиб турган қоп-қора жувон отда .. йўл бўйида турар эди. А. Қаҳҳор, Минг

ҚАРИ

кекса

қария

қари-қартанг

Қўп яшаган, ёши катта, организми заифлашиб бораётган (киши)

Ёшармоқ — кексаймоқ

Ёшармоқ — қаримоқ

ҚАРТАЙМОҚ

кексаймоқ

қаримоқ

ҚАРИЛИК

Киши ҳаётининг етук ёшдан кейинги, куч-қуввати камайиб борадиган даври

бир жон. □ *Қариликда фарзанд кўрган чол Бўйим кўриб беҳад шод бўлди.* Ё. Мирза.

ёш-яланг — кекса Қ. Ёш 1

ёш-яланг — қари. Қ. Ёш 1

ЁҚИМЛИ

ёқимтой

Кишининг баҳрини очадиган, хуш келадиган

Ёқимли || ёқимтой овоз

Ёқимли ҳид

Халқ Ғуломжоннинг ишрали, ёқимли овозини чуқур сукунат ичида бош чайқатиб ўтириб тичелади. М. Исмоилий, Фарғона т. о. .. *уйқуси келмаган набирани ёқимтой аллалари билан ухлатгучи бувилар, «С. Ўзб.»* □ *Узоқ-узоқлардан ёқимсиз сароб кўринар, сарғиш тўзон ойнадай мусаффо осмонга қараб сузиб борарди.* Ш. Рашилов, Бўрондан к. *Шу билан бирга унинг [Тўқсоновнинг] гапириши ҳам жуда ёқимсиз эшитилди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ёқимсиз — Ёқимли

ёқимсиз — ёқимтой. Қ. Ёқимли

ёқимтой — ёқимсиз. Қ. Ёқимли

ЁҚМОҚ

Ёритадиган қилмоқ, ёритишга хизмат қилдирмоқ

Чироқ ёқмоқ

Николин қўл фонарини ёқиб, ягона ҳамшира билан бирга ярадор командирга ёрдам кўрсатишга киришди. Ойбек, Қуёш қ. □ *[Ҳасанали] .. ўрнидан туриб, тоқнада ёниб турган шамни ўчирди.* А. Қодирий, Ўтган к.

ЖАВОБ

Савол талаби билан айтиладиган тасдиқ-инкор, хабар сўз(лар)н

Ачиқ савол бериб, ширин жавоб кутма. Мақол. *Физик олимлар Ернинг иккинчи совет сунъий йўлдоши учирилган пайтдан бери ана шу саволларга жавоб топиш учун ҳаракат қилаёттирлар.* «Фан ва турмуш». △ *«Жуда яхши савол—деди Иброҳимов. — Қани, бу саволга ким жавоб беради?»* А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

Жавоб бермоқ — савол бермоқ

ёш-яланг — қария. Қ. Ёш 1

ёш-яланг — қари-қартанг. Қ. Ёш 1

ЁҚИМСИЗ

Кишининг таъбини хира қиладиган, хуш келмайдиган

Ёқимсиз овоз

Ёқимсиз ҳид

ЎЧИРМОҚ

Ёритишдан тўхтатмоқ, ёритмайдиган қилмоқ

Чироқни ўчирмоқ

САВОЛ

Жавоб талаб қиладиган мурожаат сўз(лар)н

ЖАВОБ БЕРМОҚ

жавоб қайтармоқ

Сўроқ сўзлари билан мурожаатга жавобан нимадир айтмоқ, бирор хабар бермоқ

У кампирнинг тинмай ёғдираётган саволларига гоҳ биш ирғиб, гоҳ сўз билан жавоб берар, супа томонга келар эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Шоазимнинг бўлмағур пичингларига дуруст жавоб қайтара олмагани яна асига тушди. П. Қодиров, Уч и. □ [Ҳасанали] Қоронғида занжирни тимирскилар экан, «Қим?» — деб сўради ва жавобига «Ммман» деган .. товуни эшитди. А. Қодирий Утган к. Қараматов унга Акбаров ва Тошев ҳақида саволлар берди. П. Қодиров, Уч и.

жавоб қайтармоқ — савол бермоқ.
Қ. Жавоб бермоқ
жавоб қайтармоқ — сўрамоқ. Қ.
Жавоб бермоқ
жаврақи — Камгап
жаврақи — камсухан. Қ. Камгап
жадал — аста 1. Секин 1
жадал — оқиста. Қ. Секин 1

ЖАЗО

Ёмон, зарарли иш ёки жиноятга нисбатан қўлланадиган таъсирий чора, қийноқ

«Зап қилгансиз, Отабек, — деди уста, — ёмонларнинг жазоси шундай бўлади». А. Қодирий, Утган к. □ Қишлоқ тарихида биринчи қурилган кўркем мактабнинг катта байрамга айланган тачтанаси ишда ғайрат кўрсатганларга мукофот улашиши билан тугади. П. Турсун, Ғўқитувчи.

жазо бермоқ — мукофотламоқ. Қ. Жазоламоқ

ЖАЗОЛАМОҚ

жазо бермоқ

Ёмон, зарарли иш ёки жиноятга қарши таъсирий чора кўрмоқ

Бездориларни жазоламоқ

СЎРАМОҚ

савол бермоқ

Бирор жавоб олиш мақсадида сўроқ сўзлари билан мурожаат қилмоқ

жадал — Секин 1
жадал — султ. Қ. Секин 1
жадалламоқ — секинламоқ. Қ. Секинлашмоқ
жадалламоқ — Секинлашмоқ
жадаллашмоқ — секинламоқ. Қ.
Секинлашмоқ
жадаллашмоқ — Секинлашмоқ

МУКОФОТ

Яхши, фойдали ёки намунали иш учун бериладиган орден, медаль, пул ёки бирор буюм кабилар

МУКОФОТЛАМОҚ

Яхши, фойдали иш ёки ҳаракат учун рағбатлантирувчи мукофот бермоқ

Илғор ишчиларни мукофотламоқ

Ҳеч кимни қаммади ҳам, ҳеч кимни жазоламади ҳам, шундайми? М. Исмоилий, Фарғона т. о. Қани шунга жазо бермангларчи, жазо бермангларчи, Охунбобоевнинг олдиларига бораман. С. Аҳмад, Ҳукм. □ ҲЗССР Олий Совети Президиуми .. ҲЗССР Олий Советининг Фахрий Ёрлиқлари билан мукофотлайди. «ҲЗССР Конституцияси».

жамламоқ — тарқатмоқ. Қ. Йиғмоқ 2
жамғармоқ — сарфламоқ. Қ. Йиғмоқ 1
жамғармоқ — сарф қилмоқ. Қ. Йиғмоқ 1
жамғармоқ — харажат қилмоқ. Қ. Йиғмоқ 1

ЖАНУБ

Экваторга нисбатан қуйида жойлашган томон, шимолга қарама-қарши томон

Шундан кейин бир бўйлиқ ер билан кўрғоннинг жанубига қараб кетиладур. А. Қодирий, Утган к. □ От кўчанинг .. шимолига бурилиб, тор кўча бўйлаб узоқ кетди. А. Қодирий, Утган к.

ЖАНУБИЙ

Жануб томондаги, жануб томонга хос

Жанубий қутб
Жанубий ярим шар
Мамлакатнинг жанубий чегаралари
Жанубий шимол
Жанубий Америка

жамғармоқ — харж қилмоқ. Қ. Йиғмоқ 1
жаннат — Дўзах
жаннат — жаҳаннам. Қ. Дўзах
жаннати — Дўзах

ШИМОЛ

Экваторга нисбатан юқорида жойлашган томон, жанубга қарама-қарши томон

ШИМОЛИЙ

Шимол томондаги, шимол томонга хос

Шимолий қутб
Шимолий ярим шар
Мамлакатнинг шимолий чегаралари
Шимолий шимол
Шимолий Америка

.. менинг мамлакатим Исроилнинг Жанубий Ливанда ўзига ўхшаш ирқчи давлат тузишини қоралайди, Ливаннинг мустақиллиги, бирлиги ва территориал бутунлигини қўллаб-қувватлайди. «С. Ғўб.».
□ Танасида бальзам бўладиган ўсимликлар асосан иссиқ ва мўтадил иқлимли мамлакатларда ўсади. Шимолий ва ўртача кенгликларда ҳам учрайди. «Тошкент оқшоми».

жасур — номард. Қ. Ботир
жасур — чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган. Қ. Ботир
жасур — юраксиз. Қ. Ботир
жасур — кўрқоқ. Қ. Ботир
жаҳаннам — беҳишт. Қ. Дўзах
жаҳаннам — жаннат. Қ. Дўзах

ЖИСМОНИЙ 3

Кишининг тана аъзоларида рўй берадиган

Жисмоний азоб
Жисмоний таъсир
Жисмоний ҳолат

Улар руҳий ва жисмоний ўсиш кўлафатларини татиб ўсардилар. П.

ЖОНЛИ 1

тирик 1

Ўсиш-ўзгартиш, яшаш фаолияти бор

Жонли || тирик балиқ
Жонли || тирик табиат

Жамоат корхоналари ва уларнинг жонли ва жонсиз мол-мулклари колхознинг ва кооператив ташкилотларининг жамоат социалистик мулкидир. «ЎзССР Конституцияси». «Ўликми, тирикми — билармиз. Мен ҳам қараб турмайман. Аммо сўз тарқамасин, айт, хотининг тилини қиссин». Ойбек, Қутлуг қ. Қўйдилар бир нақшга иковни — Жонсиз келин-у ўлик кувёни. Навоий, «Фарҳод ва Ширин». △ Унда от, одам каби жонли нарсаларнинг сурати бор. С. Айний, Қуллар.

Жонли 1 — ўлик 1

ЖОНЛИ 2

тирик 2

Таъсири катта, диққатни ўзига торта оладиган, кишини зериктирмайдиган

Жонли нутқ

Тирик, яъни юракдан чиққан, жўшқин нутқ ўликни тирилтирса, ўлик, яъни юракдан чиқмаган, совуқ нутқ, дарҳақиқат, ўликка ҳам

жипслашмоқ — ажралмоқ 2. Қ. Ажрамоқ
жипслашмоқ — Ажрамоқ
жипслашмоқ — кўчмоқ. Қ. Ажрамоқ
жисмоний 1 — Ақлий 1
жисмоний 2 — Ақлий 2

РУҲИЙ

Кишининг руҳида, ички дунёсида рўй берадиган

Руҳий азоб
Руҳий таъсир
Руҳий ҳолат

даврида адолатсиз дунёнинг оғир Туреун, Ўқитувчи.

ЖОНСИЗ 1

ўлик 1

Ўсиш-ўзгартиш, яшаш фаолияти йўқ

Жонсиз || ўлик балиқ
Жонсиз || ўлик табиат

ЎЛИК 2

Таъсири йўқ даражада, диққатни ўзига торта олмайдиган, кишини зериктириб қўядиган

Ўлик нутқ

озор етказади. А. Қаҳҳор, Қуюшқон. △ . . дунёдаги энг бой, жоңли ва кўркем тиллардан бўлган рус тилида ҳозир қарийб бир ярим миллиард киши и ёки бу даражада гаплаша олади . . «С. Ўзб.».

жонсиз 1 — Жонли 1

жонсиз 1 — тирик 1. Қ. Жонли 1

ЖОНСИЗ 2

Яхши эшилмаганлиги сабабли осон узилиб кетадиган

Жонсиз арқон
Жонсиз ип

Бунинг устига домла кўндан бери кутиб юргани бир мақола марказий газетада босилиб чиқди-да, Саидийни ундан тортиб турган жонсизгина ипни шартта кесди. А. Қаҳҳор, Сароб. □ Чўзаверсанг, пишиқ ип ҳам узилади. Иш вақтида қилинмаса, бузилади. «Муштум»

жудо қилмоқ — бирлаштирмоқ. Қ. Айирмоқ 3

жудо қилмоқ — бошини қовуштирмоқ. Қ. Айирмоқ 3

жўрттага — Беихтиёр

жўрттага — беҳосдан. Қ. Беихтиёр

жўяли — ножўя. Қ. Ўринли

жўяли — ноўрин. Қ. Ўринли

ПИШИҚ 1

Яхши эшилгани сабабли осон узилиб кетмайдиган

Пишиқ арқон
Пишиқ ип

жўяли — ўринсиз. Қ. Ўринли
Забардаст — бедармон
Забардаст — бемадор
Забардаст — бемажол
Забардаст — бурнидан тортса-йиқилладиган
Забардаст — дармонсиз
Забардаст — мадорсиз
Забардаст — мажолсиз

ЗАБАРДАСТ

тоғни толқон қиладиган

Куч-қуввати ошиб-тошиб ётган

Икки забардаст паҳлавон ўртада бел тутушиб кетдилар. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. Далада суқсурдек қиз-жувонларимиз тер тўкса-ю, Қўчқорбеклар тоғни толқон қиладиган пайтида идера қоровули бўлиб ўтирса. Мирмуҳсин, Момо. □ Нимжон Пирнафас ака калтак зарбидан касал бўлиб ётиб олди. Ж. Шарипов, Хоразм. Йигирмага яқин ҳаммол ўтиради. Ораларида . . мадорсиз, елкас

НИМЖОН

мадорсиз
мажолсиз
дармонсиз
бедармон
бемадор
бемажол
бурнидан тортса-йиқиладиган
Куч-қуввати жон сақлаш учунгина етарли даражада жуда оз

чиқиқ, бели букик чоллар ҳам бор. Ойбек, Кутлуг қ. Бола операцияни кўтаролмайдиган даражада мажолсиз эди. С. Аҳмад, Қадрдон д. Ариқ қазувчиларнинг . . . илклари пучайган, . . . дармонсиз эдилар. А. Қодирий, Меҳробдан ч. Икки элат ҳорғин, бедармон судралиб, бир чеккага, қовжираган дарахт остига чордана қуршиди-да, ўқиб кўмир тупуришиди. Ойбек, Қуёш қ. Усти-боши йиртилган Сонсиз чоракор Меҳнат, ялм даштида Кезар бемадор. Ғайратий, Онамга хат. Нормат бемажол ётганича яна хаёл суриб кетди: «Бундай хавф тугилган чоқда большевиклар жаллоднинг болтасини кутмай, ўз-ўзини ўлдирини афзал кўрган эдилар». И. Раҳим, Чин м. Бурнидан тортса-йиқиладиган, кучсиз . . . Абдухолиқбой . . . хотинчалиши овози билан гамга аралашди. Ойбек, Кутлуг қ.

заиф 1 — бақувват. Қ. Кучли 1
заиф 1 — зўр 2. Қ. Кучли 1
заиф 1 — Кучли 1
заиф 1 — қувватли. Қ. Кучли 1
заиф 2 — Кучли 2

ЗАРАР

зиён

Ёмон оқибат, зарарли натижа

Бир мири ҳаён, уч мири зиён. Мақол. Ёлгон айтиб фойда кўрсанг, охири зарар топарсан. Матал. Фойда билан зиённи фарқ қила билмайдиган . . . ўжар раҳбарлар эҳдиликда хўжаликка бошчилик қилолмайдилар. «С. Ўзб.». Малай . . . бойнинг нафини ўзининг нафи, унинг зарарини ўзининг зарари деб билган. С. Айний, Эсдаликлар.

Зарар — ҳаён

ЗАРАРЛИ

Ёмон натижа берадиган, зарар келтирадиган
Чекши зарарли.
Зарарли ҳашаротлар
Зарарли маслаҳат

Офтоб оймнинг бу саволи ўзи учун зарарли бўлиб чиқди. А. Қодирий. Утган к. □ Пахта терши машинаси беқиёс фойдали экани амалда исботланди. «Муштум».

заиф 2 — қудратли. Қ. Кучли 2
замин — кўк. Қ. Ер
замин — осмон. Қ. Ер
замин — само. Қ. Ер
Зарар — наф

ФОЙДА

наф
ҳаён

Яхши оқибат, фойдали натижа

ФОЙДАЛИ

Яхши натижа берадиган, фойда келтирадиган
Спорт билан шуғулланиш фойдали.
Фойдали қушлар
Фойдали маслаҳат

зарбдор — қолоқ. Қ. Илғор
зарур — кераксиз. Қ. Керакли
зафар — Мағлубият
заҳмат — роҳат. Қ. Азоб
заҳмат — роҳат-фароғат. Қ. Азоб
заҳмат — ҳузур. Қ. Азоб

ЗЕРИКАРЛИ

Кишини зериктирадиган, зерикши уйғотадиган

Зерикарли суҳбат

Зерикарли машғулот

[Умматали] Радио эшитиб, ҳордиғини чиқармоқда эди, зерикарли мавзуда суҳбат кетаётган эди. Шухрат, Жаннат қидирганлар. □ Утган йил ўтказилган аҳоли рўйхати вақтида қизиқарли маълумотлар олинди. «Қ. Ўзб.».

зеҳни тўмтоқ — зеҳни ўткир. Қ.

Зеҳнли

зеҳни тўмтоқ — Зеҳнли

зеҳни ўткир — зеҳни тўмтоқ. Қ.

Зеҳнли

ЗЕҲНЛИ

зеҳни ўткир

Тез идрок эта оладиган, дарров тушунадиган

Зеҳнли Тошмуҳаммад . . . 1917 йилда ва Қўқондаги рус-тузем мактабини битирди. «Қ. Ўзб.». Унинг зеҳни ўткир, ўзи тиришқоқ эди. мактабда энг кучли ўқувчилардан ҳисобланарди. П. Қодиров, Уч и. □ . . . зеҳнсиз муллаваччанинг дайди фикрларидан тортиб то онанинг беҳад таъвишигача жозибали қилиб яққол кўрсатди. «С. Ўзб.». Уч-тўрт кундаёқ Тожибойнинг ўқишга қунти йўқ, зеҳни тўмтоқ ўқувчилардан экани билиниб қолди. П. Турсун, Уқитувчи.

зеҳнсиз — зеҳни ўткир. Қ. Зеҳнли]зеҳнсиз — Зеҳнли

ЗИД

қарама-қарши

Инкор этадиган

Бир-бирига зид || қарама-қарши маълумотлар

Бир-бирига зид фикрлар

заҳмат — ҳузур-ҳаловат. Қ. Азоб
зебо — балбашара. Қ. Хунук
зебо — бадбуруш. Қ. Хунук
зебо — тасқара. Қ. Хунук
зебо — таъвия. Қ. Хунук
зебо — Хунук

ҚИЗИҚАРЛИ

Киши диққатини ўзига жалб қиладиган, қизиқиш уйғотадиган

Қизиқарли суҳбат

Қизиқарли машғулот

зеҳни ўткир — зеҳнсиз. Қ. Зеҳнли

Зеҳнли — зеҳни тўмтоқ

ЗЕҲНСИЗ

зеҳни тўмтоқ

Тез идрок эта олмайдиган, дарров тушунавермайдиган

МОС

Уйғун келадиган

Бир-бирига мос маълумотлар

Бир-бирига мос фикрлар

«Сизнинг йўлингиз Ленин йўлига зид», — Ботирали бўш келмади. Ҳ. Ғулом, Машғал. Демак, бу қарама-қарши икки фикрнинг қайси бири тўғри эканини фақат тажриба қилиб билиш мумкин. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. □ «Заманга мос гап гапиришга ўрганмиш керак», — деди бир мўйсафид. «Муштум».

ЗИД КЕЛМОҚ

Бири иккинчисига тўғри келмаслик, акси бўлиб чиқмоқ

Фикримиз бир-бирига зид келди.

Халқ тажрибаси билан илм бир-бирига зид келиб қолган пайтларда илмни қўлаш, илмга йўл очиб бериш керак. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. □ Икки севғуш қалбнинг орзулари, ўйлари, қарашлари ҳар масалада ғоят мос келар... эди. Ойбек, Қўтлуғ қ.

зиён — наф. Қ. Зарар

зиён — фойда. Қ. Зарар

зиён — ҳаён. Қ. Зарар

зийрак 1 — Анқов

зийрак 1 — меров. Қ. Анқов

зийрак 1 — оғзинг қани деса, қулогини кўрсатадиган. Қ. Анқов

зийрак 2 — бетамиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — бефаросат. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — бефаҳм. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — калтафаҳм. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

зийрак 2 — фаросатсиз. Қ. Фаросатли

МОС КЕЛМОҚ

Бири иккинчисига тўғри келмоқ, яқин, ўхшаш бўлиб чиқмоқ

Фикримиз бир-бирига мос келди.

зийрак 2 — фаҳмсиз. Қ. Фаросатли

зийраклик — Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

зийраклик — меровлик. Қ. Анқовлик

МАЗЛУМ

Бошқалардан зулм кўрадиган

Мазлум халқлар

Қонхўр золимлар, ўйлайсиз Мазлумлар сизга қолурму? Ҳамза Ҳакимзода. Δ Мен сизга айтсам, ўғлим, Мадамин бу қишлоқ халқи бошида қирқ йил данак чаққан золим Салимбой оқсоқолнинг ўғли бўлади. П. Турсун, Ҳўқитувчи.

зотдор — зотсиз. Қ. Зотли

ЗОТЛИ

зотдор
наследор

Яхши зотнинг, наслнинг белги-хусусиятларига эга, зоти, насли яхши

Зотли || зотдор || наследор
от

Молнинг зотли бўлса, емишигиз тотли бўлар. Мақол. Йигит қўшини районда Бердах номли совхозда зотдор товуқлар етиштириётганлиги ҳақида ҳикоя қилди. «Муштум». Наслдор моллар боқмиш хўжаликни даромадли қилишининг энг яхши йўлидир. «Қ. Ўзб.». □ Фермаларда кўп-лаб зотсиз моллар ва парранда боқилмоқда. «С. Ўзб.».

зотсиз — зотдор. Қ. Зотли

зотсиз — Зотли

зотсиз — наслдор. Қ. Зотли

зўр 1 — Кичик 1. Қ. Катта 1

зўр 1 — майда 5. Қ. Катта 1

зўр 1 — чоғ. Қ. Катта 1

зўр 2 — беқувват. Қ. Кучли 1

зўр 2 — заиф 1. Қ. Кучли 1

зўр 2 — камқувват. Қ. Кучли 1

зўр 2 — кучсиз 1. Қ. Кучли 1

зўраймоқ — пасаймоқ. Қ. Кучаймоқ

зўраймоқ — сусаймоқ. Қ. Кучаймоқ

зўрға — бемалол. Қ. Аранг

зўрға — даст. Қ. Аранг

иболи — безбет. Қ. Уятчанг

иболи — беибо. Қ. Уятчанг

иболи — бети қаттиқ. Қ. Уятчанг

иболи — бешарм. Қ. Уятчанг

иболи — беҳаё. Қ. Уятчанг

иболи — сурбет. Қ. Уятчанг

ИДЕАЛИЗМ

Бутун борлиқнинг негизи материя эмас, балки, онг, идея, руҳ деб билувчи; онгнинг, идеянинг материя маҳсули эканини, иккиламчилигини инкор этувчи реакциян гайри илмий фалсафий оқим

ЗОТСИЗ

Яхши зотнинг, наслнинг, белги-хусусиятларига эга бўлмаган, зоти, насли ёмон

Зотсиз от

иболи — уятсиз. Қ. Уятчанг

иболи — шармсиз. Қ. Уятчанг

иболи — ҳаёсиз. Қ. Уятчанг

игна тешигидан ўта оладиган — бўшанг. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — лаванг. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — лаванд. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — ландавўр. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — ношуд. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — оғзидаги ошини олдирадиган. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

игна тешигидан ўта оладиган — уқувсиз. Қ. Лапашанг

Эмприокритицизм вакиллари ёз таълимотларини фалсафанинг асосий масаласи бўлган тафаккурнинг материяга бўлган муносабатидан мустақил турадиган, материализм ва идеализм орасидаги курашга нисбатан «бетараф» фалсафа деб эълон қилдилар. «С. Ўзб.».

ИДЕАЛИСТ

Идеализм тарафдори, идеалистик фалсафага асосланувчи киши

МАТЕРИАЛИСТ

Материализм тарафдори, материалистик фалсафага асосланувчи киши

Идеалист назарида «ҳақиқатда бор бўлган» нарса сезгидир. В. И. Ленин, Материализм ва эмпириокритицизм. □ **Материалист** назарида «ҳақиқатда бор бўлган» нарса ташқи оламдан иборат бўлиб, бизнинг сезгиларимиз шу ташқи оламнинг образидир. В. И. Ленин, Материализм ва эмпириокритицизм.

ИДЕАЛИСТИК

Идеализмга асосланган, идеализм принципларини ифодаловчи

МАТЕРИАЛИСТИК

Материализмга асосланган, материализм принципларини ифодаловчи

Идеалистик философия худони тан олишга, ҳаётни инкор қилишга, воядликка олиб боради. В. И. Ленин ҳ. х. □ Буни К. Маркс ва Ф. Энгельс ямалга оширар экан, жамият ҳаётини илмий тафсилотига биринчи бўлиб **материалистик** диалектикани татбиқ этдилар ва шу билан социологияни фанга айлантирдилар. «С. Ўзб.».

идрокли — бетамиз. Қ. Фаросатли
идрокли — бефаросат. Қ. Фаросатли
идрокли — бефаҳм. Қ. Фаросатли

идрокли — калтафаҳм. Қ. Фаросатли
идрокли — фаросатсиз. Қ. Фаросатли
идрокли — фаҳмсиз. Қ. Фаросатли

ИЖОБИЙ 1

Қабул қилиш мумкинлигини, тўғрилигини, зарурлигини тасдиқлайдиган

Ижобий баҳо
Ижобий фикр
Ижобий жавоб

САЛБИЙ 1

Қабул қилиш мумкинлигини, тўғрилигини, зарурлигини инкор этадиган

Салбий баҳо
Салбий фикр
Салбий жавоб

Марксий адабий уюшма ўзининг бир мажлисида . . Саидийга ижобий баҳо берди. А. Қаҳҳор, Сароб. □ Бунда масала худди қатъий ва салбий руҳда ҳал қилингандай кўринади. В. И. Ленин ҳ. х.

ИЖОБИЙ 2

Маъқуллашга, яхши, фойдали деб баҳолашга лойиқ

Ижобий натижа
Ижобий таъсир
Ижобий муносабат

САЛБИЙ 2

Маъқуллашга, яхши, фойдали деб баҳолашга нолийиқ

Салбий натижа
Салбий таъсир
Салбий муносабат

Лекин шуни билингики, бошлаган ишингизнинг ижобий тэмөни билан бирга салбий, жуда катта салбий тэмөни ҳам бор. С. Анорбоев, Өқсой.

ижозат бермоқ — ман қилмоқ. Қ.
Рухсат бермоқ
ижозат бермоқ — тақиқламоқ. Қ.
Рухсат бермоқ
ижозат бермоқ — тақиқ қилмоқ.
Қ. Рухсат бермоқ
икки — Аъло
икки — беш. Қ. Аъло
иккичи — Аълочи

илдам 1 — аста 1. Қ. Секин 1
илдам 1 — оҳиста. Қ. Секин
илдам 1 — Секин 1
илдам 1 — суст. Қ. Секин 1
илдам 2 — сусткаш. Қ. Эпашанг
илдам 2 — тепса-тебранмас. Қ. Эпашанг
илдам 2 — Эпашанг

ИЛМИЙ

Илм-фанга асосланган, илм-фан талабларига мос, илм-фанга алоқадор
Илмий фикр
Илмий хулоса

ҒАЙРИ ИЛМИЙ

Илм-фанга асосланмаган, илм-фан талабларига зид, илм-фанга алоқасиз
Ғайриилмий фикр
Ғайриилмий хулоса

Юзга яқин илмий асарим рус тилида ёзилган. С. Сирожиiddинов, Саховат чашмаси. □ Шу мақсадда В. И. Ленин дастлаб ишни буржуа фалсафасининг идеалистик ва ғайриилмий моҳиятини фош қилиб ташлашдан бошлади. «С. Ўзб.».

илмли — билимсиз. Қ. Билимли
илмли — илмсиз. Қ. Билимли
илмли — ўқимаган. Қ. Билимли
илмсиз — Билимли
илмсиз — илмли. Қ. Билимли
илмсиз — ўқиган. Қ. Билимли

илоннинг ёғини ялаган — гўл. Қ. Айёр
илоннинг ёғини ялаган — солда 1.
Қ. Айёр
илоннинг ёғини ялаган — содда дил.
Қ. Айёр

ИЛГОР

пешқадам
зарбдор
ударник

Иш-фаолиятда бошқалардан олдинда борувчи, планини муддатидан олдин ва ошириб бажарадиган

.. ёшлардан Сулаймонов ва Кримова ўртоқлар қолоқ бригадаларга бошчилик қилиб, уларни илгорлар даражасига кўтариши учун фидокерона шиламоқдалар. «Қ. Ўзб.». △ . . . пешқадам пахтакорлар узидан бораётган ватанпарварлар сафи тўхтовсиз кенгаймоқда. «Қ. Ўзб.». Унинг [Хўжаназарнинг] қўлидан қўтулгандан кейин Ҳадича бир зарбдор колхозчи бўлиб майдонга отилди. С. Айний, [Қуллар. Бизнинг бригадамизда ўн бир киши қолди холос. Лекин ҳаммаси ҳам, омон бўлгурлар, ударник йиғитлар. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

ИМПОРТ

Бирор мамлакатга чет элдан товар келтириш

1958 йилда импорт ва экспортнинг умумий ҳажми 1950 йилдасига нисбатан уч баравар кўпайди. «Қ. Ўзб.».

ИНГИЧКА 1

Қўндаланг кесими нисбатан кичик
Ингичка ип
Ингичка хода

Ип ингичка еридан узилади. Мақол. □ [Данильченко] Гарланд кучаниб гапирмаса ҳам, ориқ юзидаги йўғон томилари бўртиб чиқар .. эди. Шўҳрат, Шинелли й.

ИНГИЧКА 2

Чийиллаганга ўхшаб эшитиладиган

Қизиқчи ингичка товуш билан қулоқни тешадиган даражада қаттиқ додлаганда ҳамма кулиб юборди. Т. Обидов, «Юсуфжон қизиқ». □ Маликахон баланд бўйли, овози ҳам эркакларнинг овозидек йўғон, сатанг-намо хотин эди. С. Зуннунова, Гулхан.

инкор этмоқ — тасдиқламоқ. Қ. Рад қилмоқ 1

инкор этмоқ — тасдиқ этмоқ. Қ. Рад қилмоқ 1

ҚОЛОҚ

Иш-фаолиятда бошқалардан орқанда судралувчи, планини ўз муддатида бажара олмайдиган

ЭКСПОРТ

Бирор мамлакатдан чет элга товар чиқариш

ЙЎҒОН 1

Қўндаланг кесими нисбатан катта
Йўғон ип
Йўғон хода

ЙЎҒОН 2

Дўриллаганга ўхшаб эшитиладиган

инкор этмоқ — тасдиқ қилмоқ. Қ. Рад қилмоқ 1

инкор қилмоқ — тасдиқламоқ. Қ. Рад қилмоқ 1

инкор қилмоқ — тасдиқ этмоқ.

Қ. Рад қилмоқ 1

инкор қилмоқ — тасдиқ қилмоқ.

Қ. Рад қилмоқ 1

ИНСОФЛИ

Инсоф билан иш қиладиган, биронинг ҳақиғига хиёнат қилмайдиган

«У жуда инсофли бой,— деди темирчи,— аммо суриштирсанг, ҳамма бой бир текисда инсофсиз». Ойбек, Қўтлуғ қ. △ Мирзакаримбой қўллари билан соқолини енгилгина сийпаб, марҳумга фотиҳа ўқиган бўлди. «Бояқши кўп яхши одам эди: инсофли, ҳамиятли эди». Ойбек, Қўтлуғ қ. □ Оббо ноинсоф-эй, Ширмонбулоқнинг тағидаги қоратупроқ ерларнинг барисини қўлга киргизиб олди-я! М. Исмоилий, Фарғона т. о.

Инсофли — ноинсоф

инсофсиз — Инсофли

инқилобий — аксилинқилобий. Қ.

Контрреволюцион

ИРОДАЛИ

Бирор мақсад йўлида дуч келган қийинчиликларни енга оладиган, қатъият билан курашадиган, иродаси кучли

Иродали йиғит

Муҳиддинқори Ёқубов иродали, ҳаракатчан, хушчақнақ, ажойиб овозли санъаткор эди. Т. Обидов, «Юсуфжон қизиқ». □ .. текинхўр, дангаса, кўзбўямачи, иродасиз кишиларга орағида ўрин бўлмаслиги керак. «Қ. Ўзб.».

иродасиз — Иродали

ироқ 1 — яқин 1. Қ. Узоқ 2

ироқ 2 — яқин 2. Қ. Узоқ 3

ИСИМОҚ

Ҳарорати кўтарилмоқ, иссиқ ҳолатга келмоқ

Ҳаво исиди.

Уй исиди.

иноқ — ноаҳил. Қ. Аҳил

иноқ — вонттифоқ. Қ. Аҳил

иноқ — терс 1. Қ. Аҳил

ИНСОФСИЗ

ноинсоф

Инсоф билан иш қилмайдиган, биронинг ҳақиғига хиёнат қиладиган

инқилобий — Контрреволюцион

иркит — пок 1. Қ. Ифлос 1

иркит — покиза 1. Қ. Ифлос 1

иркит — тоза. Қ. Ифлос 1

ИРОДАСИЗ

Бирор мақсад йўлида дуч келган қийинчиликлардан қўрқиб чекинадиган, иккиланадиган, иродаси кучсиз

Иродасиз йиғит

СОВИМОҚ

Ҳарорати пасаймоқ, совуқ ҳолатга келмоқ

Ҳаво совиди.

Уй совиди.

Қун дам сайин исиб, гузар қизиб борар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. □ Тонга яқин совиган тоғдан юз-кўзларга салқин ҳаво уриб туради. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ИСИТМОҚ 1

Иссиқ ҳолга келтирмоқ, ҳароратини кўтармоқ

Овқатни иситмоқ
Хонани иситмоқ

Қаттиқ жисмлар иситишда кенгайди, совитишда эса сиқилади. «Физика» дарслигидан. △ Шу билан бирга, уй-жой биноларини иситиш учун шилатиладиган кўмирнинг нархи 20—30 процент камайтирилди. «Қ. Ўзб.». □ [Гулнор] Онаси тайёрлаб чиққан хўрда ошини одатда жуда совитиб ичишни яхши кўргани учун четга олиб қўйди. Ойбек, Қутлуғ қ.

ИСИТМОҚ 2

Дуо билан ёки сеҳрлаб бир кишининг иккинчи кишига ихлосини оширмоқ, симпатия уйғотмоқ

Мана мен — асл дуохон .. Иситиб, совитиб қўяман. Ҳамза Ҳакимзода, Қузғунлар. △ Совитмоқ учун бир қанча нарсаларга дам солмоқ керак, айниқса чойга, қандга; ундан кейин бир банд қилиб бераман, эрингиз ётадиган жойга қўйсиз. Ҳамза Ҳакимзода, Тухматчилар жазоси.

ИСРОФГАР

Ўринсиз ва ортиқча сарфлайдиган, аямай сарфлаб юборадиган

Исрофгар йигит
Исрофгар уста

Тантибойвачча каби исрофгар, бекорчи, қиморбоз кўвони Мирзакаримбой ҳар қанча ёқтирмаса-да, .. қизичинг ундан айрилиши тилагига тўйиқ бўлган эди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ У [Умид] бошқа ўртоқларига қараганда анча тежамкор, феъли босиқ. Мирмуҳсин, Умид.

ИСРОФГАРЧИЛИК

Ўринсиз, ортиқча сарфлаш, пеллапартиш сарфларга йўл қўйиш

Қурилиш материалларини исрофгарчилик билан сарфламоқ

СОВИТМОҚ 1

Совуқ ҳолга келтирмоқ, ҳароратини пасайтирмоқ

Овқатни совитмоқ
Хонани совитмоқ

СОВИТМОҚ 2

Дуо билан ёки сеҳрлаб бир кишининг иккинчи кишидан ихлосини қайтармоқ, антипатия уйғотмоқ

ТЕЖАМКОР

Ўйлаб, ўринли, тежаб сарфлайдиган

Тежамкор йигит
Тежамкор уста

ТЕЖАМКОРЛИК

Тежаб, ўринли сарфлаш, ортиқча сарфларга йўл қўймаслик

Қурилиш материалларини тежамкорлик билан сарфламоқ

Бу харажат, бу исрофгарчиликка тоғ ҳам чидамайди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Тўла асос билан айтиш мумкинки, янги беш йиллик тежамкорлик беш йиллиги бўлади. «С. Ўзб.».

ИСРОФ ҚИЛМОҚ

совурмоқ

Бўлар-бўлмасга сарфламоқ, аямай сарфламоқ, эҳтиёж бўлмагани ҳолда сарфлаб юбормоқ

Пулни исроф қилмоқ || совурмоқ

Озиқ-овқатни исроф қилмоқ

ТЕЖАМОҚ

Ўринсиз сарфлашдан ўзини тиймоқ, эҳтиёт билан, оз-оздан фойдаланмоқ

Пулни тежамоқ

Озиқ-овқатни тежамоқ

Табиий резервлар хазинасидан бири бўлган маймунжон мевасини исроф қилмай йиғиб, аҳолининг фаровонлиги учун шилатиш керак. «С. Ўзб.». «Стендилар авлодининг икки юз йил мобайнида топганини сен совурдиган бўлдинг, гадо қиласан бу хонадонни», — деди кампир Стенлига. А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда. □ Малахов қанча аяб, тежаб отмасин, ўқи у кутганидан тез тугаб борарди. Шухрат, Шинелли й.

ИССИҚ 1

Бирор манба таъсирида исиган, қизиган; юқори ҳароратли

Иссиқ сув
Иссиқ овқат
Иссиқ печка
Иссиқ уй

У ерда тандирдан янги узилган хушибўй иссиқ нон, .. ҳар хил мевалар уйилиб ётар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. □ .. онаси енгликда тандирдан янги узилган патир, иккинчи қўлида совуқ сув кўтариб кирди. С. Анорбоев, Оқсоё.

ИССИҚ 2

Хуш келадиган, ёқадиған

Иссиқ юз
Икки оғиз иссиқ сўз

СОВУҚ 1

Бирор таъсир натижасида иссиқлиги йўқолган; паст ҳароратли

Совуқ сув
Совуқ овқат
Совуқ печка
Совуқ уй

СОВУҚ 2

Хуш келмайдиган, ёқмайдиган

Совуқ юз (башара)
Бир оғиз совуқ сўз

.. Элчибек уни [Луқмончани] чақириб, бир иссиқ гап айтгиси келди. А. Мухтор, Туғилиш. □ Совуқ гапни қўйинг, раис! Кўринг, қанча-қанча ишларни бажариб қўйдик. Бизга бўрон ҳам тўққимлик қилалмайди. Ш. Рашидов, Бўрондан к.

ИССИҚ 3

Хуш кўрган, ёқтирган ҳолда
Иссиққина қариш олмоқ

Улар ишини навбатчига топшириб келган тракторчилар билан иссиқ саломлашган, Погонининг кичик кабинетига кирдилар. Ш. Рашидов, Бу- рондан к. □ Унинг оддий гапи ҳам совуқ эшитилади. П. Турсун, Ўқитувчи.

ИССИҚ 4

Юқори ҳароратли об-ҳаво шаронти
Қаҳратон қишда яланг оёқ муз босиб, саратонда қизгин қум кечиш, .. иссиқда, совуқда обдан пишган бизнинг йиғитни ҳам .. кун хийла бетоқат қилган эди. Ойбек, Қутлуғ қ.

ИССИҚЛАБ КЕТМОҚ

Иссиқ таъсирида қийналмоқ, ўзини ёмон ҳис қилмоқ

Йўлда Темур билан вазир иссиқлаб кетиш, либосларини ешиб, афандининг устига юклаб қўйдилар. Афанди л. □ Мирвали банги тажангланиб, белбоғининг қатидаги носқовоғини олиб, бир кап носни тили остига ташлайди-да, совуқ еган товуқдай ҳурпайиб олади. А. Қодирий, Обид к.

истиқбол — кечмиш. Қ. Келажак
истиқбол — мозий. Қ. Келажак
истиқбол — ўтмиш. Қ. Келажак

ИТАРМОҚ

Ўздан нарига силжитмоқ

Зебо ўздан нарироққа итариб қўйган бўш стаканини хаёл билан яна олдига тортди. Шухрат, Шинелли й.

итоатгўй — итоатсиз. Қ. Итоатли
итоаткор — итоатсиз. Қ. Итоатли

ИТОАТЛИ

итоаткор
итоатгўй

Итоат қиладиган, бўйсунадиган
Итоатли || итоаткор ходим
Итоаткор || итоатгўй фарзанд

СОВУҚ 3

Хуш кўрмаган, ёқтирмаган ҳолда
Совуққина қариш олмоқ

СОВУҚ 4

Паст ҳароратли об-ҳаво шаронти

СОВУҚ ЕМОҚ

Совуқ таъсирида қийналмоқ, ўзини ёмон ҳис қилмоқ

исқирт — пок 1. Қ. Ифлос 1
исқирт — покиза 1. Қ. Ифлос 1
исқирт — тоза. Қ. Ифлос 1

ТОРТМОҚ

Ўзига яқин жойга силжитмоқ

ИТОАТСИЗ

Итоат қилмайдиган, бўйсунмайдиган
Итоатсиз ходим
Итоатсиз фарзанд

«Табриклаган лабингиз гунчадек очилсин, кўзингиз бахт учқунини сонсин, букилиб, и то ат ли қулдай таъзим қилинг» эмиш. «Қ. Ўзб.». Аҳмад Хусайн қулдан баттар ожиз, забун, ҳамшиша тақдирга и то ат кор, гирт саводсиз бу деҳқоннинг мулҳазаларига ҳайрон қолди. Ойбек, Нур қ. Буржуазия давлати монополиялар қўлида и то ат гўй қуроқ эканлигига .. халқ оммаси ўз тажрибасида ишонч ҳосил қилмоқда. «Қ. Ўзб.». □ Юқори мартабали шоҳим .. и то ат сиз шахсларнинг рўйхатини топширишни буюрдилар. «Қ. Ўзб.».

итоатсиз — итоатгўй. Қ. Итоатли
итоатсиз — итоаткор. Қ. Итоатли
итоатсиз — Итоатли
иттифоқ — ноаҳил. Қ. Аҳил
иттифоқ — ноиттифоқ. Қ. Аҳил

иттифоқ — терс 1. Қ. Аҳил
иттифоқлик — парокандалик. Қ. Бирлик
иттифоқлик — тарқоқлик. Қ. Бирлик
Ифлос 1 — пок 1
Ифлос 1 — покиза 1

ИФЛОС 1

кир
исқирт
иркит
нопок 1

Кир, чанг, ифлосликлар билан қопланган, кирланган, ифлос бўлган

Қўча и ф л о с, лекин сув қалин сепилган. Ойбек, Қутлуғ қ. У эриб, бил- билч лойга аралашган и ф л о с .. сув билан тиззага қадар тўлган кўча- нинг бир четидан юриб .. гузарга чиқди. Ойбек, Қутлуғ қ. Қўлтиқлари- да товуқ, хўроз билан .. кир, жулдур кийимли болалар шипиллаб ўтади. М. Исмоилий, Фарғона т. о. [Аёлнинг] Қўйлаги йиртиш. Оппоқ билаклари и с қ и р т. Ҳ. Фулом, Манг'ал. [Мирсодиқ дўстларига:] .. тайёр жой турганда, и р к и т жойда ётиш нима ҳожат! Ҳ. Шамс, Душман. Тўғри айтибсиз, Азимжон. Лекин ўша ердан қайтганимдан бери, бир н о п о к нарсани босиб олган одамдай, дилим гаи. А. Мухтор, Чинор. □ Т о з а ҳаво, т о з а сув, Озод Ватан сенники, Ёл-ёруғ мактабларда илм ила фан сенники. Ғ. Фулом. Тирноғимни, тишимни доим т о з а тутаман. Уяғун. Кафтдай текис ва покиза, тол соясидаги бу баҳаво сунага жой қи- либ, Ҳасан овчини ўтиришга таклиф этди. Ш. Тошмагов, Эрк қуши. Инсоф юзасидан айтганда, пашша ярамас махлуқ: .. покиза қилиб сузиб қўйилган кўкнордан қанети чиқади. А. Қаҳҳор, Башорат. Тўхтаб қолган пок булоқлар оқмишир. Ғайратий.

ифлос 2 — Пок 2
ифлос 2 — покиза 2. Қ. Пок 2
ифлосламоқ — тозаламоқ. Қ. Ифлос қилмоқ

ИФЛОС ҚИЛМОҚ

ифлосламоқ
булғамоқ

Кир, чанг, ифлосликлар билан қопламоқ, ифлос ҳолатга келтирмоқ

Пахтани ифлос қилмоқ

Қостюмни кир қилмоқ

Сувни ифлосламоқ || булғамоқ

Ғиёсиддин ёшлигида оёғига илаштирган лойни ҳали ҳам судраб юрибди: қайга борса, қаерга кирса, ифлос қилади. С. Аҳмад, Ҳукм. Қор эриб, расталарни жуда ифлослаган, ҳамма ёқ пилч-пилч лой, балчиқ, сув. Ойбек, Қутлуғ қ. Оёғи ёмон тўр булғар, Таёғи ёмон эл булғар. Миртемир. □ Йўлчи уларга беда ташлади. Кейин курак ва супурги олиб, отхонани тозалай бошлади. Ойбек, Қутлуғ қ.

ИХТИЁРИЙ

Қишининг ўз эрки ва хоҳиши билан қилинадиган; амал қилиш шарт бўлмаган

Ихтиёрий ёрдам

Ихтиёрий хизмат

Ихтиёрий таълим

ЎзССР тенг ҳуқуқли Совет Социалистик республикалари билан ихтиёрий равишда Иттифоқ давлатига .. бирлашган. «ЎзССР Конституцияси»дан. □ СССР қонунлари ЎзССР территориясида мажбурийдир. «ЎзССР Конституцияси»дан.

Ихчам — бесўнақай 2

ИХЧАМ

Ортиқчаликка йўл қўймай, кийилган аъзога ёпишиб турадиган ва кўримли қилиб тикилган

Унинг [Салимбойваччанинг] бошида яп-янги тагдўзи дўппи.., оёқларида ихчам янги этик. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Элмурод унинг [йигитнинг] ҳам оёғида ўзиникидай қўпол ҳарбий ботинка .. борлигини кўрди. Шухрат, Шинелли й. Устахона дарвозасидан берироқда уларни [она-болаларни] благага қизил боғлаб олган, бесўнақай катта этик кийган бир йигит узоқдан имо қилиб тўхтатди. А. Мухтор, Опа-синг,

ТОЗАЛАМОҚ

Кир, чанг, ифлосликлардан холи қилмоқ, тоза ҳолатга келтирмоқ

Пахтани тозаламоқ

Қостюмни тозаламоқ

Сувни тозаламоқ

МАЖБУРИЙ

Қишининг ўз эрки ва хоҳишига зид ҳолда қилинадиган; амал қилиш шарт бўлган

Мажбурий ёрдам

Мажбурий хизмат

Мажбурий таълим

ҚҶПОЛ 1

бесўнақай 2

Ортиқчаликка йўл қўйиб, шалоплаб, шалвираб турадиган ва кўримсиз қилиб тикилган

ИЧ

Сиртнинг акси бўлган томон, ички юза

Мол оласи сиртида, одам оласи ичида. Мақол. Сиддиқжон этикни чироққа солиб, устини, ичини кўрди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Симдан биров сўзлар хотиржам, бурро ... Тишда-чи — қорбўрон, қаҳратон совиқ. М. Бобоев.

Ич — таш

Ич — тиш

Ич — уст 1

ИЧИ ҚОРА

кўнгли қора

Бошқаларга яхшиликни раво кўрмайдиган, адоват сақлайдиган, ёмон ниятли

Ичи қора одам

Кўнгли қора киши

Шокир ичи қора бир одам эди. Ҳ. Нуъмон, Фаслар. Қайси кўнгли қорадан чиқди экан бу гаплар? А. Муҳиддин, Кўнгилар. □ .. қизга ўзбек қишлоғининг содда ҳаёти, оқ кўнгли одамлар жуда ёқди. С. Аҳмад, Қўшнқ. [Тантубойвачча:] «Салимбойваччадан .. шубҳаланманг, унинг кўнгли оқ». Ойбек; Қутлуғ қ. Хадича яхши аёл: кўнгли тоза, мард, тўғри сўз. Ойбек. Олтин в. ш. Зумрад анча серган, шаддод қиз бўлса ҳам, кўнгли пок, дўстликка дег туширмайдиган қизлардан эди. С. Зуннунова, Гулхан. Балки... юраги тоза одамлар ўртасида юраги қораларни кўрганда унинг сочлари тикка-тикка бўлиб кетар. С. Анорбоев. Оқсоф. Асқаралининг заҳматкам, юраги соф йигит эканлиги кундан-кун равшанроқ кўрина бошлади. Мирмуҳсин, Жамията. Бунинг сабаби муҳаббат қўйганидир эмас, Ботирнинг олижаноблигидан, юраги

СИРТ

уст 1

таш

(тиш)

Ичининг акси бўлган томон, ташқи юза

Ичи қора — кўнгли оқ

Ичи қора — кўнгли пок

Ичи қора — кўнгли тоза

ОҚ КўНГИЛ

(кўнгли оқ)

кўнгли тоза

(кўнгли пок)

юраги тоза

(юраги соф)

(юраги покиза)

қалби пок

Бошқаларга ёмонликни раво кўрмайдиган, адоват сақламайдиган, яхши ниятли

Оқ кўнгил || кўнгли оқ одам

Кўнгли тоза || қалби пок

киши

покизалигидан, билимдонлигидан деб биларди. С. Назар, Яшял бойлик. *Ўзи айтгандай, қалби пахтадай пок, кўнели юмшоқ йиғит эди.* Р. Файзий, Чаноққа томган қон.

Ичи қора — юраги покиза

Ичи қора — юраги соф

ИЧКАРИ

Бино, ҳовли, қўрғон кабилар деворининг ич томонидаги жой

Ҳамдамформа маълум бир ҳовлининг орқасига ўтиб, ўзига таниш бўлган бир деразадан ичкарига қаради. С. Айний, Қуллар. □ *Дарвоза очилди, ташқари дан саман отини етаклаб Ҳасанали кирди.* А. Қодирий, Ўтган к.

ИЧКИ 1

Ичкарида жойлашган, ичкаридаги

Ички ҳовли

Ички эшик

Ички девор

Гулнинг ички нектарниги (асалчи беши)

Меҳмонларнинг қўққисдан кириб келиши билан шошилиб қолган Ойқиз Олимжондан келган ва унга ёзилган ички хатни ҳам оппоқ нимчасининг ички чўнтагига яширди-да, дарров ўрнидан турди. Ш. Рашидов, Бўрондан к. □ *Бинонинг жанубий ташқи томони .. офтобдан ҳимоя воситалари билан жиловланади.* «Тошкент оқшомы».

ИЧКИ 2

Мамлакат, давлатнинг ўз территориясида амалга ошириладиган

Ички сийсат

Ички ишлар министрлиги

Ички савдо

Бунга сабаб шуки, Япония монополиялари АҚШдаги рақибларини жаҳон бозоридагина эмас, балки шунингдек Американинг ички бозорида ҳам сиқиб қўймоқдалар. «Тошкент оқшомы». □ *Бундай қийинчиликларга барҳам бериш мақсадида автовокзалда мамлакатимизда биринчи марта Венерия Халқ Республикасидаги «Электроимпекс» ташқи савдо корхонаешининг ёрдами билан замонавий табло ишга туширилди.* «Тошкент оқшомы».

Ичи қора — юраги тоза

Ичи қора — қалби пок

ТАШҚАРИ

Бино, ҳовли, қўрғон кабилар деворининг сирт томонидаги жой

ТАШҚИ 1

Ташқарида жойлашган, ташқаридаги

Ташқи ҳовли

Ташқи эшик

Ташқи девор

Гулнинг ташқи нектарниги

ТАШҚИ 2

Мамлакат, давлатнинг ўз территориясидан ташқарида амалга ошириладиган

Ташқи сийсат

Ташқи ишлар министрлиги

Ташқи савдо

ИЧКИ 3

Қишининг ўй-хаёлини акс эттирувчи

«Хайрият!» Шу биргина сўз унинг [Мадумарнинг] бутун ички ва ташқи дунёсини ўзида акс эттирган эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ишбилармон — бўшанг. Қ. Лапашанг

ишбилармон — лаванг. Қ. Лапашанг

ишбилармон — лаванд. Қ. Лапашанг

ишбилармон — ландавур. Қ. Лапашанг

ишбилармон — Лапашанг

ИШОНЧЛИ

Ишончни оқлайдиган, ишонса бўладиган

Ишончли одам

Сиз [каби] суянчиқларга ишониб бўлмиз, жаноблар!.. Бошқа ишончли суянчиқлар топамиз. Қ. Фулом, Машъал. □ *Ишончсиз киши билан ишлама, ажабланиб бир кун тилинг тишлама.* Мақол.

ишончсиз — Ишончли

ишчан — Дангаса

ИШШ

Эшакни тўхташга ундовчи хитоб

Дангаса салқинга қочгай, иш десанг. Тўхтамоқ одат эшакка, иши десанг. Ҳабибий. □ *У [Ҳасан овчи] эшакни хих деб тезлатди.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

ЙИРИК 1

Ҳажми катта доналардан ташкил топган

Йирик гуруч

Йирик туз

Йирик чой

Йирик қум

Магдебурдаги уйсозлик ходимлари ҳар бир йирик пангели темирбетон блокни тайёрлаш учун ҳозир ўтган йилдагига қараганда ўрта ҳи-

ТАШҚИ 3

Қишининг юриш-туришини акс эттирувчи

ишбилармон — ношуд. Қ. Лапашанг

ишбилармон — оғзидаги ошини олдирадиган. Қ. Лапашанг

ишбилармон — уқувсиз. Қ. Лапашанг

ишқмас — ишчан. Қ. Дангаса

ишқмас — меҳнаткаш. Қ. Дангаса

ишқмас — меҳнатсевар. Қ. Дангаса

ИШОНЧСИЗ

Ишончни оқламайдиган, ишониб бўлмайдиган

Ишончсиз одам

ишчан — ишқмас. Қ. Дангаса

ишчан — ялқов. Қ. Дангаса

ХИХ

Эшакни юришга ундовчи хитоб

МАЙДА 1

Ҳажми кичик доналардан ташкил топган

Майда гуруч

Майда туз

Майда чой

Майда қум

обда бир минут кам вақт сарф қилмоқдалар. «Тошкент оқ ИСМЕ». □ Раиснинг яхши гапидан суюнган Славик икки қўлини чўнтақларига солиб, қизил туфлисининг учида ердаги майда тошларни тўп қилиб тепа бошлади. И. Раҳим, Чин м.

ЙИРИК 2

Узунлик кўлама меъёрдан ортиқ Асқар полвон бешини қўли солиб, одат бўйича сғир ва йирик одим отарди. Ойбек, Қудш қ. □ Анна Ивановна .. ёш қизлардек майда қадам билан диққат келарди. Шухрат, Шичелли й.

ЙИРИК 3

Қатта моддий имкониятга эга, катта моддий имконият доирасида иш кўрадиган

Йирик савдо ташкилоти

Йирик корхона

Йирик буржуазия

Районимиздаги майда колхозларни бирлаштириб, йирик колхозлар тузиши билан ташкилий-хўжалик ишлари бирмунча яхшиланди. Сўзлашувдан. □ Йирик заминдорлар, сармоядорлар учун .. ўз фойдасидан юқори нарса йўқ. Ойбек, Нур қ.

ЙИРИК 4

Қатта маблағ асосида амалга ошириладиган

[Жондор] .. йирик ғалда савдоси билан машғул бўлгани учун вагончи деб аталди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ [Олимхон] Бир вақтлар майда савдо билан машғул бўлган эса-да, кўндан бери бирон иш олиб борганини ҳеч ким билмайди. Ойбек, Қутлуғ қ.

йирик 5 — кичик 1. Қ. Катта 1

йирик 5 — майда 6. Қ. Катта 1

йирик 5 — чоғ. Қ. Катта 1

йирик 6 — кичик 3. Қ. Катта 3

йирик 6 — кичкина. Қ. Катта 3

ЙИГИ

Рухий ёки жисмоний азобдан кўз ёши тўкиш ҳолати ва шу ҳолатда чиқариладиган товушлар

МАЙДА 2

Узунлик кўлама меъёрдан кам

МАЙДА 3

Чекланган моддий имкониятга эга, чекланган моддий имконият доирасида иш кўрадиган

Майда савдо ташкилоти

Майда корхона

Майда буржуазия

МАЙДА 4

Оз маблағ асосида амалга ошириладиган

йирик 6 — майда 6. Қ. Катта 3

йироқ 1 — яқин 1. Қ. Узоқ 2

йироқ 2 — яқин 2. Қ. Узоқ 3

йироқлашмоқ — яқинлашмоқ. Қ.

Узоқлашмоқ

Йиртиқ — Бутун 1

КУЛГИ

Хурсандликни, завқ-шавқни ифодаловчи ҳолат ва шу ҳолатда чиқариладиган товушлар

Унинг [Мадаминнинг] ўпкаси тўлиб, йиғидан ўзини зўрға тутарди. П. Қодиров, Қора кўзлар. □ Кулгидан зўрға ўзимни тийиб қолдим. «Гулдаста».

ЙИГИЛМОҚ

тўпланмоқ

Пароканда ҳолатдан жамланган ҳолатга келмоқ

Болалар бирпасда майдончага йиғилди || тўпланди.

Тоғ тепасига булутлар йиғилди || тўпланди.

ТАРҚАЛМОҚ 2

тарқамоқ 2

Жамланган ҳолатдан пароканда ҳолатга ўтмоқ

Майдончадаги болалар бирпасда тарқалди || тарқаб кетди.

Тоғ тепасидаги булутлар тарқалиб || тарқаб кетди.

Одамлар тамоғ йиғилган бўлсалар ҳам, ҳали катталардан дарак йўқ. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Бугунги мажлисга деярли ҳамма тўпланди. «Қ. Ўзб.». □ Отабек эшикдан чиққанда, Содиқни кўмиб келган кишилар қурбон ўқиб, тарқалмоқда эдилар. А. Қодирий, Ўтган к. Низомиддинов қанча ўйламасин, ўйининг охири тутунга ўхшаб тарқаб кета берди. С. Аҳмад, Ҳукм.

Йиғилмоқ — тарқамоқ 2

ЙИГЛАМОҚ

Рухий ёки жисмоний азобда эканини товуш чиқариб ёки чиқармай кўз ёши тўккан ҳолда ифодаламоқ

[Тўйбека:] .. Эрлар севинганидан кулсалар, сизга ўхшаш қизлар йиғлайдилар. А. Қодирий, Ўтган к.

КУЛМОҚ

Хурсандлигини, завқ-шавқини узуқ-uzuқ товушлар чиқариб ифодаламоқ

ЙИГЛАТМОҚ

Хафа қилиб, йиғлашга мажбур қилмоқ

Болани йиғлатмоқ

КУЛДИРМОҚ

Хурсанд қилиб, кулишга мажбур қилмоқ

Болани кулдирмоқ

Илгари оқсоқол бўлиб, кўп одамларни қон йиғлатган экан бу!.. П. Турсун, Ўқитувчи. □ У бутун звенини гуллайтиб ашула айтар, одамларга тегшиар, кулар, кулдирар эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

Йиғмоқ 1

104

ЙИҒМОҚ 1

тўпламоқ 1
жамғармоқ

Тежаб сарфлаб ёки бутунлай сарфламай жамғарма ҳосил қилмоқ

Пул йиғмоқ || тўпламоқ
Пул жамғармоқ

Отанинг жамғаргани, ўзининг [қорининг] топган-тутгани худойи, маъракаларга сарфланди. Ш. Тошматов, Эрк қуши. △ Хўжайиннинг дадаси катта бой эди, мол-мулкни беҳад йиққан эди. Ойбек. Қутлуғ қ. [Абдурашул] Янгибозор бойларининг ерларини беш йил экиб, бутун ортирганини тишининг ковагида сақлаб тўплайди-да, бир жийрон қашқа от олади. П. Турсун, Ҳўқитувчи. □ [Пулларни] Катта-катта сарф қилдик, қавму қариндоши, ёру оғайниларга совға-саломлар олдик. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Нокадан қарз қилма, қарз қилсанг ҳам, харж қилма. Мақол. [Йўли] Сўнгера белбоғидан ҳовли пулини чиқариб санади. Аяб-тежаб харажат қилгани учун ёнида яна ўн беш сўм қолган экан. Ойбек, Қутлуғ қ.

Йиғмоқ 1 — сарф қилмоқ

Йиғмоқ 1 — харажат қилмоқ

Йиғмоқ 1 — харж қилмоқ

ЙИҒМОҚ 2

тўпламоқ 2
жамламоқ

Пароканда ҳолатдан жам ҳолатга келтирмоқ

Кишиларни митингга йиғмоқ || тўпламоқ

Болалардаги китобларни тўпламоқ || жамламоқ

Ўзиям сизларни йиғиб, икки оғиз гаплашмоқчи эдим. А. Қаҳҳор, Кампирлар сим қоқди. Меҳмонлардан бири ёш болаларни тўплаб, шеър ўқиб бераётган бир жувонга таъна қилди .. А. Қаҳҳор, Мирзо. «Талабингиз ўринли, — деди қушбеги, — аммо .. бириси кўни бешовингизни бир ерга жамлаб, ўз ҳукимизни берармиз». А. Қодирий, Ҳўтан к. □ Намойишларни тарқатиш учун полиция таёқ, газ, ҳатто отиш

САРФЛАМОҚ

сарф қилмоқ
харж қилмоқ
харажат қилмоқ

Жамғармани ишлатмоқ

Пулни сарфламоқ || сарф қилмоқ

Пулни харж қилмоқ || харажат қилмоқ

ТАРҚАТМОҚ

Жам ҳолатдан пароканда ҳолатга келтирмоқ

Митингга келган кишиларни тарқатмоқ

Дарсликларни ўқувчиларга тарқатмоқ

қуролларини ҳам ишга солмоқда. «Тошкент оқшоми». [Черкасов:] Жаноби Олийлари. Ишчилар Вақтли ҳукумат сийсатига қарши ширлар билан намойишга чиққанлар. Қуролли куч билан намойишни тарқатдим. Н. Сафаров, Шарқ тонги.

йиғмоқ 3 — Сочмоқ

йўқ 1 — Бор 1

йўқ 1 — мавжуд. Қ. Бор 1

йўқ 2 — Бор 2

йўқ 3 — майли

ЙЎҚ 3

Маъқулламаслик, рад этиш ёки инкор этишни ифодаловчи сўз

ХЎП

ҳа
майли

Маъқуллаш, тасдиқлаш ёки розиликни ифодаловчи сўз

Хўп деса, ошиғанг олчи, йўқ деса, сен ҳам «Зорим бор-у, зўрим йўқ», — дейсан. П. Турсун, Ҳўқитувчи. △ «Сиз ҳам қизиқсиз-да, Ҳожи хола». — «Йўқ, қизиқ эмасман, тўғри гапни қиялпман, Тўраҳон». М. Исмоилий, Фарғона т. о. □ Йигитча уни лэйи атала бўлиб ётган бир кўчага бошлаб кетди. «Шаҳардан чиқдингизми?» — деб сўради у. «Ҳа». — «Чироқни ўчирайми?» — «Майли», — деди Сиддиқжон. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

Йўқ 3 — ҳа

йўқлик — Борлик

йўқотмоқ 1 — барпо этмоқ. Қ. Барпо қилмоқ

йўқотмоқ 1 — Барпо қилмоқ

ЙЎҚОТМОҚ 2

Эҳтиётсизлик туфайли бирор нарсага эғаликдан маҳрум бўлмоқ

Пулни йўқотмоқ (йўқотиб қўймоқ)

ТОПМОҚ 1

Қидириш натижасида ёки тасодифан бирор нарсани кўрмоқ ва унга эга бўлмоқ

Пулни топмоқ (топиб олмамоқ)

Йўли этикни турмада йўқотган. Устида — увада чопон. Ойбек, Қутлуғ қ. Нима ҳам бўлиб Тошматов игна йўқотиб қўйди. «Муштум». □ Ёрмат .. бир тош топди, бу билан дарвозани қаттиқ ураверди. Ойбек, Қутлуғ қ. Фабриканинг йўлидан Рўмолча топиб олдим, ўзб. х. қ.

йўқчилик — Борлик

йўғон 1 — Ингичка 1

йўғон 2 — Ингичка 2

КАЛТА 1

қисқа 1

Бўй ўлчани, узунлиги нисбатан кичик

Калта || қисқа соч

Калта || қисқа кўйлак

Ёғоч кессанг, узун кес, темир кессанг, қисқа кес. Мақол. △ Гурзилез ё калта сопли болга билан чақиб шилаш эса игна билан қудуқ қазигандай гап бўлар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Абдишукур — қисқа мўйловшининг икки учини илгарики бураб, бурчининг катакларига еткизган, замонасига нисбатан қисқароқ камзул кийган ўттиз беш ёшли ориққина киши. Ойбек, Қутлуғ қ. □ [Нури] .. узун занжирли .. олтин соатки олиб, томоша қилди. Ойбек, Қутлуғ қ.

КАЛТА 2

қисқа 2

Оз вақт давом этадиган, тезда тугайдиган

Калта || қисқа кеча

Қисқа || калта доклад

Соат кетидан соат ўта берди. Калта куз кунни ерди. С. Анорбоев, Оқсоғ. Қисқа муддатни айтиб, қарз сўрагил элик сар. Фахратий. □ Тоҳиро, ҳар бир узун туннинг охир-у тонги бор. С. Абдулла, Тоҳир ва Зухра.

калтафаҳм — зийрак 2. Қ. Фаросатли

калтафаҳм — идрокли. Қ. Фаросатли

КАМ 1

Миқдори мўлжалдагидан оз

Қўйлар планда кўрсатилганидан анча кам.

Турнирда 299 спортчи қатнашди. Ўтган йилдагига нисбатан қатнашчилар анча кўп бўлди. «Тошкент оқшоми». □ Мен билсам, бойнинг пахтаси сувни ортиқ ичиб тўғибди. Ойбек, Қутлуғ қ.

кам 2 — бисёр. Қ. Кўп

кам 2 — Кўп

кам 2 — мўл. Қ. Кўп

УЗУН 1

Бўй ўлчани, узунлиги нисбатан катта

Узун соч

Узун кўйлак

УЗУН 2

Кўп вақт давом этадиган, тезда тугамайдиган

Узун кеча

Узун доклад

калтафаҳм — тамизли. Қ. Фаросатли

калтафаҳм — Фаросатли

калтафаҳм — фаҳмли. Қ. Фаросатли

ОРТИҚ

Миқдори мўлжалдагидан кўп

Қўйлар планда кўрсатилганидан анча ортиқ.

КАМАЙМОҚ

озаймоқ

Миқдори, салмоғи илгаригидан кам бўлмоқ, миқдоридан бир қисми бўқолмоқ

Каналда сув камайди || озаydi.

Отларнинг сони камайди ||

озайди.

Бригадирнинг ношудлиги туфайли ҳосилдорлик ўтган йилдагидан 2 центнер камайди. «Қ. Ўзб.». Қосада ош уч энлик қадар озаydi. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Зокир ота ғўза шохласа, кўсак кўпаяди деган фикрга қўйилди, лекин ҳосил ортади деган фикрни рад этди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор:

Камаймоқ — ортмоқ 1

КАМАЙТИРМОҚ

озайтирмоқ

Миқдорини илгаригига нисбатан кам қилмоқ

Қўйлар сонини камайтирмоқ || озайтирмоқ

Ойликни камайтирмоқ || озайтирмоқ

Ҳавонинг сал бўлса-да салқинланиши қишлоқ йўлида кўндал кўтарилиб турган чанг-тўзонни камайтира берди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Озайтиди элдан солиғи Жами элнинг оталиғи, Сўзи яхши Охунбобоев. Эргаш Жуманбулбул ўғли. □ Меваги дарахтларни янада кўпайтирмиз. Лугатдан. Ҳукумат .. солиқни кўпайтирди. А. Қаҳҳор, Сароб. «.. ўзининг тинимсиз меҳнати билан сизнинг бойлигингизни орттирган, хўрланган бир инсонни биламан», — деди Элмурод. П. Турсун, Ўқитувчи. Князь сув пулини уч барсбар ошириб юборибди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

Камайтирмоқ — орттирмоқ

Камайтирмоқ — оширмоқ 1

камбағал 1 — бадавлат. Қ. Бой 1

камбағал 1 — Бой 1

камбағал 1 — давлатли. Қ. Бой 1

КЎПАЙМОҚ

ортмоқ 1

Миқдори, салмоғи илгаригидан кўп бўлмоқ, миқдорига яна қўшилмоқ

Каналда сув кўпаяди || ортди.

Отларнинг сони кўпаяди ||

ортди.

КЎПАЙТИРМОҚ

орттирмоқ

оширмоқ 1

Миқдорини илгаригига нисбатан кўп қилмоқ

Қўйлар сонини кўпайтирмоқ || орттирмоқ

Ойликни кўпайтирмоқ || оширмоқ

камбағал 1 — давлатманд. Қ. Бой 1

камбағал 2 — Бой 2

камбағаллик — Бойлик

Камгап — вайсақи

Камгап — жаврақи

КАМГАП

камсухан

Кўп гапиришни ёқтирмайдиган, кам гапирадиган

Насиба қанғалик сергап ва сермулозимат бўлса, Маҳбуба шунчалик камгап ва камсухан эди. О. Ёқубов, Тилла узук. △ Камтар ва камсухан' гўзал Искандаро қулоқ солиб, жиддий ва сгир ўтирарди. Ойбек, Нур қ. □ Халқ вайсақиларни, ўз сўзининг устидан чиқмайдиган бевурд маҳмадоналарни .. ёмон кўради. «С. Ўзб.». Хафа бўлма, у бекордан-бекорга гапирга берадиган жаврақи одам. Сўзлашувдан.

КАМОБ

камчил
танқис
таҳчил
анқонинг тухуми
(анқонинг уруғи)
анқога шафе

Махсус ахтариб ҳам топиш қийин

.. бу ерда узум таҳчил бўлса ҳам, лекин гўшт билан қимиз сероб эди. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. △ Шу йили айниқса қиш қуруқ келиб, сув камоб бўлган.. Х. Назир, Оқпадар. Исмоилов камчил молларни прилавка естига яшириб сотаётганлиги аниқланди. «Қ. Ўзб.». Музыка асбоблари ҳам танқис бўлиб қолди. «Қ. Ўзб.». Қадимги одатга бўйсунадиган қиз энди анқонинг тухуми денг. Ойбек, Олтин в. ш. Даштда бундай бошпана — анқонинг уруғи. Х. Назир, Маёқ сирри. Бухоро осмонини кул ранг булут қоплаб турарди, шаҳар танг, одамлар зич, тоза ҳаво — анқога шафе. Ш. Тошматов, Эрк қуши.

камсухан — вайсақи. Қ. Камгап
камсухан — жаврақи. Қ. Камгап
камсухан — сергап. Қ. Камгап
Камтар — димоғдор

КАМТАР

камтарин
хокисор

СЕРГАП

вайсақи
жаврақи

Кўп гапиришни ёқтирадиган, кўп гапирадиган

СЕРОБ

Ҳар жойда ва истаган миқдорда топилаверадиган

Камтар — керик
Камтар — кибрли
Камтар — кибр-ҳаволи
Камтар — манман

ТАКАББУР

манман
димоғдор
керик
кибрли
кибр-ҳаволи

Мақтанишни ёқтирмайдиган, ўзига бино қўймайдиган, ўзини бошқалардан паст оладиган

Манманга — завол, камтарга — камол. Мақол. △ У [Йўлчи] содда, уятчан, камтарин йигит эди. Ойбек, Қутлуғ қ. Шундай ходимлар ҳам бўладик, улар .. каттароқ киши олдидагина ўзларини хокисор, камтар, синиқ кишидек тутадилар. «С. Ўзб.». □ Салимбойеачча .. кўримсизроқ бир от қолгани учун ачиқланиб, бир-биридан такаббур, бир-биридан кеккайган бойваччаларнинг олдида бу отда боришни ўзига эп кўрмай, дам жўнашига қарор қилар, дам яна айнар эди. Ойбек, Қутлуғ қ. Мен баъзи кишиларга ажабланаман. Сал иш қилдим, дарров димоғдор бўлиб кетади. Шухрат, Шинелли й. Мака бугун ҳам минчошининг керик хотини Бегойим ишларга қарашиб берсин деб [Султонбунни] чақиртирганди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. [Устахўжанниг] Қизлари ёш ва хотини Хатича хўжалардан бўлиб, кибрли ва қўлини иссиқ-совуққа урмайдиган бир хотин эди. С. Айний, Эсдалиқлар. Саройга яқин турган зодагонлар ва амалдорларнинг хонадонларидан келган бу димоғдор, кибр-ҳаволи хотинлар .. Биби отининг диний афсоналарини тинглашарди. Ш. Тошматов, Эрк қуши.

камтарин — димоғдор. Қ. Камтар
камтарин — керик. Қ. Камтар
камтарин — кибрли. Қ. Камтар

Мақтанишни ёқтирадиган, ўзига бино қўйган, ўзини бошқалардан юқори қўядиган

камтарин — кибр-ҳаволи. Қ. Камтар
камтарин — манман. Қ. Камтар
камтарин — такаббур. Қ. Камтар

КАМТАРЛИК

Мақтанишни ёқтирмаслик, ўзига бино қўймаслик, ўзини бошқалардан паст олиш

Алексейнинг одамлар билан муомалага усталиги, камтарлиги .. Эламуродни қойил қилар эди. П. Турсун, Уқитувчн. □ Мақтанчоқлиги, манманлиги туфайли кўплар ёқтирмайдиган енгил табиатли Мурзин келиб қолди. Шухрат, Шинелли й.

камчил — сероб. Қ. Камоб
камқувват — бақувват. Қ. Кучли 1

КАМҲОСИЛ

С з ҳосил берадиган
Камҳосил ер
Камҳосил далалар

МАНМАНЛИК

Ўзига бино қўйиш, ўзини бошқалардан юқори қўйиш

камқувват — зўр 2. Қ. Кучли 1
камқувват — Кучли 1
камқувват — қувватли. Қ. Кучли 1

СЕРҲОСИЛ

ҳосилдор
Кўп ҳосил берадиган
Серҳосил || ҳосилдор ер
Ҳосилдор далалар

Камҳосил ўтлоқларни ва яйловларни ҳайдаб, ишга солиш ишларини бажариш учун .. қишлоқ хўжалик машиналари етказиб берилсин. «Қ. Ҷзб.». □ Тезеузар қишлоғидан .. колхозничг бўлиқ, серҳўсил далалари бошланади. Туйғун, Йиллар ва кишилар. Тугилган вақаним — шу Ҷзбекистон. Ерлари ҳосилдор, тоғларидир кон. Фозил шоир, Ленин.

Камҳосил — ҳосилдор

Касал — саломат

КАСАЛ

бетоб
нотоб
хаста

Касалликка чалинган, сиҳат-саломатлиги ёмон

СОҒ

соғлом
саломат

Касали йўқ, сиҳат-саломатлиги яхши

Ҳали бир бслани чиқардим. «Гулнор касалми ё аввалидай соғми, билмиб кел», — дедим. Ойбек, Қутлуғ қ. △ Жайронхона ишфохонасида сўнги саккиз йилда ўн мингдан зиёд бетоб кишилар даволанишди. «С. Ҷзб.». «Худо берган бир ўғил, бир қизим бор. Уларни нотоб деб эшитдим». Ойбек, Қутлуғ қ. Аҳмад Ҳусайни етқизди .. Лекин бу фақир ҳужрада хаста ётган дўстичи тарк этгиси келмай, қайта-қайта тўхтаб, хайрлашди. Ойбек, Нур қ. □ .. тўрт мучаси соғ, .. аммо ижтимоий фойдали меҳнатга бўйни ёр бермайдиган шахсларга нафрат. «Қ. Ҷзб.». Соғлом гавда, ёш куч ила югураин, ишлайин. Ғайратий. Йўлчи [Нурига]: «Саломатмисиз, кайфингиз чоғми?» — деди-да, яна хамир тўғрашга бошлади. Ойбек, Қутлуғ қ.

Касал — соғлом

касал бўлмоқ — соғаймоқ. Қ. Касалланмоқ

касал бўлмоқ — тузалмоқ. Қ. Касалланмоқ

КАСАЛЛАНМОҚ

касал бўлмоқ
бетоб бўлмоқ

Саломатлигини йўқотиб, дардга, касалга чалинмоқ

Бола касалланди || касал бўлди || бетоб бўлди.

СОҒАЙМОҚ

тузалмоқ

Дарди, касали ариб, соғлом ҳолатга келмоқ, саломатлиги тикланмоқ

Бола соғайди || тузалди.

[Неъматжон] Тошкентдаги политехника институтига ўқишга кирган кан. Энди ўқим бошлагач пайтда онаси касалланиб қолибди.

Х. Назир, Қўктерак ш. Касал бўлиб қолсам, нима бўлади? Л. Қаҳҳор, Хўшчинор. «Онам бетоб бўлиб қолувди, рўзгорга қарашдим», — деди аста. П. Турсун, Ҷқитувчи. □ Старший лейтенант Нестеренко соғайиб, яна жанговар сафга қайтди. Н. Сафаров, Жангчи шоир. [Қурбон ота] Касалхонада яқин икки ой ётиб, оёқлари тузалиб, ўзи жуда таттиклашди. А. Қаҳҳор, Тўй.

Касалланмоқ — тузалмоқ

КАТТА 1

йирик 5
азим
азамат
зўр 1
улкан 2

Ҳажм ёки шакл ўлчами меъёридан ортиқ

Катта карвон қай йўлдан кўчса, кичик карвон ҳам шу йўлдан кўчар. Мақол. Унинг [йигитнинг] кураги ҳам, қўлқопи ҳам ўзига чоғ эмас, катта. А. Мухтёр, Туғилиш. Шаҳардан чиқиб, .. майда, йирик чекларни кесиб ўтган чанг-тўнрқ йўлда гўмбурлаб бсраётган аравада .. Ҳожини хола ёшига жувон билан висирлашиб боради. М. Исмоилий, Фарғона т. о. △ Дарахтлар пакана, меваси мўл ва йирик. Ойбек, Қутлуғ қ. .. йўғонлиги бир неча қўлқонга тенг азим чинорлар ва турли кўркем дарахтлар устида қўшлар базми авжсида. Ойбек, Нур қ. Ана кекса қайрағоч. Унинг тунука том устида энгашган азамат шохи қуриб қолибди. С. Аҳмад, Қадрдон д. Орадан оз вақт ўтмай Деҳқонбой зўр мис баркашини бошига қўйган ҳолда етиб келди. Н. Сафаров, Водиллик қахрамон. Бсғ ўртасидан ўтадиган ариқ устига улкан шийпон қурилган. «Муштум». □ Олтига «Юнкер» шу даҳшат бошлангандан хабар бериб, тепаликка беҳисоб майда бомба ёрдириб ўтди. А. Қаҳҳор, Олтин ю.

Катта 1 — майда 5

Катта 1 — чоғ

Катта 2 — ёш 2

КАТТА 2

Бошқага нисбатан кўп яшаган, ёши ортиқ

КИЧИК 1

майда 5
чоғ

Ҳажм ёки шакл ўлчами меъёридан кам

КИЧИК 2

ёш 2

Бошқага нисбатан оз яшаган

[Юсуфбек ҳожини:] Ойим, ҳар нима, сиз каттасиз, Зайнаб ёш, каттадан кичикка шафқат лозим. А. Қодирӣ, Ҷтган қ.

КАТТА 3

Йирик 6

Кўлами меъёрдан ортиқ ҳамда муҳим

Катта || йирик вазифа

Катта масала

Йирик хато

Катта ғалаба

Душман — йирик санъати вайрон этилган майда деҳқончилик мамлакатидagi экономиканинг қотиб қолганлигидир. В. И. Ленин, Янги замонлар, янги шаклдаги эски хатолар. △ Болтабой .. жуда катта шини битириб келгандай, оғзи қулоғида бўлиб, нуқул цемент тўғрисида гапирар эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Ҳозирги вақтда Тампере — мамлакатнинг энг йирик маъмурий ва санъат марказидир. «Тошкент оқшоми». □ «Таҳсир, кичкина бир ши билан келган эдим». «Муштум».

Катта 3 — кичкина

Катта 3 — майда 6

КАТТАЛАШМОҚ

Ҳажм ўлчами аввалги ҳолатидан ортмоқ

Пуфак катталашди.

Энди у озди, соқоллари ўсди, кзи қорайди, шахло кўзлари яна катталашди, қадди чўзилди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. □ [Мингбошининг] .. ҳамма вақт шосупада талтайиб ўтирадиган йўғон гавдаси мана энди кичрайди.. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

кейин — Аввал

кейин — аввало. Қ. Аввал

кейин — бошлаб. Қ. Аввал

кейин — олдин. Қ. Аввал

кейинги — Аввалги

кейинги — олдинги. Қ. Аввалги

КЕЛАЖАК

истиқбол

Ҳозирги пайтдан кейин келадиган замон, ҳаёт

Элмурод: «.. ўтмиш зулматида эзилганларнинг ёруғ келажаги учун фидокор бўлишим керак!» — деб қўйди. П. Турсун, Ўқитувчи. △ Социализм

КИЧИК 3

(кичкина)

майда 6

Кўлами меъёрдан қим ҳамда арзи-мас

Кичик вазифа /

Кичик || майда масала

Кичкина хато

Кичик бир ғалаба

КИЧРАЙМОҚ

Ҳажм ўлчами аввалги ҳолатидан камаймоқ

Пуфак кичрайиб қолди.

кекса — Ёш 1

кекса — ёш-яланг. Қ. Ёш 1

кексаймоқ — Ёшармоқ

Келажак — кечмиш

Келажак — мозий

ЎТМИШ

кечмиш

мозий

Ҳозирги пайтдан олдин ўтган замон, ҳаёт

кучлари қудратлидир. Бу кучлар кун сайин ўсмоқда. Келажак шуларникидир. «К. Ўзб.». На ҳозирги ҳолати, на истиқболга унга ҳеч нарса ваъда қилмас эди. А. Қаҳҳор, Сароб. □ Бу қўшиқ кечмишининг бир афсонаси, Бобом сўйлаб берган келиб хонаси. Миртемир. Шунга кўра мавзунини мозийдан, яқин ўтган кунлардан, тарихимизнинг энг кир, қора кунлари бўлган кейинги «хон замон»ларидан белгиледим. А. Қодирий, Ўтган к.

келим — буромал. Қ. Даромад

келим — харажат. Қ. Даромад

келим — чиқим. Қ. Даромад

келмоқ 1 — Бормоқ 1

КЕЛМОҚ 2

Узоқдаги жойдан яқиндаги жойга томон ҳаракатланмоқ

Қим келди, ким кетди — чол билолмади. Сўзлашувдан. △ Ёрмат қоронғида йиқилиб, сурилиб элликбошининг уйига келди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Шундан кейин у [Ҳасанали] ўзича нимагадир қўлимсираб хотинлар олдига кетди. А. Қодирий, Ўтган к.

КЕНГ

Эн ўлчами нисбатан катта

Кенг йўлак

Кенг хона

Кенг этик

Ҳовлисида шингига яқин сичқрсқ ерда эҳтиёт юзасидан сғзи тор, ичи кенг бошпача қовланган. Шухрат, Шинелли й.

КЕНГАЙМОҚ 1

Эни илгариги ҳолатига нисбатан катталашмоқ

Кўча кенгайди.

Мактаб ҳовлиси кенгайди.

Унинг гапи оғзида қолди, кўзлари хиёл кенгайиб, ним очиқ лаби титради. П. Қодиров, Уч и. □ Бир порохўр амалдор амалдан тушиб, ғалати дардга йўлиқди: унинг томеғи кундан-кун тораийиб бораверди. «Муштум».

КЕНГАЙМОҚ 2

Ҳажм кўлами, майдони, тармоқлари кўпаймоқ

Қорхона кенгайди.

8—2305

КЕТМОҚ 2

Яқиндаги жойдан узоқдаги жойга томон ҳаракатланмоқ

ТОР

Эн ўлчами нисбатан кичик

Тор йўлак

Тор хона

Тор этик

ТОРАЙМОҚ 1

Эни илгариги ҳолатига нисбатан кичиклашмоқ

Кўча тораийди.

Мактаб ҳовлиси тораийди.

ТОРАЙМОҚ 2

Ҳажм кўлами, майдони, тармоқлари озаймоқ

Қорхона тораийди.

Капиталистик дунё чекинши ва тораёиши билан, социалистик тузум ғалаба ва кенгаёиши билан 1940 йилдан 1941 йилга қўдам босди. «Қ. Узб.»

кенгчилик — етишмовчилик. Қ. Муҳтожлик.

кенгчилик — Муҳтожлик

кенгчилик — танқислик. Қ. Муҳтожлик

КЕНЖА

Энг кейин туғилган, пайдо бўлган | Энг олдин туғилган, пайдо бўлган
Мен отамнинг кенжа қизи эдим. М. Исмоилӣ, Фарғона т. о. □ Хел-
мат Тўхта холаининг тўнғич ўғли бўлиб, қирқ беш ёшларда эди,
И. Раҳим, Чин м.

КЕРАКЛИ

зарур

Керак бўладиган, кераги бор
Керакли || зарур нарса

Хўжаликка керакли биналар.. мўддатидан ачча бурун битди. А. Қаҳ-
ҳор, Қўшчинор. Севгисиз юрган дугоналари кўзига ғалати, ҳаётнинг энг
зарур ва олижаноб нарсасидан маҳрум кишилардек бўлиб кўринарди.
Шухрат, Шивелли й. □ [Тантубойвачча] Кераксиз бўлса ҳам, тан-
тилик учун ҳар хил овқатлар, шимликлар буюрди. Ойбек, Қутлуг қ.

кераксиз — зарур. Қ. Керакли

кераксиз — Керакли

керик — Камтар

керик — камтарин. Қ. Камтар

керик — хокисор. Қ. Камтар

кескир — ўтмас. Қ. Ўткир

КЕЧ 1

кечқурун

оқшом

шом

Сутканинг қуёш ботишига яқин
пайти; кундузи тугаб, кечаси бош-
ланадиган пайт

Йўли эртадан кечгача дам у экинда, дам бу экинда Қамбар би-
лан бирга ишлайди. Ойбек, Қутлуг қ. Бой эрталаб кетиб, кеч қай-
тади. Ойбек, Қутлуг қ. ..шаҳарнинг дарвозаси эрталаб очилиб, шом
ёшиладир. А. Қодирӣ, Ўтган к. Тошкент оқшоми Тошкент тонги
каби мусавффо, гўзал ва наштадир. «Тошкент оқшоми». △ Адolat ҳар

ТЎНҒИЧ

Энг олдин туғилган, пайдо бўлган

Энг олдин туғилган, пайдо бўлган

КЕРАКСИЗ

Керак бўлмайдиган, кераги йўқ
Кераксиз нарса

кет 1 — Олд 1

кет 2 — Олд 2

кетмоқ 1 — Кирмоқ 2

кетмоқ 2 — Кельмоқ 2

Кеч 1 — тонг

ЭРТА 1

эрталаб

эрта билан

тонг

Сутканинг қуёш чиқишига яқин
пайти, кечаси тугаб, кундузи бош-
ланадиган пайт

кўни кечқурун Усмонни кўриш орзусида уйига ошиқар, уни соғинар,
лекин буни таяқ олишга ўздан ўзи уяларди. С. Зуннунова, Гулхан. □
Эрта биландан бошланган бу ҳолат Ҳасаналининг кейинги сўзи
билан тамом бир даҳшат касб этди. А. Қодирӣ, Ўтган к. Нормат
шу тонгда узок сафарга — фронтга жўнайди. И. Раҳим, Чин м.

Кеч 1 — эрта билан

Кеч 1 — эрталаб

КЕЧ 2

Одатдаги ёки белгиланган пайтдан
бир оз кейин

Дўкондан хоҳ эрта, хоҳ кеч қайтсин, у [Мирзакаримбой] тўпла-
тўғри шу уйга кирар эди. Қутлуг қ. △ [Отақул] Вақтли туриб,
отасига хонадонлардан мол йиғишар, далада мол қайтаришар, кечқурун-
лари уйма-уй юриб, «ош-ола» тўплашар эди. П. Турсун, Ўқитувчи.
«Ечинг этингисизни, — деди чол ўзига ўрин солаётиб, — эрталаб бар-
вақт уйғотаман». А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

Кеча 1 — эрта 3

КЕЧА 1

Бугунги кундан олдин ўтган кун

Кеча келдим.

[Ҳажӣ] Кеча эрталаб шаҳарни бир айланиб келай деб чиқиб кетган
эди. А. Қодирӣ, Ўтган к. □ Бугунги ишни эртага қўйма. Мақол-
Сизлар.. ётинлар, эрта вақтликерек туриб, ёвонга гўнг ташийсизлар.
С. Айний, Қуллар.

кеча 2 — Кун

кеча 2 — кундуз. Қ. Кун

КЕЧАСИ

Сутканинг қуёш ботгандан то қу-
ёш чиққунгача бўлган қисмида

Эшелон ошпазлари кечаси овқат пиширмаслик ва кечки овқатни ҳам
кун дузи пишириб қўйиш ҳақида буйруқ олдилар. И. Раҳим, Чин м. △
Кечалаб бойга сотиб, Кундузи хилватда ётиб, Бизни меҳнатга отиб,
Айши даврон қиладур. Ҳамза Ҳакимзода.

Кеч 2 — барвақт

Кеч 2 — вақтли

ЭРТА 2

вақтли

барвақт

Одатдаги ёки белгиланган пайтдан
бир оз олдин

ЭРТАГА

эрта 3

Бугунги кундан кейин келадиган
кун

Эртага || эрта кетаман.

КУНДУЗИ

Сутканинг қуёш чиққандан то қуёш
ботгунгача бўлган қисмида

КЕЧКИ 1

кечқурунги

Кундузи билан кечаси оралиғида
воқе бўл[ади]ган

Кечки овқат

Кечки || кечқурунги чой

Кечки смена

Кечки || кечқурунги машғулот

Эшелон ошпазлари кечаси овқат пиширмаслик ва кечки овқатни ҳам кундузи пишириб қўйиш ҳақида буйруқ олдилар. И. Раҳим, Чин м. Муродхўжа домла кечқурунги шифатда яхши «маданий» закускалар ҳам бўлсин деб шу яқиндаги бир ресторанга буюртмалар берган эди. А. Қаҳҳор, Сароб. □ Эрталабки ши кўнелинг қилар хуш. Матал.

КЕЧКИ 2

кечпишар

Бошқалардан кейин пишадиган, кеч етиладиган

Кечки || кечпишар узум

Қолхозда эртаги, ўрта ва кечки .. резавор экинлар экиш плани тўла, бажарилган. «С. Ўзб.» △.. ҳар бир участканинг ўз бўлимлари бор: эртапишар, ўртапишар, кечпишар. И. Раҳим, Ҳаёт б.

Кечки 2 — эртапишар

кечмиш — истиқбол. Қ. Келажак

кечмиш — Келажак

кечпишар — эртаги. Қ. Кечки 2

кечпишар — эртапишар. Қ. Кечки 2

кечқурун — тонг. Қ. Кеч 1

кечқурун — эрта 1. Қ. Кеч 1

кечқурун — эрта билан. Қ. Кеч 1

кечқурун — эрталаб. Қ. Кеч 1

кечқурунги — эрталабки. Қ. Кечки 1

кибрили — Камтар

КИРАВЕРИШ

Уй, ҳовли, қишлоқ кабиларнинг бошланадиган жойи

Вокзалга кираверишда учрашмоқ

Мана шу тепалик орқасида бизнинг Бақақуруллоқ деган маҳалламиз бор, шунинг кираверишида сени бир хотин кутиб турибди. А. Қаҳҳор,

ЭРТАЛАБКИ

Кечаси билан кундузи оралиғида
воқе бўл[ади]ган

Эрталабки овқат

Эрталабки чой

Эрталабки смена

Эрталабки машғулот

ЭРТАГИ

эртапишар

Бошқалардан олдин пишадиган
эрта етиладиган

Эртаги || эртапишар узум.

кибрили — камтарин. Қ. Камтар

кибрили — хокисор. Қ. Камтар

кибр-ҳаволи — Камтар

кибр-ҳаволи — хокисор. Қ. Камтар

кибр-ҳаволи — хокисор. Қ. Камтар

кийинмоқ — Ечинмоқ

киймоқ — Ечмоқ 2

кир — пок 1. Қ. Ифлос 1

кир — покиза 1. Қ. Ифлос 1

кир — тоза. Қ. Ифлос 1

ЧИҚАВЕРИШ

Уй, ҳовли, қишлоқ кабиларнинг тугайдиган жойи

Вокзалдан чиқаверишда учрашмоқ

Қўшчинор. □ [Сиддиқжон] Қишлоқнинг чиқаверишида унга етиб олди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

КИРГИЗМОҚ

Ташқаридан ичкарига йўналтирмоқ
Болани залга киргизиб юбор-
моқ

Оқлик кўчага чиқаради, яланғочлик уйга киргизади. Мақол. △
Хўжайин ҳалигиларни меҳмонхонага киргизиб, эшикларни тақа-тақа
ёнди. Ойбек, Қутлуг қ.

КИРИШ

муқаддима
пролог

Бирор асарнинг асосий қисмидан
олдин келиб, уни изоҳлайдиган
қисм

Дарслик кириш қисм, 18 боб ва хотимадан иборат. «Қ. Ўзб.». Отрада прологдан эпиллоггача шитирок этадиган яна бир қаҳрамон мавжуд. «С. Ўзб.». △ Бўтабой қисқача бир муқаддимадан кейин мажлисни очиб, бинкорлик брғадасининг бошлиғи Тўлаганга сўз берди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

Кириш — эпиллог

кирим — буромал. Қ. Даромад

КИРМОҚ 1

Юриб ёки силжиб, бирер нарса-
нинг ичига ёки орасига ўтмоқ

[Хотин] Қайтиб уйга кирди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. □ Отабек.. она-
сига бир тилла севинчи [суянчи] бергандан сўнг, хстиржамлик билан
уйдан чиқди. А. Қодирий, Ўтган к. Мусулмонқулга тарафдорларин-
гиз бўлса, тинчликча қўшидан чиқиб кетсин. А. Қодирий,
Ўтган к.

Кирмоқ 2 — кетмоқ 1

КИРМОҚ 2

Бирор ишга, ўқишга қабул қилин-
моқ

Ишга кирмоқ

Техникумга кирмоқ

ЧИҚАРМОҚ 1

Ичкаридан ташқарига йўналтирмоқ
Болани залдан чиқариб юбор-
моқ

ХОТИМА

эпиллог

Бирор асарнинг асосий қисмидан
кейин келиб, уни якунлайдиган
қисм

кирим — харажат. Қ. Даромад

кирим — чиқим. Қ. Даромад

ЧИҚМОҚ 2

Юриб ёки силжиб, бирор нарса-
нинг ичидан ёки орасидан ташқа-
рига ўтмоқ

ЧИҚМОҚ 3

кетмоқ 1

Бирор ишдан, ўқишдан бўшамоқ

Ишдан чиқмоқ

Техникумдан кетмоқ

[Петров] Ростов шахрига келиб, заводга кирди, мастерларнинг қўлида шогирд бўлиб ишлади. Ойбек, Қутлуғ қ. □ [Абдушукур] Таҳсилни чала қолдириб, мадрасадан чиқди. Ойбек, Қутлуғ қ. [Набиғул Қодирова:] Сендай ақли расо, тушунадиган одам бўлса, заводдан кетмас эди м. А. Қаҳҳор, Қанотсиз Читтак.

КИРМОҚ 3

Бирор гуруҳ сафига қўшилмоқ, бирга хизмат қила бошламоқ

Овчилар жамиятига аъзо бўлиб кирмоқ

Барибир, бугун колхозга кирмаса, эртага киради. С. Аҳмад, Хукм. □ Колхоздан чиқмоқчи бўлиб ариза берганлардан ҳам уч киши бўлиб, бири Тўлаган ака эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

кичик 1 — азамат. Қ. Катта 1

кичик 1 — азим. Қ. Катта 1

кичик 1 — зўр 1. Қ. Катта 1

кичик 1 — йирик 5. Қ. Катта 1

кичик 1 — Катта 1

кичик 1 — улкан 2. Қ. Катта 1

кичик 2 — Катта 2

КОВЛАМОҚ

қазимоқ

Бирор ерни ўйиб, чуқур қилиб, тупроғини чиқариб ташламоқ

Ариқ ковламоқ || қазимоқ

Ўра ковламоқ || қазимоқ

Қудуқ қазимоқ || ковламоқ

Бировга чуқур ковласанг (қазисанг), ўзинг йиқиласан. Мақол. □ Бултур пахта эккан бригада ерчинг намини сақлаш учун зовурни кўмган экан. Н. Сафаров, Ҳатича Аҳророва.

КОМЕДИЯ

Кулгили, ҳажвий воқеалар тасвирланадиган сахна асари

..айрим шахсларни кулгили қиёфада кўрсатиш пьеса комедия дейилади. «Адабиёт хрестоматияси»дан. □ Михайлов аскарлари эса мардларча

ЧИҚМОҚ 4

Бирор гуруҳ сафидан ажралмоқ, бирга хизмат қилмай қўймоқ

Овчилар жамияти аъзолигидан чиқмоқ

кичик 3 — йирик 7. Қ. Катта 3

кичик 3 — Катта 3

кичкина — йирик 6. Қ. Катта 3

кичкина — Катта 3

кичраймоқ — Катталашмоқ

кишт — Беҳ-беҳ-беҳ

КЎММОҚ

Ўйилан, чуқур жойни тупроқ билан тўлдириб, ер билан барабар қилмоқ

Ариқни кўймоқ

Ўрани кўймоқ

Қудуқни кўймоқ

ТРАГЕДИЯ

Фожияли, кескин конфликтли воқеалар тасвирланадиган сахна асари

нинг қилиб ҳалок бўлди. .. Спектаклнинг трагедия деб аталishi-нинг боиси ҳам мана шунда. «Қ. Ўзб.».

конкрет — Абстракт
конкрет — мавҳум. Қ. Абстракт

КОНТРРЕВОЛЮЦИОН

аксилинқилобий

Революцияга қарши қаратилган, революцияга душман

Контрреволюцион ҳаракат
Аксилинқилобий гурӯҳ

Эрон халқ партияси Марказий Комитети мамлакат ҳукумати ва жамиятнинг барча революцион кучларига мурожаат қилиб, контрреволюцион кучларнинг жинсий фаолиятига қарши кураш учун ғоят қатъий чоралар кўришига даъват этди. «С. Ўзб.». △ Автор Совет ҳокимиятига қарши курашда аксилинқилобий унсурлар ва миллатчиларнинг кирдикорларини.. усталик билан тасвирлаган. «Қ. Ўзб.». □ Аммо у [Қудрат] қамоқда яна ҳам чиниқиб, революцион руҳи яна ҳам тиниқиб чиқди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. [Темир:] Йўқ, инқилобий қонун олдида қилмишларидан ҳисоб беради. Н. Сафаров, Тарих тилига кирди.

кредит — Дебит

куз — Баҳор

куз — кўклам. Қ. Баҳор

КУЗАТМОҚ

Кетяётган киши билан хайрлашиб мизлум жойлача бирга бормоқ

Иккаридан Ўзбек ойим меҳмонларни кузатиб бўлиб, Қумуш билан онасидан ҳўппак олар эди. А. Қодирий, Ўтган к. □ Қайси автобусда келишингизчи билмаганим учун кутиб олгани чиқа олмадим. А. Қаҳҳор, Оғриқ т.

кузги — Баҳорги

куйинмоқ — севинмоқ. Қ. Хафа

бўлмоқ

куйинмоқ — суюнмоқ. Қ. Хафа

бўлмоқ

куйинмоқ — хурсанд бўлмоқ. Қ. Хафа бўлмоқ

консонанс — Диссонанс

Контрреволюцион — инқилобий

РЕВОЛЮЦИОН

инқилобий

Революцияга тарафдор, революция идеяларини ифодаладиган, революция руҳи билан суғорилган

Революцион ҳаракат
Революцион ташиқлот

кузак — Баҳор

кузак — кўклам. Қ. Баҳор

КУТИБ ОЛМОҚ

Кетяётган киши билан саломлашиш учун пешвоз чиқмоқ

куйинмоқ — қувонмоқ. Қ. Хафа

бўлмоқ

кулги — Йиги

кулдирмоқ — Йиглатмоқ

кулмоқ — Йигламоқ

Кун — кеча 2

КУН

кундуз

Сутканинг қуёш чиққандан то қуёш ботгунча давом этадиган қисми

Тунсиз кун йўқ, доғсиз лола йўқ. Ойбек, Навоий. *Шу булутлар тунда йиғилиб, кундуз тарқалиб турибди.* Ҳ. Ғулом, Манъал. Δ [Нури:] *Ойимни бир ойдан бери кўрсанам йўқ. Бир кеча ётишни орзу қиламан.* Ойбек, Қутлуғ қ.

кунботар — кунчиқар. Қ. Шарқ

кунботар — машриқ. Қ. Шарқ

кунботар — Шарқ

КУНДУЗГИ

Эрталаб билан кечқурун оралиғида воқе бўл[ади]ган

Кундузги воқеа

Кундузги уйқу

Кундузги смена

Кундузги жўшқинлик тинади аста, Бошланар далада сафоли оқшом-Ғайратий. \square *Асаб, тунги ўйқусизлик Қудратни толиқтирган эди.* З. Фатхуллин, Сўнмас ч.

кундузи — Кечаси

кунчиқар — кунботар. Қ. Шарқ

кунчиқар — мағриб. Қ. Шарқ

КУЧАЙМОҚ

зўраймоқ

кўтарилмоқ 1

Даражаси, шиддати, кучи ошмоқ, кўпаймоқ

Шамол кучайди || зўрайди.

Беморнинг иситмаси ғоят кўтарилиб кетди.

[Лайло] . . *Бир зўрайиб, бир пасайиб ёгаётган ёмғирга тикилганча туради.* «Шарқ ю». Δ *Кеча томон дард кучайиб кетди.* А. Қодирий, Ўтган к. \square *Мактабда таълим-тарбия иши, ўқувчиларнинг ўзлаштириши, даволат сусайиб кетди.* «Муштум».

Кучаймоқ — сусаймоқ

ТУН

кеча 2

Сутканинг қуёш ботгандан то қуёш чиққунча давом этадиган қисми

кундуз — кеча 2. Қ. Кун

кундуз — тун. Қ. Кун

ТУНГИ

Кечқурун билан эрталаб оралиғида воқе бўл[ади]ган

Тунги воқеа

Тунги уйқу

Тунги смена

кунчиқар — ғарб. Қ. Шарқ

кутиб олмоқ — Кузатмоқ

ПАСАЙМОҚ

сусаймоқ

Даражаси, шиддати, кучи камаймоқ, кучсизлашмоқ

Шамол пасайди || сусайди.

Беморнинг иситмаси анча пасайиб қолди.

КУЧАЙТИРМОҚ

Шиддатини, кучини оширмоқ

Душиманга қарши ҳаракатни кучайтирмоқ

Назоратни кучайтирмоқ

У [рус тили] халқларнинг, миллатлар ва элатларнинг тақдири ва орзу-умидларини бирлаштиради, бир халқнинг хазинасидаги бойликлардан иккинчи бир халқни баҳраманд этади, уларнинг ғоявий бирлигини кучайтиради, маданиятини бойитади. «С. Ўзб.». \square *Коммунистларнинг партия қарорларига пассив ва формал муносабатда бўлиши партиянинг жангсварлик қсбиятини сусайтиради.* «ҚПСС Устави»дан.

Кучли 1 — беқувват

Кучли 1 — камқувват

КУЧЛИ 1

бақувват

қувватли

зўр 2

Куч-қуввати нормадагидан кўп

[Гуландом] *Кўзларини чиройли сузиб эски кийимда, лекин кучли, мағрур, келишган Йўлчиға тикилди.* Ойбек, Қутлуғ қ. *Унинг бақувват, мстин гавдаси Йўксига тўлган қайғуни кўтаришга ожиз каби эгилди, букилди.* Ойбек, Қутлуғ қ. *«Эли қувватлининг бели ҳам бақувват бўлади», — деб кўйди кўнглида.* Шўхрат, Жаннат қ. *Ҳамманинг фикри-зикри бутун борлиғи билан куч синишиб юрган икки зўр полковга тикилиб қолган эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. \square *Бурнидан тортса, йиқиладиган, кучсиз . . Абдухолиқбой . . хотинчалиши овози билан гапга аралашди.* Ойбек, Қутлуғ қ. *Бу билан ҳосилга путир етказилади, заиф ғўзалардаги ишона ва гуллар тўкилиб кетади.* «Қ. Ўзб.». *Бола жуда ёш ёки камқувват . . бўлса, уни соғиб олинган кўкрак суги билан овқатлантириши лозим.* А. Ҳабибов, Кўкйўтал. *Ғулом ака ел келса, йиқиладиган беқувват . . эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

Кучли 2 — заиф 2

КУЧЛИ 2

қудратли

Моддий-техник имкониятларига кўра ҳар қандай вазифани бажаришга қодир

Кучли ташкилот

Кучли || қудратли давлат

СУСАЙТИРМОҚ

Шиддатини, кучини камайтирмоқ

Душиманга қарши ҳаракатни сусайтирмоқ

Назоратни сусайтирмоқ

Кучли 1 — заиф 1

КУЧСИЗ 1

заиф 1

камқувват

беқувват

Куч-қуввати нормадагидан кам

КУЧСИЗ 2

заиф 2

Моддий-техник имкониятларига кўра ҳар қандай вазифани бажаришга қодир бўла олмайдиган

Кучсиз ташкилот

Кучсиз || заиф давлат

Баъзан бизда кучсиздан олиб, кучлига бердилар-ку . . Ш. Рашидов, Бўрондан к. Δ Душман маккор ва кучли, унинг техникаси эфр. И. Раҳим. Чин м. У Қизил Армияни дунёда энг қудратли, енгилмай армия деб билади ва унга ишонади. И. Раҳим, Чин м. \square Ҳукуматга чап бериб, кучсиз хўжаликларнинг бадашига зулукдай ёпишиб олга мана шунақа одамларнинг танбини тортиши керак. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Бизнинг сиёсатимиз . . заиф халқларни қул қилишига қарши қаратилган сиёсатдир. «Қ. Ўзб.».

КУЧЛИ 3

Билими, лаёқати юқори
Кучли раҳбар

«Хевада кучли табиблардан шу киши қолди . .» — дея Иброҳим ота ўтар буванги мақтаб кетди. Ж. Шарипов, Хоразм. \square Тўртинчи синфнинг ҳаммаси ҳам энг яхши ўқийдиган болалар бўлса ҳам, ўқшида . . ҳамма дарслардан кучсиз . . Мирзажон Латифий ҳам бор эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

КУЧЛИ 4

шиддатли

Зухур этиш даражаси юқори
Кучли шамол
Кучли шиддатли атака

Кучли шамол кўтарилиб, боғчадаги ҳар нарсани тўрт тарафга бука бошлади. А. Қодирий, Меҳробдан ч. Батальон шу кўни кекгача душманнинг ўн уч мартаба қилган шиддатли атакасини қайтарди. А. Қаҳҳор, Олтин ю. \square У [Тоҳиржон] шамолнинг кучсиз экинида тебранган новда каби енгил ва ожиз эди. Ойбек, Қутлуғ қ.

КУЧЛИ 5

Экин учун зарур озуқага бой
Кучли қарта

Сен ҳам пахта берасан . . , аммо еринг кучли, янги ер. Азот керак эмас. И. Раҳим. Чин м. \square Кучсиз ердаги ўғлтис мўл ҳосил олиб бўлмайдди. Сўзлашувдан.

- кучсиз 1 — бақувват. Қ. К. Кучли 1
- кучсиз 1 — зўр 2. Қ. Кучли 1
- кучсиз 1 — Кучли 1
- кучсиз 1 — қувватли. Қ. Кучли 1
- кучсиз 2 — Кучли 2
- кучсиз 2 — қудратли. Қ. Кучли 2
- кучсиз 3 — Кучли 3

КУЧСИЗ 3

Билими, лаёқати паст
Кучсиз раҳбар

КУЧСИЗ 4

Зухур этиш даражаси паст
Кучсиз шамол
Кучсиз атака

КУЧСИЗ 5

Экин учун зарур озуқага камбағал
Кучсиз қарта

- кучсиз 4 — Кучли 4
- кучсиз 4 — шиддатли. Қ. Кучли. 4
- кучсиз 5 — Кучли 5.
- кўзини юммоқ — дунёга келмоқ. Қ. Туғилмоқ
- кўзини юммоқ — Туғилмоқ
- кўк — Ер
- кўк — замин. Қ. Ер

КЎКАРМОҚ

кўкламоқ
Бирг, шох чиқариб униб-ўсмоқ,
ришожланмоқ

Иш гул кури са, иккинчиси кўкаради. Уйғун, Ҳаёт кўшиғи. Δ Миллат дарахт ва узум кўчатлари қанча эрта, жадал ўтқазилса, шунчалек киши тутади, бир текис кўклайди. «Қ. Ўзб.».

- кўклам — кўз. Қ. Баҳор
- кўклам — кузак. Қ. Баҳор
- кўкламоқ — қуримоқ. Қ. Кўкармоқ
- кўммоқ — Ковламоқ
- кўммоқ — қазимоқ. Қ. Ковламоқ
- кўнгилчан — бағри тош. Қ. Шафқатли
- кўнгилчан — бераҳм. Қ. Шафқатли
- кўнгилчан — раҳмсиз. Қ. Шафқатли
- кўнгилчан — тош бағир. Қ. Шафқатли
- кўнгилчан — тош юрак. Қ. Шафқатли
- кўнгилчан — шафқатсиз. Қ. Шафқатли
- кўнгли бўш — бағри тош. Қ. Шафқатли
- кўнгли бўш — бераҳм. Қ. Шафқатли
- кўнгли бўш — тош бағир. Қ. Шафқатли
- кўнгли бўш — тош юрак. Қ. Шафқатли
- кўнгли бўш — раҳмсиз. Қ. Шафқатли
- кўнгли бўш — шафқатсиз. Қ. Шафқатли

КЎП

мўл
бисёр

Қатта миқдорли

[Муҳиддин ака:] . . кўп ер эккани кучим етмайди, о з ер эксам, ўзидан чиққанини ўзига чаплаб тура бераман. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Гап-

ҚУРИМОҚ

Барг, шох чиқармай қўймоқ, ўсишдан, ривожланишдан тўхтамоқ

- кўнгли оқ — Ичи қора
- кўнгли оқ — кўнгли қора. Қ. Ичи қора
- кўнгли пок — Ичи қора
- кўнгли пок — кўнгли қора. Қ. Ичи қора.
- кўнгли тоза — Ичи қора
- кўнгли тоза — кўнгли қора. Қ. Ичи қора
- кўнгли қора — кўнгли оқ. Қ. Ичи қора
- кўнгли қора — кўнгли пок. Қ. Ичи қора
- кўнгли қора — кўнгли тоза. Қ. Ичи қора
- кўнгли қора — оқ кўнгли. Қ. Ичи қора
- кўнгли қора — юраги покиза. Қ. Ичи қора
- кўнгли қора — юраги соф. Қ. Ичи қора
- кўнгли қора — юраги тоза. Қ. Ичи қора
- кўнгли қора — қалби пок. Қ. Ичи қора
- Кўп — кам 2

ОЗ

кам 2

Кичик миқдорли

ни кам сўзла, шини кўп кўзла. Мақол. «Хўжалигимизда шини кучи кам, — дейди ўша раҳбарлар, — техника эса бисёр». «С. Ўзб.». △ Қоронғи тушгунча даштдан чиқиб олмаса бўлмайди, ҳали кўрдинг-ки, даштда шунақа калтакесаклар кўп бўлади. А. Қаҳҳор, Мاستон . . . уларнинг киссаларида олтин-қумуш мўл. Ойбек, Навоий.

кўпаймоқ — Камаймоқ
кўпаймоқ — озаймоқ. Қ. Камай-моқ

Кўпчилиқ

Бирор тўда ёки группанинг кўп қисми, миқдоран ортиқ томони

. . . Партия интизомига қаттиқ риоя қилинади ва озчилик кўпчилиқка бўйсунди. «КПСС У стави»дан. □ Йўлчи «Дўппибозор»дан аравани аранг олиб ўтди: бу ерда зўр тиқиличи, кўпчилиги — хотинлар. Ойбек, Қутлуғ қ.

Кўринмоқ — бекинмоқ

Кўринмоқ

Кўзга кўринадиган ҳолатга ўтмоқ

Адр тепасида кўринмоқ

Остонада Қора Аҳмад кўринди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Гулнор кўрпанинг бир чеккасини бошига тортиб яширинди. Ойбек, Қутлуғ қ. Инсон унинг [тоғнинг] метин бағрига яширинган хазиналарга қўл солган. С. Аҳмад, Тоғларда. Раҳматилла, қути ўчиб, бекинганни ковак излаб қолди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Қуёш аллақачон . . . тўрт-беш қаватли бинолар орқасига бекинган. Ў. Умарбеков, Шонли авлод.

кўрнамаклик — Миннатдорлик
кўтарилмоқ 1 — пасаймоқ. Қ. Кучаймоқ
кўтарилмоқ 1 — сусаймоқ. Қ. Кучаймоқ

Кўтарилмоқ 2

Қуйи томондан юқори, тепа томонга ҳаракат қилмоқ

Тоққа кўтарилмоқ

□ Қулоғи битган Аҳмаджон Бирон жойга снаряд ёки бомба тушганини тўпроқ кўтарилиб тушганидангина билар эди. А. Қаҳҳор.

кўпайтирмоқ — Камайтирмоқ
кўпайтирмоқ — озайтирмоқ. Қ. Камайтирмоқ

Озчилик

Бирор тўда ёки группанинг оз қисми, миқдоран кам томони

Яширинмоқ

бекинмоқ
Кўзга кўринмайдиган ҳолатга ўтмоқ
Девор орқасига яширинмоқ || бекинмоқ

Тушмоқ 1

Юқори, тепа томондан қуйи томонга ҳаракат қилмоқ, паст жойга етмоқ
Тоғдан тушмоқ

Олтин ю. △ Анна Назокатни госпиталга олиб кирди. Улар иккинчи қаватга кўтариладилар. Х. Гулом, Тошкентликлар. Тугун ва кукун кўкка кўтарилиб қишлоқ ҳавосини бўғиб қўйган. И. Раҳим. Чин м. □ Гуломжон супадан пастга тишди. М. Исмоиллий, Фарғона т. о.

Кўтарилмоқ 3

Юқори мансабга, лавозимга тайинламоқ, эришмоқ

Тушмоқ 2

Юқори мансабдан, лавозимдан бўшамоқ, четлатилмоқ

Ўзимизнинг агроном областга кўтарилиб кетди. Умрингдан барака топкур, кўп азамат йигит эди. Х. Тўхтабоев, Сарик девни миниб. □ Оқ пошио тахтдан тушгани билан, оқ амин аминликдан тушмабди. А. Қаҳҳор, Асрор бобо. [Ғани ака Элмуродга:] «Мана, мудирликдан тушди-ю, хийла одамшаванда бўлиб қолди». П. Турсун, Ўқитувчи.

Кўтарилмоқ 4

Нормал даражадан юқори бўлмоқ
Ҳарорат || иситма кўтарилди.

Тушмоқ 3

Нормал даражага қайтмоқ
Ҳарорат || иситма тушди.

[Ихлос] . . . ариқ бўйига жой қилиб, оқ қоринга хўп қовун эди. Иситмаси кўтарилиб, тиришиб ётгани шуники эди. И. Раҳим, Ихлос. □ Қуннинг иссиғи тушиб, кечқурунги шбада бошлангач, Султонов ғўзаларни кўриши истагини билдирди. Ш. Рашидов, Бўрондан к.]

кўтарилмоқ 5 — тушмоқ 6. Қ. Учмоқ
кўтарилмоқ 5 — кўнмоқ. Қ. Учмоқ

Кўтармоқ 1

Турган жойидан юқорироқ ҳолатга келтирмоқ
Дераза пардасини кўтармоқ

Туширмоқ 1

Турган жойидан қуйироқ ҳолатга келтирмоқ
Дераза пардасини туширмоқ

Офицер дарҳол қўлини кўтариб, Аҳмаджонга қаради. А. Қаҳҳор, Олтин ю. □ Офицер қўлини тушириб, Аҳмаджон шора қилган томонга юрди. А. Қаҳҳор, Олтин ю.

Кўтармоқ 2

Юқори мансабга, лавозимга тайинламоқ, белгиламоқ
Директор қилиб кўтармоқ

Туширмоқ 2

Юқори мансабдан, лавозимдан бўшатмоқ, қуши лавозимга тайинламоқ
Директорликдан туширмоқ

Агарда хон кўтариш маним қўлимда бўлса эди, хон қилиб Отабекни кўтарар эдим. А. Қодирий, Ўтган к. □ Бўтабой ака аввал яхши гапирди, кейин шовқин солиб, «Бригадирликдан тушира миз», — деди А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

КЎТАРМОҚ 3

оширмоқ 2

Бир поғона юқори қилмоқ, кўпроқ эга қилмоқ

Обрўйини кўтармоқ || оширмоқ

Синфсиз жамиятнинг пойдеворини қуриб, бизлар кўтардик ифтихорини. Ғайратий. □ Бир хумса: «Оптимнинг донғини туширди», — деб, кечаси ўлдириб кетди. Озбек, Қутлуғ қ.

КЎТАРМОҚ 4

оширмоқ 3

Даражасини, шиддатини, кучини кўлайтирмоқ, кучайтирмоқ

Қон босимини кўтармоқ || оширмоқ

Тезликни оширмоқ

Нархни оширмоқ || кўтармоқ

Қейин овозини пардама-парда кўтариб, дўқ ура кетди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. □ Ленишллик иситмани туширади. Луғатдан.

Кўтармоқ 4 — туширмоқ 4

кўчмоқ — ёпишмоқ. Қ. Ажрамоқ
кўчмоқ — жипслашмоқ. Қ. Ажрамоқ
лаванг — абжир 1. Қ. Лапашанг
лаванг — игна тешигидан ўта оладиган. Қ. Лапашанг
лаванг — ишбилармон. Қ. Лапашанг
лаванг — уддабуру[н]. Қ. Лапашанг
лаванг — эпчил 1. Қ. Лапашанг
лаванг — юлдузни бенарвон урадиган. Қ. Лапашанг
лаванг — ишбилармон. Қ. Лапашанг
лаванг — абжир 1. Қ. Лапашанг
лаванг — игна тешигидан ўта оладиган. Қ. Лапашанг
лаванг — ишбилармон. Қ. Лапашанг
лаванг — уддабуру[н]. Қ. Лапашанг
лаванг — эпчил 1. Қ. Лапашанг
лаванг — юлдузни бенарвон урадиган. Қ. Лапашанг
лаёқатли — лаёқатсиз. Қ. Қобили-

ТУШИРМОҚ 3

Бир поғона паст қилмоқ, қисман маҳрум қилмоқ

Обрўйини туширмоқ

ПАСАЙТИРМОҚ

туширмоқ 4

Даражасини, шиддатини, кучини камайтирмоқ, кучсизлантирмоқ

Қон босимини пасайтирмоқ || туширмоқ

Тезликни пасайтирмоқ

Нархни туширмоқ || пасайтирмоқ

ятли
лаёқатли — қобилиятсиз. Қ. Қобилиятли
лаёқатсиз — лаёқатли. Қ. Қобилиятли
лаёқатсиз — Қобилиятли
лаززатли — белаззат. Қ. Бемаза
лаززатли — Бемаза
лаززиз — белаззат. Қ. Бемаза
лаززиз — Бемаза
ландавур — абжир 1. Қ. Лапашанг
ландавур — игна тешигидан ўта оладиган. Қ. Лапашанг
ландавур — ишбилармон. Қ. Лапашанг
ландавур — уддабуру[н]. Қ. Лапашанг
ландавур — эпчил 1. Қ. Лапашанг
ландавур — юлдузни бенарвон урадиган. Қ. Лапашанг

ЛАНЖ

Нормадан ортиқ сув соляб пиширилган, ортиқча дамланиб турган

Қозондаги ши ланж бўлиб кетди. «Муштум». □ Палов бир оз тирик бўлиб қолибди. «Муштум».

Лапашанг — абжир 1

Лапашанг — игна тешигидан

ўта оладиган

Лапашанг — ишбилармон

ЛАПАШАНГ

ношуд

уқувсиз

бўшанг

лаванг

лаванд

ландавур

оғзидаги ошини олдирадиган

Бирор ишни кўнгилдагидек қилиб бажара олмайдиган, уддалай олмайдиган

. . . шаҳарда содда кун кечиршига ўрганган уқувсиз бир қшилоқи аёл нима қила олади? . . . абжир одамларгина яшай олади. П. Турсун, Ўқитувчи. △ «Бу ҳам пешанамнинг шўри экан, — гап бошлади жувон оғир хўрсиниб. — Қўй оғзидан чўп олмаган, лапашанг эрим бор». С. Анорбоев, Оқсой. У ўзи танлаган уч ношуд навқари билан беш кишилаб битта ҳам хийик уролмаганликларига диққат. Ш. Тошматов. Эрк қуши. Дала шийпони қуришига боғлиқ қилиб биркирилган киши анча бўшанг . . . эди. Ш. Рашигов, Бўрондан к. Тарбиясиз ота-она фарзанди Бориб-Бориб бўлур лаванг, лаванди. Чархий. [Ҳожимат бува] «Мана шу лалайган, ландавурни айтялман!» — деб бурчакда ўтирган тракторчи Турсунбойни кўрсатди. М. Муҳамедов, Ҳамқишлоқлар. Аҳмад илғари шунақа эди, гапини эплаб гапчрэмас, оғзидаги ошини олдириб юрарди. Ҳ. Назир, Сўнмас ч. □ «Бундай ишларга уддабуруро қариндош ёки танишлардан йўқми?» — деди ошнам. П. Турсун, Ўқитувчи. Отабеков — жуда ишбилармон, фикри ўткир йисит. «Қ. Ўзб.». Разведкага игна тешигидан ўтадиган, эпчил, дарёдан ҳатлайдиган, чаққон киши керак. Шухрат, Шинелли й. Юлдузни бенарвон урадиган йигитлар ўшалар. Уларда ишшилиш йўқ, ҳовлиқиш йўқ. Ойбек, Қутлуғ қ.

Лапашанг — эпчил 1

Лапашанг — юлдузни бенарвон урадиган

ТИРИК 3

Нормадан оз сув солиб пиширилган, етарли дамланиб турмаган

«Муштум». □ Палов бир оз тирик

бўлиб қолибди. «Муштум».

УДДАБУРО[Н]

ишбилармон

эпчил 1

абжир 1

игна тешигидан ўта оладиган

юлдузни бенарвон урадиган

ишбилармон

эпчил 1

абжир 1

игна тешигидан ўта оладиган

юлдузни бенарвон урадиган

Ҳар қандай ишни кўнгилдагидек қилиб бажара оладиган, [уддалай оладиган

Лаънат

128

ЛАЪНАТ

Оғир айб ёки жиноят учун қаттиқ қоралаб айтиладиган сўзлар

. . ҳар бир соф виждонли киши нонни қадр-қиммат қилмаётганларни қаттиқ қоралайди, уни эл лаънати га ҳавола қилади. «Қ. Ўзб» □ Ҳасаннинг жиноятларини очиб берганларга раҳмат деган Қутбия, бошини Шошмақул томонига экканидан кейин, бориб Ҳамдамформанинг олдида ўтириб, у билан самимона кўришди. С. Айний, Қуллар.

ЛОЙИҚ

муносиб

Талабга, шарт-шароитга мос тушадиган, талаб қилинган даражадаги

[Зебо онасига:] Тўғри, сиз касалмандсиз, лекин сизга лойиқ бир ши топдим. Шухрат, Шинелли й. Ермат бир йилдан буён қизини муносиб жойга узатишига тиришади. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Ишчи-деҳқон . . ҳисобига фирқа сафини ўстириш ўрнига кўпгина нолайиқ унсурлар ва зиёдилар олинди. «Қ. Ўзб.». [Қери Ўрмонжонга:] . . Сиздай одамга номуносиб хотин! А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

Лойиқ — номуносиб

ЛОЙҚА

Лой, қум кабилар аралашган, шу сабабли ёруғликни яхши ўтказмайдиган

Лой қа сув

Март ўзи билан ёмғир бошлаб келди . . Жилғалардан шариллаб лой қа сел оқди. С. Анорбоев, Оқсой. □ Чўққилардан оқиб тушгач бу сойлар ишишадек тиниқ. Мирмуҳсин, Ҳамзаобод.

лоқайд — Актив

лоқайд — фаол. Қ. Актив

мавжуд — йўқ 1. Қ. Бор 1

мавжум — конкрет. Қ. Абстракт

мадорсиз — Забардаст

мадорсиз — тоғни толқон қилади-

ган. Қ. Забардаст

мажбурий — Ихтиёрий

мажолсиз — Забардаст

мажолсиз — тоғни толқон қилади-

ган. Қ. Забардаст

РАҲМАТ

Яхшилиги (масалан, ёрдами) учун айтиладиган таҳсин сўзлари

НОЛОЙИҚ

нормуносиб

Талабга, шарт-шароитга мос тушмайдиган, талаб қилинганнинг акси

ТИНИҚ

Лой, қум кабилар аралашмаган. шу сабабли ёруғликни яхши ўтказмайдиган

Тиниқ сув

мазали — белазаат. Қ. Бемаза

мазали — Бемаза

мазлум — Залим

майда 1 — Йирик 1

майда 2 — Йирик 2

майда 3 — Йирик 3

майда 4 — Йирик 4

майда 5 — азамат. Қ. Катта 1

майда 5 — азим. Қ. Катта 1

майда 5 — зўр 1. Қ. Катта 1

майда 5 — йирик 5. Қ. Катта 1

майда 5 — Катта 1

майда 5 — улкан 2. Қ. Катта 1

майда 6 — йирик 6. Қ. Катта 3

МАКСИМУМ

Мумкин бўлгани қадар энг кўп

миқдор

Тезлик максимуми

Ёгин максимуми

Ўртоқ Дўсов бригадасида ўтган йили . . техникани максимум қўлаш орқали энг арзон пахта етиштирилди. «Қ. Ўзб.». □ Владимир Ильич, ким билан бўлса ҳам, хусусий хат ёзишларни минимумга етказиб камайтиришни қаттиқ талаб қилди. «Ленин ҳ. х.»

МАМНУН

хурсанд 1

Қониққанлик кайфиятига эга

Ота ўғлининг ишидан мамнун || хурсанд.

Жуман сакраб ўрнидан турди, ҳамма ёқ шовқин-сурон, биров хурсанд, биров норози. М. Исмонлий, Фарғона т. о. △ Элмурод ўз фикридан мамнун ҳолда бир оз ўйланиб ўтирди. П. Турсун, Ўқитувчи. Болалар арча байрамидан уйларига хурсанд бўлиб қайтдилар. Дарсликдан. □ [Вера:] Мактаб билганида, тўйингни бир йил кейинга қўйдирар эди. Яширдиг. Ҳамма сендан хафа. А. Қаҳҳор, Оғриқ. т.

Мамнун — хафа 1

мангу 1 — вақтинча 1. Қ. Абадий 1

мангу 2 — вақтинча 2. Қ. Бутунлай[ин]

мангу 3 — Вақтинча 3

МАНФИЙ

Заррачалари электрондан иборат бўлган, минус (—) белгиси билан ифодаланадиган

Манфий электр заряди

Агар мис эритмаси орқали электр токи ўтказилса, мусбат электроддан хлор, манфий электроддан натрий ажралиб чиқади. «Химия» дарслиги.

ман қилмоқ — ижозат бермоқ. Қ. Рухсат бермоқ

ман қилмоқ — Рухсат бермоқ

ман қилмоқ — рухсат этмоқ. Қ. Рухсат бермоқ

9—2305

майда 6 — Катта 3

майин — Дағал 1

майли — Йўқ 3

МИНИМУМ

Мумкин бўлгани қадар энг оз миқ-

дор

Тезлик минимуми

Ёгин минимуми

НОРОЗИ

хафа 1

Қониқмаганлик кайфиятига эга

Ота ўғлининг ишидан норози || хафа.

манман — Камтар

манман — камтарин. Қ. Камтар

манман — хокисор. Қ. Камтар

манманлик — Камтарлик

МУСБАТ

Заррачалари протон, позитрон кабилардан иборат бўлган, плюс (+) белгиси билан ифодаланадиган

Мусбат электр заряди

МА-ПИШ-ПИШ!

Мушукни ўзига яқин келтириш, чақирини учун ишлатиладиган хитоб

Бола «Ма-пиш-пиш!» — деб мушукни чақирди. «Ленин учқуни»дан. □ Мишукка «Пиш ти!» демаган товукча «Қишти!» дермиди. Матал. Меҳмон олдида мушукни ҳам «Пиш ти» дема. Мақол.

мард — номард. Қ. Ботир
мард — чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган. Қ. Ботир

МАСТ

Спиртли ичимлик ичиб, ақл-ҳушини йўқотган, кайфи ошиб кетган
Маст киши

Тантибойвачча анчагина маст бўлиб, оғзига келганини валдирашига бошлади. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Абдушукурнинг кайфи баланд бўлса-да, ..мумкин қадар ўзини ҳушёр тутшига тирмади. Ойбек, Қутлуғ қ.

МАСТЛИК

Қишининг спиртли ичимлик ичиб, ақл-ҳушини йўқотган ҳолати

Жондор вагончиликда «базми жамийдий» қургачлар кечга яқин мастликдан ўликдай чўзилиб қолишган эди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Ҳуш ёрлигида туппа-тузук одам, оғзига тэгди дегунча жамий бўлади-қолади. Сўзлашувдан.

материализм — Идеализм
материалист — Идеалист
материалистик — Идеалистик

МАХРАЖ

Қасрларга бўлувчи сон (чизик остига ёзилади)

Бу қасрли соннинг сурати махражга қарақсиз бўлмайди. «Арифметика» дарслиги.

махфий — Ошқора
машиқ — кунботар. Қ. Шарқ

ПИШТ!

Мушукни ўздан узоқлаштириш, ҳайдаш учун ишлатиладиган хитоб

мард — юраксиз. Қ. Ботир
мард — қўрқоқ. Қ. Ботир

ҲУШЁР 2

Спиртли ичимлик ичмаган, ақл-ҳуши жойида
Ҳушёр киши

ҲУШЁРЛИК 2

Қишининг маст бўлмаган, спиртли ичимлик ичиб, ақл-ҳушини йўқотмаган ҳолати

СУРАТ

Қасрларга бўлинувчи сон (чизик устига ёзилади)

машиқ — мағриб. Қ. Шарқ
машиқ — ғарб. Қ. Шарқ

МАЪЛУМ

Қишилар биладиган, бошқалар ҳам хабардор
Маълум жой
Сабаби маълум.

Урф-одат ва анъана, гўё жабеалга ёвилгандек, маълум тартиб билан давом этди. Ойбек, Қутлуғ қ. Ҳакимбойвачча ёлғиз қоларкан, унинг маълум ва чала маълум кирдикорларини бир-бир хитрдан кечирди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Номаълум ерда слтин бор, борсанг, бақир [мис чақа] топилмас. Мақол. Нисо буви иккала қизи билан номаълум томонга бош олиб кетди. А. Қаҳҳор, Бошсиз одам. Битта-ю битта ўғил Марғилон деган жойда алаки мларнинг қўлида, асли номаълум кишиларнинг қизига уйланса-да, .. ўғил боқиб катта қилган сна — Ўзбек ойм икки қўлини бурнига тиқиб қола берсин... [А. Қодирий, Ўтган к. маъмурчилик — етишмовчилик. мақтамоқ 1 — ерга урмоқ. Қ. Ёмонламоқ
Қ. Муҳтожлик маъмурчилик — Муҳтожлик маъмурчилик — танқислик. Қ. Муҳтожлик

МАҚТАМОҚ 2

Қиши ёки нарсанинг ижобий томонларини, фазилатларини ютуғи сифатида таъкидламоқ
Раҳбарлик услубини мақтамоқ
1- цех ишини мақтамоқ

Новвойлар ... саватларини бурнингизнинг тагига келтириб, нонларини бўлқиллатиб мақтайдилар. М. Исмоний, Фарғона т. о. □ Ёмонни танқид қил, яшига тақлид қил. Мақол.

Мағлуб — музаффар

МАҒЛУБ

Адолатли подшо ҳеч еяқт мағлуб бўлмайди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Уруидан қайтган фслиб стадек, Қўйни-қўнжи тўлиб сахий куз келди. Г. Фулом. Бизнинг кўзимиз ҳам ишқид бўлсалар, Фолиблар Берлинга тикканда байроқ. Уйғун. Юсуфбек ҳожид бошлиқ .. музаффар халқ ўрда теварагини қуришб тушди. А. Қодирий, Ўтган к. Мағлубият — зафар

НОМАЪЛУМ

Қишилар билмайдиган, бошқалар беҳабар
Номаълум жой
Сабаби номаълум.

ТАНҚИД ҚИЛМОҚ

Қиши ёки нарсанинг салбий томонларини, нуқсонларини камчилиги сифатида таъкидламоқ
Раҳбарлик услубини танқид қилмоқ
2- цех ишини танқид қилмоқ

ҒОЛИБ

музаффар

МАҒЛУБИЯТ

Жангда, курашда ёки мусобақада кучсизлиги билиниб, муваффақи-ятсизликка йўлиқиб, рақибдан енгилиш

Мағлубиятга учрамоқ

[Фашистлар Германияси] Қизил Армиянинг чекинishiни мағлубият деб, ўзининг баъзи ютуқларини ғалаба деб гердаймоқда. И. Раҳим, Чян м. Δ «Балли, сиз билан биз қанча яхши жанг қилсак, зафарга ҳам шунча тез эришамиз», — деди Ҳамроқулов. Ойбек, Қуёш қ. [Эшонхон:] «Иншоолло, буюк Русиямиз ғолибиятга эришмажак». Ойбек, Улуғ й.

Мағлубият — ғолибият
мағриб — кувчиқар. Қ. Шарқ

МЕЗБОН

Меҳмондорчилик, зиёфат, тўй ўтказувчи хонадоннинг ағаси

Эртаси кунига мезбонлар бир талай меҳмон чақиршиган эди.
А. Қаҳҳор, Мирзо.

меров — ер тагида илон қимирласа, биладиган. Қ. Анқов
меров — зийрак 1. Қ. Анқов
меров — сезгир. Қ. Анқов
меров — туйғун. Қ. Анқов
меров — ҳушёр 1. Қ. Анқов
меровлик — зийраклик. Қ. Анқов-лик
меровлик — ҳушёрлик 1. Қ. Анқовлик

МЕҲР

муҳаббат

Кучли даражадаги хайрихоҳлик, илиқ муносабат, дўстлик ҳисси

ҒАЛАБА

зафар
ғолибият

Жангда, курашда ёки мусобақада кучлилиги билиниб, муваффақи-ят қозониб, рақибдан устун келиш, рақибини енгиш

Ғалаба || зафар қозонмоқ

мағриб — машриқ. Қ. Шарқ
мағриб — Шарқ

МЕҲМОН

Бирор хонадонга меҳмондорчилик, зиёфат, тўй муносабати билан келган киши

талай меҳмон чақиршиган эди.

меҳмон — Мезбон
меҳнаткаш — Дангаса
меҳнаткаш — ишёқмас. Қ. Дангаса
меҳнаткаш — ялқов. Қ. Дангаса
меҳнатсевар — Дангаса
меҳнатсевар — ишёқмас. Қ. Дангаса
меҳнатсевар — ялқов. Қ. Дангаса

НАФРАТ

Кучли даражадаги жирканиш, ёқтирмаслик, душманлик ҳисси

Полвонларнинг бирига муҳаббат, иккинчисига нафрат билан қараб турган халқ кўзида, унинг ҳаяжонли юзида икки дунё кураши акс этгандек эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Δ Бир лаҳза меҳр ва вафо билан, ишиқ ва қувонч билан бир-бирига термиллашар ҳам хайрлашар эдилар. Ойбек, Нур қ.

МЕҲР ҚЎЙМОҚ

Меҳр ҳисси билан қарамоқ
Дўстга меҳр қўймоқ

Уй ичимлини кўрдингиз, ойим, сингалим сизга жуда меҳр қўйганини ҳам биласиз. П. Қодиров, Уч и. □ Шербек йигитнинг юзсизлигидан нафратланди. С. Анорбоев, Оқсоғ.

микроскопик — Гигант 1
микроскопик — улкан 1. Қ. Гигант 1

МИННАТДОРЛИК

Яхшилиқнинг қадрига етиш, яхшилиқ қилгани учун ташаккур билдириш

Йўлчи бу қашшоқ, бу аламдийда чолининг олижаноблиги қаршида ўз миннатдорлигини қандай ифода қилишни билмай қолди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ «Кўрдингизми, ноқобил фарзанд, ман уни юртнинг катта бойига унаштирсам, нодон қиз бир яланг оёқ билан қочибди, кулиб турган бахтига юзни тескари бурши — бу қандай нонкўрлик!» Ойбек, Қутлуғ қ. Наҳот оқ сут бериб парвариш қилган онадек бўлган мактабга оқибат шу бўлса-я? Бу — кўрнамаклик эмасми?! П. Турсун, Ўқитувчи.

митти 1 — Гигант 1
митти 1 — улкан 1. Қ. Гигант 1
митти 2. Қ. Гигант 2

МОНОСЕМИЯ

Тил бирлигининг (масалан, сўзнинг) битта маънога эга эканлиги ҳодисаси

Битта маънони англатиш ҳодисасига моносемия, бундай хусусиятли тил бирлигига эса моносемантик birlik дейилади. «Ҳозирги ўзбек адабий тили» қўлланмасидан. □ Биттадан ортиқ маънони англатиш ҳодисасига полисемия, бундай хусусиятли тил бирлигига эса полисемантик birlik дейилади. «Ҳозирги ўзбек адабий тили» қўлланмасидан.

НАФРАТЛАНМОҚ

Нафрат ҳисси билан қарамоқ
Душмандан нафратланмоқ

минимум — Максимум
Миннатдорлик — кўрнамаклик

НОНКЎРЛИК

кўрнамаклик
Яхшилиқнинг қалрига етмаслик, яхшилиқ қилган кишига ёмонлик қилиш

мозий — истиқбол. Қ. Келажак
мозий — Келажак
монолог — Диалог

ПОЛИСЕМИЯ

Тил бирлигининг (масалан, сўзнинг) биттадан ортиқ маънога эга эканлиги ҳодисаси

монтаж қилмоқ — Демонтаж қилмоқ
мос — Зид
мос — қарама-қарши. Қ. Зид
мос келмоқ — Зид келмоқ

МУВАФФАҚИЯТ

Ижобий натижа билан тугалланиш
Муваффақият қозонмоқ

Парти ёрчи пойлоқчилик, чақимчилик ишининг муваффақиятидан ғурурланиб..сўзлаб бораркан, эликбоши уни тўхтатди. Ойбек, Қутлуғ қ.
□ *Биринчи муваффақиятсизликдан кейиноқ қўлини ювиб, қўлтиққа урган чемпион бўлмайди. С. Абдуқаҳҳор, Олтин водийни кезганда.*
муваффақиятсизлик — Муваффақият муваққат — доимий 2. Қ. Вақтинча 4

МУДОФАА

Ҳарбий ҳужумдан ҳимояланиш
Мудофаага ўтмоқ
Ҳаво мудофааси

Элмурод полкдан ўз батальонига участка олиб, мудофаага ўтганда тонг ёришиб қолган эди. Шухрат, Шинелли й. □ *Батальон соат учда ҳужумга ўтди. Шухрат, Шинелли й.*

музаффар — Мағлуб

МУЗЛАМОҚ

тўнгмоқ
Совуқ таъсирида муз ҳолига келмоқ
Суз музлади.

.. *Тўқайни бузиш мақсадида қайта-қайта қўйилган сув энди ерга сингмай, музлаб қолган. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Шўр тўнгмас, аҳмоқ ўнгмас. Мақол.* □ *Икки тўғнинг орасида эримайди қор, Эриса-ю, эри маса, не парвойим бор. Ўзб. х. қ.*

мукофот — Жазо
мукофотламоқ — жазо бермоқ. Қ.
Жазоламоқ
мукофотламоқ — Жазоламоқ
мулоийм 1 — Дағал 2

муаттар — Бадбўй
муаттар — сассиқ. Қ. Бадбўй
муаттар — қўланса. Қ. Бадбўй

МУВАФФАҚИЯТСИЗЛИК

Салбий натижа билан тугалланиш
Муваффақиятсизликка учрамоқ

ҲУЖУМ 1

Актив ҳарбий ҳаракат
Ҳужумга ўтмоқ
Ҳаво ҳужуми

ЭРИМОҚ

Иссиқ таъсирида сув ҳолига келмоқ
Муз эриди.

мулоийм 1 — тўнг 1. Қ. Дағал 2
Мулоийм 2 — дағал 3
Мулоийм 2 — терс 2
Мулоийм 2 — тўнг 2
Мулоийм 2 — қаттиқ 1

МУЛОЙИМ 2

юмшоқ 1

Кишига ёқадиған, хуш келадиған

Мулоийм муомала
Юмшоқ гап

Ғулумжон..Ҳаётга қараб, мулоийм товуш билан: «Ўтиринг»,—деди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Юмшоқ муомалали бу барно йигитларни кўриб, Холжон хола ҳам талтайиб кетди. Ғайратий, Довдираш. □ Умарали Анорхондан ҳеч қачон бундай қаттиқ ва қўпол гап эшитмаган эди. И. Раҳим, Ихлос. Сочлари, қошлари, киприклари, соқол ва мўйловлари сап-сарик бўлгани устига, гапиршиллари ҳам саҳройи, дағал, қўпол эди бу кишининг. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Латофат Зокиржоннинг бу тўнг муомаласи замирида нима борлигини асло тушуна олмас эди. Ғайратий, Довдираш. Унга бундай юзма-юз келиб, бундай қўрс, бундай терс гапларни ҳеч вақт айтган эмас эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Ўзбек олим .бу йўсин қаттиқ муомалани Отабекдан биринчи марта кўрар эди. А. Қодирий, Ўтган к.

Мулоийм 2 — қўрс

МУЛОЙИМЛИК

Муомаласи, хатти-ҳаракати кишига ёқиш хислати

Юзидан мулоиймлик, эрига итоат, тўғрилиқ маънолари томиб турган бу хотин — қутидорнинг рафиқаси Офтоб олим. А. Қодирий, Ўтган к. □ «Нима ишингиз бор эди?» — сўради қўполлик билан директор, гўё одамни самимий кутиб олиш қийин бўлиб кетгандай. «Муштум».

мумсиқ — очиқ қўл. Қ. Сахий
мумсиқ — Сахий
мумсиқ — саховатли. Қ. Сахий
мумсиқ — танги. Қ. Сахий
мумсиқ — қўли очиқ. Қ. Сахий
мумсиқ — ҳотам. Қ. Сахий

ҚЎПОЛ 2

дағал 3
тўнг 1
қўрс
терс 2
қаттиқ 1

Кишига ёқмайдиған, хуш келмайдиған

Қўрс || тўнг муомала
Қўпол || дағал гап

ҚЎПОЛЛИК

Муомаласи, хатти-ҳаракати кишига ёқмаслик хислати

мумсиқ — ҳотамтой. Қ. Сахий
мумкиллаған — Бардам
мумкиллаған — тетик. Қ. Бардам
муносиб — нолийик. Қ. Лойиқ
муносиб — номуносиб. Қ. Лойиқ
Мураккаб 1 — оддий 1

МУРАККАБ 1

Ҳар хил қисмлардан таркиб топган,
тузилиши элементар бўлмаган

Мураккаб механизм
Мураккаб моддалар

«Электромаш» заводининг бир группа технологаари мураккаб конвейер ижод қилдилар. «Қ. Ҷзб.». Молекулалари ҳар хил атомлардан тузилган моддалар мураккаб моддалар деб аталади. «Химия» дарслигидан. □ Молекулалари бир хил атомлардан тузилган моддалар оддий моддалар деб аталади. «Химия» дарслигидан. Бу содда жисмларни химик элементлар деб атаймиз. «Қизиқарли геохимия» китобидан.

Мураккаб 2 — оддий 2

МУРАККАБ 2

Тушунилиши, ҳал қилиниши қийин

Мураккаб масала
Мураккаб савол

Бу илмий-техника жиҳатдан ҳаддан ташқари мураккаб вазифадир «Қ. Ҷзб.». Социализм мамлакатлари ўртасидаги муносабатларда баъзан мураккаб проблемалар ҳам, албатта, вужудга келади. «С. Ҷзб.» □ Тешабойнинг ҳисоби содда: бирга — ўн! М. Исмоилий, Фарғона т. о. Баъзи мунишийларнинг ярим соатлик бу ўзгаришидан таажжуб қилинмасинки, бунинг сабаби оддий ва очикдир. А. Қодирий, Ўтган к.

МУРУВВАТЛИ

ҳимматли

Бошқаларга ёрдам қўлини чўзадиган

Етимча жияни Майнани муруватли, хушфоял Ҳасан овчи ўз ҳимоясига олганди. Ш. Тошматов, Эрк қуши. ..ҳимматли совет оилалари бағридан жой топган кишилар 20 июнгача 6300 оиллага етди. «С. Ҷзб.» □ Лекин муруватсиз, оқибатсиз раислар, директорлар ҳам йўқ эмас. «С. Ҷзб.». «..ҳимматсиз ва қизганчиқ одамдан ёрдам сўраганимдан уялдим», — деди чол. «Эртақлар».

Муруватли — ҳимматсиз
муруватсиз — Муруватли

СОДДА 2

оддий 1

Бир хил қисмлардан таркиб топган
тузилиши элементар бўлган

Содда механизм
Оддий моддалар

СОДДА 3

оддий 2

Тушунилиши, ҳал қилиниши осон

Содда масала
Оддий савол

МУРУВВАТСИЗ

ҳимматсиз

Бошқаларга ёрдам қўлини чўзмайдиган

муруватсиз — ҳимматли. Қ. Муруватли

мусбат — Манфий
муштақам — Бепанд
мушкул — енгил 3. Қ. Осон
мушкул — Осон
муштарак — хусусий. Қ. Умумий
муқаддима — хотима. Қ. Қиринш
муқаддима — эпилот. Қ. Қиринш
муғамбир — гўл. Қ. Айёр
муғамбир — содда 1. Қ. Айёр
муғамбир — содда дил. Қ. Айёр
муҳаббат — нафрат. Қ. Меҳр

МУҲТОЖЛИК

етишмовчилик
танқислик

Отам .. умрининг охиригача тўкинчиликни кўрмади, оиламиз қийинчилик ва муҳтожликда яшади. М. Ҳусанхўжаев, Большевик кўрсатган йўлдан бориб. «..кенгчилик бўлсин, болам, танқисликни кўрсатмасин», — деди Рихси буви набирасига. «Ленин учқуни». △ «Балки [Шокир] ўз ёлғизлиги, ..рўғор етишмовчилигидан сиқилиб, хафагазак бўлгандир?» — деб ўйлади Қомил. Ҳ. Назир, Кўктерак ш. □ Дўстлик туфайли ўлкаларимиз чароғон бўлди, элларимиз фаровонликка эришди. «С. Ҷзб.». Биз коммунистик мўлчиликнинг мана шу жуда катта қосақини ҳозир ўз меҳнатимизнинг маҳсулотлари билан тўлдирга бошладик. «Қ. Ҷзб.». Коммунистик мўлчилик дастурхонини, коммунистик серобчилик олтин қадаҳини тўлдирамиз. «Ёш ленинчи». Тоғ-тоғ хирмонлар ..маъмурчилик белгисидир. «Қ. Ҷзб.» Бир ёқда — ташналик, сўлгинлик, иккинчи ёқда — сероблик, гулгулик! М. Исмоилий, Фарғона т. о. Юртимиз тинч, ободон, тўйинчилик баҳузур. Қардеш гурунгида биз ҳам соҳибнафасмиз. Ғ. Фулом, Тугасин така.

мўл — кам 2. Қ. Кўп
мўл — оз. Қ. Кўп
мўл-кўлчилик — етишмовчилик.
Қ. Муҳтожлик

муҳим — арзимас. Қ. Аҳамиятли
муҳим — аҳамиятсиз. Қ. Аҳамиятли
Муҳтожлик — кенгчилик
Муҳтожлик — маъмурчилик
Муҳтожлик — мўл-кўлчилик
Муҳтожлик — мўлчилик
Муҳтожлик — сероблик
Муҳтожлик — серобчилик
Муҳтожлик — тўйинчилик
Муҳтожлик — тўкинчилик

ФАРОВОНЛИК

тўкинчилик
мўлчилик
мўл-кўлчилик
серобчилик
маъмурчилик
сероблик
тўйинчилик
кенгчилик

мўл-кўлчилик — Муҳтожлик
мўл-кўлчилик — танқислик.
Қ. Муҳтожлик

мўлчилик — етишмовчилик.
Қ. Муҳтожлик
мўлчилик — Муҳтожлик

МЎРТ

Салга синиб кетадиган
Мўрт ёғоч

Дарахтлар, буталар эгилиб-букилади, аммо уларни бир мўрт чўпдек синдириш .. осон эмас эди. С. Анорбоев, Оқсой. Одам кексайиб борган сари суякда тузнинг миқдори ортиб боради ва суяклар мўрт (синувчан) бўлиб қолади. «Одамнинг анатомияси ва физиологияси» дарслиги. □ Тонг бўзармоқда. .. чайир наъматаклар тонг шабадасида сирли шивирлайди. «С. Ўзб.».

нам — қоқ. Қ. Қуруқ 2
нам — Қуруқ 2

НАМГАРЧИЛИК

Тез-тез ва мўл ёғин-чочин бўлиши натижасида тупроқда намнинг ортиб кетиши

[Молхонага] .. намгарчиликда қулаб тушган девор билан тўсилган кўчадан ўтилади. С. Анорбоев, Оқсой. □ Яна бир йил қаттиқ қурғоқчилик бўлиб, вкинлар куйиб кетди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

намламоқ — Қуритмоқ
нари — Бери
нариги — Бериги

НАСИЯ

Савдо қилинган пайтнинг ўзида тўланмайдиган, кейин бериладиган

[Мирзакаримбой:] .. нақд пулга мол чаққон бўлган замонда сиз анча молни насияга состибсиз. Ойбек, Қутлуг қ.

наслдор — зотсиз. Қ. Зотли
наф — Зарар
наф — зиён. Қ. Зарар
нафрат — Меҳр
нафрат — муҳаббат. Қ. Меҳр
нафратланмоқ — Меҳр қўймоқ
нақд — Насия

мўлчилик — танқислик. Қ. Муҳтожлик
мўмин — Ўжар
мўмин — қайсар. Қ. Ўжар

ЧАЙИР

Осонликча синмайдиган
Чайир ёғоч

ҚУРҒОҚЧИЛИК

Узоқ вақт ёғин-чочин бўлмай, тупроқда намнинг етишмаслиги

НАҚД

Савдо қилинган пайтнинг ўзида тўланадаган, дарҳол бериладиган

неологизм — Архаизм
нимжон — Забардаст
нимжон — тсғни толқон қиладиган. Қ. Забардаст
нисбий — Абсолют
ноаниқ — Аниқ
ноаҳил — апоқ-чапоқ. Қ. Аҳил

ноаҳил — Аҳил
ноаҳил — иноқ. Қ. Аҳил
ноаҳил — иттифоқ. Қ. Аҳил
НОВЧА

Бўй ўлчами одатдагидан ортиқ
Новча одам
Новча дарахт

Меҳмонлар бир-бирини таништирди. «Еш шоирларимиздан Қувватбек», — деди новча йигит. «Еш режиссёрларимиздан Ғаниев», — деди пакана йигит. А. Қаҳҳор, Қартина.

нодон — донишманд. Қ. Доно
нодон — Доно
ножўя — жўяли. Қ. Ўринли
ножўя — Ўринли
ноинсоф — Инсофли
ноиттифоқ — апоқ-чапоқ. Қ. Аҳил
ноиттифоқ — Аҳил
ноиттифоқ — иноқ. Қ. Аҳил
ноиттифоқ — иттифоқ. Қ. Аҳил
ноиттифоқ — ораларидан қил ўтмайдиган. Қ. Аҳил
нокас — очиқ қўл. Қ. Сахий
нокас — Сахий
нокас — саховатли. Қ. Сахий
нокас — танги. Қ. Сахий
нокас — қўли очиқ. Қ. Сахий
нокас — ҳотам. Қ. Сахий
нокас — ҳотамтой. Қ. Сахий
нокаста — очиқ қўл. Қ. Сахий
нокаста — Сахий

НОМУСЛИ

ориятли
орли

Ор-номуси бор, ор-номус учун курашадиган

Номусли || ориятли аёл

Қизим, аканг номусли йигит эди. Номус билан, мардлик билан ўлди. Ойбек, Қутлуг қ. Ориятли одам ҳеч қачон енгил-елли, осон иш қилмайди. «Қ. Ўзб.». Орли одам шуда ҳеч имилламас .. «Мушгум». □

ноаҳил — ораларидан қил ўтмайдиган. Қ. Аҳил
нобоп — Боп
ПАКАНА

Бўй ўлчами одатдагидан оз
Пакана одам
Пакана дарахт

«Еш шоирларимиздан Қувватбек», — деди пакана йигит. А. Қаҳҳор, Қартина.

нокаста — саховатли. Қ. Сахий
нокаста — танги. Қ. Сахий
нокаста — қўли очиқ. Қ. Сахий
нокаста — ҳотам. Қ. Сахий
нокаста — ҳотамтой. Қ. Сахий
нолойиқ — Лойиқ
нолойиқ — муносиб. Қ. Лойиқ
номард — Ботир
номард — дов юрак. Қ. Ботир
номард — жасур. Қ. Ботир
номард — мард. Қ. Ботир
номард — юрагида ёли бор. Қ. Ботир
номард — юракли. Қ. Ботир
номард — қўрқмас. Қ. Ботир
номаълум — Маълум
номуносиб — Лойиқ
номуносиб — муносиб. Қ. Лойиқ
Номусли — беномус

НОМУССИЗ

беномус
ориятсиз
орсиз

Ор-номуси йўқ, ор-номус учун курашмайдиган

Беномус || орсиз аёл

[Юсуфжон Тўлахожа:] .. биз берамиз деган кишига тегмайман дер эмишсан? Қандай бетинг бўлди, номуссиз! Ҳамза Ҳақимзода, Паранжи сирлари. [Жамила:] Ҳаё бе номусда бўлмайди! Ҳаёсизда номус бўлмайди. Ҳамза Ҳақимзода, Бой ила хизматчи. Орийтсиз одамдан қоч. Мақол. Жонон қизлар, кўнгли берманг номардларга, Аҳди ёлғон, орсиз, қуруқ савлатларга. Акмал Пўлат.

Номусли — орийтсиз
 Номусли — орсиз
 номуссиз — Номусли
 номуссиз — орийтли. Қ. Номусли
 номуссиз — орли. Қ. Номусли
 онкўрлик — Миннатдорлик
 нопок 1 — пок 1. Қ. Ифлос 1

НОРОЗИЛИК

Бирор фикр-тадбирга қўшилмаслик
 Норозилик билдирмоқ

Онанинг дили ўглининг юзига тепчиб чиққан аламли норозиликни .. дарров сезган эди. С. Анорбоев, Оқсой. □ Унинг [қизинг] йўли терс бўлса ҳам, Аъзам розилик билдириди. Шухрат, Жаннат қ.

НОТАНИШ

бегона 2
 ёт 2
 Илгари кўрмаган, билмаган, уч-
 рашмаган
 Нотаниш || бегона йигит
 Бегона || ёт кишилар
 Нотаниш кўча

Нотаниш одамлар орасига келаётганидан хижолат чекибми, унинг юзлари, кенг пешанасини майда тер босган эди. П. Турсун, Ўқитувчи. Адолат кўзини очганда ўзини чоғроқ нотаниш бир уйда кўрди. С. Зуннунова, Гулхан. Бир ерга янги келган бегона одам дарров ҳаммани таний олмайди. П. Турсун, Ўқитувчи. Гулнор бу ёт кишининг валикбоши эканини билгач, ғазаби шиддатланди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Ермат Йўлчи билан ёнма-ён юриб, эски таниш кишилар каби ундан-бундан сўзлашиб борди. Ойбек, Қутлуғ қ. Зийдилла таниш дала йўлидан хаёл суриб борарди. Ҳ. Фулом, Машъал.

Нотинч — осойишта 2

нопок 1 — покиза 1. Қ. Ифлос 1
 нопок 1 — тоза. Қ. Ифлос 1
 нопок 2 — Пок 2
 нопок 2 — покиза 2. Қ. Пок 2
 норози — Мамнун
 норози — хурсанд 1. Қ. Мамнун

РОЗИЛИК

Бирор фикр-тадбирга қўшилиш
 Розилик билдирмоқ

ТАНИШ

Илгари кўрган, билган, учрашган
 Таниш йигит
 Таниш киши
 Таниш кўча

НОТИНЧ

Тинчлик, аҳиллик йўқолган, уриш-жанжал, келишмовчиликлар бўлиб турадиган

Нотинч оила
 Нотинч ши

Раҳматилла бирмунча шаҳар маорифи бўлимида, бу ер нотинч бўлгандан кейин музейда ишлади. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. □ Қизининг тинч қ — сен тинч. Мақол. Мана, қишлоқ илгари тинч ва осойишта эди, энди ундай эмас. А. Қаҳҳор, Сароб.

нотоб — саломат. Қ. Қасал
 нотоб — соғ. Қ. Қасал
 нотоб — соғ лом. Қ. Қасал
 нотўғри — Тўғри 3
 ношуд — абжир 1. Қ. Лапашанг
 ношуд — игна тешигидан ўта оладиган. Қ. Лапашанг

НОҚУЛАЙ

Бирор иш-ҳаракатни бажаришда қўшимча қийинчиликлар яратадиган]
 Учрашув учун ноқулай фурсат

Бу тепалик мудофаага қулай..: атрофи йўдим-чуқурлар, ботқоқликлар билан қуришлаган бўлиб, техниканинг бостириб келиши учун қийин, ҳаво ҳужумига анча ноқулай. И. Раҳим, Чин м.

НОҲАҚ

Талаб-ҳаракати нотўғри, ҳақиқатга зид

[Абулвосо:] .. ким ҳақ, ким ноҳақ, тангерининг ўзи билади. Уйғун ва И. Султон, «Алишер Навоий». [Абдушукур Йўлчиға:] Ким ҳақли, ким ноҳақ, ақл мезони кўрсатади. Ойбек, Қутлуғ қ.

Ноҳақ — ҳақли

ТИНЧ 1
осойишта 2

Тинчлик, аҳиллик ҳукмрон бўлган, уриш-жанжал, келишмовчиликлар бўлмайдиган

Тинч || осойишта оила
 Тинч || осойишта ши

ношуд — ишбилармон. Қ. Лапашанг
 ношуд — удлабуро[н]. Қ. Лапашанг
 ношуд — эпчил 1. Қ. Лапашанг
 ношуд — юлдузни бенарвон урадиган. Қ. Лапашанг
 ноўрин — жўяли. Қ. Уринли
 ноўрин — Уринли

ҚУЛАЙ

Бирор иш-ҳаракатни бажаришда қўшимча енгилликлар яратадиган
 Учрашув учун қулай фурсат

ҲАҚ
ҳақли

Талаб-ҳаракати тўғри, ҳақиқатга мос

ОБОД

ободон

Янги ва яхши бинолар қуриш, ободонлаштириш билан гўзаллашган, одам яшаши учун қулайлашган

Обод қишлоқ
Қишлоғимиз ободон.

Тошкент — республикамизнинг обод ва кўркем шаҳарларидан бири. «Ўзб. х. -қ.» Юртимиз тинч, ободон, тўйинчилик баҳузур, Қардошлар гурунгида биз ҳам соҳибнафасмиз. Ғ. Ғуллом, Тугасин тақя. □ Аксар уйлар хароб ва кимсасиз эди. Ойбек, Қуёш қ. Батальон ярим кечада хароба бир қишлоққа келиб тўхтади. Ойбек, Қуёш қ. [Отабек] Боқчанинг кунботари билан харобазор иморатлари ёнлаб юрди. А. Қодирий, Ўтган к.

Обод — хароба
Обод — харобазор
ободон — хароб. Қ. Обод

ОБРЎЛИ
баобрў

Ҳамма ҳурмат қиладиган, обрў-ҳурмат қозонган

Обрўли || баобрў киши

Салобатли, обрўли йигит бир йигитнинг шунақа изҳорини эшитиб, юраги гурсиллаб ураёттибди-ку. П. Қодиров, Уч и. Ажаб эмас, бахти очилб, Гулнор ҳам яхши, обрўли жойларга келин бўлса. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Улар [бағзи раҳбарлар] .. амал талашши, машатбозлик билан овора бўлишади. Натижада субутсиз, обрўсиз раҳбарлар бўлиб қолишади. «С. Ўзб.». Кўп ўтмай Абдурахмон мадраса аҳли орасида ҳам баобрў бўлиб қолди. А. Қодирий, Меҳробдан ч.

обрўсиз — баобрў. Қ. Обрўли
обрўсиз — обрўли
огоҳ — беҳабар. Қ. Хабардор
огоҳ — хабарсиз. Қ. Хабардор
оддий 1 — Мураккаб 1
оддий 2 — Мураккаб 2
одил — адолатсиз. Қ. Адолатли
одобли — одобсиз. Қ. Адабли
одобсиз — одобли. Қ. Адабли
оз — бисёр. Қ. Кўп

ХАРОБ

хароба
харобазор

Қаровсиз, одам яшаши учун яроқсиз, кўзга хунук кўринадиган

Хароб || хароба қишлоқ
Қишлоғимиз харобазор.

ободон — хароба. Қ. Обод
ободон — харобазор. Қ. Обод
Обрўли — баобрў

ОБРЎСИЗ
баобрў

Ҳеч ким ҳурмат қилмайдиган, обрў-ҳурматини йўқотган

Обрўсиз || баобрў киши

оз — Кўп
оз — мўл. Қ. Кўп
озаймоқ — кўпаймоқ. Қ. Қамаймоқ
озаймоқ — ортмоқ. Қ. Қамаймоқ
озайтирмоқ — кўпайтирмоқ. Қ. Қамайтирмоқ
озайтирмоқ — орттирмоқ. Қ. Қамайтирмоқ
озайтирмоқ — оширмоқ. Қ. Қамайтирмоқ

ОЗМОҚ

ориқламоқ

Танасидаги гўшт-ёғи озаймоқ, этдан тушмоқ, семизлигини йўқотмоқ

.. қўйнинг олдин семиргани, кейин озгани .. ҳақида ёзилган ақтлар ҳам бор эди. «Муштум». Бир терининг ичида қўй неча бор озиб, неча марта семиради. Ойбек, Қутлуғ қ. △ .. чўлда ўт оз бўлди, бўлгани ҳам қуриб кетди. Шунинг учун қўйлар ориқлаб кетди. С. Айний, Қуллар.

ОЗОД

эркин 1

хур

Ўз эркига, ҳақ-ҳуқуқига эга, эркинликни ўз қўлида бўлган

Озод || эркин || хур хотин-қизлар

Озод халқим бисига келмас Энди сира мусибат ва ғам. Қ. Олимжон. Қосимнинг — эркин ва снели меҳнатқилларнинг юксак даражада уюшган жамиятидир. «С. Ўзб.». [Қосимжон:] Яшасин уқиган, хур, озод хотинлар! Ҳамза Ҳакимзода, Тухматчилар жазоси. □ Замоннинг зайли шу бўлса, ўзим чувалчангек эркин, кўчсиз бир бечора бўлсам, нима қилай ахир, жон қизим. М. Исмоиловий Фарғона, т. о.

озод қилмоқ 1 — Босиб олмоқ
озод қилмоқ 2 — қамамоқ. Қ. Бўшатмоқ 1 3
озод қилмоқ 2 — қамоққа олмоқ.
Қ. Бўшатмоқ 1 3
озод қилмоқ 2 — қўлга олмоқ. [Қ. Бўшатмоқ 1 3

ОЛД 1

Киши ёки нарсанинг юз томони, кўриниб турган томони

Деворнинг олди да тирмоқ

СЕМИРМОҚ

Танасидаги гўшт-ёғи кўпаймоқ, эт кўйиб тўлишмоқ

ЭРКСИЗ

Ўз эркидан, ҳақ-ҳуқуқидан маҳрум, эркинликни бошқаларнинг қўлида бўлган

Эркин хотин-қизлар

озод қилмоқ 2 — ҳибсга олмоқ. Қ. Бўшатмоқ 1 3
озчилик — Кўпчилик
озгин — семиз. Қ. Ориқ
Олд 1 — кет 1
Олд 1 — орт

ОРҚА 1

орт
кет 1

Киши ёки нарсанинг юз томонига, кўриниб турган томонига қарама-қарши бўлган томони

Деворнинг орқасида || ортида тирмоқ

Бандиларнинг қўллари орқа ларига эмас, олдларига боғланган эди. С. Айний, Қўллар. Δ Ермат бошини ортега, хопини томонга буриб, ўқрайди. Ойбек, Қўтлуғ қ. Қўзибой шийпонга етгунча бир марта ҳам кети га қарамади. Х. Назир, Сўнмас ч.

Олд 2 — кет 2

ОЛД 2

Бирор нарсанинг бўйга кўра бошланиш қисми

Автобуснинг олдид а ўтирмақ

Мастонга араванинг олдидан жой беришиди. А. Қаҳҳор, Мастон. \square Самандаров қаламнинг орқаси билан столи қоқиб, говурни босди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор, Турғуной араванинг кетида, бедалар устида чўнкайиб, сизини ени билан қоплаб ўтирар ва эркаларнинг авзойига разм солар эди. А. Қаҳҳор, Мастон.

олдин — баъдаз. Қ. Аввал
олдин — кейин. Қ. Аввал
олдин — сўнгра. Қ. Аввал
олдин[га] — орқа[га] Қ. Ол[га]
олдинги — кейинги. Қ. Аввалги

ОЛМОҚ 4

сотиб олмоқ

Пул бериб, эвазига бирор нарсани ўзиники қилмоқ

Бозордан қовун олмоқ || сотиб олмоқ

[Мирзакаримбой Йўлчиға:] Ер олган кўкаради, ер сотган қурайди. Ойбек, Қўтлуғ қ.

ОЛМОҚ 5

Нарсани турган жойидан ўз қўлига киритмоқ, тутмоқ

Кассада пул олмоқ

Йўлчи кетмонни олиб, ишга жўнади. Ойбек, Қўтлуғ қ. \square Челақни шу ерга қўйинг, Гулнор, сўни мен ўзим элтаман. Ойбек, Қўтлуғ қ.

ОРҚА 2

кет 2

Бирор нарсанинг бўйга кўра тугалланиш қисми

Автобуснинг орқасида || ортида ўтирмақ

олис 1 — яқин 1. Қ. Узоқ 2
олис 2 — яқин 2. Қ. Узоқ 3
олмоқ 1 — қўшмоқ 2. Қ. Айирмоқ 4
олмоқ 2 — Бермоқ 1
олмоқ 3 — Бермоқ 2

СОТМОҚ

Пул олиб, эвазига ўз нарсасини ўзганики қилмоқ

Бозорда қовун сотмоқ

ҚЎЙМОҚ

Қўлдаги нарсани бирор ерга жойлаштирмақ, топширмақ

Кассага пул қўймоқ

ОЛҚАМОҚ

Қимгадир бахт-саодат, саломатлик, эзгуликлар тиламоқ

Менинг ҳақимда ҳойнаҳой Абдуваҳоб гапирди-ку... Кампирлар олқаб, пешанамни ўлди. Ш. Тошматов, Эрк қуши. \square [Гулнор] Бутун аламзадалиги билан уларни [Тантубойвачча ва Салимбойваччани] қарғади Ойбек, Қўтлуғ қ.

ОЛҚИШ

Қимгадир бахт-саодат, саломатлик, эзгуликлар тилаб айтиладиган сўзлар

Олқиш олган омондир, қарғиш олган ёмондир. Мақол.

ОЛ[ГА]

олдин[га]

Ҳаракат йўналган, бориш лозим бўлган томон[га]

Олга босиш, ҳар ҳолда, орқага қайтишдан хатарли эмас. А. Қаҳҳор, Мастон. [Гулнор] Орқага қайтиш-қайтмаслик тўғрисида бир лаҳза ўйлаб, кейин олдинга қараб юрди. Ойбек, Қўтлуғ қ.

ОНГЛИ

Ақл-идрокли, ҳаётни тўғри тушунадиган

Онгли киши

Онгли ўқувчи

Ҳар бир онгли киши бизнинг улғ ҳақиқатимизнинг ташвиқотчиси бўлиши керак. Ойбек, Нур қ. \square Онгсизнинг гердайиб шевқин солиши — саёз дарёнинг шалдираб оқиши. Мақол.

онгсиз — Онгли

ОПТИМИЗМ

Келажакка ишонч билан қараш руҳи, ҳамма нарсдан яхши, ижобий томон топишга интилиш

Совет кишида энг биринчи кўзга ташланиб турган хусусият — ундаги ғолиб оптимизмдир. «Қ. Ўзб.». \square Капитал мамлакатларида пессимизм, умидсизлик кайфиятлари ҳукм сурмоқда. «Қ. Ўзб.».

ораларидан қил ўтмайдиган — ноақил. Қ. Ақил
ораларидан қил ўтмайдиган — ноиттифоқ. Қ. Ақил
ораларидан қил ўтмайдиган — терс 1. Қ. Ақил
ория тли — беномус. Қ. Номусли

ОРИҚ

озғин

Танасидаги гўшт-ёғи нисбатан оз, эти қочган

Ориқ || озғин қўй

Ориқ || озғин киши

Ориқ отга чанг юқар. Мақол. Қанча чирансак ҳам, гўшт планини 96 процентдан ошира олмадик, озғин мол гўшти тарози босмас экан, «Муштум». □ Артган, тозалаган сари, семиз отларнинг баданлари ярқирайди.. Ойбек, Қутлуғ қ.

ориқламоқ — семирмоқ. Қ. Озмоқ

ОРИҚЛИК

Танадаги гўшт-ёғнинг озайган ҳолати

От ориқликда, қиз етимликда кўримсиз. Мақол. □ Семизликни қўй кўтаради. Матал.

Орли — беномус. Қ. Номусли
орли — номуссиз. Қ. Номусли
орли — ориятсиз. Қ. Номусли
орли — орсиз. Қ. Номусли
орсиз — Номусли
орсиз — ориятли. Қ. Номусли

ОРТМОҚ II

юкламоқ

Юкни транспорт воситасининг устига ёки ичига жойламоқ

Машинага пичан ортмоқ || юк-ламоқ

Латвия транспортчилари .. юк ортиш ва бўшатишни анча кўпайтириш мажбуриятини олдилар. «Қ. Ўзб.». △ Мирвали кўчларни

ориятли — номуссиз. Қ. Номусли
ориятли — ориятсиз. Қ. Номусли
ориятли — орсиз. Қ. Номусли
ориятсиз — Номусли
ориятсиз — ориятли. Қ. Номусли
ориятсиз — орли. Қ. Номусли

СЕМИЗ

Танасидаги гўшт-ёғи нисбатан кўп, эт битган

Семиз қўй

Семиз киши

СЕМИЗЛИК

Танадаги гўшт-ёғнинг кўпайган ҳолати

орсиз — орли. Қ. Номусли
орт — Олд 1
ортиқ — Кам 1
ортмоқ I — Камаймоқ
ортмоқ I — озаймоқ. Қ. Камаймоқ
Ортмоқ II — бўшатмоқ II 3

ТУШИРМОҚ 5

бўшатмоқ II 3

Юкни транспорт воситасининг устидан ёки ичидан бошқа жойга олмақ

Машинадан пичанни туширмоқ

юк лаб бўлди. Ганишер ва кексалар хафа бўлишиб, унга тикилиб туришарди. А. Абдунабиев, С. Султонов, Ленин йўриги билан. □ [Йўлчи] Бойнинг .. юзларча той газламаларини тушириб, .. яна аравага миниб жўнар эди. Ойбек, Қутлуғ қ.

орттирмоқ — Камайтирмоқ
орттирмоқ — озайтирмоқ. Қ. Камай-тирмоқ

орқа 1 — Олд 1

ОРҚАДА ҚОЛМОҚ

Секин ҳаракат қилиб, бошқаларнинг ўзидан ўтиб кетишига имкон бермоқ

Биз, туямиз оқсаб, карвондан орқада қола бошладик. М. Исмоилий, Фарғона т. о. □ Теримчи ёшлар кезар, Бири ўзиб биридан. И. Муслим. Ўзбекистон пахта ҳосили жиҳатидан 1941 йил дарajasидан ўзиб кетди. «Ўзбекча-русча лугат»дан. Гоҳ афанди эшакдан, гоҳ эшак афандидан ўтиб, уйга етдилар. Афанди л. Ҳалокатнинг сабаби шуки, тажрибасиз шофёр ўз «Волга»си билан олдинги машинадан ўтиб кетмоқчи бўлган. «Ёш ленинчи».

Орқада қолмоқ — ўтиб кетмоқ
Орқада қолмоқ — ўтмоқ
осмон — Ер
осмон — замин. Қ. Ер
осмонга кўтармоқ — ерга урмоқ. Қ.
Ёмонламоқ
осмонга кўтармоқ — Ёмонламоқ

ОСОН

енгил 3

Осонлик билан бажариладиган, кўп куч ва меҳнат талаб қилмайдиган

Осон || енгил вазифа

Енгил || осон ши

Ўрганиш осон, ўргатиш қийин. Матал. △ Осон шида лаззат бўлмайди... С. Зуннунова, Гулхан. Вася Тюмин: «Шу ерда қолинг,

орқа 2 — Олд 2
орқа[га] — олдин[га]. Қ. Ол[ға]
орқа[га] — Ол[ға]
Орқада қолмоқ — ўзиб кетмоқ

ЎЗМОҚ

(ўзиб кетмоқ)

ўтмоқ

(ўтиб кетмоқ)

Тез ҳаракат қилиб, бошқаларни орқада қолдириб кетмоқ

осойишта 1 — Безовта
осойишта 2 — Нотинч
осойишта 3 — шовқин-суронли. Қ.
Сокин
Осон — душвор
Осон — мушкул
Осон — оғир 4

ҚИЙИН

мушкул

оғир 4

душвор

Қийинчилик билан бажариладиган, кўп куч ва меҳнат талаб қиладиган

Қийин || мушкул вазифа

Оғир || душвор ши

ўзим енгил иш топиб бераман», — деб кўп қистади. *Кўнмадим...*
А. Қаҳҳор, Қўшчинор. □ Октябрь революциясидан илгари сув масаласи энг қийин муаммо эди. «Шарқ ю». Сиддикжон мушкул ишни ба-
жарган кишидек руҳи енгил тортди. «Еш ленинчи». У/[Йўлчи] ҳар хил
оғир юмушларни қилиб ўрганган бўлса ҳам, тўнка қолмаган эди. Ой-
бек, Қутлуғ қ. Ганчкорнинг ҳам юмуши душвор, Ганч қотғучи,
шошилмасга гар. «Шарқ ю».

осонлаштирмак — оғирлаштирмак 2

ОСОНЛАШТИРМОК

енгиллаштирмак 2

Аввалгига нисбатан осонроқ амал-
га ошадиган қилмоқ

Бу газ нафас олишни осонлаш-
тиради || енгиллашти-
ради.

Машинадан ўринли фойдаланиш бу
ишларни енгиллаштири-
ди || осонлаштиради.

Ост—тепа

ОСТ

таг

Қўйи қисм, бирор нарсанинг ости-
даги жой

Дарахтнинг ости || таги

Миноранинг ости

Уй эшиги очила бошлаганда [Отабек] замбилнинг остига кириб олган
эди. А. Қодирий, Утган к. «Сенга бир хат бор». — бой патнис таги-
дан хатни чиқарди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Роста адр устига чиқ-
қанда бир водий кўринди. А. Қаҳҳор, Олтин ю. Баланд тоғнинг тепа-
сида эрмайди қор. «Ўзб. х. қ.» Тераклар учиди ўйнар қизил нур.
Ғайратий.

Ост — уч

ҚИЙИНЛАШТИРМОК

оғирлаштирмак 2

Аввалгига нисбатан қийинроқ амал-
га ошадиган қилмоқ

Бу газ нафас олишни қийинлаш-
тиради || оғирлашти-
ради.

Машинадан ўринли фойдаланмаслик
бу ишларни оғирлашти-
ради || қийинлашти-
ради.

УСТ 2

тепа

уч

Юқори қисм, бирор нарсанинг ус-
тидаги жой

Дарахтнинг усти || тепаси ||
учи

Миноранинг тепаси || учи

ОСТКИ

пастки қуйи

Пастда жойлашган

Бинонинг остки || пастки қа-
вати

Тупроқнинг пастки || қуйи қат-
лами

Дарахтнинг пастки шохлари

Аждаҳо сувга кириб, қуйи лабини дарёнинг остига ёпиштириб, юқори
лабини сувнинг юзига тутлади. С. Айний, Эсдаликлар. Шербек чамадон-
часини юқориги полкага қўйди-да, ўзи пастки полкага, янги ҳам-
роҳлари қаршисига ечинмасданоқ ўтира қолди. С. Анорбоев, Оксой.
△ Тешасэй остки лабини тишлаб, пича ўйлаиб қолди. М. Исмовлий,
Фаргона т. о. □ У ўзини жиддий кўрсатиш учун қошларини чимирди,
устки лабини сўра бошлади. А. Қаҳҳор, Икки ёрти — бир бутун.

Остки — юқори 2

Остки — юқориги

ОЧ

Организми овқат талаб қилаётган,
овқат ейишни истаётган, очликни
ҳис қилаётган

Оч эмасман.

Оч бузоқ

Тўқлар кулади, очлар йиғлайди. Ойбек, Қутлуғ қ. △ Унда-бунда
бир эшик учрайди, лекин оч, ориқ дайди итлар кўпроқ санқиб юради.
Ойбек, Қутлуғ қ. □ Ҳозир бу кўнишларда ҳам Бобокул отанинг қўйла-
ридан тўқ, тирсиллаган қўй-қўзилар кун билан қоринларига йиққан
овқатларини бамайлихотир ётиб кави қайтарайтандир. С. Анорбоев,
Оқсой.

очиқ 1 — бекик. Қ. Ёпиқ

очиқ 1 — берк. Қ. Ёпиқ

очиқ 1 — Ёпиқ

очиқ 2 — енг ичида. Қ. Ошкор

очиқ 2 — хуфиёна. Қ. Ошкор

очиқ 2 — хуфия 1. Қ. Ошкор

очиқ 2 — яширин 1. Қ. Ошкор

очиқ 2 — яширинча. Қ. Ошкор

очиқчасига — енг ичида. Қ. Ошкор

очиқчасига — хуфиёна. Қ. Ошкор

очиқчасига — хуфия 1. Қ. Ошкор

УСТКИ

юқори 2 юқориги

Тепада жойлашган

Бинонинг устки || юқори қавати

Тупроқнинг юқориги қатлами

Дарахтнинг юқориги шохлари

Дарахтнинг остига ёпиштириб, юқори
лабини сувнинг юзига тутлади. С. Айний, Эсдаликлар. Шербек чамадон-
часини юқориги полкага қўйди-да, ўзи пастки полкага, янги ҳам-
роҳлари қаршисига ечинмасданоқ ўтира қолди. С. Анорбоев, Оксой.
△ Тешасэй остки лабини тишлаб, пича ўйлаиб қолди. М. Исмовлий,
Фаргона т. о. □ У ўзини жиддий кўрсатиш учун қошларини чимирди,
устки лабини сўра бошлади. А. Қаҳҳор, Икки ёрти — бир бутун.

охир — Бош

охирги — Дастлабки

ТЎҚ

Овқат еб тўйган, овқат ейишни ис-
тамайдиган, очликни ҳис қилмай-
диган

Тўқ эмасман.

Тўқ бузоқ

очиқчасига — яширин 1. Қ. Ошкор

очиқчасига — яширинча. Қ. Ошкор

очиқ қўл — зиқна. Қ. Сахий

очиқ қўл — мумсик. Қ. Сахий

очиқ қўл — нокас. Қ. Сахий

очиқ қўл — нокаста. Қ. Сахий

очиқ қўл — тутунини булут кўрма-
ган. Қ. Сахий

очиқ қўл — хасис. Қ. Сахий

очиқ қўл — қурумсоқ. Қ. Сахий

ОЧЛИК

Овқат ейишга эҳтиёж сезиш, овқат талаб бўлиш

Бир очликнинг бир тўқлиги бор. Мақол. Δ *Очликни ёстиқ кўтаради.* Матал. \square *Тўқликдан — шўхлик.* Матал.

очмоқ 1 — Бекитмоқ 1

очмоқ 1 — беркитмоқ 1. Қ. Бекитмоқ 1

очмоқ 1 — ёпмоқ 1. Қ. Бекитмоқ 1

очмоқ 2 — Бекитмоқ 2

ОЧМОҚ 4

Қовоқларни бир-бирдан узоқлаштириб, кўзни кўринадиган ҳолатга келтирмоқ

Кўзни очмоқ

Кўзимни очсам, иена йўқотсанг — топғудай оппоқ ойдим. «Тошкент ҳақиқати». \square *Мирзакаримбой кўзини юмиб тинглагачдан сўнг, анча вақт жим қолди.* Ойбек, Қутлуғ қ.

очмоқ 5 — ёпмоқ 4. Қ. Фош қилмоқ

очмоқ 5 — бекитмоқ 3. Қ. Фош қилмоқ

ОЧҚАМОҚ

Оч эканини, овқат ейиш талабини ҳис қилмоқ

Муқимий ниҳоятда очқаган ва ҳориган ҳолда уйга қайтди. С. Абдулла, Муқимий. \square *Сизнинг ўз болаларингиз ўқирдилар, уйнардилар, кулардилар, тўйгунарларича еб-ичардилар.* П. Турсуни, Ўқитувчи. *Тўйга борсанг, тўйиб бор.* Мақол.

оширмоқ 1 — Камайтирмоқ

оширмоқ 1 — озайтирмоқ. Қ. Камайтирмоқ

оширмоқ 2 — туширмоқ 3. Қ. Кўтармоқ 3

оширмоқ 3 — пасайтирмоқ. Қ. Кўтармоқ 4

ТЎҚЛИК

Овқат еб тўйганлик, овқат талаб бўлмаслик

очмоқ 2 — беркитмоқ 2. Қ. Бекитмоқ 2

очмоқ 2 — ёпмоқ 2. Қ. Бекитмоқ 2

очмоқ 3 — Ёпмоқ 3

ЮММОҚ

Қовоқларни бир-бирига бирлаштириб, кўзни кўринмайдиган ҳолатга келтирмоқ

Кўзни юммоқ

очмоқ 5 — беркитмоқ 3. Қ. Фош қилмоқ

очмоқ 5 — яширмоқ 2. Қ. Фош қилмоқ

ТЎЙМОҚ

Тўқ эканини ҳис қилмоқ, овқат ейиш талабини қондирмоқ

оширмоқ 3 — туширмоқ 4. Қ. Кўтармоқ 4

Ошкор — енг ичида

Ошкор — хуфияна

Ошкор — хуфия 1

ОШКОР

очиқ 2

очиқчасига

Ҳеч кимдан яширмаган, сир тутмаган ҳолда

Ошкор || *очиқ учрашмоқ*

Очиқчасига ҳаракат қилмоқ

Ошкор тўй қилмоқ

Бу гал эл-юрт олдида ошкор, тортинмай узоқ ўпишдилар. Шухрат, Шинелли й. [Душманлар] *Очиқ ҳаракат қилшига эса халқдан қўрқадилар.* П. Турсуни, Ўқитувчи. *Газетани ўқийсиз, ҳамма гапни очиқчасига гаплашамиз.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор. \square *Бу ер яширин ўлдирилдиган бандилар кушхонаси эди.* С. Айний, Қуллар. [Шарофат хола] *ўғлининг ундан яширинча ича бошлаганини пайқагач, сўнги илинжини ҳам йўқотгандек бўлди.* А. Мухтор, Чинор. *Раҳматилла бу ерда бирмунча вақт хуфия савдогарчилик қилиб юрганидан кейин шаҳар маориф бўлимига инспектор бўлиб кирди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор. *Абдурахмон бузуқ савдогарвачаларга аралашиб, амакидан хуфияна айи-ширатга берилди.* А. Қодирий, Меҳробдан Ч. У, аввало, Ғуломжонни енг ичида тергов қилиб, енг ичида жазо бериш-у, шу билан ундан ўч олиш .. ниятида эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

Ошкор — яширинча

Ошкора — махфий

ОШКОРА

Ҳеч кимдан яширилмайдиган, ҳаммага кўриниб-билиниб турадиган

Ошкора суҳбат

Яширин дўстан ошкора душман яхши. | Мақол. *Хуфия гандан ошкора шапалок яхши.* Мақол. Δ *Лекин мақола Элмурод қўйган яширин имзо билан эмас, балки «Асқаров» деган бошқа бир имзо билан босилган эди.* П. Турсуни, Ўқитувчи. *Меҳмонхонада учта қора соя мукка*

ЯШИРИН 1

яширинча

хуфия 1

хуфияна

енг ичида

Бошқалардан яширган, сир тутган ҳолда

Яширин || *яширинча учрашмоқ*

Хуфия || *хуфияна ҳаракат қилмоқ*

Енг ичида тўй қилмоқ

Енг ичида тўй қилмоқ

Ошкора — пивҳон

Ошкора — хуфия 2

ЯШИРИН 2

махфий

пивҳон

хуфия 2

Бошқалардан сир тутилмайдиган, бошқаларга кўриниб-билиниб турмайдиган

Яширин || *махфий* || *хуфия суҳбат*

Оқ 2

тушиб, .. махфий режа туза биладилар. Ж. Шарипов, Хоразм. Шундай бўлса ҳам ўзининг пинҳон севгисини фош қилишга ботинмади. Шухрат, Шинелли й. «Назар, акаси, чойни бўлса ичиб бўлдинг, энди ҳовлига чиқиб тур! Жиндек хуфия гапимиз бор». С. Аҳмад, Хукм.

ошкор қилмоқ — бекитмоқ 3. Қ. Фош қилмоқ
ошкор қилмоқ — беркитмоқ 3. Қ. Фош қилмоқ
ошкор қилмоқ — ёпмоқ 4. Қ. Фош қилмоқ

ОҚ 2

Қор, бўр ёки сут рангидаги
Оқ қоғоз
Оқ булут

Оқ ит, қора ит — бари бир ит. Мақол.

ОҚ 3

Подшо тарафдори, революцияга қарши, контрреволюцион
Оқ гвардиячилар

Раззоқ Қизил Армияга кўнгилли бўлиб ёзилиб, оқларга қарши курашаман деб қолибди. Ҳ. Ғулум, Машғал. □ Бўронбек билан Қомил Чирчиқдан ўтаётганда қизиллар тўсиғига учрашибди. Ҳ. Ғулум, Машғал
оқармоқ — қораймоқ. Қ. Ёришмоқ
оқармоқ — қоронгилашмоқ. Қ. Ёришмоқ
Оқибатли — беоқибат

ОҚИБАТЛИ

Яхшиликка яхшилик қайтарадиган
Оқибатли ўртоқ

Ота-онамизнинг суюкли ва оқибатли фарзандлари бўлмоғимиз керак. «С. Ўзб.». □ Лекин муруватсиз, оқибатсиз раислар, директорлар ҳам йўқ эмас. «С. Ўзб.». «Эркаклар хотинларга нисбатан анча беоқибат бўлади», — деди Сунбулхон ая Умидга. Мирмуҳсин, Умид.

ошкор қилмоқ — яширмоқ 2. Қ. Фош қилмоқ
оқ 1 — Айбдор
оқ 1 — айбли. Қ. Айбдор
оқ 1 — қора 1. Қ. Айбдор

ҚОРА 2

Қурум ёки кўмир рангидаги
Қора қоғоз
Қора қалам

ҚИЗИЛ

Подшога қарши, революция тарафдори, революцион
Қизил гвардиячилар

ОҚИБАТСИЗ

беоқибат
Яхшиликка яхшилик қайтармайдиган
Оқибатсиз ўртоқ

оқибатсиз — Оқибатли
оқил — ақлсиз. Қ. Ақлли
оқил — аҳмоқ. Қ. Ақлли
оқил — беақл. Қ. Ақлли
оқил — тентак. Қ. Ақлли

ОҚЛАМОҚ 1

Айби, гуноҳи йўқ деб топмоқ
Суд айбланувчини оқлаб ҳукм чиқарди.

[Абдусаммадқори:] .. бу билан мен Зокир ота билан Ғўзиматни қоралаб, ўзимни оқламоқчи эмасман. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

ОҚЛАМОҚ 2

Ўринли, асосли деб топмоқ
Қизига бўлган ғазабини юраги оқласа, ақли қоралайди. Ш. Рашидов, Бўрондан к.

ОҚЛОВЧИ

Айбланувчини ҳимоя қилувчи юрист, адвокат
[Орипов Хўжаевга:] Дуруст, дуруст .. Аслида-ку қораловчи боп кишисиз-у, оқловчи бўлиб бекорга умрингиз ўтлати-да! Н. Сафаров, Тарих тилга кирди.

оқшом — тонг. Қ. Кеч 1
оқшом — эрта 1. Қ. Кеч 1
оқшом — эрталаб. Қ. Кеч 1
оғзаки — Ёзма
оғзидаги ошини олдирадиган — абжир 1. Қ. Лапашанг
оғзидаги ошини олдирадиган — игна тешигидан ўта оладиган. Қ. Лапашанг
оғзидаги ошини олдирадиган — ишбилармон. Қ. Лапашанг
оғзидаги ошини олдирадиган — удабуру[н]. Қ. Лапашанг
оғзидаги ошини олдирадиган — эпчил 1. Қ. Лапашанг
оғзидаги ошини олдирадиган — юл-

оқилона — Аҳмоқона
оқ кўнгил — Ичи қора
оқ кўнгил — кўнгил қора. Қ. Ичи қора

ҚОРАЛАМОҚ 1

Айби, гуноҳи бор деб топмоқ
Суд айбланувчини қоралаб ҳукм чиқарди.

ҚОРАЛАМОҚ 2

Ноўрин, асоссиз деб топмоқ

ҚОРАЛОВЧИ

Айбланувчининг айбини исботлаб берувчи юрист, прокурор
.. Аслида-ку қораловчи боп киши
дузни бенарвон урадиган. Қ. Лапашанг
оғзинг қани деса, қулоғини кўрса-тадиган — ер тагида илон қимирласа, биладиган. Қ. Анқов
оғзинг қани деса, қулоғини кўрса-тадиган — зийрак 1. Қ. Анқов
оғзинг қани деса, қулоғини кўрса-тадиган — сезгир. Қ. Анқов
оғзинг қани деса, қулоғини кўрса-тадиган — туйғун. Қ. Анқов
оғзинг қани деса, қулоғини кўрса-тадиган — ҳушёр 1. Қ. Анқов
оғзи қулоғида — Хафа 2
оғзи қулоғида — қайғули. Қ. Хафа 2
оғзи қулоғида — қовоғидан қор ёғди. Қ. Хафа 2

оғзи қулоғида — ғамгин. Қ. Хафа 2
 оғзи қулоғида — ғамли. Қ. Хафа 2
 оғзи қулоғида — ғуссали. Қ. Хафа 2
 оғир 1 — енгил табиат. Қ. Босиқ
 оғир 1 — енгилтак. Қ. Босиқ
 оғир 2 — Енгил 1
 оғир 3 — Енгил 2
 оғир 4 — енгил 3. Қ. Осон
 оғир 4 — Осон
 оғирлаштирмоқ 1 — Енгиллаштир-
 моқ 1
 оғирлаштирмоқ 2 — енгиллаштир-
 моқ 2. Қ. Осонлаштирмоқ
 оғирлаштирмоқ 2 — Осонлаштирмоқ
 оҳиста — жадал. Қ. Секин 1
 оҳиста — илдам 1. Қ. Секин 1
 оҳиста — тез. Қ. Секин 1

ПАСТ 3

Нисбатан қуйи ўрнашган жой, ер
 томон

Тоғдан қумуш томчилар Пастга ғилдираб қолди. Уйғун. □ *Ой уфқ-*
дан салгина юқорида булутлар орасидан хира нур сочмоқда. А. Қаҳ-
 қор, Қўшчиноқ.

ПАСТ 4

Одатдагидан ёмон, қониқарли да-
 ражада бўлмаган

Паст баҳо

Паст сифатли газлама

Паст баҳо асло олма, Пок юзингга доғ солма. Қ. Муҳаммадий. □ *Мен*
бутун куч ва ғайратимни сарф этиб, терим охирига қадар яна ўн тон-
на юқори сорт пахта териб бераман. «Қ. Ҷзб.».

пастки — устки. Қ. Остки

пастки — юқори 2. Қ. Остки

ПАСТЛИК

Ернинг умумий сатҳидан паст бўл-
 ган жой

Пастликка тушмоқ

пакана — Новча
 парокандалик — Бирлик
 парокандалик — иттифоқлик. Қ.
 Бирлик
 пасаймоқ — зўраймоқ. Қ. Кучай-
 моқ
 пасаймоқ — Кучаймоқ
 пасаймоқ — кўтарилмоқ 1. Қ. Ку-
 чаймоқ
 пасайтирмоқ — Кўтармоқ 4
 пасайтирмоқ — оширмоқ 3. Қ. Кў-
 тармоқ 4
 пассив — Актив
 пассив — фаол. Қ. Актив
 паст 1 — Баланд 1
 паст 2 — Баланд 2
 паст 2 — юқори 1. Қ. Баланд 2

ЮҚОРИ 3

Нисбатан баланд ўрнашган жой,
 осмон томон

Юқорида ғилдираб қолди. Уйғун. □ *Ой уфқ-*
дан салгина юқорида булутлар орасидан хира нур сочмоқда. А. Қаҳ-
 қор, Қўшчиноқ.

ЮҚОРИ 4

Одатдагидан устун, аъло даражага
 яқин

Юқори баҳо

Юқори сифатли газлама

Юқорида ғилдираб қолди. Уйғун. □ *Ой уфқ-*
дан салгина юқорида булутлар орасидан хира нур сочмоқда. А. Қаҳ-
 қор, Қўшчиноқ.

пастки — юқориги. Қ. Остки

Пастлик — баландлик

ТЕПАЛИК

баландлик

Ернинг умумий сатҳидан юқори
 бўлган жой

Тепаликка || *баландликка*
кўтарилмоқ

Икки томондан стилаётган ўқлар тонг қоронғилигида тепаликда ва
пастликда қозондаги бодрасдек сачрай бошлади. И. Раҳим, Чин м.
 △ *Назирали билан камбир баландликка кўтарилди.* Ойдин.
 Мардлик — мангулик.

перигей — Апогей

перигелий — Афелий

пессимизм — Оптимизм

пешқадам — қолақ. Қ. Илғор

пинхон — Ошқора

писмиқ — Дали-ғули

пишиқ 1 — Жовсиз 2

пишиқ 2 — чидамсиз 2. Қ. Чидам-
 ли 2

пишт! — Ма-пиш-пиш!

ПОЙГАК

Хонанинг эшикка, кираверишга
 яқин қисми; мезбон, унинг яқин-
 лари ва ёшлар ўтирадиган жой

Даверанинг тўрида ўтиғиб келган Комилжон эдик, энди пойгакка
тушиб қолдикми? С. Аҳмад, Қадрдон д. [Эралихон укасига:] Уй эгаси
тўр кўрсатса, Пойгакда қолгучи бўлма. «Эрали ва Шерали». △
Отабек уларга юқоридан жўш кўрсатар экан, ёқимли бир вазиятда:
«Тинчсизланмадингизми? Билгас, қувонтирдингизлар», — деди. А. Қоди-
 рий, Ўтган к.

Пойгак — юқори 5

пок 1 — ирқит. Қ. Ифлос 1

пок 1 — исқирт. Қ. Ифлос 1

пок 1 — Ифлос 1

пок 1 — кир. Қ. Ифлос 1

пок 1 — нопок 1. Қ. Ифлос 1

Пок 2 — ифлос 2

ПОК 2

покиза 2

Ахлоқий жиҳатдан бузилмаган,
 ёмон, ярамас ишлар билан шуғул-
 ланмайдиган

НОПОК 2

ифлос 2

Ахлоқий жиҳатдан бузилган, ёмон,
 ярамас ишлар билан шуғуллана-
 диган

Узоқ сургун йилларида пок Раҳиманинг бошидан нималағ кечди — изоҳ-
лашга ҳожат йўқ! «Қ. Ҷзб.». У [Сукрет домла] *чўзилиб ётиб, икки кун*
овқат емади — ҳаммадан ҳам [Қиёмовнинг] ўша покиза аёл Ҳабиба-
хонни «суяқ аёл» деб игво ёзганига ҳеч чиқолмади. Мирмуҳсин, Умид. □
 [Алексей] .. *қишлоқ совети раисининг нопок одам экани тўғрисида*
ёзди. П. Турсун, Ҳўқитувчи. *Гуландом бундай турмушга нафрат қилар,*
бу ифлос доирадан, фаҳи уясидан қутулишни истар, .. тириклик то-
лини ўз қўли билан айлантиришни орзу этарди. Ойбек, Қутлуғ қ.

покиза 1 — иржит. Қ. Ифлос 1
 покиза 1 — исқирт. Қ. Ифлос 1
 покиза 1 — Ифлос 1
 покиза 1 — кир 1. Қ. Ифлос 1

ПРОГРЕССИВ

Олдинги товуш таъсирида кейинги товушда юз берадиган

Прогрессив ассимиляция

.. олдинги товуш ўзидан кейинги товушни ўзига ўхшатиб олса, прогрессив ассимиляция бўлади. «Ўзбек тили» дарслиги. □ .. кейинги товуш ўзидан олдинги товушни ўзига ўхшатиб олса, регрессив ассимиляция бўлади. «Ўзбек тили» дарслиги.

пролог — хотима. Қ. Кириш
 пролог — эпиллог. Қ. Кириш
 пухта — чидамсиз 2. Қ. Чидамли 2
 рад этмоқ — рози бўлмоқ. Қ. Рад қилмоқ 2

РАД ҚИЛМОҚ 1

инкор қилмоқ
 (инкор этмоқ)

Бирор фикрни нотўғри деб топмоқ, унга қўшилмаслик, бирор воқеа-ҳодиса юз берганини эътироф қилмаслик

Ернинг юмалоқлигини рад қилмоқ || инкор қилмоқ
Зифат (базм) бўлганини рад қилмоқ || инкор этмоқ

Ҳар бир гапда рад этиб бўлмайдиган мантқиқ бор. С. Анорбоев, Оқсой. Келиннингиз мenden яхшилик кўрмас демаганми эдим? .. [Энди] сиз буни инкор қиласизми? А. Қодирӣ, Ўтган к. □ «Мен ҳам шуни ўйлаб турган эдим», — Ботирали унинг сўзларини тасдиқлади. Ҳ. Ғулум, Машғал. Абдушукур .. Ҳакимбойваччага илжайиб қараб, унинг сўзини бош қимирлатиши билан тасдиқ қилди. Ойбек, Қутлуғ қ.

Рад қилмоқ 1 — тасдиқ этмоқ
 Рад қилмоқ 1 — тасдиқ қилмоқ

покиза 1 — нопок 1. Қ. Ифлос 1
 покиза 2 — ифлос 2. Қ. Пок 2
 покиза 2 — нопок 2. Қ. Пок 2
 полисемия — Моносемия

РЕГРЕССИВ

Кейинги товуш таъсирида олдинги товушда юз берадиган

Регрессив ассимиляция

рад этмоқ — қабул этмоқ. Қ. Рад қилмоқ 2
 рад этмоқ — қабул қилмоқ 2. Қ. Рад қилмоқ 2

ТАСДИҚЛАМОҚ

тасдиқ қилмоқ
 (тасдиқ этмоқ)

Бирор фикрни тўғри деб топмоқ, унга қўшилмоқ, бирор воқеа-ҳодиса юз берганини эътироф қилмоқ

Ернинг юмалоқлигини тасдиқламоқ || тасдиқ қилмоқ
Зифат (базм) бўлганини тасдиқ қилмоқ || тасдиқламоқ

Рад қилмоқ 2 — рози бўлмоқ
 Рад қилмоқ 2 — қабул этмоқ

РАД ҚИЛМОҚ 2

(рад этмоқ)

Бирор таклиф ёки илтимосга рози эмаслигини билдирмоқ, йўқ демоқ
Учрашув ҳақидаги илтимосни рад қилмоқ (рад этмоқ)

Унинг илтимосини рад этиш учун жиддий асос йўқ-ку. Ш. Рашидов, Бўрондан к. □ Шу шартни Отабек исмидан Зиё шохичи қабул этиб, қутидорни .. табриклади. А. Қодирӣ, Ўтган к. Нисобуви .. уста Абдурахмон киши қўйганда дарров рози бўла қолди. А. Қаҳҳор-Бошсиз киши.

раҳмат — Лаънат
 раҳмдил — бағри тош. Қ. Шафқатли
 раҳмдил — бераҳм. Қ. Шафқатли
 раҳмдил — раҳмсиз. Қ. Шафқатли
 раҳмдил — тош бағир. Қ. Шафқатли
 раҳмдил — тош юрак. Қ. Шафқатли

РЕАЛ

Мавжуд экани аниқ

Реал воқелик

Кўргиликдан, ташвишдан, тақдирдан воз кечиб, халқ реал нарсаларга аҳамият берадиган бўлди. Ойбек, Нур қ. □ Ҳозир экинни ямлаган кенг жағлари Қудратга худди хаёлий аждаҳонинг беўхил овзидай хунук туйлиб кетди. Ҳ. Назир, Сўнмас ч.

революцион — аксилинқилобий. Қ.
 Контрреволюцион
 революцион — Контрреволюцион
 регрессив — Прогрессив
 рози бўлмоқ — рад этмоқ. Қ. Рад қилмоқ 2
 рози бўлмоқ — Рад қилмоқ 2
 розилик — Норозилик
 рост — Ёлгон

ҚАБУЛ ҚИЛМОҚ 2

(қабул этмоқ)
 рози бўлмоқ

Бирор таклиф ёки илтимосга рози эканлигини билдирмоқ, хўп демоқ
Учрашув ҳақидаги таклифни қабул қилмоқ || таклифга рози бўлмоқ

раҳмдил — шафқатсиз. Қ. Шафқатли
 раҳмсиз — кўнгилчан. Қ. Шафқатли
 раҳмсиз — кўнгли бўш. Қ. Шафқатли
 раҳмсиз — раҳмдил. Қ. Шафқатли
 раҳмсиз — Шафқатли

ХАЁЛИЙ

Мавжуд экани ноаниқ, фақат бор деб фараз қилинадиган
Хаёлий нарса

ростгўй — Ёлгончи
 роҳат — Азоб
 роҳат — азоб-уқубат. Қ. Азоб
 роҳат — заҳмат. Қ. Азоб
 роҳат-фароғат — Азоб
 роҳат-фароғат — азоб-уқубат. Қ. Азоб
 роҳат-фароғат — заҳмат. Қ. Азоб
 Рухсат бермоқ — ман қилмоқ

РУХСАТ БЕРМОҚ

рухсат этмоқ
ижозат бермоқ

Бирер иш-ҳаракатни қилиш мумкин эканини билдирмоқ

[Отабекка] *Ўзбек ойим тарафидан кириш учун рухсат берилган эди.* А. Қодирӣ, Ўтган к. *Майор рухсат этди, баъзи кенгашлар бериб, маслаҳатлар бериб, хасталардек кўзларини юмди.* Ойбек, Қуёш қ. *Бирпасдан кейин казармага киргали ижозат берди.* А. Қаҳҳор, Олтин ю. □ *Депода ишлаб юрганимда шаҳар четига чиқиб, яширин байрам ўтказдик. Чунки очиқ байрам қилиш тақиқланган эди.* П. Турсун, Уқитувчи. *Рилеев бсиқаларнинг шеърларига ёзилган ва тақиқ қилинган ашуллаларни айтар эди.* «В. И. Ленин ҳ. х.». [Коровиченко:] *Казак ва юнкерларга менинг буйруғимни эълон қилинг, чекишни ман қиламан.* Н. Сафаров, Шарқ тонги.

Рухсат бермоқ — тақиқ қилмоқ
рухсат этмоқ — ман қилмоқ. Қ.
Рухсат бермоқ
рухсат этмоқ — тақиқламоқ. Қ.
Рухсат бермоқ

САБРЛИ

бардошли 1
тоқатли

Бирор нарса юзага келгунча, муҳайё бўлгунча кута оладиган, бирмунча вақт кутишга чидайдиган

Сабрли || бардошли одам
Бардошли || тоқатли бола

Тоқатлига тоғлар эгар бсишини, Тоқатсизнинг бировлар ер ошини. Мақол. △ *Авалло, йигит киши сабрли, тоқатли бўлади; иккинчидан, мард бўлади.* Р. Раҳмон, Меҳр — кўзда. *Кампир ўзича: «Барак топкур, жуда бардошли бола-да, ўзини қувноқликка солаятти», — деб ўйлади.* Ойдин, Мардлик — мангулик. □ *Сабр қилсанг, ғўрадан ҳалво битар, Сабрсизлар ўз оғидан кетар.* Мақол.

Сабрли — тоқатсиз
сабрсиз — бардошли 1. Қ. Сабрли

ТАҚИҚЛАМОҚ

тақиқ қилмоқ
ман қилмоқ

Бирор иш-ҳаракатни қилиш мумкин эмаслигини қатъий билдирмоқ

рухсат этмоқ — тақиқ қилмоқ. Қ.
Рухсат бермоқ
рудий — Жисмоний 3
Сабрли — бардошсиз 1
Сабрли — бетоқат

САБРСИЗ

бардошсиз 1
бетоқат
тоқатсиз

Бирор нарса юзага келгунча, муҳайё бўлгунча кута олмайдиган, бирмунча вақт кутишга чидамай-диган

Сабрсиз || бардошсиз одам
Тоқатсиз || бетоқат бола

сабрсиз — Сабрли
сабрсиз — тоқатли. Қ. Сабрли

САВЛАТЛИ

басавлат
серсавлат

Улуғвор кўринишга эга бўлган, кўриниши диққатни ўзига жалб этадиган, кўзга ташланиб турадиган

Савлатли || серсавлат киши
Басавлат бино

Йўлчи расталарни айланди.. Бойлар катта-кичик, серсавлат ёки савлатсиз дўкон ва магазинларда гердайиб ўтирадилар. Ойбек, Қутлуғ қ. △ *У шундай обрўли, шундай савлатли бир йигитни ўзига жазман сифатида тасаввур этса, қитиғи келадигандай бўлар ва нуқул «қизиқ» деган сўз кўнглидан ўтарди.* П. Қодиров, Уч и. *Салоҳиддин Исомиддинов — тўладан келган, басавлат, элик йиллардаги киши.* «С. Ўзб.».

савлатсиз — бесавлат. Қ. Савлатли
савлатсиз — Савлатли

САВОДЛИ

Ўқиш-ёзишни билладиган

«Мана, икки саводсиз...» — «Маҳалламда саккиз яшардан қирқ беш яшаргача ҳаммаси саводли деган эдингиз-ку!» А. Қаҳҳор, Мирзо.

саводсиз — Саводли
савол — Жавоб

САДОҚАТЛИ

с одиқ

Чин кўнгилдан берилган, фикр-ғояларини доим астойдил қўллаб-қувватлайдиган

Садоқатли || содиқ дўст

У [пропагандист] *партиянинг ишончи ва садоқатли ёрдамчиси.* «С. Ўзб.». «Қлара Цеткин — отамиз Владимир Ильич Лениннинг содиқ, гамхўр кўмакчиси», — деди у [Жўраҳон], сўзини яқунлаб. А. Мухтор, Опасинг. □ *Дастлаб қараганда бу асарда [Шекспирнинг «Қирол Лир» тра-*

САВЛАТСИЗ

Улуғвор кўринишга эга бўлмаган, кўриниши диққатни ўзига жалб этмайдиган, кўзга ташланиб турмайдиган

Савлатсиз киши
Савлатсиз бино

савлатсиз — серсавлат. Қ. Савлатли
савоб — Гуноҳ

САВОДСИЗ

Ўқиш-ёзишни билмайдиган

савол бермоқ — Жавоб бермоқ
савол бермоқ — жавоб қайтармоқ.
Қ. Жавоб бермоқ

САДОҚАТСИЗ

Чин кўнгилдан берилмаган, фикр-ғояларини доим астойдил қўллаб-қувватлайвермайдиган

Садоқатсиз улфат

гедиясида] *гёё тор оилавий — ота билан садоқатсиз фарзандлар ўрмасидаги — муносабатлар .. ҳикоя қилингандек тўйилди.* «С. Ўзб.»

садоқатсиз — Садоқатли

садоқатсиз — содиқ. Қ. Садоқатли

САЁЗ 1

Одатдагига нисбатан минимал чуқурликка эга

Саёз жўяк олмақ

«Қўп ҳовлиқши яомайди, афандим, — бойвачча суқилди сўзга, — с.яё дарё шовқин билан, чуқур дарё сокин оқади деган гап бор». Ойбек, Нур қ.

САЁЗ 2

Юзаки экани аниқ сезилиб турган

[Аббушукур] Шоирлик истеъдодидан тамом маҳрум бўлишига қарамай, .. «миллатни уйғотиши» учун вази бузуқ, фикри саёз, рангсиз назмлар ёзди. Ойбек, Қутлуг қ. □ *Ҳа, бу меҳнаткашларга ғамхўрлик, чуқур одампарварликдан келиб чиқади.* П. Турсун, Ўқитувчи.

салбий 1 — Ижобий 1

салбий 2 — Ижобий 2

саломат — бетоб. Қ. Қасал

саломат — Касал

саломат — нотоб. Қ. Қасал,

саломат — хаста. Қ. Қасал

салом бермоқ — Алик олмақ

самарали — бибарака. Қ. Серунум

самарали — самарасиз. Қ. Серунум

самарали — унумсиз. Қ. Серунум

самарали — баракали. Қ. Серунум

самарасиз — самарали. Қ. Серунум

самарасиз — унумли. Қ. Серунум

само — Ер

само — замин. Қ. Ер

саодатли — бахти қора. Қ. Бахтли

ЧУҚУР 1

Одатдагига нисбатан максимал чуқурликка эга

Чуқур жўяк олмақ

ЧУҚУР 2

Юзаки эмаслиги аниқ сезилиб турган

саодатли — бахтсиз. Қ. Бахтли

саодатли — бебахт. Қ. Бахтли

саодатли — толесиз. Қ. Бахтли

сарфламоқ — жамғармоқ Қ. Йиғмоқ 1

сарфламоқ — Йиғмоқ 1

сарфламоқ — тўпламоқ 1. Қ. Йиғмоқ 1

сарф қилмоқ — жамғармоқ. Қ. Йиғмоқ 1

сарф қилмоқ — Йиғмоқ 1

сарф қилмоқ — тўпламоқ 1. Қ. Йиғмоқ 1

сассиқ — муаттар. Қ. Бадбўй

сассиқ — хушбўй. Қ. Бадбўй

Сахий — зиқна

Сахий — мумсик

Сахий — нокас

Сахий — нокаста

Сахий — тутунини булут кўрмаган

САХИЙ

саховатли

хотам

хотамтой

танги

қўли очик

(очик қўл)

Кишилардан ҳеч нарсасини аямай-диган, бор нарсасини бошқалар билан баҳам кўрадиган

[Қарвон Зулунбекка:] *Дадангиз зиқналарнинг султони бўлса ҳам, бек, сиз хотамларнинг ҳоқони бўлинг.* Ҳ. Ғулом, Тошкентликлар. △ *Сахий билан бахил бир қудуқдан сув ичмас.* Мақол. *Вақт-бевақт бировниқига бир меҳмон келса, отини ушлаб, .. кўнглини хушлаб жўнатса, бул одам — сахий.* «Алпомиш». *Феъли кенг, саховатли, меҳмондўст ўзбекларнинг донғи ҳамма ёққа кетган.* Мирмуҳсин, Умид. [Мухторхон] *ўзини хотамтой кўрсатиб, сохта обрў орттирди.* «Қ. Ўзб.». У [Махсум] *Миробиднинг топиши-тутушини, .. тангилигини сғиз кўпиртириб мақтарди.* В. Ғафуров, Вафодор. *Баширти уй бекаси, содда, қўли очик хотин Асалбиби, паловдан бошқа бирон энгилроқ овқатга уринмоқчи эканини сезса, .. Ойбек, Олтин в. ш. Отам камтар, тўғри сўз, очик қўл одам эди.* М. Исмоиллий, Фарғона т. о. □ *Кўзи юмиларкан, Қамбар ҳозиргина тасвир этган хасис бойни тушида жуда мудҳиш тасаввур этди.* Ойбек, Қутлуг қ. [Сотволди Турғунбойга:] *Сенинг отанг шундай қурумсоқ эди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Нокастан қарз бўлма, ҳам йўлда қистайди, ҳам гўрда.* Мақол. *Бўлма қаттиқ, ҳеч нокаста, Топганингни келтир аста.* «Муштум». *Эшонлар нечоғлик .. мумсик бўлсалар, бу киши .. шунчалик сермаишатириллар.* «Муштум». [Сотволди Турғунбойга:] *Ҳа, тутунини булут кўрмаган, нокас.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Сахий — қурумсоқ

саховатли — зиқна. Қ. Сахий

саховатли — мумсик. Қ. Сахий

саховатли — нокас. Қ. Сахий.

саховатли — нокаста. Қ. Сахий

саховатли — тутунини булут кўрмаган. Қ. Сахий

саховатли — хасис. Қ. Сахий

саховатли — қурумсоқ. Қ. Сахий

севинмоқ — куйинмоқ. Қ. Хафа

бўлмоқ

ХАСИС

қурумсоқ

нокас

нокаста

зиқна

мумсик

тутунини булут кўрмаган

Кишиларга ҳеч нарсасини бермайдиган, энг арзимайдиган нарсасини ҳам қизғанадиган

Кўзи юмиларкан, Қамбар ҳозиргина тасвир этган хасис бойни тушида жуда мудҳиш тасаввур этди. Ойбек, Қутлуг қ. [Сотволди Турғунбойга:] *Сенинг отанг шундай қурумсоқ эди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Нокастан қарз бўлма, ҳам йўлда қистайди, ҳам гўрда.* Мақол. *Бўлма қаттиқ, ҳеч нокаста, Топганингни келтир аста.* «Муштум». *Эшонлар нечоғлик .. мумсик бўлсалар, бу киши .. шунчалик сермаишатириллар.* «Муштум». [Сотволди Турғунбойга:] *Ҳа, тутунини булут кўрмаган, нокас.* П. Турсун, Ўқитувчи.

севинмоқ — Хафа бўлмоқ

севинмоқ — хафаланмоқ. Қ. Хафа бўлмоқ

севинч — андуҳ. Қ. Шодлик

севинч — хафагарчилик. Қ. Шодлик

севинч — хафалик. Қ. Шодлик

севинч — хафачилик. Қ. Шодлик

севинч — қайғу. Қ. Шодлик

севинч — ғам. Қ. Шодлик

севмоқ — Ёмон кўрмоқ

сезгир — Анқов

семиз — озгин. Қ. Ориқ
 семиз — Ориқ
 семизлик — Ориқлик
 семирмоқ — Озмоқ
 семирмоқ — ориқламоқ. Қ. Озмоқ
 сергап — Камгап
 сергап — камсухан. Қ. Камгап
 сероб — анқога шафе. Қ. Камоб
 сероб — анқонинг тухуми. Қ. Камоб
 сероб — анқонинг уруғи. Қ. Камоб
 сероб — Камоб
 сероб — камчил. Қ. Камоб
 сероб — танқис. Қ. Камоб
 сероб — таҳчил. Қ. Камоб

СЕРУНУМ

унумли
 самарали
 баракали

Ижобий натижа билан яқунланадиган

Тинчлик бўлса, меҳнатимиз яна ҳам серунум бўлади. «Қ. Ҷзб.» [Жумазоёв:] Шошилманг, уста, ўйлаб қилинган иш унумли бўлади. «Муштум». Минглаб хотин-қизлар .. самарали меҳнат қилаёттирлар «С. Ҷзб.». Биринчи куннинг иши жуда ҳам баракали кўнди. А. Қодирӣ, Обид к. □ Унумсиз қўл меҳнати давом этса-этаверсин, лекин том босиб қолмасин эмиш. «Муштум». Ғарб давлатлари ўнлар комитетида деярли бутун бир ой давсида .. самарасиз даҳанаки жанг билан шугулландилар. «Қ. Ҷзб.». Бўйдоқ юраверсанг, ишинг бебарак а, рўзгоринг бефайз бўлади. С. Аҳмад, Қадрдон д.

серғайрат — танбал. Қ. Эринчак
 серғайрат — Эринчак
 серғайрат — эринчоқ. Қ. Эринчак
 серғайрат — ғайратсиз. Қ. Эринчак

СИЙРАК

ҳаккам-дуккам

Бир-бирдан маълум узоқликда жойлашган, зич бўлмаган

сероблик — етишмовчилик. Қ. Муҳтожлик
 тожлик
 сероблик — Муҳтожлик
 сероблик — танқислик. Қ. Муҳтожлик
 серобчилик — етишмовчилик. Қ. Муҳтожлик
 серобчилик — Муҳтожлик
 серобчилик — танқислик. Қ. Муҳтожлик
 серсавлат — савлатсиз. Қ. Савлатли
 Серунум — бебарак а
 Серунум — самарасиз

УНУМСИЗ

самарасиз
 бебарак а

Салбий натижа билан яқунланадиган

серҳосил — Камҳосил
 Сийрак — зич
 Сийрак — тигиз

ҚАЛИН 1

тиғиз
 зич

Бир-бирга жуда яқин жойлашган, ораларида бўш жой бўлмаган

Сийрак || ҳаккам-дуккам тишлар

Сийрак || ҳаккам-дуккам дарактзор

Сохи сийрак || ҳаккам-дуккам.

Тигиз || зич тишлар

Қалин || зич дарактзор

Сохи қалин || тигиз || зич.

Пича юришган, уларнинг кўзларига қалин ўт ва сийрак буталар ўсган катта сайҳонлик очилди. Ойбек, Қуёш қ. △ Адирлар бағридаги харсанг тошдан қурилган ҳаккам-дуккам иморатлар .. кўзга чалнади. Қ. Назир, Сўнмас. ч. □ Погодин қисмлари чекинishi лозим бўлган йўл қалин ўрмоқ ичида. И. Раҳим, Чин м. Энди улар анча зич, тигиз қаторлар билан илгариларди. Ойбек, Қуёш қ. .. кўчаларда ҳам сероб машиналар жуда тигиз ва секин юради. «С. Ҷзб.». Унинг .. зич оқ тишлари майин йилтираб, чеҳрасини очиб туради. П. Қодиров, Уч и.

синиқ — Бутун 2

синтез — Анализ

сипо — енгил табиат. Қ. Босиқ

сипо — енгилтак. Қ. Босиқ

сирт — Ич

совимоқ — Исимоқ

совитмоқ 1 — Иситмоқ 1

совитмоқ 2 — Иситмоқ 2

совурмоқ — тежамоқ. Қ. Исроф

қилмоқ

совуқ 1 — Иссиқ 1

совуқ 2 — Иссиқ 2

совуқ 3 — Иссиқ 3

совуқ 4 — Иссиқ 4

совуқ емоқ — Иссиқлаб кетмоқ

содда 1 — Айёр

содда 1 — доғули. Қ. Айёр

содда 1 — илоннинг ёғини ялаган

Қ. Айёр

СОКИН

осойишта 3

тинч 2

Ҳеч қандай ортиқча овоз, шовқин бўлмаган

Сокин || осойишта ҳовли

Тинч уй

содда 1 — муғамбир. Қ. Айёр

содда 1 — хирпа. Қ. Айёр

содда 1 — қилвир. Қ. Айёр

содда 1 — қув. Қ. Айёр.

содда 1 — ҳийлагар. Қ. Айёр

содда 2 — Мураккаб 1

содда 3 — Мураккаб 2

содда дил — Айёр

содда дил — доғули. Қ. Айёр

содда дил — илоннинг ёғини ялаган. Қ. Айёр

содда дил — муғамбир. Қ. Айёр

содда дил — хирпа. Қ. Айёр

содда дил — қилвир. Қ. Айёр

содда дил — қув. Қ. Айёр

содда дил — ҳийлагар. Қ. Айёр

содиқ — садоқатсиз. Қ. Садоқатли

ШОВҚИН-СУРОНЛИ

Турли ортиқча овоз, шовқин-сурон билан тўлган

Шовқин-суронли ҳовли

Шовқин-суронли уй

Қишлоқ кўчалари сокин, ҳатто йўловчилар ҳам кўринмайди. Ғайратий, Латофат. *О сой ишта ширин суҳбатни от дулури бузди.* Ш. Тошма-тов, Эрк қуши. *Ажойиб кеча бўптими? Тинч, ойдин, шабада!* П. Турсун, Ҳўқитувчи. □ *Дўстларининг жилмайган юзлари, уларнинг янги, ярашган уст-бошлари .. «Биргаликда ўтган шовқин-суронли болалик, қувноқ ёшлик тугади..» дейётгандек туйилди.* П. Турсун, Ҳўқитувчи.

сотиб олмоқ — сотмоқ. Қ. Олмоқ 4
 сотмоқ — Олмоқ 4
 сотмоқ — сотиб олмоқ. Қ. Олмоқ 4

СОХТА

қалбаки
 сунъий 1
 ясама

Аслида ҳақиқий бўлмаган, сохта-лик аралашган

Сохта || қалбаки ошқлик
 Сунъий || ясама қутлов

Ҳожимат ўлганининг кунидан сохта табассум билан илжайди. С. Аҳмад, Қадрдон д. *«Шўрим қурсин менинг», — қалбаки йиғламсираш билан деди Мастура.* Ойбек, Қутлуғ қ. *Растанинг ишида беш-ўн киши пайдо бўлади, улар сунъий тавозг билан шовқинсиз муомага киришади.* Ойбек, Қутлуғ қ. *Бўронбекнинг жесик юзида ясама кулги йилтилади.* Қ. Ғулум, Машъал. □ *Чин мўҳирга шининг сирин очилар.* Мақол.

Сочмоқ — йиғмоқ 3

СОЧМОҚ

Уйилган нарсаларни ҳар ёққа ит-қитмоқ

Ола товуқ сомон сочар, ўз айбини ўзи очар. Мақол. □ *Олахўжа шошилиб лаганлардаги ошларни бир лаганга тўплади.* П. Турсун, Ҳўқитувчи. *Раёно ўз ёнидаги ғўжумларни йиғиб, Анварга берди.* А. Қодирий, Меҳробдан. ч.

соғ — бетоб. Қ. Касал
 соғ — Касал
 соғ — нотоб. Қ. Касал
 соғ — хаста. Қ. Касал
 соғаймоқ — бетоб бўлмоқ. Қ. Ка-

ЧИН 2

Аслида ҳақиқий бўлган, сохталик аралашмаган

Чин муҳаббат
 Чин қутлов

ТЎПЛАМОҚ 3

йиғмоқ 3

Тарқоқ ётган нарсаларни бир жойга келтириб уймоқ

салланмоқ
 соғаймоқ — касал бўлмоқ. Қ. Ка-
 салланмоқ
 соғаймоқ — Касалланмоқ

соғлом — бетоб. Қ. Касал
 соғлом — Касал
 соғлом — нотоб. Қ. Касал
 соғлом — хаста. Қ. Касал
 соҳибжамол — бадбашара. Қ. Хунук
СУДРАЛМОҚ

Жуда суст ҳаракат қилмоқ, бир жойдан бошқа бир жойга жуда секин силжимоқ

Тошбақадек судралмоқ

Оғим шидан чиқса, судралиб бўлса ҳам, қошингизга келиб тур-раман. Шухрат, Шинелли й. □ *Шу маҳал бир тўда бола чуғурлашиб гузар томонга югуриб кетди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *«Сен чопиб гузарга чиқ», — деди Махдум болага.* А. Қодирий, Меҳробдан ч.

сукут қилмоқ — Гапирмоқ
 сукут қилмоқ — сўзламоқ. Қ. Га-пирмоқ
 сукут қилмоқ — сўйламоқ. Қ. Га-пирмоқ
 сулув — бадбашара. Қ. Хунук

СУНЪИЙ 2

Табиатда тайёр ҳолда мавжуд бўл-масдан, қўлда ясалган

Сунъий ғўзаллик
 Сунъий газ
 Сунъий ўғит

70 гектар ерда истироҳат боси, сунъий кўл барпо этилади. «С. Ўзб.» || *Комбинатнинг табиий газ билан шилашга ўтishi жуда катта иқтисодий фойда берди.* «Қ. Ўзб.».

сурат — Махраж
 сурбет — иболи. Қ. Уятчанг
 сурбет — тортинчоқ. Қ. Уятчанг
 сурбет — уятчанг. Қ. Уятчанг
 сурбет — Уятчанг
 сурбет — шармли. Қ. Уятчанг
 сурбет — ҳаёли. Қ. Уятчанг
 сусаймоқ — зўраймоқ. Қ. Кучаймоқ

соҳибжамол — бадбуруш. Қ. Хунук
 соҳибжамол — тасқара. Қ. Хунук
 соҳибжамол — таъвия. Қ. Хунук
 соҳибжамол — Хунук
 Судралмоқ — чопмоқ

ЮГУРМОҚ

чопмоқ

Жуда тез ҳаракат қилмоқ, бир жойдан бошқа бир жойга катта тезлик билан йўналмоқ

Қийихдек югурмоқ || чопмоқ

сулув — бадбуруш. Қ. Хунук
 сулув — тасқара. Қ. Хунук
 сулув — таъвия. Қ. Хунук
 сулув — Хунук
 сунъий 1 — чин 2. Қ. Сохта

ТАБИИЙ

Табиатда тайёр ҳолда мавжуд бўл-ган, қўлда ясалмаган

Табиий ғўзаллик
 Табиий газ
 Табиий ўғит

сусаймоқ — Кучаймоқ
 сусаймоқ — кўтарилмоқ 1. Қ. Ку-чаймоқ
 сусайтирмоқ — Кучайтирмоқ
 суст — жадал. Қ. Секин 1
 суст — илдам 1. Қ. Секин 1
 суст — тез. Қ. Секин 1
 сусткаш — абжир 2. Қ. Эпашанг

сусткаш — илдам 2. Қ. Эпашанг
сусткаш — тезкор. Қ. Эпашанг
сусткаш — чапдас. Қ. Эпашанг

СУСТКАШЛИК

Иш-ҳаракатни жуда секин бажариш, суст ҳаракат қилиш

[Али тажанг] Элатлари қсига келиб ёнбошлагач, унинг эски сусткашлиги тўғрисида ҳазил қилишди. Ойбек, Қуёш қ. □ Галла ўрмиғими — тезкорликни талаб қиладиган кампания. «С. Ўзб.».

суюнмоқ — куйинмоқ. Қ. Хафа бўлмоқ
суюнмоқ — Хафа бўлмоқ

СУЮҚ 1

Таркибида сув кўп, бошқа нарса оз бўлган
Суюқ мастава

Қуюқ ёки суюқ, ёғлик ёки ёғон, қатиқли ёки қатиқсиз, шиқилиб, ҳар қайси оила ўз топган-тутганини дастурхонга қўйиб, баҳам кўрадиган муқаддас пайт. С. Анорбоев, Оқсой.

СУЮҚ 2

Ранг берувчи модда миқдори меъёридан кам бўлган, ранги оч
Суюқ сиёҳ

Ҳайдарбойнинг кўримсиз чойнакларидagi қуюқ ва суюқ чойлари бу ердаги жуда кўп одамларнинг ҳам, ўтган-кетган йўловчиларнинг ҳам чанқовини босиб туради. П. Турсун, Ўқитувчи.

сўзламоқ — сукут қилмоқ. Қ. Гапирмоқ

СЎКМОҚ

Бириктирувчи ипларини узиб, тикилган нарсани бўлақларга ажратмоқ

Пальтони сўкмоқ
Кўрпани сўкмоқ

сусткаш — чаққон. Қ. Эпашанг
сусткаш — эпчил 2. Қ. Эпашанг

ТЕЗКОРЛИК

Иш-ҳаракатни тезда бажариш, жадал ҳаракат қилиш

суюнмоқ — хафаланмоқ. Қ. Хафа бўлмоқ

ҚУЮҚ 1

Таркибида сув оз, бошқа нарса кўп бўлган
Қуюқ мастава

ҚУЮҚ 2

Ранг берувчи модда миқдори меъёридан кўп бўлган, ранги тўқ
Қуюқ сиёҳ

сўйламоқ — сукут қилмоқ. Қ. Гапирмоқ

ТИКМОҚ

Алоҳида-алоҳида ёки йиртилган нарсани ип билан бир-бирига бириктирмоқ

Пальто тикмоқ
Кўрпани тикмоқ

[Отабек] Тиқилган ипларни сўқди ва мактубни очиб, оч кўзини ишига қўйди. А. Қодирий, Ўтган к. △ Даҳлизда Ҳасанали узилган от асобларини улаб тикар эди. А. Қодирий, Ўтган к.

сўл — ўнг 1 2. Қ. Чап 1
сўнги — Дастлабки
сўнгра — Аввал
сўнгра — аввало. Қ. Аввал
сўнгра — бошлаб. Қ. Аввал
сўнгра — олдин. Қ. Аввал
сўнмоқ — Ёнмоқ
сўрамоқ — Жавоб бермоқ
сўрамоқ — жавоб қайтармоқ. Қ. Жавоб бермоқ
табий — Сунъий 2

таг — тепа. Қ. Ост
таг — уст 2. Қ. Ост
таг — уч. Қ. Ост
тажрибадор — тажрибасиз. Қ. Тажрибали
тажрибадор — хом. Қ. Тажрибали
тажрибадор — гўр. Қ. Тажрибали
тажрибадор — тажрибасиз. Қ. Тажрибали
тажрибадор — хом. Қ. Тажрибали
тажрибадор — гўр. Қ. Тажрибали

ТАЖРИБАЛИ

тажрибадор
тажрибадор

Бирор соҳада тажриба ортирган, ишлаш йўлини билладиган
Тажрибали шофёр

ТАЖРИБАСИЗ

хом
гўр

Бирор соҳада тажриба ортирмаган, ишлаш йўлини билмайдиган
Тажрибасиз шофёр

Нигора Акрамни тажрибали, билимдон врач деб ҳурмат қиларди. С. Анорбоев, Оқсой. Бригадирликка .. энг яхши, илғор, тажрибадор, ишинг кўзини билладиган, жонкуяр одамларни сайламоқчимиз. Уйғун, Навбаҳор. .. колхозимиз бу қадар яхши натижаларга эришишига .. тажрибадор йилчиларимизнинг хўл хизмати сингди. «Қ. Ўзб.». □ [Қутбия:] Ҳасанни ҳаммадан тажрибасизроқ, соддароқ топиб, шунинг овлашга киришди. С. Ағний, Қуллар. «Всй свсин-эй, хомсиз-да ҳали. Эрнинг саписи лоқда тиғиб юраегасиз», — деди Сабохон Маҳмудага. Ж. Абдуллахонов, Тўфси. Лекин баъван қуйи синфларда ишлашнинг «осон» фаҳмлаб, тажрибасиз, гўр ўқитувчиларга таспирадидлар. «Қ. Ўзб.».

Тажрибали — хом
Тажрибали — гўр
тажрибасиз — тажрибадор
Қ. Тажрибали
тажрибасиз — тажрибадор

Қ. Тажрибали
тажрибасиз — Тажрибали
такаббур — Камтар
такаббур — камтарин. Қ. Камтар
такаббур — хокисор. Қ. Камтар

ТАҚ[-ТАҚ]

дирр
(тирр)

Отни тўхтатиш учун ишлатилади-
ган хитоб

«Так!» — деди, «Ч у ҳ, ҳа!» — деди, жўнади, Қорахон ўз йўлидан қолмади, «Алпомиш». △ «Т р-р!» — деб отларнинг тизгинларини тортди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. □ Ч у, қора тоймоғим! Ч у, қора йўрғам! Муродга қасд қилиб югурган етар. Усмон Носир.

Так[-так] — чуҳ

тамизли — бетамиз. Қ. Фаросатли
тамизли — бeфaросaт. Қ. Фаросатли
тамизли — бeфaҳм. Қ. Фаросатли
тамизли — калтафaҳм. Қ. Фаросатли
тамизли — фаросатсиз. Қ. Фаросатли
тамизли — фaҳмсиз. Қ. Фаросатли
тамомламоқ — Бошламоқ
тамом қилмоқ — Бошламоқ
танбал — сергайрат. Қ. Эринчак
танбал — гайратли. Қ. Эринчак
танбал — гайратчан. Қ. Эринчак
таниш — бeгoнa 2. Қ. Нотаниш
таниш — ёт 2. Қ. Нотаниш
таниш — Нотаниш
танги — зикна. Қ. Сахий
танги — мумсик. Қ. Сахий
танги — нокас. Қ. Сахий
танги — нокаста. Қ. Сахий
танги — тутунини булут кўрмаган. Қ. Сахий
танги — хасис. Қ. Сахий
танги — қурумсоқ. Қ. Сахий
танқид қилмоқ — Мақтамоқ 2
танқис — сероб. Қ. Қамоб
танқислик — кенгчилик. Қ. Муҳтожлик
танқислик — маъмурчилик. Қ. Муҳтожлик

ЧУ [В]

чуҳ

Отни юргизиш учун ишлатиладиган
хитоб

танқислик — мўл-кўлчилик.

Қ. Муҳтожлик

танқислик — мўлчилик. Қ. Муҳтожлик

танқислик — сероблик. Қ. Муҳтожлик

танқислик — серобчилик. Қ. Муҳтожлик

танқислик — тўйинчилик. Қ. Муҳтожлик

танқислик — тўкинчилик. Қ. Муҳтожлик

танқислик — фаровснлик. Қ. Муҳтожлик

танҳо — Бирга 2

танҳо — биргаликда. Қ. Бирга 2

тарангламоқ — Бўшатмоқ 1 2

тарқалмоқ 1 — уюшмоқ. Қ. Бирлашмоқ 2

тарқалмоқ 2 — Йиғилмоқ

тарқалмоқ 2 — тўпланмоқ.

Қ. Йиғилмоқ

тарқамоқ 1 — Бирлашмоқ 2

тарқамоқ 1 — уюшмоқ. Қ. Бирлашмоқ 2

тарқамоқ 2 — Йиғилмоқ

тарқамоқ 2 — тўпланмоқ. Қ. Йиғилмоқ

тарқатмоқ — жамламоқ. Қ. Йиғилмоқ 2

тарқатмоқ — Йиғмоқ 2

тарқатмоқ — тўпламоқ 2. Қ. Йиғилмоқ

тарқоқлик — Бирлик

тарқоқлик — иттифоқлик. Қ. Бирлик

тасдиқламоқ — инкор этмоқ. Қ. Рад қилмоқ 1

тасдиқламоқ — инкор қилмоқ.

Қ. Рад қилмоқ 1

тасдиқламоқ — Рад қилмоқ 1

тасдиқ этмоқ — инкор этмоқ.

Қ. Рад қилмоқ

Қ. Рад қилмоқ 1

тасдиқ этмоқ — инкор қилмоқ

тасдиқ этмоқ — Рад қилмоқ 1

тасдиқ қилмоқ — инкор этмоқ.

Қ. Рад қилмоқ 1

тасдиқ қилмоқ — инкор қилмоқ.

Қ. Рад қилмоқ 1

тасдиқ қилмоқ — Рад қилмоқ 1

тасқара — барно. Қ. Хунук

тасқара — гўзал. Қ. Хунук

тасқара — зебо. Қ. Хунук

тасқара — соҳибжамол. Қ. Хунук

тасқара — сулув. Қ. Хунук

тасқара — чиройли. Қ. Хунук

тасқара — хушрўй. Қ. Хунук

тасқара — хушсурат. Қ. Хунук

тасқара — ҳусндор. Қ. Хунук

тасқара — ҳусли. Қ. Хунук

таш — Ич

ташқари — Ичкари

ташқи 1 — Ички 1

ташқи 2 — Ички 2

ташқи 3 — Ички 3

таъвия — барно. Қ. Хунук

таъвия — гўзал. Қ. Хунук

таъвия — зебо. Қ. Хунук

таъвия — соҳибжамол. Қ. Хунук

таъвия — сулув. Қ. Хунук

таъвия — чиройли. Қ. Хунук

таъвия — хушрўй. Қ. Хунук

таъвия — хушсурат. Қ. Хунук

таъвия — ҳусндор. Қ. Хунук

таъвия — ҳусли. Қ. Хунук

тақикламоқ — ижозат бермоқ.

Қ. Рухсат бермоқ

тақикламоқ — Рухсат бермоқ

тақикламоқ — Рухсат этмоқ.

Қ. Рухсат бермоқ

тақик қилмоқ — ижозат бермоқ.

Қ. Рухсат бермоқ

тақик қилмоқ — Рухсат бермоқ

тақик қилмоқ — Рухсат этмоқ.

Қ. Рухсат бермоқ

таҳчил — сероб. Қ. Қамоб

тежамкор — Исрофгар

тежамкорлик — Исрофгарчилик

тежамоқ — Исроф қилмоқ

тежамоқ — совурмоқ. Қ. Исроф қилмоқ

тез — аста1. Қ. Секин 1

тез — оҳиста. Қ. Секин 1

тез — Секин 1

тез — султ. Қ. Секин 1

тезкор — сусткаш. Қ. Эпашанг

тезкор — тепса-тебранмас.

Қ. Эпашанг

тезкор — Эпашанг

тезкорлик — Сусткашлик

тезламоқ — секинламоқ. Қ. Секинлашмоқ

тезламоқ — Секинлашмоқ

тезлатмоқ — Секинлатмоқ

тезлашмоқ — секинламоқ. Қ. Секинлашмоқ

тезлашмоқ

тезлашмоқ — Секинлашмоқ

тез-тез — аҳён[да]-аҳёнда.

Қ. Гоҳо-гоҳо

тез-тез — гоҳ-гоҳ. Қ. Гоҳо-гоҳо

тез-тез — Гоҳо-гоҳо

ТЕНГЛИК

Ижтимоий-сиёсий ҳуқуқи бир хил, тенг бўлиш

У ерда [СССРда] тенглик ва дўстлик, севги ва меҳнат — оила бахтининг манбаи. Ойбек, Нур қ. □ Бизнинг Ватанимиз — социал тенгсизлик ва миллий зулм тугатилган мамлакатдир. «Қ. Ҷзб.».

тенгсизлик — Тенглик
тенгак — ақли расо. Қ. Ақлли
тенгак — Ақлли
тенгак — оқил. Қ. Ақлли
тенгак — эсли. Қ. Ақлли
тепа — Ост
тепа — таг. Қ. Ост
тепалик — Пастлик
тепса-тебранмас — абжир 2.
Қ. Эпашанг
тепса-тебранмас — илдам 2.
Қ. Эпашанг
тепса-тебранмас — тезкор.
Қ. Эпашанг

ТЕРС 3

тескари

Одатдагининг аксича; тепа томонини пастга қилиб, юз томонини орқага қилиб

Газетани терс || тескари ушламоқ

Мулло хатни гоҳ ўнг, гоҳи терс ушлаб, ағдариб, кўзини катта катта очиб .. хитоб қилди. Ғ. Фулом, Сирлар. △ Қўлимга тушганда, юзига куя суртиб, шакка тескари миндираддим-у, .. тийпа-тўғри қозининг ҳузурига олиб борар эдим. П. Турсун, Ҳўқитувчи.

терс 4 — ўнг 1 3. Қ. Чап 2
тескари — ўнг 1 1. Қ. Терс 3
тетик — мункиллаган. Қ. Бардам
тетик — шарти кетиб парти қолган. Қ. Бардам

ТЕНГСИЗЛИК

Ижтимоий-сиёсий ҳуқуқи ҳар хил, нотенг бўлиш

тепса-тебранмас — чаптаст.
Қ. Эпашанг
тепса-тебранмас — чаққон.
Қ. Эпашанг
тепса-тебранмас — эпчил 2.
Қ. Эпашанг
терс 1 — апоқ-чапоқ. Қ. Аҳил
терс 1 — Аҳил
терс 1 — иноқ. Қ. Аҳил
терс 1 — иттифоқ. Қ. Аҳил
терс 1 — ораларидан қил ўтмайди-ган. Қ. Аҳил
терс 2 — Мулойим 2
терс 2 — юмшоқ 1. Қ. Мулойим 2

ЎНГ 1 1

Одатда қандай қилинадиган бўлса, ўшандай; нормал ҳолатда

Китобни ўнг ушламоқ

тикмоқ — Сўкмоқ
тиниқ — Лойқа
тинч 1 — Нотинч
тинч 2 — шовқин-суронли. Қ. Соқин

ТИНЧЛИК

Давлатлар, гуруҳлар орасида қуролли курашнинг йўқлиги

Тинчлик даврин қадрими уруш кўрғач билади. Мақол. Тинчлик урушини енгади. Шюор. △ Деҳқонларнинг кичик-кичик йиғинларида тинчлик ҳақида гапирди, имзо тўплади. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Уруш словини ёқувчиларга ўлим. «Қ. Ҷзб.».

тирик 1 — жонсиз 1. Қ. Жонли 1
тирик 1 — ўлик 1. Қ. Жонли 1
тирик 2 — ўлик 2. Қ. Жонли 2
тирик 3 — Ланж
тирр — чу[в]. Қ. Так[-так]
тирр — чуқ. Қ. Так[-так]
тиш — Ич
тиғиз — Сийрак
тиғиз — ҳақкам-дуккам. Қ. Сийрак
тоза — ирқит. Қ. Ифлос 1
тоза — исқирт. Қ. Ифлос 1
тоза — Ифлос 1
тоза — кир. Қ. Ифлос 1
тоза — нопок 1. Қ. Ифлос 1

ТОПМОҚ 2

Яшириб қўйилган нарсанинг қаердалигини аниқламоқ

Қалитни топмоқ

Нигор ойим ҳам шошлинқиради, уйига кириб, сандиғининг қалитини тополмай тўрт тасмонни излар, махдум даҳлиздан туриб уни койир эди. А. Қодирӣ, Меҳробдан ч. □ Қушбеги, жавоб бериш ўрнига, мактубни олиб, кўрпача остига яширди. А. Қодирӣ, Ҳўтан к.

тор — Кенг
тораймоқ 1 — Кенгаймоқ 1
тораймоқ 2 — Кенгаймоқ 2
тортинчоқ — безбет. Қ. Уятчанг
тортинчоқ — беибо. Қ. Уятчанг
тортинчоқ — бети қаттиқ. Қ. Уятчанг
тортинчоқ — бешарм. Қ. Уятчанг
тортинчоқ — беҳаё. Қ. Уятчанг
тортинчоқ — сурбет. Қ. Уятчанг

УРУШ

Давлатлар, гуруҳлар орасидаги қуролли кураш

тозаламоқ — булғамоқ. Қ. Ифлос қилмоқ
тозаламоқ — ифлосламоқ. Қ. Ифлос қилмоқ
тозаламоқ — Ифлос қилмоқ
толесиз — бахтиёр. Қ. Бахтли
толесиз — Бахтли
толесиз — саодатли. Қ. Бахтли
тонг — Кеч 1
тонг — кечқурув. Қ. Кеч 1
тонг — оқшом. Қ. Кеч 1
тонг — шом. Қ. Кеч 1
топмоқ 1 — Йўқотмоқ 2

ЯШИРМОҚ 1

Бошқалар кўрмайдиган, билмайдиган жойга қўймоқ

Қалитни яширмоқ

тортинчоқ — уятсиз. Қ. Уятчанг
тортинчоқ — шармсиз. Қ. Уятчанг
тортинчоқ — ҳаёсиз. Қ. Уятчанг
тортмоқ — Итармоқ
тогли — белаззат. Қ. Бемаза
тогли — Бемаза
тош бағир — кўнгилчан. Қ. Шафқатли
тош бағир — кўнгли бўш. Қ. Шафқатли

тош бағир — раҳмдил. Қ. Шафқатли
 тош бағир — Шафқатли
 тош юрак — кўнгилчан. Қ. Шафқатли
 тош юрак — кўнгли бўш. Қ. Шафқатли
 тош юрак — раҳмдил. Қ. Шафқатли
 тош юрак — Шафқатли
 тоқатли — бардошсиз 1. Қ. Сабрли
 тоқатли — бегоқат. Қ. Сабрли
 тоқатли — сабрсиз. Қ. Сабрли
 тоқатли — тоқатсиз. Қ. Сабрли
 тоқатсиз — бардошли 1. Қ. Сабрли
 тоқатсиз — Сабрли
 тоқатсиз — тоқатли. Қ. Сабрли
 тоғни толқон қиладиган — бедармон. Қ. Забардаст
 тоғни толқон қиладиган — бемадор. Қ. Забардаст

тоғни толқон қиладиган — бемажол. Қ. Забардаст
 тоғни толқон қиладиган — бурнидан тортсайқиладиган. Қ. Забардаст
 тоғни толқон қиладиган — дармонсиз. Қ. Забардаст
 тоғни толқон қиладиган — мадорсиз. Қ. Забардаст
 тоғни толқон қиладиган — мажолсиз. Қ. Забардаст
 тоғни толқон қиладиган — нимжон. Қ. Забардаст
 трагедия — Комедия
 тугатмоқ — Бошламоқ
 тузалмоқ — бетоб бўлмоқ. Қ. Касалланмоқ
 тузалмоқ — касал бўлмоқ. Қ. Касалланмоқ
 тузалмоқ — Касалланмоқ
 тузатмоқ — Бузмоқ 1

ТУЗСИЗ

Тузи нормадан оз ёки умуман йўқ
Тузсиз мастава

ШҶР

Тузи нормадан кўп, ортиқ
ШҶр мастава

«Чойинг суюқ, ошинг тузсиз», — деб, Очахоннинг кўзини очирмай қўйдим. «Муштум». □ Қийманг мунча шҶр бўлмаса?! Сўзлашувдан.

туйғун — Анқов
 туйғун — меров. Қ. Анқов
 туйғун — оғзинг қани деса, қулогини кўрсатадиган. Қ. Анқов.
 тун — Кун
 тун — кундуз. Қ. Кун
 тунги — Кундузги
 турмоқ — Ётмоқ
 турғун — беқарор. Қ. Барқарор
 турғун — ўзгарувчан. Қ. Барқарор
 тутунини булут кўрмаган — очик қўл. Қ. Сахий

тутунини булут кўрмаган — Сахий
 тутунини булут кўрмаган — саховатли. Қ. Сахий
 тутунини булут кўрмаган — танти. Қ. Сахий
 тутунини булут кўрмаган — қўли очик. Қ. Сахий
 тутунини булут кўрмаган — хотам. Қ. Сахий
 тутунини булут кўрмаган — хотамтой. Қ. Сахий

ТУШ 1

Кишининг ухлаган ҳолати

Тушда кўрдим дилбаримни, Эй сабо, уйғотмагил. Э. Воҳидов. □ Бу тушингни бериб сувга айтасан. Менга ўнги н г да кўрганларингни гапириб бер. Милтиқлар қаерда? Н. Сафаров, Уйғониш.

ТҶШ 2

Уйқуда кўриладиган, нореал нарса ва ҳодисалар

Қудрат севгилиси ёнида, унинг ҳусн-у жамолини ўз кўзи билан кўриб турибди. Бу — туш эмас, ўн г, ҳақиқат. З. Фағуллин, Сўнмас юлдуз.

туширмоқ 1 — Кўтармоқ 1

туширмоқ 2 — Кўтармоқ 2

туширмоқ 3 — Кўтармоқ 3

туширмоқ 3 — оширмоқ 2. Қ. Кўтармоқ 3

туширмоқ 4 — Кўтармоқ 4

туширмоқ 4 — оширмоқ 3. Қ. Кўтармоқ 4

ТУШМОҚ 4

Бирор нарсанинг уст қисмини тарк этмоқ

Томдан тушмоқ

Дарахтдан тушмоқ

Қудуққа тушмоқ

Мўталнинг боши ишлқ этиб лойхонага тушди-да, мангулик уйқуга кетганлиги маълум бўлди. А. Қодирий, Ўтган к. □ Яна бир неча киши келиб қўшилгач, Шукур сўфи мезонага чиқиб, азон айтди. А. Қодирий, Меҳробдан ч.

ТУШМОҚ 5

Носоғломлиги сабабли шифоҳонага жойлашмоқ

Касалхонага тушмоқ

Эҳтимол, кўп ичиб қўйиб, ҳушёрхонага тушган дир. «Муштум». Касалхонага яқинда тушган Мирраҳимов . . деразадан кўчага қараб турган ёди. А. Қаҳҳор, Минг бир жон. □ Сайфи Соқиевичнинг касалхонадан чиқиши каттакон байрамга айланиб кетди. Ў. Ҳошимов, Нур борки, соя бор.

ЎНГ II I

Кишининг уйғоқ ҳолати

ЎНГ II 2

Объектив борлиқда мавжуд, реал нарса ва ҳодисалар

туширмоқ 5 — Ортмоқ II

туширмоқ 5 — юкламоқ. Қ. Ортмоқ II

тушмоқ 1 — Кўтарилмоқ 2

тушмоқ 2 — Кўтарилмоқ 3

тушмоқ 3 — Кўтарилмоқ 4

ЧИҚМОҚ 5

Бирор нарсанинг уст қисмига кўтарилмоқ

Томга чиқмоқ

Дарахтга чиқмоқ

Қудуқдан чиқмоқ

ЧИҚМОҚ 6

Соғломлашгач, шифоҳонадан кетмоқ

Касалхонадан чиқмоқ

тушмоқ 6 — кўтарилмоқ 5. Қ. Уч-моқ
тушмоқ 6 — Учмоқ
Туғилмоқ — вафот этмоқ

Туғилмоқ — вафот қилмоқ/
Туғилмоқ — дунёдан кетмоқ
Туғилмоқ — дунёдан ўтмоқ
Туғилмоқ — кўзини юммоқ

ЎЛМОҚ

вафот қилмоқ
(вафот этмоқ)
қазо қилмоқ
кўзини юммоқ
дунёдан ўтмоқ
дунёдан кетмоқ
Яшайдан тўхтамоқ, ҳаёти тугамоқ

Она қорнидан тушиб, яшай бош-ламоқ

Ҳар бири қандай кулфат билан дунёга келган бўлса, шундай кулфат билан дунёдан кетишига маҳкум эди. П. Турсун, Ўқитувчи. Δ Биз теги олтинсойлик бўламиз. Мен ҳам шу ерда туғилганман. Ш. Рашидов, Бўрондан к. \square Нисо буви эри ўлиб, иккита ёш қизи билан қолди. А. Қаҳҳор, Бошсиз одам. Мирзакаримбойнинг хотини Лутфинисо тўсатдан . . . бир кечада вафот қилди. Ойбек, Қутлуғ қ. Мирзакаримбой . . . унинг синглиси Ойимбинини ўзи тарбия қилиб, нақ эрга берши олдида вафот этгани . . . ва ҳоказони сўзлади. Ойбек, Қутлуғ қ. [Қўйчи бобонинг] Тенгдошларидан кўплари қазо қилиб, уч-тўрт қария бир-бирларига жуда суянишиб қолишган эди. Мирмуҳсин, Умид. Лекин чол ҳали бақувват, илги соғ. Бир кун кўзини юмар, ахир. Ойбек, Қутлуғ қ. Онам шўрлик ҳам худодан умид қила-қила ёруғ кун кўрмай дунёдан ўтди. С. Зуннунова, Гулхан.

Туғилмоқ — қазо қилмоқ

ТУҒИШГАН

Ўз 2
Туғиш-туғилиш жиҳатдан боғланган
Ўз онаси
Туғишган опаси

Ўз холам бўла туриб тўйга келмадингиз-а? Ўгай бўлсангиз ҳам хафа бўлмас эдим. А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар. Δ Чин дўст туғишганинг билан тенг. Мақол. Бу уйда Гулнор опам учун сочим оқаргунча хизмат қилшини истар эдим. У мени туғишган опамдан афзал севади. Ойбек, Қутлуғ қ.

ЎГАЙ

Туғиш-туғилиш жиҳатдан боғланмаган
Ўгай онаси
Ўгай опаси

тўйинчилик — етишмовчилик. Қ.
Муҳтожлик
тўйинчилик — Муҳтожлик
тўйинчилик — танқислик. Қ. Муҳтожлик
тўймоқ — Очқамоқ
тўкинчилик — етишмовчилик. Қ.
Муҳтожлик
тўкинчилик — Муҳтожлик
тўкинчилик — танқислик. Қ. Муҳтожлик
тўла — Бўш 3
тўла — қуруқ 1. Қ. Бўш 3
тўлатмоқ — Бўшатмоқ II 1
тўлдирмоқ — Бўшатмоқ II 1
тўнг 1 — мулойим 1. Қ. Дағал 2
тўнг 1 — хушмуомала. Қ. Дағал 2
тўнг 1 — хушфёъл. Қ. Дағал 2
тўнг 2 — Мулойим 2

ТЎХТАТМОҚ

Ҳаракатланиб, юриб турган нарса-ни ёки кишини ҳаракат қилдирмай қўймоқ
Отни тўхтатмоқ
Трамвайни тўхтатмоқ
Моторни тўхтатмоқ
Соатни тўхтатмоқ
Тегирмонни тўхтатмоқ

Улар дарров маҳбусларни тўхтатиб, милтиқларини хотинларга ўқтатишди. М. Исмоний, Фарғона т. о. Йўлчи пишқирган отичи тўхтатиб, қикқирди. Ойбек, Қутлуғ қ. Бўронни тўхтатмоқчи бўлиб ақиллаган лайчадек, Жунайджон ҳам авж олиб келаятган революцияни Хивадан турли бастирмоқчи бўлди. Ж. Шарипов, Хоразм. \square Поezionни юргизган Ўтхонаси билан дўнаалаги. Ўзб. х қ. [Йўлчи] . . . отни секин юргизиб, ширин ўйларга ботган ҳолда кетди. Ойбек, Қутлуғ қ. Водокачкага қарайдиган, уларни юргизадиган бир рус бор эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

тўқ — Оч
тўқлик — Очлик
12—2305

тўнг 2 — юмшоқ 1. Қ. Мулойим 2
тўнгмоқ — эримоқ. Қ. Музламоқ
тўнғич — Кенжа
тўпламоқ 1 — сарфламоқ. Қ. Йиғмоқ 1
тўпламоқ 1 — сарф қилмоқ. Қ. Йиғмоқ 1
тўпламоқ 1 — харажат қилмоқ. Қ. Йиғмоқ 1
тўпламоқ 1 — харж қилмоқ. Қ. Йиғмоқ 1
тўпламоқ 2 — тарқатмоқ. Қ. Йиғмоқ 2
тўпламоқ 3 — Сочмоқ
тўпланмоқ — тарқалмоқ 2. Қ. Йиғилмоқ
тўпланмоқ — тарқамоқ 2. Қ. Йиғилмоқ
тўр — Пойгак

ЮРГИЗМОҚ

Ҳаракатланмай, тек турган нарса-ни ёки кишини ҳаракатга келтир-моқ
Отни юргизмоқ
Трамвайни юргизмоқ
Моторни юргизмоқ
Соатни юргизмоқ
Тегирмонни юргизмоқ

ТЎҒРИ 1

Бирор жойи эгилиб-букилмаган
Тўғри труба

Мирзакаримбойнинг боғи охирида баланд тўғри ўсган . . . тераклар жимгина титрайди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Азим толларнинг эгри шохларидеги шокила-шокила популар йўловчиларни соя-салқинга чақира бошлайди. Ҳ. Фулом, Машъал. Аҳмад Хусайн қинғир паст девор қаршида тўхтади. Ойбек, Нур қ. Бу кўчада қулаган ва қулай деб турган деворлар, паст-баланд қийшиқ уйлар орасида режа билан солинган чиройли иморатлар учрар эди. А. Қаҳҳор, Қартина. «Ху анови қийшиқ ўсган юлғунни кўрлясизми?» — шивирлади у [Шербек]. — Ушандан сал юқорида». С. Анорбоев. Оқсой.

Тўғри 1 — қийшиқ

Тўғри 1 — қинғир

ТЎҒРИ 2

Қувлик-шумликни билмайдиган,
ҳалоллик билан яшайдиган
Тўғри бўлсанг, ўсиб бориб, гул бўласан, Эгри бўлсанг, тўзиб бориб кул бўласан. Мақол.

Тўғри 3 — нотўғри

ТЎҒРИ 3

Ҳақиқий ҳолатга мос, нотўғри
жойи йўқ
Тўғри жавоб
Тўғри фикр
Тўғри ёзмоқ
Масалани тўғри емоқ

Айб ўзимизда ҳам бор, Эрмат ака. Биттамыз: «Мана бу тўғри, мана бу нотўғри! — деб дадил гапиролмаймиз. П. Турсун, Ўқитувчи. △ Билмагандан билган яхши, тўғри ишни қилган яхши. Мақол. Гапингиз тўғри, ўғлим. Бу жаҳонда Лениндай улғу зот бўлган эмас. П. Турсун, Ўқитувчи. Бошинга қилич келса ҳам, тўғри сўзла. Мақол. □ Ундэх демтх, бу хато гап! Меч Насиба билан гап-

ЭГРИ 1

қинғир
қийшиқ

Бир неча жойидан эгилиб-букилган
Эгри || қийшиқ || труба

ЭГРИ 2

Қувлик-шумлик билан иш тутадиган,
ҳалоллик билан яшамайдиган

ХАТО
нотўғри
янглиш

Ҳақиқий ҳолатга мос келмайдиган,
тўғри жойи йўқ
Хато || нотўғри жавоб
Хато || янглиш фикр
Хато ёзмоқ
Масалани нотўғри || янглиш емоқ

лашиб кўрдим. Бу муҳаббат эмас, англашилмовчилик! А. Қаҳҳор, Оғрик т. Жўрттага хато ўқиб, ўзинг кулдирдинг. А. Қодирий, Меҳробди ч. Лекин ўша нотўғри гап бўлган айтилса, нима бўлади? . . . А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Нега дз фикрингни айтмайсан? Янглиш чиққанидан кўрқасизми? А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

Тўғри 3 — янглиш

ударник — қолоқ. Қ. Илғор
удлабуру[н] — бўшанг. Қ. Лапашанг
удлабуру[н] — лаванг. Қ. Лапашанг
удлабуру[н] — лаванд. Қ. Лапашанг

удлабуру[н] — ландавур. Қ. Лапашанг
удлабуру[н] — Лапашанг
удлабуру[н] — ношуд. Қ. Лапашанг
удлабуру[н] — оғзидаги ошини олдирадиган. Қ. Лапашанг
удлабуру[н] — уқувсиз. Қ. Лапашанг

УЗАЙМОҚ 1

Бўй ўлчами илгаригидан ортмоқ,
узувроқ бўлмоқ

Бўй ўлчами илгаригидан камаймоқ,
қисқароқ бўлмоқ
.. гердлхб кўска узайган ҳайбатли қайрағочлар сирли, ваҳимали кўринди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ «Шоҳ машраб йўлга чиқсалар, . . . йўл қисқарар экан». Ойбек, Қутлуғ қ.

ҚИСҚАРМОҚ 1

УЗАЙМОҚ 2

Илгаригига қараганда кўпроқ вақт
давом этадиган бўлмоқ
Курсда ўқиш муддати узайди.

ҚИСҚАРМОҚ 2

Илгаригига қараганда камроқ вақт
давом этадиган бўлмоқ
Курсда ўқиш муддати қисқарди.

Сентябрнинг охирлари. Кунлар қисқариб, тунлар эса узая бошлайди. Т. Обидов, «Юсуфжон қизик».

УЗМОҚ

Узун, ингичка нарсани икки қисмга ажратмоқ

УЛАМОҚ

Узун, ингичка нарса қисмларини ўзаро боғлаб, тикиб бириктирмоқ

Маллавоё ака ипни тиши билан узди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. □ Отнинг тизгинига арқон улаб беринглар, ўзим ҳайдаб кетавераман. А. Қаҳҳор, Асрор бобо.

узоқ 1 — Бирпас

УЗОҚ 2

олис 1

йироқ 1

(ироқ 1)

Катта масофа билан ажралиб турадиган ерда, жуда нарида жойлашган

Узоқ || йироқ жси

Узоқ || олис шаҳар

Узоқнинг донидан яқиннинг сомони яхши. Мақол. Δ Узоқ адрнинг орқасидан кўтарилган каттақон ойнинг дастлабки шўъласи . . байроққа тушди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Мақтаб деган қишлоққа солинмайдими? Қишлоққа жуда олис-ку . . А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Бир вақтлар йироқ юрда бошимизга тушганда фироқ . . М. Шайхзода, Тошкентнома. \square Қирғоққа яқин ерда тўрт қозик устида каттақон бир қайиқ турар эди. А. Қаҳҳор, Хотинлар.

УЗОҚ 3

олис 2

йироқ 2

(ироқ 2)

Катта масофага чўзилган, юриб ўтиш учун кўп вақт талаб этиладиган

Узоқ || олис || йироқ йўл

Узоқ || олис || йироқ масофа

Олдинги олис тугаб, Энди яқиндир йироқ. С. Абдулла, Поезд келди. Δ У узоқ йўлдан бениҳоя чарчаб келгандай оёқ устида зўрга турар эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Йўл олис бўлса ҳам, аммо кўнгул яқин бўлган. «С. Ўзб.» Дарё тшиқин, сувлар шошқин, ўтолмайман, Йўлим йироқ, ошим ориқ, етолмайман. Ўзб. х. қ. «Ироқни ироқдаги ёрига виштилин деб куйлар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

УЗОҚЛАШМОҚ

йироқлашмоқ

Яқин жойдан узоқ жойга томон бир оз ҳаракат қилмоқ, узоқроқ жойга кетмоқ

Отлиқлар қишлоқдан узоқлашди || йироқлашди.

ЯҚИН 1

Кичик масофа билан ажралиб турадиган ерда, шу ўртада жойлашган

Яқин жой

Яқин шаҳар

ЯҚИН 2

Кичик масофага чўзилган, юриб ўтиш учун оз вақт талаб этиладиган

Яқин йўл

Яқин масофа

ЯҚИНЛАШМОҚ

Узоқ жойдан яқин жойга томон бир оз ҳаракат қилмоқ, яқинроқ жойга келмоқ

Отлиқлар қишлоққа яқинлашди.

Латифий Элмуродга ит қараш қилгани ҳолда унинг олдидан узоқлашди. П. Турсун, Ўқитувчи. Биз шаҳардан анча йироқлашдик. Сўзлашувдан. \square «Қора Аҳмад ким?» — деди Йўлчи йигитга яқинлашиб. Ойбек. Қутлуғ қ.

узун 1 — Калта 1

узун 1 — қисқа 1. Қ. Калта 1

узун 2 — Калта 2

узун 2 — қисқа 2. Қ. Калта 2

УЙДИРМА

афсона

Амалда, ҳақиқатда йўқ, мияда тўқилган (нарса)

ҲАҚИҚАТ

Мияда тўқилмаган, балки чиндан ҳам амалда бор (нарса)

[Умарали:] Динга ва худого шонмайман, буларнинг ҳаммаси уйдирма гап. Ойбек, Улуғ й. Ишлаб чиқаришнинг қисқараётганлиги . . ҳозирги замон капитализми юксалиш даврини кечирмоқда ва кризислардан абадий халос бўлди, деган афсоналарни чиппака чиқаради. «Қ. Ўзб.» «Ана кўрдингми, бўлмағур афсона гапга ҳали ҳам шонадиганлар кўп экан», — деди Элмурод. П. Турсун, Ўқитувчи. \square Шунақами, Рауф ака? Инглиз олими бўлса ҳам, ҳақиқатни гапиргандан кейин, . . ўртоқ дейилса бўлаверди эмасми? А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Мендан ҳақиқат ҳолни аглаб, жуда шошиб қолди, ҳатто ҳуши бошидан учди. А. Қодирий, Ўтган к.

УЙҒОТМОҚ

Ухлаш ҳолатини тўхтатиб, уйғоқ ҳолатга келтирмоқ

УХЛАТМОҚ

Уйғоқ ҳолатдан ухлаш ҳолатига ўтказмоқ

Қушларнинг шўх овози мени Уйғотади тонг чоғи. И. Муслим. \square Саломатой онасини ухлатиб қўйиб, бешик тебратиши билан банд. Ҳ. Фулом, Машғал.

уламоқ — Узоқ

улкан 1 — микроскопик. Қ. Гигант 1

улкан 1 — митти 1. Қ. Гигант 1

улкан 2 — кичик 1. Қ. Катта 1

улкан 2 — майда 5. Қ. Катта 1.

улкан 2 — чоғ. Қ. Катта 1

умрбод — Вақтинча 3

УМУМИЙ

муштарак

Ҳамма учун бирдек хос, барчага тегишли

Умумий мулк

Умумий || муштарак белгилар

ХУСУСИЙ

Айрим кишиларгагина хос, тегишли

Хусусий мулк

Хусусий белги

Тўтиқиз билан Дилиодда чиндан ҳам духашлик, у мумий жўзиба бор эди. М. Исмоилӣ, Фарғона т. о. Яна бир жума баяғидек қишлоқнинг у мумий йиғини бўлади. А. Қодирӣ, Обид к. [Шерназарбой:] Биз олий ҳазратларининг қўлимиз, унинг хазинасини тўлдирмоқ муштарак вазифамиздир. Ж. Шарипов. Хоразм. □ [Василий Николевич] Қандайдир бир хусусий кнторага ишга киришга... мажбур бўлган эди. «В. И. Ленин ҳ. х.».

унумли — бешарака. Қ. Серунум
унумли — самарасиз. Қ. Серунум
унумли — унумсиз. Қ. Серунум
унумсиз — баракали. Қ. Серунум

унумсиз — самарали. Қ. Серунум
унумсиз — Серунум
унумсиз — унумли. Қ. Серунум

УРИШМОҚ

Ўзаро тинч-тотув муносабатни бузмақ, жанжал, низо чиқармоқ, бир-бирини урмақ

Ўзим билан уришинг, уч талоқ деб ўзимга айтинг эди. А. Қаҳҳор. Қўшчинор. □ Соли сингиллари билан ярашди, ўртада узилиб қолган алоқа тикланди. Ҳ. Носирова, Мен ўзбек қизи.

уриштирмақ — ажратмоқ 2
уриштирмақ — айирмоқ 2. Қ. Ажратмоқ 2
уруш — Тинчлик
уст 1 — Ич
уст 2 — Ост
уст 2 — таг. Қ. Ост

ЯРАШМОҚ 2

Ўзаро жанжални, низоли бартараф қилмоқ, тинч-тотув муносабатни тикламоқ

устки — Остки
устки — пастки. Қ. Остки
устки — қуйи. Қ. Остки
ухлатмоқ — Уйғотмоқ
уч — Ост
уч — таг. Қ. Ост

УЧМОҚ

кўтарилмоқ 5

Ер томондан осмон томонга ҳаракат қилиб жилмоқ, ердан узоқлашмоқ

Бургут учиб кетди. Самолёт учди || кўтарилди. Дирижабда [осмонга кўтарилмоқ]

Сув буғ бўлиб, ҳавога кўтарилади, ёмғир ёки қор бўлиб, яна ерга тушади. Дарсликдан. △ Ҳар қандай қуш ҳам баҳорда учиб келганини хуштак чалиш, пишлалаш, кукулаш билан маълум қилади. «Тош-

ҚЎНМОҚ

тушмоқ 6

Осмон томондан пастга томон ҳаракат қилиб, ерга етмоқ

Бургут қўнди. Самолёт қўнди || тушди. Парашют билан ерга тушмоқ

кент оқиломи. □ Ҳозирги самолётлар Тошкентдан Москвагача ерга қўнмайдди. Сўзлашувдан.

Учмоқ — тушмоқ 6
ушмоқ — тарқалмоқ 1. Қ. Бирлашмоқ 2
ушмоқ — тарқамок 1. Қ. Бирлашмоқ 2
уятсиз — иболи. Қ. Уятчанг
уятсиз — тортинчоқ. Қ. Уятчанг
уятсиз — уятчан. Қ. Уятчанг
уятсиз — Уятчанг
уятсиз — шармли. Қ. Уятчанг
уятсиз — ҳаёли. Қ. Уятчанг
уятчан — безбет. Қ. Уятчанг
уятчан — беибо. Қ. Уятчанг
уятчан — бети қаттиқ. Қ. Уятчанг

УЯТЧАНГ

(уятчан)
тортинчоқ
ҳаёли
иболи
шармли

Ортиқча бирор ҳаракат қилишга бошқалардан уяладиган, хижолат тортадиган, уялиш, тортиниш туйғуси кучли

*Уятчанг || ҳаёли йигит
Тортинчоқ бола*

У содда, уятчанг, камтарин йигит эди. Ойбек, Қутлуг қ. Неъматжон хуш табиатли, уятчан бир йигит бўлиб, одамлар билан ҳам жуда одобли, бир маромда сўзлашарди. Ж. Шарипов, Хоразм. Ёнма-ён пахта терайтиб, у ёқ-бу ёқдан гапиришганларида қиз унинг ҳақиқатан ҳам тортинчоқ, камсуқум йигит эканини сездди. П. Қодиров, Уч ни Қиз бола-да, ҳаёли, андишали... «Муштум». Иболи, серандиша қизчи Аҳмаджон ака ўғлига олиб берди. «С. Ўзб.». Устанинг қизи жуда шармли бўлиб ўсибди-да. Сўзлашувдан. □ [Жамла:] Ҳаё беномусда бўлмайди! Ҳаёсизда номус бўлмайди. Ҳамза Ҳакимзода, Бой ила

уятчан — бешарм. Қ. Уятчанг
уятчан — беҳаё. Қ. Уятчанг
уятчан — сурбет. Қ. Уятчанг
уятчан — уятсиз. Қ. Уятчанг
уятчан — шармсиз. Қ. Уятчанг
уятчан — ҳаёсиз. Қ. Уятчанг
Уятчанг — безбет
Уятчанг — беибо
Уятчанг — бети қаттиқ
Уятчанг — бешарм
Уятчанг — беҳаё
Уятчанг — сурбет
Уятчанг — уятсиз
Уятчанг — шармсиз

ҲАЁСИЗ

беҳаё
беибо
бешарм
шармсиз
уятсиз
безбет
сурбет
бети қаттиқ

Бировдан уялмайдиган, хижолат тортмайдиган, бошқалар олдида ёмон ҳаракат қилаверадиган

*Ҳаёсиз || сурбет йигит
Безбет || бети қаттиқ бола*

хизматчи. Ор-у номус [билмаган эй беҳаё, юзинга туф] «Муштум».
.. Норқўзининг гаши келди ва шундай беибо хотиннинг ичкарига —
фаршталар олдига киришини хоҳламади. А. Қаҳҳор, Майиз/емаган хо-
тин. Ўздан катталар олдига бешарм баъзи ёшлар бор, «Муштум».
Эшонларнинг ўзлари, Шармсиздир юзлари, Ошга тўғмас кўзлари..
Ҳамза Ҳакимзода. Совчилар эрса бундай уятсиз қиздан алҳазар ўқи-
шиб жўнайдилар. А. Қодирӣ, Ўтган к. Мен — лаяғоч, безбет Алихон
Сувга, ерга бўлди хўжайин. Ҳасан Пўлат. Адолат сурбет Бозоровни
кўриши билан ғазабдан қалтиради ва титроғини босиш учун пахта те-
раверди. И. Раҳим, Чин м. Қилмишига яраша иш қиламан, Зўр қорнинг-
ни шожим билан тиламан. Умид қилма энди сут-у қатиқдан, Ўргилдим-
ку сендек бету қаттиқдан. Акмал Пўлат, Тасадуқ.

уқувсиз — абжир 1. Қ. Лапашанг
уқувсиз — игна тешигидан ўта ола-
диган. Қ. Лапашанг
уқувсиз — ишбилармон. Қ. Лапа-
шанг

фаол — лоқайд. Қ. Актив
фаол — пассив. Қ. Актив

ФАРЕД

Юксак даражадаги аламни ифода-
ловчи кучли йиғи овози

Она қақшоқ кўлларини қизининг юрагига қўйди. Сўнг, сачраб туриб, ўзи-
ни ерга урди, фарёди билан кечани зир титратди. Ойбек, Қутлуғ қ.
□ Лекциялардан чарчаб чиққан группа ҳозир жуда кулгига мойил эди,
бўлар-бўлмасга қаҳқаҳа кўтарарди. П. Қодиров, Уч и.

фаровонлик — етишмовчилик. Қ.
Муҳтожлик
фаровонлик — Муҳтожлик
фаровонлик — танқислик. Қ. Муҳ-
тожлик

ФАРОСАТЛИ

фаҳмли
идрокли
тамизли
зийрак 2

Тезда тушуниб етадиган, фаҳм-
фаросат билан иш тутадиган

ҚАҲҚАҲА

Юксак даражадаги хушвақтликни
ифодаловчи кучли кулги овози

Фаросатли — бетамиз
Фаросатли — бефаросат
Фаросатли — бефаҳм
Фаросатли — калтафаҳм

ФАРОСАТСИЗ

бефаросат
фаҳмсиз
бефаҳм
бетамиз
калтафаҳм

Тезда тушуниб етмайдиган, фаҳм-
фаросат билан иш тутмайдиган

Бундан чиқдики, бизнинг одамларимиз бефаҳм кишилар эмас, .. балки
зийрак шоғирлар экан! «Қ. Ўзб.». △ Совет ҳукуматининг ғарбий
Берлин масаласи ҳақидаги таклифлари фаросатли ҳар бир кишига
тушунарлидир. «Қ. Ўзб.». Боилигимиз гоёт кузатувчан, фаҳмли ки-
ши. Сўзлашувдан. Фарҳод ёш болалик вақтиданоқ ақли, идрокли,
зеҳли, қобилиятли эди. «Ватан адабиёти». Шу вазифани юклашга бирор
таммизли одам топилмади! Сўзлашувдан. □ Фаросатсиз фа-
локатга йўлиқар. Мақол. Фақат бефаросат кишиларгина халқларни
кишанлаб қўйишни орзу қилиши мумкин. «Қ. Ўзб.». Фаҳмсиз одам
кўпчилик билан муомала қила олмайди. Сўзлашувдан. Баъзи бефаҳм
иш калтабин одамларни эшакка ўхшатадилар. Айний, Эсдаликлар. [Зун-
нунхўжа хотинига:] Унақа бетамиз одамнинг гапини гапирма, нега
ер сенинг изминда бўлар экан? .. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. [Улар] «Пари
хотин»га ихлосманд бўлиб келган калтафаҳм кишилардан кулишади.
«Муштум».

Фаросатли — фаҳмсиз
фаросатсиз — зийрак 2. Қ. Фаро-
сатли
фаросатсиз — идрокли. Қ. Фаро-
сатли

фаросатсиз — тамизли. Қ. Фаро-
сатли
фаросатсиз — Фаросатли
фаросатсиз — фаҳмли. Қ. Фаро-
сатли

ФАРҚ

Ўзаро ўхшамайдиган, бирида бор-у,
бошқасида йўқ белги-хусусият

ЎХШАШЛИК

Ўзаро бир хил, умумий белги-ху-
сусият

Бу икки машинанинг ўзаро фарқи ва ўхшашлиги нимада? Сўзла-
шувдан. △ Одамийнинг асли бирдир, бир-бирдан фарқи бор. Мақол.
□ Тўтиқиз билан Дилишодда чиндан ҳам ўхшашлик, умумий жозиба
бор эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

фақир — Бой 1
фақир — бадавлат. Қ. Бой 1
фақир — давлатли. Қ. Бой 1
фақир — давлатманд. Қ. Бой 1
фаҳмли — бетамиз. Қ. Фаросатли
фаҳмли — бефаросат. Қ. Фаросатли
фаҳмли — бефаҳм. Қ. Фаросатли
фаҳмли — калтафаҳм. Қ. Фаро-
сатли
фаҳмли — фаросатсиз. Қ. Фаро-
сатли
фаҳмли — фаҳмсиз. Қ. Фаросатли
фаҳмсиз — зийрак 2. Қ. Фаросатли

фаҳмсиз — идрокли. Қ. Фаросатли
фаҳмсиз — тамизли. Қ. Фаросатли
фаҳмсиз — Фаросатли
фаҳмсиз — фаҳмли. Қ. Фаросатли
фироқ — васл. Қ. Висол
фироқ — Висол
фойда — Зарар
фойда — зиён. Қ. Зарар
фойдали — Зарарли
Фош қилмоқ — бекитмоқ 3
Фош қилмоқ — беркитмоқ 3
Фош қилмоқ — ёпмоқ 4

Фoш қилмоқ

очмоқ 5
ошкор қилмоқ

Махфий тутилиши лозим бўлган нарсани кўпчиликка билдирмоқ

Жиноятни *фoш қилмоқ* || очмоқ

Айбини очмоқ || ошкор қилмоқ

Қасамни яширсанг, иситмаси ошкор қилади. Мақол. △ «Мен тегишли жойда гаплашман, — деди Низомиддинов қоғозларни йиғиштираётиб.— Мен очдим бу ишларни, мен *фoш қилдим*». А. Қаҳҳор, Мунофиқ. *Область ташилотининг ишидаги ана шу жиддий камчилик ва хатоларнинг ҳаммаси очиб ташланган.* «Қ. Ўзб.». □ *Сирни айтмай, бир нечадан яширган.* «Рустам» достони. *Мен сени яхши билман, укажон, тўғри сўз, виждонли боласан. Аммо Раҳимовнинг сирини билан туриб бекитганингга ҳайронман.* Ҳ. Назир, Сўнмас ч. «Сирингни ёпмоқчи бўлдингми? Ёполмайсан! Безбет!» — деди Ўрмонжон Тўланисога. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

Хабардор — бехабар

ХАБАРДОР

бохабар
огоҳ
воқиф

Бирор нарса бўлишини ёки бўлганини эшитган, билладиган

Ҳаёт Ғуломжонга бола юборилганидан хабардор бўлса ҳам, лекин унинг келганидан бехабар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. △ У [Олимжон] — совхоз ҳаётининг ҳамма томонидан бохабар одам. «Тошкент ҳақиқати». Алишернинг барча яқинлари бу гапдан огоҳлар. Уяғун ва И. Султон, «Навой». *Бирор қишлоққа ўт кетса, одамлар дарҳол воқиф бўладилар, ёнгин даф этилади.* С. Қароматов, Ҳижрон. □ *Сафар бўғчи Абдураҳмоннинг тўхтаганидан хабарсиз икки-уч одим нарига ўтган эди.* А. Қодирий, Меҳробдан ч.

хабарсиз — бохабар. Қ. Хабардор
хабарсиз — воқиф. Қ. Хабардор
хабарсиз — огоҳ. Қ. Хабардор
хабарсиз — Хабардор
Хавfli — бехатар

ЯШИРМОҚ 2

бекитмоқ 3
(беркитмоқ 3)
ёпмоқ 4

Маълум қилиниши лозим бўлган нарсани кўпчиликдан манфий тутмоқ

Жиноятни *яширмоқ*

Айбини бекитмоқ || ёпмоқ

Мақол. △ «Мен тегишли жойда гаплашман, — деди Низомиддинов қоғозларни йиғиштираётиб.— Мен очдим бу ишларни, мен *фoш қилдим*». А. Қаҳҳор, Мунофиқ. *Область ташилотининг ишидаги ана шу жиддий камчилик ва хатоларнинг ҳаммаси очиб ташланган.* «Қ. Ўзб.». □ *Сирни айтмай, бир нечадан яширган.* «Рустам» достони. *Мен сени яхши билман, укажон, тўғри сўз, виждонли боласан. Аммо Раҳимовнинг сирини билан туриб бекитганингга ҳайронман.* Ҳ. Назир, Сўнмас ч. «Сирингни ёпмоқчи бўлдингми? Ёполмайсан! Безбет!» — деди Ўрмонжон Тўланисога. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

ХАБАРСИЗ

бехабар

Бирор нарса бўлишини ёки бўлганини эшитмаган, билмайдиган

Ҳаёт Ғуломжонга бола юборилганидан хабардор бўлса ҳам, лекин унинг келганидан бехабар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. △ У [Олимжон] — совхоз ҳаётининг ҳамма томонидан бохабар одам. «Тошкент ҳақиқати». Алишернинг барча яқинлари бу гапдан огоҳлар. Уяғун ва И. Султон, «Навой». *Бирор қишлоққа ўт кетса, одамлар дарҳол воқиф бўладилар, ёнгин даф этилади.* С. Қароматов, Ҳижрон. □ *Сафар бўғчи Абдураҳмоннинг тўхтаганидан хабарсиз икки-уч одим нарига ўтган эди.* А. Қодирий, Меҳробдан ч.

хабарсиз — бохабар. Қ. Хабардор
хабарсиз — воқиф. Қ. Хабардор
хабарсиз — огоҳ. Қ. Хабардор
хабарсиз — Хабардор
Хавfli — бехатар

ХАВФЛИ

хатарли

Хавф туғдирадиган, хавф-хатарли бор

Редакцияга ҳам қабул қилмай, рад этдилар, ғоят хавfli унсур бу бадбахт. Ойбек, Қутлуғ қ. *Узоқ вақт жанг оловларида уйқусиз, хатарли кунларни ўтказган бу кичит учун .. сой бўйлари янада наисвали ва оромбахи туйдилар эди.* С. Аҳмад, Қадрдон д. *Бу — ғоят хатарли иш.* Аммо биз қўрқмаймиз. Ҳ. Ғулом, Машъал. □ *Ярадорни хавфсиз жойга ётқизиб, қайтишида Аҳмаджоннинг кўзи тўнтарилиб ётган бир немис пулемётига туюди.* А. Қаҳҳор, Олтин ю. *Асқар полвон билан Али ташжанг ўлим ва бало бўрони ишида хатарсиз бир парча жой топши умидида ҳолсиз югурдилар.* Ойбек, Қуён қ. *Энди Қорабулоқ чегарасидаги довондан ўтиб олишса, у ёни осон. Катта тош йўлга чиқишади-ю, шаҳарга бехатар етиб олишади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

Хавfli — хатарсиз
хавфсиз — Хавfli
хавфсиз — хатарли. Қ. Хавfli
хаёлий — Реал
харажат — Даромад
харажат — келим. Қ. Даромад
харажат — кирим. Қ. Даромад
харажат қилмоқ — жамғармоқ. Қ.
Йиғмоқ 1
харажат қилмоқ — Йиғмоқ 1
харажат қилмоқ — тўпламоқ 1. Қ.
Йиғмоқ 1
харж қилмоқ — жамғармоқ. Қ.
Йиғмоқ 1
харж қилмоқ — Йиғмоқ 1
харж қилмоқ — тўпламоқ 1. Қ.
Йиғмоқ 1
хароб — Обод
хароб — ободон. Қ. Обод
хароба — Обод
хароба — ободон. Қ. Обод
харобазор — Обод

ХАВФСИЗ

хатарсиз
бехатар

Хавф туғдирмайдиган, хавф-хатарли йўқ

харобазор — ободон. Қ. Обод
хасис — очиқ қўл. Қ. Сахий
хасис — Сахий
хасис — саховатли. Қ. Сахий
хасис — танги. Қ. Сахий
хасис — қўли очиқ. Қ. Сахий
хасис — ҳотам. Қ. Сахий
хасис — ҳотамтой. Қ. Сахий
хаста — саломат. Қ. Қасал
хаста — соғ. Қ. Қасал
хаста — соғлом. Қ. Қасал
хатарли — бехатар. Қ. Хавfli
хатарли — хавфсиз. Қ. Хавfli
хатарли — хатарсиз. Қ. Хавfli
хатарсиз — Хавfli
хатарсиз — хатарли. Қ. Хавfli
хато — Тўғри 3
хафа 1 — Мамнун
хафа 1 — хурсанд 1. Қ. Мамнун
Хафа 2 — вақти чоғ
Хафа 2 — оғзи қулуғида
Хафа 2 — хуррам

ХАФА 2

гамгин
гамли
ғуссали
қайғули
қовогидан қор ёғад

Қайғуриш кайфиятига эга

Камбағал учун ўз ҳақини талаб қилиши ҳам қийин, чунки хўжайиннинг хурсанд ёки хафа чоғлари бўлади. Ойбек, Қутлуғ қ. Бу қилларда Сиддиқжон нақадар хурсанд бўлса, Канизак шу қадар хафа. А. Қаҳҳор, Қўшчиноқ. △ «Тўра ҳам хондан ўрнак олаётир», — деди гамгин оҳангда Пирнафас ака. Ж. Шарипов, Хоразм. Оҳ тортсам тўқилар кўзимнинг ёши, Хақ деб чиқар гамли қўлнинг товуши. «Рустам». Одобли, маданиятли ҳар бир киши ўзининг хўш муомаласи билан ғуссали кишининг дилини чўғ қила олади. «С. Ўзб.». Чиндан ҳам Унсин қайғули эди. Ойбек, Қутлуғ қ. Оқсоқолнинг қовогидан қор ёғар, жудда жаҳли чиққан эди. Ж. Шарипов, Хоразм. □ Салимбойвачча шод, тинмасдан сўзлайди. Ойбек, Қутлуғ қ. Хомуш эди Оғадўст чўғон. Барча хуррам, Фақат унда гам. Эркин Ваҳидов, Нидо. Эл йиғилган наврўз базмига. Барча хушнуд, Диллар чоғ эди. Э. Воҳидов, Нидо. Ҳайдарга бугун нима бўлди? Нима учундир ҳар қачонгидан ўзгача, вақти чоғ, кўнгли ёруғ... И. Раҳим, Ҳаёт б. Онаси совчиликдан оғзи қўлоғида қайтиб келди. «Муштум».

Хафа 2 — хушнуд

Хафа 2 — шод

ХАФА БЎЛМОҚ

хафаланмоқ
куйинмоқ

Қайғуриш кайфиятига эга бўлмоқ

Хат олиб хафа бўлмоқ

Ишдан хафаланиб қайтмоқ

Емон гап эшитиб куйинмоқ

Гоҳ суюниб, хаёлида олтин саройлар қуради, гоҳ куйиниб, ўзини тубсиз чоғ ёқасида кўради. М. Исмоилий, Фарғона т. о. △ Хотиним қиз тўғди деб хафа бўлма: шернинг эркак-урғочиси баравар. Луғатдан. Кеча Ойқиз чарчаган-ҳориган ҳолда хафаланиб қайтди, чунки кутилмаганда кириб келган тоғаси билан учрашди-ю, ўртада анчагина

ХУРСАНД 2

шод
хуррам
хушнуд
вақти чоғ
оғзи қўлоғида

Шодланиш кайфиятига эга

Хафа бўлмоқ — севинмоқ

Хафа бўлмоқ — суюнмоқ

ХУРСАНД БЎЛМОҚ

севинмоқ
(суюнмоқ)
қувонмоқ

Шодланиш кайфиятига эга бўлмоқ

Хат олиб хурсанд бўлмоқ || севинмоқ

Ишдан қувониб қайтмоқ

Яхши гап эшитиб суюнмоқ

кўнглисиз сўзлар бўлиб ўтди. Ш. Рашидов, Бўрондан к. □ Хурсанд бўлди, йиғит қувонди. Қўзларида севинч ёнди. Э. Раҳим. [Анвар] .. агар улар [капалак ва олтин қўнғизлар] гулларга қўниб қолсалар, ўзида йўқ севинчар эди. А. Қодирли, Меҳробдан ч. Ҳаётнинг келаётганини кўрганда эса суюнганидан шайтонлаб қолмишга оз қолди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

Хафа бўлмоқ — қувонмоқ

хафагарчилик — вақтичоғлик. Қ.

Шодлик

хафагарчилик — севинч. Қ. Шодлик

хафагарчилик — хурсандлик. Қ.

Шодлик

хафагарчилик — хурсандчилик.

Қ. Шодлик

хафагарчилик — хушвақтлик. Қ.

Шодлик

хафагарчилик — Шодлик

хафагарчилик — қувонч. Қ. Шодлик

хафаланмоқ — севинмоқ. Қ. Хафа

бўлмоқ

хафаланмоқ — суюнмоқ. Қ. Хафа

бўлмоқ

хафаланмоқ — хурсанд бўлмоқ.

Қ. Хафа бўлмоқ

хафаланмоқ — қувонмоқ. Қ. Хафа

бўлмоқ

хафалик — вақтичоғлик. Қ. Шодлик

хафалик — севинч. Қ. Шодлик

хафалик — хурсандлик. Қ. Шодлик

хафалик — хурсандчилик. Қ. Шод-

лик

хафалик — хушвақтлик. Қ. Шодлик

хафалик — Шодлик

хафалик — қувонч. Қ. Шодлик

хафачилик — вақтичоғлик. Қ. Шод-

лик

хафачилик — севинч. Қ. Шодлик

хафачилик — хурсандлик. Қ. Шод-

лик

хафачилик — хурсандчилик. Қ.

Шодлик

хафачилик — хушвақтлик. Қ. Шод-

лик

хафачилик — қувонч. Қ. Шодлик

хирпа — гўл. Қ. Айёр

хирпа — содда 1. Қ. Айёр

хирпа — содда дил. Қ. Айёр

хирпа — Ишш

хокисор — димоғдор. Қ. Камтар

хокисор — керик. Қ. Камтар

хокисор — кибрили. Қ. Камтар

хокисор — кибр-ҳаволи. Қ. Камтар

хокисор — манмай. Қ. Камтар

хокисор — такаббур. Қ. Камтар

хом — тажрибадор. Қ. Тажрибали

хом — тажрибакор. Қ. Тажрибали

хом — Тажрибали

хор — Азиз

хотима — Кириш

хотима — муқаддима. Қ. Кириш

хотима — пролог. Қ. Кириш

хотиржам — Безовта

хотиржам бўлмоқ — Безовта бўл-

моқ

Хунук — барно

Хунук — гўзал

Хунук — зебо

Хунук — соҳибжамол

Хунук — сулув

ХУНУК

бадбашара
бадбуруш
тасқара
таъвия

Кўриниши ёқимсиз, ҳусн-латофатдан маҳрум

Абдуқай қўнғидаги хижлини [Зухрага] оиди: «Сиз бир соҳибжаъ мол, мен бир таъвия». Қ. Ғулом, Тошкентликлар. Δ Элмурод. яшоннинг хунук башарасини кўз олдига келтириб туриб: «Оббо муттаҳам-эй!» — деди. П. Турсун, Уқитувчи. «Номус қилмиш у ёқда турсин, шидда девга ўхшаган бир бадбашараси югуриб келиб, мени қучоқлади», — деди Ҳожини хола. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Гулсанам қамчи зарбидан чинқириб ўрнидан турган эди, бадбуруши бир киши уни қисқичдай қўллари орасига олди. С. Қароматов, Бир томчи қон. Айниқса Асалбиби учун Аширмат бу гал жуда ёқимсиз, тасқара бир одам бўлиб кўрнди. Ойбек, Олтин в. ш. □ Милиция лейтенанти, ўзи чиройли бўлса ҳам, Акрамхонга хунук гапларни айтди. «Шарқ ю». Уттиз беш ёшларда кўринган бу гўзал хотин ҳарам ходимларидан Гулшанбону эди. А. Қодирий, Меҳробдан ч. Ўлжа олинган моллар ва сулувларни олиб кетаётган турк кемасига денгиз қароқчилари беҳосдан ҳужум қилдилар. «Қ. Ўзб.» [Марямхон эрига:] «Бирам барно хотинки, киройи қуданг бўлса, шу Асалхондақаси бўлса-да». «Муштум». [Самандаровнинг] Қувончдан чақнаган кўзлари олдига ўша излагани зебо қиз намоён бўлди. «С. Ўзб.». Ёши ўттизларга бориб қолган, барваста, қорра соқол Иван хушсурат йигит эди. М. Осим, Элчилар. Ҳозир бирдан-бир юпанчим Леночка бўлди, ажойиб бир нозик, хушрўй қизча ўзи! «Муштум». У [қиз] яна ҳам .. ҳусндор кўрнди йигитга. Н. Сафаров, Саодатнинг қиссаси. Бош яланг, яланг оёқ, кўйлаги йиртиқ хотиннинг юзига изтироб шундай чанг солган эдики, йигитлар унинг Мишанинг онаси, кечаги кўркам, ҳуснли аёл эканини базўр фарқ қилдилар. Ойбек, Кўёш қ.

Хунук — хушрўй
Хунук — хушсурат
Хунук — ҳусндор
Хунук — ҳуснли

ЧИРОЙЛИ

гўзал
сулувлар
барно
зебо
хушсурат
хушрўй
ҳусндор
ҳуснли
соҳибжамол

Кўриниши ёқимли, ўзига жалб этадиган, ҳусн-латофагга эга

хуррам — Хафа 2
хуррам — қайғули. Қ. Хафа 2
хуррам — қовоғидан қор ёғди. Қ. Хафа 2

хуррам — гамгин. Қ. Хафа 2
хуррам — гамли. Қ. Хафа 2
хуррам — ғуссали. Қ. Хафа 2
хурсанд 1 — норози. Қ. Мамнун
хурсанд 1 — хафа 1. Қ. Мамнун
хурсанд 2 — Хафа 2
хурсанд 2 — қайғули. Қ. Хафа 2
хурсанд 2 — қовоғидан қор ёғди. Қ. Хафа 2
хурсанд 2 — гамгин. Қ. Хафа 2
хурсанд 2 — гамли. Қ. Хафа 2
хурсанд 2 — ғуссали. Қ. Хафа 2
хурсанд бўлмоқ — куйинмоқ. Қ. Хафа бўлмоқ
хурсанд бўлмоқ — Хафа бўлмоқ
хурсанд бўлмоқ — хафаланмоқ. Қ. Хафа бўлмоқ
хурсандлик — андуҳ. Қ. Шодлик
хурсандлик — хафагарчилик. Қ. Шодлик
хурсандлик — хафалик. Қ. Шодлик
хурсандлик — хафачилик. Қ. Шодлик
хурсандлик — қайғу. Қ. Шодлик
хурсандлик — гам. Қ. Шодлик
хурсандчилик — андуҳ. Қ. Шодлик
хурсандчилик — хафагарчилик. Қ. Шодлик
хурсандчилик — хафалик. Қ. Шодлик
хурсандчилик — хафачилик. Қ. Шодлик
хурсандчилик — қайғу. Қ. Шодлик
хурсандчилик — гам. Қ. Шодлик
хусусий — муштарақ. Қ. Умумий
хусусий — Умумий
хуфиёна — очик 2. Қ. Ошкор
хуфиёна — очикчасига. Қ. Ошкор
хуфиёна — Ошкор
хуфия 1 — очик 2. Қ. Ошкор
хуфия 1 — очикчасига. Қ. Ошкор
хуфия 1 — Ошкор
хуфия 2 — Ошкура

хушбичим — Бесўнақай 1
хушбичим — беўхшов. Қ. Бесўнақай 1
хушбўй — Бадбўй
хушбўй — сассиқ. Қ. Бадбўй
хушбўй — қўлаиса. Қ. Бадбўй
хушвақтлик — андуҳ. Қ. Шодлик
хушвақтлик — хафагарчилик. Қ. Шодлик
хушвақтлик — хафалик. Қ. Шодлик
хушвақтлик — хафачилик. Қ. Шодлик
хушвақтлик — қайғу. Қ. Шодлик
хушвақтлик — гам. Қ. Шодлик
хушмуомала — Дағал 2
хушмуомала — тўнг 1. Қ. Дағал 2
хушнуд — Хафа 2
хушнуд — қайғули. Қ. Хафа 2
хушнуд — қовоғидан қор ёғди. Қ. Хафа 2
хушнуд — гамгин. Қ. Хафа 2
хушнуд — гамли. Қ. Хафа 2
хушнуд — ғуссали. Қ. Хафа 2
хушрўй — бадбашара. Қ. Хунук
хушрўй — бадбуруш. Қ. Хунук
хушрўй — тасқара. Қ. Хунук
хушрўй — таъвия. Қ. Хунук
хушрўй — Хунук
хушсурат — бадбашара. Қ. Хунук
хушсурат — бадбуруш. Қ. Хунук
хушсурат — тасқара. Қ. Хунук
хушсурат — таъвия. Қ. Хунук
хушсурат — Хунук
хуштаъм — Бадхўр
хушфеъл — Дағал 2
хушфеъл — тўнг 1. Қ. Дағал 2
хушхат — Бадхат
хушхўр — Бадхўр
хушқомат — Бесўнақай 1
хушқомат — беўхшов. Қ. Бесўнақай 1
хўп — Йўқ 3

ХУРА

Овқатни танламай кўп ейдиган

Хўра қўй

Хўра от

«Молинг хўра бўлса, берди худо» деб шунчи айтар экан-да! — луқма ташлади Шерали. М. Муҳамедов, Қахрамон изидан. □ [Сигирларга] Ҳадеб бйр сзўқа бераверсангиз, иштаҳаси бўғилади, чимхўр бўлиб қолади. «С. Ўзб.»

ХЎРЛАМОҚ

Менсимай, паст назар билан қараб, иззат-нафсига тегадиган ҳаракатлар қилмоқ

Қайнонани хўрламоқ

Боқмасанг, молинг кетар, хўрласанг, хотининг кетар. Мақол. Мени нима учун бундай қийнайсиз, нима учун бундай хўрлайсиз, катта буви?! М. Исмоилий, Фарғона т. о. □ Хизмати халққа манзур бўлган кишини ҳамма эъзозлайди. «С. Ўзб.»

чайир — Мўрт

ЧАЛҚАНЧА[СИГА]

Юзи осмонга қараган ҳолда

Чалқанча[сига] ётмоқ

Чалқанча[сига] йиқилмоқ

Турсунбой қовжираб қолган ариққа чалқанча ётиб, осмонга тикилди. С. Аҳмад, Уфқ. Суюм ога палосда чалқанчасига ётиб, дўмбирасини черта бошлади. Н. Фозилов, Оқим. □ Ана у [Силув] созликка юзтубан йиқилди. А. Мухтор, Қорақалпоқ қ. Бозор сўнги дамларини йиғиб, тўрсиқ тўмонга интилди-ю, иссиқ тошларни чангаллаб, юзтубан ётганча ҳушидан кетди. А. Мухтор, Чинор.

ЧАП 1

сўл

Гавданинг юрак бор ярми томонда жойлашган; ўнг томонга терс

Чап || сўл қўл

Дарёнинг чап || сўл соҳили

Чап томонда — тоғ этаклари, ўнг томонда — яшил пахтазор. И. Раҳим, Чин м. Катта далада ўнгда ҳам, сўлда ҳам найзобозлик қизган. Ойбек. Кўёш қ. Гоҳ чапда, гоҳ ўнгда қулоқларни тешгүвчи

ЧИМХЎР

Овқатни тавлаб жуда оз ейдиган

Чимхўр қўй

Чимхўр от

ЭЪЗОЗЛАМОҚ

Юксак даражада иззат-ҳурмат кўрсатмоқ

Қайнонани эъзозламоқ

ЮЗТУБАН

Юзи ерга қараган ҳолда

Юзтубан ётмоқ

Юзтубан йиқилмоқ

ЎНГ 1 2

Гавданинг юрак йўқ ярми томонда жойлашган; чап томонга терс

Ўнг қўл

Дарёнинг ўнг соҳили

чинқирик товуш билан чигирткалар чирилайди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. △ Йўлчи .. су л ёқдаги боши берк тор кўчага кирди. Ойбек, Қутлуғ қ.

ЧАП 2

терс 4

Ноқулайлиги бор, бирор иш-ҳаракатни қийинлаштирадиган

Менга бу йўл чап || терс.

Гап пулда эмас, қизим, вақтим бўлмаяпти. Ишхонам магазинга чап. Ҳ. Зиёнонова, Биринчи мактуб. Унинг йўли терс бўлса ҳам, Авзам роилик билдирди. Шухрат, Жаннат қ. □ Қишлоғимизга автобус қатнаб, шаҳарга боришимиз ўнг бўлиб қолди. «Янги Фарғона» газетаси. У баъзан, ўнг келиб қолгачда, Ўрмонжондан бирон қадам олдинда юришга интилар .. эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Сенга ўнг келмади ноинсоф замон, Кўп кездинг айрилиқ биёбонида. М. Шайхзода.

чаптаст — сусткаш. Қ. Эпашанг

чаптаст — тепса-тебранмас. Қ.

Эпашанг

чаптаст — Эпашанг

ЎНГ 1 3

Қулайлиги бор, бирор иш-ҳаракатни осонлаштирадиган

Менга бу йўл ўнг.

чаққон — сусткаш. Қ. Эпашанг

чаққон — тепса-тебранмас. Қ. Эпашанг

Эпашанг

чаққон — Эпашанг

ЧЕКИНИШ

Ҳужум қилаётган душман сиқуви билан ўз позициясини қолдириб, орқага силжиш

Чекиниш жонига теккан солдатлар душман устига ҳужум бошла-нишини орзиқиб кутар эдилар. А. Қаҳҳор, Олтин ю. △ Дўстларим! Охири нарасгача чекиниш йўқ! Н. Сафаров, Қахрамоннинг туғили-ши. □ Душман ҳеч қандай артиллерия тайёрлигисиз ҳужумга ўтган эди. Шухрат, Шинелли й.

Чидамли 1 — бардошсиз 2

ЧИДАМЛИ 1

бардошли 2

Қийинчилик, дард-алам кабиларга чидайдиган, бардош берадиган

Чидамли || бардошли киши

Тинчлик учун кураш .. чидамли бўлишни талаб қилади. «Қ. Ўзб.». Умидсизланмаган, иродаси мустаҳкам, бардошли кишилар муродига 13—2305

ҲУЖУМ 2

Олга силжиш, енгил мақсадида душман устига ташланиш

ЧИДАМСИЗ 1

бардошсиз 2

Қийинчилик, дард-алам кабиларга чидамайдиган, бардош бера олмайдиган

Чидамсиз || бардошсиз киши

етадилар. «С. Ҷзб.». □ Чидамсиз кишилар қийинчиликни енга олмайди. «Қ. Ҷзб.». Сеги учун бениҳоя бардош керак. Бардошсизлар сегиси — умробод ора айлда сарсон-саргардон. М. Жўра, Изтироб.

ЧИДАМЛИ 2

**пукта
пишиқ 2**

Осонликча, тез орада яроқсиз ҳолга келмайдиган, сифатли қилиб ишланган

*Чидамли || пукта газлама
Пишиқ этик*

Халқ силлиқ ва чидамли сурп, чит ва сатинларни олмай, қўпол ва даргал бўз ва қалами орқасидан югуради. С. Ағний, Қуллар. Қийими қўпол, лекин янги ва пукта эди. Ойбек, Қутлуғ қ. Болтабой кечки овқатдан кейин келди. У жуда катта ишни битириб келгандай, оғзи қулоғда бўлиб, қилинган тўғон қанчалик пишиқ бўлиши ва ҳоказолар тўғрисида гапирарди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. □ Маълумки, кўримсиз, чидамсиз газламалар, побарзал, кийим-кечак ва бошқа буюмлар эл назаридан қолади. «С. Ҷзб.».

- чидамсиз 1 — бардошли 2. Қ. Чидамли 1
- чидамсиз 1 — Чидамли 1
- чидамсиз 2 — пишиқ 2. Қ. Чидамли 2
- чидамсиз 2 — пукта. Қ. Чидамли 2
- чидамсиз 2 — Чидамли 2

ЧИНАКАМ(ИГА)

Ҳазил йўсинида эмас, балки жиддий равишда (воқе бўладиган)
Чинакам(ига) урмоқ

Киши чинакам йиғлаш учун мўл-гил қўз ёши тўқмаси ёки дод-фарёд кўтармоғи шарт эмас. П. Турсун, Ғунагуечи. □ Ҷна ҳазилакам урушлар тўғрисида лоф-қоф урилиб ёзилган жангномага шунча қизиқар эдик. А. Қаҳҳор, Асрор бобо.

- чиройли — бадбашара. Қ. Хуёук
- чиройли — бадбуруш. Қ. Хунук
- чиройли — тасқара. Қ. Хунук
- чиройли — таъвия. Қ. Хунук

ЧИДАМСИЗ 2

Осонликча, тез орада яроқсиз ҳолга келадиган, сифатли қилиб ишланмаган

*Чидамсиз газлама
Чидамсиз этик*

- чимхўр — Хўра
- чин 1 — Ёлгон
- чин 2 — Сохта
- чин 2 — сунъий 1. Қ. Сохта
- чин 2 — ясама. Қ. Сохта
- чин 2 — қалбаки. Қ. Сохта

ҲАЗИЛАКАМ

Жиддий равишда эмас, балки ҳазил йўсинида (воқе бўладиган)

Ҳазилакам урмоқ

- чиройли — Хулуқ
- чиқавериш — Киравериш
- чиқағиб юбормоқ — Қамамоқ. Қ. Бўшатмоқ 1 3

чиқариб юбормоқ — қамоққа олмоқ. Қ. Бўшатмоқ 1 3
чиқариб юбормоқ — қўлга олмоқ. Қ. Бўшатмоқ 1 3

ЧИҚАРМОҚ 2

Тортувчи куч вазифасини ўтовчи ҳайвонни арава, чана кабиларга биркирилган ҳолатдан озод қилмоқ

Отни аравадан чиқармоқ

Сиддиқжон .. отни чиқариб, араванинг тегирчиғига боғлади-да, боштирмага кирди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. □ [Ёрмат] Отни қўшгандан кейин аравага қалин намат солди. Ойбек, Қутлуғ қ.

- чиқим — Даромад
- чиқим — келим. Қ. Даромад
- чиқим — кирим. Қ. Даромад
- чиқмоқ 1 — Ботмоқ
- чиқмоқ 2 — Қирмоқ 1

ЧИҚМОҚ 7

Суюқликнинг бетига кўтарилмоқ
Сув бетига чиқмоқ

Олтин балх ёр шилғиди-ю, қайтиб чиқмади. Эртақдан. □ Аҳиллик бор ердэ тэмэр ҳам сувга чўрмайди. Шухрат, Жаннат қ.

- чопмоқ — Судралмоқ
- чоғ — азамат. Қ. Катта 1
- чоғ — азим. Қ. Катта 1
- чоғ — зўр 1. Қ. Катта 1
- чоғ — йирик 5. Қ. Катта 1
- чоғ — Катта 1
- чоғ — улкан 2. Қ. Катта 1
- чу[в] — Дирр. Қ. Так [-так]
- чу[в] — Так [-так]
- чу[в] — Тирр. Қ. Так [-так]
- чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган — Ботир
- чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган — дов юрак. Қ. Ботир
- чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган — жасур. Қ. Ботир

ҚЎШМОҚ 3

Тортувчи куч вазифасини ўтовчи ҳайвонни арава, чана кабиларга биркиртмоқ

Отни аравага қўшмоқ

- чиқмоқ 3 — Қирмоқ 2
- чиқмоқ 4 — Қирмоқ 3
- чиқмоқ 5 — Тушмоқ 4
- чиқмоқ 6 — Тушмоқ 5

ЧЎКМОҚ

Суюқликнинг остига тушмоқ
Сув остига чўкмоқ

- чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган — мард. Қ. Ботир
- чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган — юрагида ёли бор. Қ. Ботир
- чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган — юракли. Қ. Ботир
- чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган — қўрқмас. Қ. Ботир
- чучук — Аччиқ 1
- чуқур 1 — Саёз 1
- чуқур 2 — Саёз 2
- чуқурлик — Дўнглик
- чуҳ — Дирр. Қ. Так [-так]
- чуҳ — Так [-так]
- чуҳ — Тирр. Қ. Так [-так]

чўкмоқ — Чиқмоқ 7
 шармли — безбет. Қ. Уятчанг
 шармли — беибо. Қ. Уятчанг
 шармли—бети қаттиқ. Қ. Уятчанг
 шармли — бешарм. Қ. Уятчанг
 шармли — беҳаё. Қ. Уятчанг
 шармли — сурбет. Қ. Уятчанг
 шармли — уятсиз. Қ. Уятчанг
 шармли — шармсиз. Қ. Уятчанг
 шармли — ҳаёсиз. Қ. Уятчанг
 шармсиз — иболи. Қ. Уятчанг

ШАРҚ

кунчиқар
 машриқ

Меридианга нисбатан ўнг томонда
 жойлашган, горизонтнинг қуёш чи-
 қадиган томони

*Рота поезда чиқди. Бу поезд ҳам ғарбга эмас, шарққа қараб
 кетди. А. Қаҳҳор, Олтин ю. Итларнинг қишлоқнинг кунчиқар томо-
 нидан бошланган ақиллашлари секин-секин қишлоқнинг кунботар то-
 монига келмоқда эди. С. Айний, Қуллар. «Қосмос бизники» қўшиғи ўша
 оқишом эфир бўйлаб .. мағрибдан машриққача таралди. «Ўз-
 бекистон маданияти».*

Шафқатли — бағри тош
 Шафқатли — бераҳм
 Шафқатли — раҳмсиз

ШАФҚАТЛИ

раҳмдил
 кўнгилчан
 кўнгли бўш

Раҳм-шафқат қилиш ҳисси кучли
Шафқатли || раҳмдил одам
Кўнгилчан || кўнгли бўш
ийгит

*Болаларининг бахти учун камбағал эр билан бирга шшлаб, тиниб-тинчи-
 маган .. шафқатли она! Ойбек, Қутлуг қ. Шундай қилиб, бу раҳм*

шармсиз — тортинчоқ. Қ. Уятчанг
 шармсиз—уятчан. Қ. Уятчанг
 шармсиз — Уятчанг
 шармсиз — шармли. Қ. Уятчанг
 шармсиз — ҳаёли. Қ. Уятчанг
 шарт кетиб парти қолган—Бар-
 дам
 шарт кетиб парти қолган — тетик.
 Қ. Бардам
 Шарқ — кунботар
 Шарқ — мағриб

ҒАРБ

кунботар
 мағриб

Меридианга нисбатан чап томонда
 жойлашган, горизонтнинг қуёш бо-
 тадиган томони

Шафқатли — тош бағир
 Шафқатли — тош юрак

ШАФҚАТСИЗ

бераҳм
 раҳмсиз
 тош юрак
 тош бағир
 (бағри тош)

Раҳм-шафқат қилишни билмайдиган
Шафқатсиз || бераҳм одам
Тош юрак || бағри тош йигит

*дил дўстимнинг соя паноҳида Тошкентга келиб олдим. М. Муҳаммад-
 жонов, Турмуш уринишлари. [Гулнор] .. Йўлчининг онасини меҳрибон,
 кўнгличан, гоят самимий бир қайнона каби тасаввур қилди. Ойбек,
 Қутлуг қ. Жаҳлдан тушганингиздан кейин яна юмшаб қоласиз, раис,
 кўнглингиз бўш. С. Аҳмад, Қадрдон д. □ Утакетган шафқат-
 сиз помешчикларга қаоши гоҳ у ерда, гоҳ бу ерда ғалаёнлар кўтарилиб,
 .. лекин буларнинг ҳаммаси уношмаган ҳолда қилинар эди. «В. И. Ленин
 ҳ. х.». Мен бойнинг бундай бераҳм, тош юраклигига ҳайрон
 бўлиб, корандага ич-ичимдан ачиндим. М. Муҳаммаджонов, Турмуш ури-
 нишлари. Билмакс, сиз—ҳийлакор бир тулки, сғзи қон бир бўри,
 раҳмсиз бир жаллод, уятсиз бир йигит. А. Қодирий, Ўтган к. Ки-
 ишларга нисбатан тош бағир, кўпол муносабатда бўлувчи бюрократ-
 лар .. тузуганича йўқ. «С. Ўзб.». Жилмайиб турган юзинг қурсин,
 мүнфиқ, бағри тош, Янги ёр деб шунча ҳам бўлдинг бетавфиқ, бағри
 тош. «Муштум».*

шафқатсиз — кўнгилчан. Қ. Шаф-
 қатли
 шафқатсиз — кўнгли бўш. Қ. Шаф-
 қатли
 шафқатсиз — раҳмдил. Қ. Шаф-
 қатли
 шафқатсиз — Шафқатли
 шиддатли — кучсиз 4. Қ. Кучли 4
 шимол — Жануб
 шимолий — Жанубий
 ширин 1 — Аччиқ 1
 ширин 2 — Аччиқ 2
 шовқин-суронли — осойишта 3. Қ.
 Сокин

ШОДЛИК

севинч
 қувонч
 ҳушвақтлик
 хурсандлик
 хурсандчилик
 вақтичоғлик

Шодланиш кайфияти

*Қайғулар унди кўнгилдан, шодлигимни сўзладим. Уйғун ва
 Н. Султон, «Алишер Навоий». Уйда уни [Ҳаётни] шодлик кутар-
 сими ё ғам—қандай билса бўлади? М. Исмоилий, Фарғона т. о. Йўлчи*

шовқин-суронли — Сокин
 шовқин-суронли — тинч 2. Қ. Сокин
 шод — Хафа 2
 шод — қайғули. Қ. Хафа 2
 шод — қоғондан қор ёғди. Қ.
 Хафа 2
 шод — ғамгин. Қ. Хафа 2
 шод — ғамли. Қ. Хафа 2
 шод — ғуссали. Қ. Хафа 2
 Шодлик — андуҳ
 Шодлик — хафагарчилик
 Шодлик — хафалик
 Шодлик — хафачилик

ҚАЙҒУ

ғам
 андуҳ
 хафалик
 (хафачилик)
 (хафагарчилик)

Қайғурниш кайфияти

аксар вақт ишдан қутулгач, у [Қоратсй] билан вақт кечирар, қайғу-сини, севинчини унга счар эди. Ойбек, Қутлуғ қ. Одам деган вақтичогликда ҳам, хафагарчиликда ҳам пессангисини йўқотмагани тузук. М. Исмоилий, Фарғона т. о. △ Фуломжон ҳам алам, ҳам қувонч билан булоққа қайтиб келди, сув ичмоқчи эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. .. кишилар .. ҳушвақтлик билан кулишиб, суҳбат қилишар эди. «Қ. Ҷзб.» Шаҳодат муфтининг хурсандлигига қўшилмай тунд ўтирувчи Калоншоҳ парвосиз қўлини оловга иситади. А. Қодирий, Меҳробдан ч. [Абдушукур чолга:] Дустларимнинг хурсандчилиги — менинг хурсандчилигим. Ойбек, Қутлуғ қ. □ [Ку муш онасига:] Мен сиёҳбахт дунёга келмаган бўлсам эди, сизга мунчалик кул фатлар, мунчалик андуҳлар йўқ эди. А. Қодирий, Ўтган к. Амалд ордан ошна қилма, Хафаликни сотиб олма. Мақол. Бунақа хафачилик билан бўладиган ишга мен ҳам рози бўлмайман. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

Шодлик — ғам
шом — тонг. Қ. Кеч 1
шом — эрта 1. Қ. Кеч 1

ШҲХ

Шўхлик қиладиган
Шўх бола

Эртадан кечгача яйлов далада тинмай ўйнаб чарчаган шўх болаларни бир лаҳзада ва бирдан уйқу олди. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Юрагиниз дарё-да, ойи! Еки синфга нуқул ювош, ақллиларини териб олганмисиз-а? Қ. Назир, Онахонимиз.

эгри 1 — Тўғри 1
эгри 2 — Тўғри 2
эзгулик — Ёвузлик
экспорт — Импорт

ЭПАШАНГ

сусткаш
тепса-тебранмас

Иш-ҳаракатни жуда секин бажарадиган, суст ҳаракат қиладиган
Эпашанг уста
Сусткаш уста

шом — эрта билан. Қ. Кеч 1
шом — эрталаб. Қ. Кеч 1
шўр — Тузсиз

ЮВОШ 1

Шўхлик қилмайдиган
Ювош бола

Эпашанг — абжир 2
Эпашанг — илдам 2
Эпашанг — тезкор
Эпашанг — чапдаст

ЧАҚҚОН

чапдаст
эпчил 2
абжир 2
илдам 2
тезкор

Иш-ҳаракатни тезда бажарадиган, жадал ҳаракат қиладиган
Чаққон || чапдаст уста
Абжир || тезкор уста

Халқ] .. фурсатчи қўлдан бераётганларга, нўноқ, эпашангларга [ўзининг нафратини изҳор қилади. «Қ. Ҷзб.» Шарқнинг одамларини .. сусткаш, пассив кишилар деб кўрсатишга уриниб келган мустамлакачиларнинг даъволари разил туҳматдан иборат. «Қ. Ҷзб.» Инсон соғлиги учун шунчалик жон куйдириб, баъзи тепса-тебранмас консерваторлар билан олишиб юрган экан. С. Анорбоев, Оқсой. □ Бир-биридан чаққон, Бир-биридан ўзишар ҳар чоғ. Э. Раҳим. Пахта терган теримчи қиз, йилит ҳам Бир-биридан чапдаст, эпчил, жонсарак. Ҳабибий. Шербек абжир улоқчилардай шундай эгилди-ю, қайси жасорат билан Нигорани даст кўтариб эгарга олганини ўзи ҳам пайқамай қолди. С. Анорбоев, Оқсой. Серғайрат ва илдам аёллар қўлларида идишлари билан қозон бошига қатчаб турибдилар. П. Турсун, Ўқитувчи. Турсун Маматқулов, Ниёзул Қелдиева сингари тезкорлар ҳам кунига 70—90 килограмдан «оқ олтин» теришди. «Қ. Ҷзб.»

Эпашанг — эпчил 2
эпилог — Кириш
эпилог — муқаддима. Қ. Кириш
эпилог — пролог. Қ. Кириш
эпчил 1 — бўшанг. Қ. Лапашанг
эпчил 1 — лаванг. Қ. Лапашанг
эпчил 1 — лаванд. Қ. Лапашанг
эпчил 1 — ландавур. Қ. Лапашанг
эпчил 1 — Лапашанг
эпчил 1 — ношуд. Қ. Лапашанг

эпчил 1 — оғзидаги ошини олдирадиган. Қ. Лапашанг
эпчил 1 — уқувсиз. Қ. Лапашанг
эпчил 2 — сусткаш. Қ. Эпашанг
эпчил 2 — тепса-тебранмас. Қ. Эпашанг
эпчил 2 — Эпашанг
эримоқ — Музламоқ
эримоқ — тўнгмоқ. Қ. Музламоқ
Эринчак — серғайрат

ЭРИНЧАК

(эринчоқ)
ғайратсиз
танбал

Эринчаклик билан иш қиладиган
Эринчак || дангаса бола

Танбал уста

ҒАЙРАТЛИ

серғайрат
ғайратчан

Ғайрат билан иш қиладиган
Ғайратли || серғайрат бола
Ғайратчан уста

Нортэжи ўзи шўх, эринчак бола. Ғ. Фулом. Омбор мудури .. шундай қимматбаҳо ўғитларни очиқ ҳавода қолдирибди-да, эринчак! «Муштум». Нега бунча ғайратсиз одам экансан. Луғатдан. Дала шийони қуришга бошлиқ қилиб биркитилган киши анча бўшанг ва танбал эди. Ш. Рашидов, Бўрондан к. □ Қимсаной бўлган да, ҳозир бригадир бўлар эди: ғайратли, ориятли жувон эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. Маҳмуджон ёш бўлса ҳам, кўпчиликка бош, ишчан, серғайрат, тааббускор бригадирлардан бири. М. Раҳмонов, Х. Усмонов, Зийнатқор-

лар. *Ғайратчан Тўлқинжоннинг кўлидан ҳар қандай иш келарди*.
Ф. Мусажонов, Ҳури.

Эринчак — ғайратчан
эринчоқ — серғайрат. Қ. Эринчак
эринчоқ — ғайратли. Қ. Эринчак

ЭРКИН 2

Бошқа давлатга тобе бўлмаган,
ихтиёри ўзида бўлган, ўз эрки
билан иш тутадиган

Эркин мамлакат

.. эркин юрtda туғилган қулончиғим, алла. Ўзб. х. қ. □ *Мустам-
лака ва қарам мамлакатларнинг барча мазлум халқлари озод бўл-
синлар!* «Қ. Ўзб.».

эрксиз — Озод
эрксиз — эркин 1. Қ. Озод
эрксиз — ҳур. Қ. Озод
эрта 1 — Кеч 1
эрта 1 — кечқурун. Қ. Кеч 1
эрта 1 — оқшом. Қ. Кеч 1
эрта 1 — шом. Қ. Кеч 1
эрта 2 — Кеч 2
эрта 3 — Кеча 1
эрта билан — Кеч 1
эрта билан — кечқурун. Қ. Кеч 1
эрта билан — оқшом. Қ. Кеч 1

ЭСКИ 1

Истеъмолда узок бўлган, анчадан
бери ишлатиб келинган

Эски дўппи
Эски пальто
Эски машина
Эски бино

[Гулнорнинг] *Бошида янги рўмол, эғнида, эски бўлса ҳам, беқасам-
дан пахталик камзул. Ойбек, Қутлуғ қ. Янгини эски сақлайди.*
Мақол. △ *Эскини эплагунча эсине кетади.* Мақол. □ *Ямасанг янги*
бўлар, янгикинг тенги бўлар. Мақол.

эринчоқ — ғайратчан. Қ. Эринчак
эркин 1 — эрксиз. Қ. Озод

ҚАРАМ

Бошқа давлат томонидан босиб
олинган, эксплуатация қилинади-
ган, ўз эрки билан иш тутолмай-
диган

Қарам мамлакат

эрта билан — шом. Қ. Кеч 1
эртага — Кеча 1
эртаги — Кечки 2
эртаги — кечпишар. Қ. Кечки 2
эрталаб — Кеч 1
эрталаб — кечқурун. Қ. Кеч 1
эрталаб — оқшом. Қ. Кеч 1
эрталаб — шом. Қ. Кеч 1
эрталабки — Кечки 1
эрталабки — кечқурунги. Қ. Кечки 1
эртапишар — Кечки 2
эрталишар — кечпишар. Қ. Кечки 2

ЯНГИ 1

Истеъмолда жуда оз бўлган, яқин-
да ишлатила бошлаган

Янги дўппи
Янги пальто
Янги машина
Янги бино

ЭСКИ 2

Истеъмолдан чиқарилган, бекор қи-
линган

Эски пул
Эски тузум
Эски қоида

*Бироқ бу маҳалланинг шум-така эркак болалари «келин чимчилаш» деган
эски одатга жуда риоя қилишар экан. Ойбек, Қутлуғ қ. □ Бу кор-
хоналарда ишлаб чиқарилаётган ҳар бир янги маҳсулот «Ўзбекистон»
фирма савдо бирлашмаси мутахассислари ёрдамида ҳаётга йўланма ол-
моқда. «Тошкент Оқшом».*

ЭСКИ 3

Илгаридан мавжуд бўлган

*Домла капта бўлиши биланоқ яна, эски одатига мувофиқ, бошиқача
юрши-туриши қила бошлади. П. Турсун, Ҳўқитувчи. □ Бир кун кечаси у
[Отабек], янги одати бўйича, аллақайққа кетган эди. А. Қодирий,*
Ўтган к.

ЭСКИ 4

Анчадан бери ишлаб, тажриба орт-
тирган

*«Синаб кўриб эдим, жуда соз эди, — деди Ҳасан, — синаш вақти эски
сеялқачи Ҳамдам акам ҳам бор эдилар». С. Айний, Қуллар. □ Мени
сизларнинг муносабатларингиз қизиқтириб қолди. Янги одамман. П. Тур-
сун, Ҳўқитувчи.*

эсли — ақлсиз. Қ. Ақлли
эсли — аҳмоқ. Қ. Ақлли
эсли — беақл. Қ. Ақлли
эсли — тентак. Қ. Ақлли
эъозламоқ — Хўрламоқ

ювош 1 — Шўх
ювош 2 — Ўжар
ювош 2 — қайсар. Қ. Ўжар
югурмоқ — Судралмоқ
юзтубан — Чалқанча[сига]
юкламоқ — бўшатмоқ II 3. Қ. Орт-
моқ II
юкламоқ — туширмоқ 5. Қ. Орт-
моқ II
юлдузни бенарвон урадиган — бў-
шаг. Қ. Лапашанг

ЯНГИ 2

Яқинда истеъмолга киритилган, жо-
рий қилинган

Янги пул
Янги тузум
Янги қоида

ЯНГИ 3

Яқинда пайдо бўлган

ЯНГИ 4

Яқинда ишлай бошлаб, ҳали таж-
риба орттирмаган

юлдузни бенарвон урадиган — ла-
ванг. Қ. Лапашанг
юлдузни бенарвон урадиган — ла-
ванд. Қ. Лапашанг
юлдузни бенарвон урадиган — лан-
давур. Қ. Лапашанг
юлдузни бенарвон урадиган — Ла-
пашанг
юлдузни бенарвон урадиган — но-
шуд. Қ. Лапашанг
юлдузни бенарвон урадиган — ор-
зидаги ошини олдирадиган. Қ. Ла-
пашанг
юлдузни бенарвон урадиган — уқув-
сиз. Қ. Лапашанг
юммоқ — Очмоқ 4

ЮМШАМОҚ

Илгаригига қараганда юмшоқроқ ҳолатга келмоқ

Мол ёғи иссиқда юмшаб қолди.

[Йўлчи] *Бу ерга олдин сув бериб, ер юмшагандан сўнг ковлаш кераклигини англаса ҳам, вақтчи йўқотмаслик учун .. метин жойни ковлайди.* Ойбек, Қутлур қ. □ *Улар ўз қадамларининг тарашадай қотган ер билан уришиб тарақлашдан бўлак шарпа эшитмасдилар.* П. Турсун, Ўқитувчи.

юмшоқ 1 — дағал 3. Қ. Мулойим 2

юмшоқ 1 — терс 2. Қ. Мулойим 2

юмшоқ 1 — тўнғ 2. Қ. Мулойим 2

ЮМШОҚ 2

Қисмларга осонликча парчаланиб кетадиган

Юмшоқ ер

Шу йиғит менга уч ҳафта қаради, бир бурда нон топса, юмшоқ жойини менга бериб боқди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор. □ *Шу тош қурутни талашасизлар. Мана кўрдичеларми, қаттиқ — тишларингни ушатади.* Ойбек, Қутлур қ. *Бу ёқниг тошлари у ёқники сажари қаттиқ, яхлит эмас, жуда бўш, ғураша эди. Шунинг учун тошлар осон кўчиб, осон йиқиларди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ЮПҚА

Қўндаланг (ён) ўлчами нисбатан кичик

Юпқа девор

Юпқа пахта

.. юпқа картон қоғозга мукка тушиб қалам юргизайтган Дўндиқ бошини кўтариб, онасига қаради. Ойдин, Дўндиқдан ҳам ёш экан. □ *Босмаҳона ҳар йили тўрт миллионга яқин қалин муқовали, сифатли китоб босиб чиқарайтир. «Ўзбекистон маданияти».*

юрагида ёли бор — номард. Қ. Ботир

юрагида ёли бор — чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган. Қ.

Ботир

юрагида ёли бор — юраксиз. Қ.

Ботир

ҚОТМОҚ

Илгаригига қараганда қаттикроқ ҳолатга келмоқ

Мол ёғи совуқда қотиб қолди.

юмшоқ 1 — қаттиқ 1. Қ. Мулойим 2

юмшоқ 1 — кўпол 2. Қ. Мулойим 2

юмшоқ 1 — кўрс. Қ. Мулойим 2

ҚАТТИҚ 4

Қисмларга осонликча парчаланиб кетмайдиган

Қаттиқ ер

ҚАЛИН 2

Қўндаланг (ён) ўлчами нисбатан катта

Қалин девор

Қалин пахта

юрагида ёли бор — кўрқоқ. Қ. Ботир

юраги покиза — Ичи қора

юраги покиза — кўнгли қора. Қ.

Ичи қора

юраги соф — Ичи қора

юраги соф — кўнгли қора. Қ. Ичи қора

юраги тоза — Ичи қора

юраги тоза — кўнгли қора. Қ. Ичи қора

юракли — номард. Қ. Ботир

юракли — чумчуқ пирр этса, юраги ширр этадиган. Қ. Ботир

юракли — юраксиз. Қ. Ботир

юракли — кўрқоқ. Қ. Ботир

юраксиз — Ботир

юраксиз — дов юрак. Қ. Ботир

юраксиз — жасур. Қ. Ботир

юраксиз — мард. Қ. Ботир

юраксиз — юрагида ёли бор. Қ.

Ботир

юраксиз — юракли. Қ. Ботир

юраксиз — кўрқмас. Қ. Ботир

юргизмоқ — Тўхтатмоқ

юқори 1 — паст 2. Қ. Баланд 2] □

ЯРОҚЛИ

Ишлатса, фойдаланса бўладиган, бирор иш-хизматни бажара оладиган

Яроқли бино

Армия хизматида яроқли

«Меҳмонлар» бизнинг яроқли барча мол-мулкимизни олиб кетишди. Ҳ. Носирова, Мен ўзбек қизиман. *Бибинургина бу ердаги меҳмонлар орасида таржимонликка яроқли эди.* Ойбек, Улуғ й. □ *Яроқсиз бўлиб қолганини билган хўжайинлари алақачон унинг думини туккан.* Шуҳрат, Жаннат қ.

яроқсиз — Яроқли

яс ама — чин 2. Қ. Сохта

яхши 1 — Ёмон 2

яхши 2 — Ёмон 3

яхши 3 — Ёмон 4

яхши 4 — Ёмон 5

яхши кўрмоқ — Ёмон кўрмоқ

яхшилик — Ёмонлик

юқори 2 — Остки

юқори 2 — пастки. Қ. Остки

юқори 2 — қуйи. Қ. Остки

юқори 3 — Паст 3

юқори 4 — Паст 4

юқори 5 — Пойгак

юқориги — Остки

юқориги — пастки. Қ. Остки

юқориги — қуйи. Қ. Остки

ялқов — ишчан. Қ. Дангаса

ялқов — меҳнатқаш. Қ. Дангаса

ялқов — меҳнатсевар. Қ. Дангаса

янги 1 — Эски 1

янги 2 — Эски 2

янги 3 — Эски 3

янги 4 — Эски 4

янглиш — Тўғри 3

ярашмоқ 1 — Ажрашмоқ

ярашмоқ 2 — Уришмоқ

ЯРОҚСИЗ

Ишлатиб, фойдаланиб бўлмайдиган, бирор иш-хизматни бажара олмайдиган

Яроқсиз бино

Армия хизматида яроқсиз

яширин 1 — очик 2. Қ. Ошкор

яширин 1 — очикчасига. Қ. Ошкор

яширин 1 — Ошкор

яширин 2 — Ошкора

яширинмоқ — Қўринмоқ

яширинча — очик 2. Қ. Ошкор

яширинча — очикчасига. Қ. Ошкор

яширинча — Ошкор

яширмоқ 1 — Топмоқ 2
 яширмоқ 2 — очмоқ 5. Қ. Фош қилмоқ
 яширмоқ 2 — ошкор қилмоқ. Қ. Фош қилмоқ
 яширмоқ 2 — Фош қилмоқ
 яқин 1 — ироқ 1. Қ. Узоқ 2
 яқин 1 — йироқ 1. Қ. Узоқ 2
 яқин 1 — олис 1. Қ. Узоқ 2
 яқин 1 — Узоқ 2
 яқин 2 — ироқ 2. Қ. Узоқ 3

ЎЖАР

қайсар

Ўз фикрини тўғри деб туриб оладиган, маслаҳатга қулоқ солмайдиган

Ўжар бола

Қайсар ходим

У қанча сўзламасин, бу китобнинг динга зиённи ўжар мусулмонга тўшунтира олмади. Ойбек, Қутлуғ қ. Сафарбоев — айтганини қиладиган қайсар сдам. И. Раҳим, Зангери кема капитани, Тура қолчи, энди жуда пайти, сдам бунчалик қайсар бўлмади. Узр сўранг, узр. Н. Сафаров, Водиллик қаҳрамон. □ Бу мунсаарада ҳам мулзам бўлган Шокир сўзни бошқа ёққа бурмоқчи ва ўзига ёшиқа «қобилроқ» эшитувчилар топмоқчи бўлиб: «Қулмурсд, бу гапларни қўй», — деди. С. Айний, Қуллар. Муҳаррам кўчада содбасина, мўмингина кўчиган бу қизнинг шунчалик шўхликлари .. борлигини ўзи кўрмай, биров айтганда, асло ишонмасди. Шухрат, Шиеелли й. Тасилиеги сўғи турсангиз, наманганликмиз. Дадам жуда юв ош, шифин сўз чол эди. Ойбек, Қутлуғ қ.

ўз 1 — Бегона 1

ўз 1 — ёт 1. Қ. Бегона 1

ЎЗ 3

Таъкидланаётган киши(лар)

Ўзи ҳақида ўйламоқ

Ўзини иззат қилмоқ

яқин 2 — яироқ 2. Қ. Узоқ 3
 яқин 2 — олис 2. Қ. Узоқ 3
 яқин 2 — Узоқ 5
 яқинлашмоқ — йироқлашмоқ. Қ. Узоқлашмоқ
 яқинлашмоқ — Узоқлашмоқ
 ўгай — Туғишган
 ўгай — ўз 2. Қ. Туғишган
 Ўжар — мўмин
 Ўжар — ювош 2

ҚОБИЛ

мўмин

ювош 2

Маслаҳатга қулоқ соладиган, ўз фикрини тўғри деб туриб олмайдиган

Қобил || мўмин бола

Ювош ходим

ўз 2 — ўгай. Қ. Туғишган

ўз 3 — бошқа

ЎЗГА

бошқа

Таъкидланаётгандан бошқа ҳар қандай киши

Ўзга ҳақида ўйламоқ

Ўзгани иззат қилмоқ

Пичоқни ўзингага ур, оғримаса, бошқага ур. Мақол. [Фазлиддин:]
 Ўзингизни билинг, ўзга билан нима ишингиз бор. Ойбек, Қутлуғ қ.

ўзга — ўз 3

ўзгарувчан — Барқарор

ўзгарувчан — доимий 1. Қ. Барқарор

ўзгарувчан — турғун. Қ. Барқарор

ўзиб кетмоқ — Орқада қолмоқ

ўзмоқ — Орқада қолмоқ

ўлик 1 — Жонли 1

ўлик 1 — тирик 1. Қ. Жонли 1

ўлик 2 — Жонли 2

ўлик 2 — тирик 2. Қ. Жонли 2

ўлмоқ — дунёга келмоқ. Қ. Туғил-

моқ

ўлмоқ — Туғилмоқ

ўнг 1 1 — Терс 3

ўнг 1 1 — тескари. Қ. Терс 3

ўнг 1 2 — сўл. Қ. Чап 1

ўнг 1 2 — Чап 1

ўнг 1 3 — терс 4. Қ. Чап 2

ўнг 1 3 — Чап 2

ўнг II 1 — Туш 1

ўнг II 2 — Туш 2

Ўринли — ноўя

Ўринли — ноўрин

ЎРИНЛИ

жўяли

Шароитга, одат-қоида талабига мос келадиган

Ўринли савол

Жўяли таклиф

Элмуроднинг назарида, ҳазил, қўполроқ бўлса ҳам, жуда ўринли эди. П. Турсун, Ўқитувчи. Мадумарнинг телбаларча бақиғиғи олсида бу мулоҳаза жўялироқ туйилди. А. Мухтор, Чинср. □ Бўлмаса менинг барча ҳаракатларим ўринсиз экан-да. А. Қодирий, Ўтган к. «Раис ўз сўзларида шундай ноўрин, ноҳақ гапларни айтдиларки, бунга индамай қўя бериш ноҳақликка бўйсунмиш бўлар эди», — деди Элмурсд. П. Турсун, Ўқитувчи. Қуриллига эйтибор тобора сииб бораётган бир вақтда но-жўя ишларга йўл қўйилмоқда. «Қ. Ўзб.»

ўринсиз — жўяли. Қ. Ўринли

ўринсиз — Ўринли

ўтиб кетмоқ — Орқада қолмоқ

ЎТКИР

кескир

Тез ва яхши кесадиган, қирқадиган

ЎТМАС

Тез ва яхши кеса олмайдиган, қирқа олмайдиган

Ў т к и р пичоқ Салимнинг нақ кўкрагига санчилган эди. Ойбек, Қутлуг қ. «Худди ўзи. Йигитлар ҳавас билан томоша қиладиган кескир, қора пўлатдан ясалган, суяк соғли пичоқ—мана шу»,— деди Бобоқум. С. Авор" боев, Оқсой. □ Ў т м а с пичоқ қўл кесар. Мақол. Ў т м а с тиғнинг ти. ми згов. Мақол.

ўтмас — кескир. Қ. Ўткир

ўтмас — Ўткир

ўтмиш — истиқбол. Қ. Келажак

ўтмиш — Келажак

ўтмоқ — Орқада қолмоқ

ўхшашлик — Фарқ

ўчирмоқ — Еқмоқ

ўчмоқ — Енмоқ

ўқиган — билимсиз. Қ. Билимли

ўқиган — илмсиз. Қ. Билимли

ўқиган — ўқимаган. Қ. Билимли

ўқимаган — Билимли

ўқимаган — илмли. Қ. Билимли

ўқимаган — ўқиган. Қ. Билимли

қабул этмоқ — рад этмоқ. Қ. Рад қилмоқ 2

қабул этмоқ — Рад қилмоқ 2

қабул қилмоқ 1 — Бўшатмоқ II 2

қабул қилмоқ 2 — рад этмоқ. Қ.

Рад қилмоқ 2

қабул қилмоқ 2 — Рад қилмоқ 2

қазимоқ — кўймоқ. Қ. Ковламоқ

қазо қилмоқ — дунёга келмоқ. Қ.

Туғилмоқ

қазо қилмоқ — Туғилмоқ

қайсар — мўмин. Қ. Ўжар

қайсар — ювош 2. Қ. Ўжар

қайсар — қобил. Қ. Ўжар

қайтмоқ — Бормоқ 2

қайғу — вақтичоғлик. Қ. Шодлик

қайғу — севинч. Қ. Шодлик

қайғу — хурсандлик. Қ. Шодлик

қайғу — хурсандчилик. Қ. Шодлик

қайғу — хушвақтлик. Қ. Шодлик

қайғу — Шодлик

қайғули — қувонч. Қ. Шодлик

қайғули — вақти чоғ. Қ. Хафа 2

қайғули — оғзи қулоғида. Қ. Хафа 2

қайғули — хуррам. Қ. Хафа 2

қайғули — хурсанд 2. Қ. Хафа 2

қайғули — хушнуд. Қ. Хафа 2

қайғули — шод. Қ. Хафа 2

қайғу-ҳасрат — Айш-ишрат

қалбаки — чин 2. Қ. Сохта

қалби пок — Ичи қора

қалби пок — кўнгли қора. Қ. Ичи

қора

қалин 1 — Сийрак

қалин 1 — ҳаккам-дуккам. Қ. Сийрак

қалин 2 — Юпқа

қамамоқ — Бўшатмоқ I 3

қамамоқ — озод қилмоқ 2. Қ. Бўшатмоқ I 3

қамамоқ — чиқариб юбормоқ. Қ.

Бўшатмоқ I 3

қамамоқ — қўйиб юбормоқ. Қ. Бўшатмоқ I 3

қамоққа олмоқ — Бўшатмоқ I 3

қамоққа олмоқ — озод қилмоқ 2.

Қ. Бўшатмоқ I 3

қамоққа олмоқ — чиқариб юбормоқ. Қ. Бўшатмоқ I 3

қамоққа олмоқ — қўйиб юбормоқ. Қ. Бўшатмоқ I 3

Қ. Бўшатмоқ I 3

қамоққа олмоқ — чиқариб юбормоқ. Қ. Бўшатмоқ I 3

Қ. Бўшатмоқ I 3

қамоққа олмоқ — қўйиб юбормоқ. Қ. Бўшатмоқ I 3

Қ. Бўшатмоқ I 3

Қаноатли — беқаноат

Қаноатли — беқаноат

ҚАНОАТЛИ

Етишмовчиликдан, қийинчиликдап нолимайдиган, топганига, бориға рози бўлиб, чидаб яшайверадиган

Исоқ ота ва унинг ўғиллари қўл меҳнати билан кун кечиршига одатлашиб қолган, қаноатли, кўнгли бўи одамлар эди. М. Осим, Тилсиз гувоҳ. □ Қаноатсиз киши миқсадиға эриша олмайди. Сўзлашувдан. Қаноат қорин тўйдирар, беқаноат отини сўйдирар. Мақол.

қаноатсиз — Қаноатли

қарам — Эркин 2

қарама-қарши — мос. Қ. Зид

қари — Ёш 1

қари — ёш-яланг. Қ. Ёш 1

қарилик — Ёшлик

қаримоқ — Ёшармоқ

қария — Ёш 1

қария — ёш-яланг. Қ. Ёш 1

қари-қартаг — Ёш 1

қари-қартаг — ёш-яланг. Қ. Ёш 1

қартаймоқ — Ёшармоқ

қарғамоқ — Олқамоқ

қарғиш — Олқиш

қаттиқ 1 — Мулойим 2

қаттиқ 1 — юмшоқ 1. Қ. Мулойим 2

қаттиқ 2 — аста 2. Қ. Секин 2

қаттиқ 2 — Секин 2

қаттиқ 3 — Секин 3

қаттиқ 4 — Юмшоқ 2

қашмоқ 1 — бадавлат. Қ. Бой 1

қашшоқ 1 — Бой 1

қашшоқ 1 — давлатли. Қ. Бой 1

қашшоқ 1 — давлатманд. Қ. Бой 1

қашшоқ 2 — Бой 2

ҚОБИЛИЯТЛИ

лаёқатли

Уқув-лаёқатга эга

ҚАНОАТСИЗ

беқаноат

Етишмовчилик, қийинчилик юз берса, чидамайдиган, топганига, бориға чидаб яшайвермайдиган

қашшоқлик — Бойлик

қаҳқаҳа — Фарёд

қизил — Оқ 3

қизиқарли — Зериқарли

қийин — енгил 3. Қ. Осон

қийин — Осон

қийинлашмоқ — Енгиллашмоқ

қийинлаштирмоқ — енгиллаштир-

моқ. Қ. Осонлаштирмоқ

қийинлаштирмоқ — Осонлаштирмоқ

қийшиқ — Тўғри 1

қилвир — гўл. Қ. Айёр

қилвир — содда 1. Қ. Айёр

қилвир — содда дил. Қ. Айёр

қиммат — Арзон

қинғир — Тўғри 1

қисқа 1 — узун 1. Қ. Қалта 1

қисқа 2 — узун 2. Қ. Қалта 2

қисқармоқ 1 — Узаймоқ 1

қисқармоқ 2 — Узаймоқ 2

қиш — Ёз

қишки — Ёзги

қобил — Ўжар

қобил — қайсар. Қ. Ўжар

Қобилиятли — лаёқатсиз

ҚОБИЛИЯТСИЗ

лаёқатсиз

Уқув-лаёқати йўқ

Юсуфжон аканинг қобилиятли шоғирларидан Охунжон қизиқ Ҳу-вуржоновдир. Т. Обидов, «Юсуфжон қизиқ». Партия ташкилотининга

ўзида ҳам лаёқатли кишилар бор, аммо улар бир оз ўқшига муҳтож. И. Раҳим, Ҳаёг б. ЎзССРда меҳнат қилиш .. меҳнатга лаёқатли ҳар бир гражданинг бурчи ва шарафли ишидир. «ЎзССР Конституцияси». □ Саидий .. Муносибона ҳам қобилиятсиз кишилар тўғрисида индамай юрди. А. Қаҳҳор, Сароб. Бавзи ҳолларда лаёқатсиз .. кишилар раҳбарлик лавозимларига кириб қоляпти. «Қ. Ўзб.»

қобилиятсиз — лаёқатли. Қ. Қобилиятли
қобилиятсиз — Қобилиятли
қовоғидан қор ёғади — вақти чоғ. Қ. Хафа 2
қовоғидан қор ёғади — оғзи қулоғида. Қ. Хафа 2
қовоғидан қор ёғади — хуррам. Қ. Хафа 2

қовоғидан қор ёғади — хурсанд 2
Қ. Хафа 2
қовоғидан қор ёғади — хушнуд. Қ. Хафа 2
қовоғидан қор ёғади — шод. Қ. Хафа 2
қолоқ — зарбдор. Қ. Илғор
қолоқ — Илғор
қолоқ — пешқадам. Қ. Илғор
қолоқ — уларник. Қ. Илғор

ҚОНУНИЙ

Қонунга асосланган, мувофиқ
Қонуний жазо
Қонуний иш (ҳаракат)

Аммо бу оғирлик бурундан сармуниий бўлган кишининг устидаги қонуний вазифа ҳисобланиб келганликдан, кишиларни ўйда қабул қилишга Анвар мажбур эди. А. Қодирий, Меҳробдан ч. □ Бунинг файри қонуний ҳаракатлигига тушуниб турган йигит «жиндакқина» деб аталган 600 сўмни қулоқ қоқмай эплаштириб олиб келди. «Муштум».

қора 1 — айбсиз. Қ. Айбдор
қора 1 — беайб. Қ. Айбдор
қора 1 — оқ 1. Қ. Айбдор
қора 2 — Оқ 2
қораймоқ — Ёришмоқ
қораймоқ — оқармоқ. Қ. Ёришмоқ
қораламоқ 1 — Оқламоқ 1
қораламоқ 2 — Оқламоқ 2
қораловчи — Оқловчи
қоронғи — Ёруғ
қоронғилашмоқ — Ёришмоқ
қоронғилашмоқ — оқармоқ. Қ. Ёришмоқ
қоронғилик — Ёруғлик
қотмоқ — Юмшамоқ

ФАЙРИ ҚОНУНИЙ

Қонунга асосланмаган, зид
Файри қонуний жазо
Файри қонуний иш (ҳаракат)

қоқ — нам. Қ. Қуруқ 2
қоқ — ҳўл. Қ. Қуруқ 2
қув — гўл. Қ. Айёр
қув — содда 1. Қ. Айёр
қув — содда дил. Қ. Айёр
қувватли — беқувват. Қ. Кучли 1
қувватли — заиф 1. Қ. Кучли 1
қувватли — камқувват. Қ. Кучли 1
қувватли — кучсиз 1. Қ. Кучли 1
қувонмоқ — куйинмоқ. Қ. Хафа бўлмоқ
қувонмоқ — Хафа бўлмоқ
қувонмоқ — хафаланмоқ. Қ. Хаф бўлмоқ
қувонч — андуҳ. Қ. Шодлик

қувонч — хафагарчилик. Қ. Шодлик
қувонч — хафалик. Қ. Шодлик
қувонч — хафачилик. Қ. Шодлик
қувонч — қайғу. Қ. Шодлик
қувонч — ғам. Қ. Шодлик
қудратли — заиф 2. Қ. Кучли 2
қудратли — кучсиз 2. Қ. Кучли 2

ҚУРИТМОҚ

Таркибидаги намни қисман парлан-тириб, қуруқ ҳолга келтирмоқ

Рўмолмани қурирмоқ

қуйи — устки. Қ. Остки
қуйи — юқори 2. Қ. Остки
қуйи — юқориги. Қ. Остки
қулай — Ноқулай
қуримоқ — Кўкармоқ
қуримоқ — кўкламоқ. Қ. Кўкармоқ
Қурирмоқ — намламоқ

ҲЎЛЛАМОҚ

намламоқ

Таркибига қисман нам сингдириб, ҳўл ҳолга келтирмоқ

Рўмолмани ҳўлламоқ || намламоқ

Томда қурирдим майиз, Болалар менга азиз. Ўзб. х. қ. [Бектемир]
Гулханни авжланштириб, кийимларини қурирди. Ойбек, Қуёш қ. □
Ўғли бўлса чойга нон ҳўллаб смоқда эди. А. Қодирий, Утган к. Уктамнинг боши қизиб ёнади, тер томчилари манглайдан юмалаб, киприкларини намлайди. Ойбек, Олтин в. ш.

қурмоқ — Бузмоқ 2
қурумсоқ — очик қўл. Қ. Сахий
қурумсоқ — Сахий
қурумсоқ — саховатли. Қ. Сахий
қурумсоқ — танги. Қ. Сахий

қурумсоқ — қўли очик. Қ. Сахий
қурумсоқ — хотам. Қ. Сахий
қурумсоқ — хотамтой. Қ. Сахий
қуруқ 1 — тўла. Қ. Бўш 3
Қуруқ 2 — нам

ҚУРУҚ 2

қоқ

Таркибида сув йўқ ёки йўқ даражада, суви қочган, қуриган

Қуруқ || қоқ ўтин

Қуруқ тупроқ

ҲЎЛ

нам

Таркибида сув кўп, сувни шимган, намиққан

Ҳўл || нам ўтин

Нам тупроқ

Қуруқ ўтин бир зумда ловиллаб ёниб кетди. М. Исмоилий, Фаргона т. о. Қоқ чўкиртакларнинг кертсин сепгандай чтир-чтир ётиб ёниши қизиқ. Ҳ. Назир, Сўнмас ч. □ У [ста] болалари слдида айбсқдек ҳўл ўтин вишиллаб сасиётган ўчоққа тикилди. П. Турсун, Ўқитувчи. Бўлдим ивиб ёмғирда шал, Тўн шилта ҳўл, овор экан. Муқимий, Саёҳатнома. Оёқ остидаги нам тўғрқдан инсон учун жуда яқин қом-қардшлик исидимоққа урилди. С. Анорбобев, Оқсой.

қурғоқчилик — Намгарчилик
 қуюқ 1 — Сууқ 1
 қуюқ 2 — Сууқ 2
 қўйиб юбормоқ — қамамоқ. Қ. Бўшатмоқ 13
 қўйиб юбормоқ — қамоққа олмоқ. Қ. Бўшатмоқ 13
 қўйиб юбормоқ — қўлга олмоқ. Қ. Бўшатмоқ 13
 қўйиб юбормоқ — ҳибсга олмоқ. Қ. Бўшатмоқ 13
 қўймоқ — Олмоқ 5
 қўланса — муаттар. Қ. Бадбўй
 қўланса — хушбўй. Қ. Бадбўй
 қўлга олмоқ — Бўшатмоқ 13
 қўлга олмоқ — озод қилмоқ 2. Қ. Бўшатмоқ 13
 қўлга олмоқ — чиқариб юбормоқ. Қ. Бўшатмоқ 13
 қўлга олмоқ — қўйиб юбормоқ. Қ. Бўшатмоқ 13
 қўли очик — зиқна. Қ. Сахий
 қўли очик — мумсик. Қ. Сахий
 қўли очик — нокас. Қ. Сахий
 қўли очик — нокаста. Қ. Сахий
 қўли очик — тутунини булут кўрмаган. Қ. Сахий
 қўли очик — хасис. Қ. Сахий
 қўли очик — қурумсоқ. Қ. Сахий
 қўнмоқ — кўтарилмоқ 5. Қ. Учмоқ
 қўнмоқ — Учмоқ
 қўпол 1 — Ихчам
 қўпол 2 — Мулойим 2
 қўпол 2 — юмшоқ 1. Қ. Мулойим 2
 қўполлик — Мулойимлик
 қўрс — Мулойим 2
 қўрс — юмшоқ 1. Қ. Мулойим 2
 қўрқмас — номард. Қ. Ботир
 қўрқмас — чумчуқ пиррэтса, юраги ширр этадиган. Қ. Ботир
 қўрқмас — юраксиз. Қ. Ботир
 қўрқмас — қўрқоқ. Қ. Ботир

қўрқоқ — Ботир
 қўрқоқ — дов юрак. Қ. Ботир
 қўрқоқ — жасур. Қ. Ботир
 қўрқоқ — мард. Қ. Ботир
 қўрқоқ — юрагида ёли бор. Қ. Ботир.
 қўрқоқ — юракли. Қ. Ботир
 қўрқоқ — қўрқмас. Қ. Ботир
 қўрқоқлик — Ботирлик
 қўшилмоқ — Ажралмоқ 1
 қўшилмоқ — айрилмоқ. Қ. Ажралмоқ 1
 қўшмоқ 1 — Ажратмоқ 1
 қўшмоқ 1 — айирмоқ 1. Қ. Ажратмоқ 1
 қўшмоқ 2 — Айирмоқ 4
 қўшмоқ 2 — олмоқ 1. Қ. Айирмоқ 4
 қўшмоқ 3 — Чиқармоқ 2
 ғайратли — танбал. Қ. Эринчак
 ғайратли — Эринчак
 ғайратли — эринчоқ. Қ. Эринчак
 ғайратли — ғайратсиз. Қ. Эринчак
 ғайратсиз — серғайрат. Қ. Эринчак
 ғайратсиз — ғайратли. Қ. Эринчак
 ғайратсиз — ғайратчан. Қ. Эринчак
 ғайратчан — танбал. Қ. Эринчак
 ғайратчан — Эринчак
 ғайратчан — эринчоқ. Қ. Эринчак
 ғайратчан — ғайратсиз. Қ. Эринчак
 ғайри илмий — Илмий
 ғайри қонуний — Қонуний
 ғалаба — Мағлубият
 ғалаба қозонмоқ — Енгилмоқ
 ғам — вақтичоғлик. Қ. Шодлик
 ғам — севинч. Қ. Шодлик
 ғам — хурсандлик. Қ. Шодлик
 ғам — хурсандчилик. Қ. Шодлик
 ғам — хушвақтлик. Қ. Шодлик
 ғам — Шодлик
 ғам — қувонч. Қ. Шодлик
 ғамгин — вақти чоғ. Қ. Хафа 2

ғамгин — оғзи қулоғида. Қ. Хафа
 ғамгин — хуррам. Қ. Хафа 2
 ғамгин — хурсанд 2. Қ. Хафа 2
 ғамгин — хушнуд. Қ. Хафа 2
 ғамгин — шод. Қ. Хафа 2
 ғамли — вақти чоғ. Қ. Хафа 2
 ғамли — оғзи қулоғида. Қ. Хафа 2
 ғамли — хуррам. Қ. Хафа 2
 ғамли — хурсанд. Қ. Хафа 2

ФИРРОМ

Қиши ҳақиға хиёнат қиладиган, алдашга уринадиган

Фирром сотувчи

[*Йўлчини*] «Ялқов ва фирром ё қўли эгри бўлса, силлиқлик билан ҳайдайман», — деб ўйлади [Мирзакаримбой]. Ойбек, Қутлуғ қ. [Жўрани] «... ўлғудай дангаса, фирром, бунинг устига ғайбатчи дейишади», — деди Анатолий Йеишталига. С. Қароматов, Бир томчи қон. □ Янги участкадаги . . . одамлар шидан олиниб, ўрнига шининг кўзини биладиган ҳалол одамлар кўрилмади. Ш. Рашидов, Бўрондан к.

ғолиб — Мағлуб
 ғолибият — Мағлубият
 ғолиб чиқмоқ — Енгилмоқ
 ғуссали — вақти чоғ. Қ. Хафа 2
 ғуссали — оғзи қулоғида. Қ. Хафа 2
 ғуссали — хуррам. Қ. Хафа 2
 ғуссали — хурсанд 2. Қ. Хафа 2
 ғуссали — хушнуд. Қ. Хафа 2
 ғуссали — шод. Қ. Хафа 2
 ғўр — тажрибадор. Қ. Тажрибали
 ғўр — тажрибадор. Қ. Тажрибали
 ғўр — Тажрибали
 ҳа — Йўқ 3
 ҳаёли — безбет. Қ. Уятчанг
 ҳаёли — беибо. Қ. Уятчанг
 ҳаёли — бети қаттиқ. Қ. Уятчанг
 ҳаёли — бешарм. Қ. Уятчанг
 ҳаёли — беҳаё. Қ. Уятчанг
 ҳаёли — сурбет. Қ. Уятчанг

ғамли — хушнуд. Қ. Хафа 2
 ғамли — шод. Қ. Хафа 2
 ғаним — дўст. Қ. Душман
 ғаразли — Беғараз
 ғаразли — ғаразсиз. Қ. Беғараз
 ғаразсиз — ғаразли. Қ. Беғараз
 ғарб — кунчиқар. Қ. Шарқ
 ғарб — машриқ. Қ. Шарқ
 ғарб — Шарқ

ҲАЛОЛ 1

Қиши ҳақиға хиёнат қилмайдиган, алдамайдиган

Ҳалол сотувчи

ҳаёли — уятсиз. Қ. Уятчанг
 ҳаёли — шармсиз. Қ. Уятчанг
 ҳаёли — ҳаёсиз. Қ. Уятчанг
 ҳаён — Зарар
 ҳаён — зиён. Қ. Зарар
 ҳаёсиз — иболи. Қ. Уятчанг
 ҳаёсиз — тортинчоқ. Қ. Уятчанг
 ҳаёсиз — уятчан. Қ. Уятчанг
 ҳаёсиз — Уятчанг
 ҳаёсиз — шармли. Қ. Уятчанг
 ҳаёсиз — ҳаёли. Қ. Уятчанг
 ҳажр — васл. Қ. Висол
 ҳажр — Висол
 ҳазилакам — Чинакам[ига]
 ҳаккам-дуккам — зич. Қ. Сийрак
 ҳаккам-дуккам — тигиз. Қ. Сийрак
 ҳаккам-дуккам — қалин 1. Қ. Сийрак
 ҳалол 1 — Фирром

ХАЛОЛ 2

Истеъмол қилишга ярайдиган, фойдаланса бўладиган

Халол идиш

Ачдл тизмечир сўрэдкли, бировга халол ва бировга ҳаром таом бўлурми деб. А. Қаҳҳор, Бошсиз одам. Эшакнинг кучи халол, ешитти ҳаром. Мақол.

ХАЛОЛХҲҲ

Халол меҳнат қилиб кун кечирадиган

Ҳаромхўрларга биз доим қушанда, Халолхўрларга ёр муштумчилармиз. «Муштум».

ҳамиша — Вақтинча 3

ХАММА 1

Тўлиқлигича қамраб олишни билдирадиган сўз

Бу магазинда ҳамма нарса бор. Бу ўсимлик ҳамма ерда учрайди. Бу нарса ҳамма жойда топилди.

Ҳамма қизларнинг қулоқ ва кўзи Гулишачнинг оғзида эди. А. Қодирий, Меҳробдан ч. □ Сиддиқжоннинг нияти шу кетмида ҳеч қаерда тўхтамасдеч, тонг отгунча юриб бўлса ҳам, Капсанчиларга борши . . эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор.

ХАММА 2

Кўзда тутилган кишилар қанча бўлса — шунча

Йиғилишга ҳамма келди.

Рисолат « . . гапирайми, йўқми» дегандай ҳаммага бир-бир назар тизилди, ҳеч кимдан садо чиқмагандан сўнг давом этди. А. Қаҳҳор, Хотинлар. △ Дарча берк бўлгандан уй ичи қоронғироқ эди, ҳеч ким кўринмади. Ойбек, Қутлуғ қ.

ҳаром — Халол 2

ҳаромхўр — Халолхўр

ҳар хил — Бир хил

ҳақ — Ноҳақ

ҳақиқат — афсона. Қ. Уйдирма

ХАРОМ

Истеъмол қилишга ярамайдиган, фойдаланиб бўлмайдиган

Ҳаром идиш

ХАРОМХҲҲ

Текинхўрлик, фирромлик билан кун кечирадиган

ҲЕЧ

Тўлиқлигича инкор этишни билдирадиган сўз

Бу магазинда ҳеч нарса йўқ. Бу ўсимлик ҳеч ерда учрамайди. Бу нарса ҳеч жойда топилмайди.

ҲЕЧ КИМ

Кўзда тутилган кишилар тўлиқ истисно қилинган ҳолда

Йиғилишга ҳеч ким келмади.

ҳақиқат — Уйдирма

ҳақли — Ноҳақ

ҳеч — Ҳамма 1

ҳеч ким — Ҳамма 2

ҳибсга олмақ — Бўшатмоқ 1 3

ҳибсга олмақ — озод қилмоқ 2. Қ.

Бўшатмоқ 1 3

ҳибсга олмақ — чиқариб юбормоқ.

Қ. Бўшатмоқ 1 3

ҳибсга олмақ — қўйиб юбормоқ. Қ.

Бўшатмоқ 1 3

ҳижрон — васл. Қ. Висол

ҳижрон — Висол

ҳийлагар — гўл. Қ. Айёр

ҲИМОЯЧИ

Футбол, хоккей кабиларда ҳимоя линиясининг ўйинчиси

Болалар кўчани бошларига кўтариб, чангитиб тўп тепшиарди. Улар тарафма-тараф бўлиб олишган: икки томоннинг дарбозабони, ҳужумчи-ю ҳимоячилари бор. Р. Файзий, Ҳазратн и.

ҳимоя қилмоқ — Айбламоқ

ҳосилдор — Камҳосил

ҳотам — зиқна. Қ. Сахий

ҳотам — мумсик. Қ. Сахий

ҳотам — нокас. Қ. Сахий

ҳотам — нокаста. Қ. Сахий

ҳотам — тутунини булут кўрмаган.

Қ. Сахий

ҳотам — хасис. Қ. Сахий

ҳотам — қурумсоқ. Қ. Сахий

ҳотамтой — зиқна. Қ. Сахий

ҳотамтой — мумсик. Қ. Сахий

ҳотамтой — нокас. Қ. Сахий

ҳотамтой — нокаста. Қ. Сахий

ҳотамтой — тутунини булут кўрмаган. Қ. Сахий

ҳотамтой — хасис. Қ. Сахий

ҳотамтой — қурумсоқ. Қ. Сахий

ҳужум 1 — Мудофаа

ҳужум 2 — Чекиниш

ҳужумчи — Ҳимоячи

ҳузур — Азоб

ҳузур — азоб-уқубат. Қ. Азоб

ҳузур — заҳмат. Қ. Азоб

ҳузур-ҳаловат — Азоб

ҳийлагар — содда 1. Қ. Айёр

ҳийлагар — содда 1. Қ. Айёр

ҳийлагар — содда дил. Қ. Айёр

ҳимматли — мурувватсиз. Қ. Мурувватли

ҳимматли — ҳимматсиз. Қ. Мурувватли

ҳимматсиз — Мурувватли

ҳимматсиз — ҳимматли. Қ. Мурувватли

ҳимматсиз — ҳимматли. Қ. Мурувватли

ҳимматсиз — ҳимматли. Қ. Мурувватли

ҳимматсиз — ҳимматли. Қ. Мурувватли

ҲУЖУМЧИ

Футбол, хоккей кабиларда ҳужум линиясининг ўйинчиси

ҳузур-ҳаловат — азоб-уқубат.

Қ. Азоб

ҳузур-ҳаловат — заҳмат. Қ. Азоб

ҳур — эркисиз. Қ. Озод

ҳусндор — бадбашара. Қ. Хунук

ҳусндор — бадбуруш. Қ. Хунук

ҳусндор — тасқара. Қ. Хунук

ҳусндор — таъвия. Қ. Хунук

ҳусндор — Хунук

ҳуснли — бадбашара. Қ. Хунук

ҳуснли — бадбуруш. Қ. Хунук

ҳуснли — тасқара. Қ. Хунук

ҳуснли — таъвия. Қ. Хунук

ҳуснли — Хунук

ҳушёр 1 — Анқов

ҳушёр 1 — меров. Қ. Анқов

ҳушёр 1 — оғзинг қани деса, қулогини кўрсатадиган. Қ. Анқов

ҳушёр 2 — Маст

ҳушёрлик 1 — Анқовлик

ҳушёрлик 1 — меровлик. Қ. Анқовлик

ҳушёрлик 2 — Мастлик

ҳўл — қоқ. Қ. Қуруқ 2

ҳўл — Қуруқ 2

ҳўлламоқ — Қурутмоқ

Кўрсаткичда луғатга киритилган антонимик жуфтликларда қатнашувчи ҳар бир сўз ва фразеологик ибора алфавит тартибда берилди. Бу кўрсаткич антонимик муносабатдаги сўз ёки фразеологик ибора луғатга киритилган ёки киритилмаганлигини аниқлашга хизмат қилади, луғатга киритилган бўлса, уни тезда топишга ёрдам беради.

Кўрсаткичда антонимик группанинг бош сўзи ёлғиз ўзи келтирилди. Антонимик группада қатнашувчи бошқа сўз ва фразеологик иборалардан кейин нуқта қўйилиб, Қ. қисқартмасидан сўнг антонимик группанинг бош сўзига ҳавола берилди.

Луғатда лексик маъноларни, омонимларни фарқлаш учун қўйилган рақамлар кўрсаткичда айнан сақланди.

А

абადий 1
 абадий 2. Қ. бутунлай [ин]
 абадий 3. Қ. вақтинча 3
 абжир 1. Қ. лапашанг
 абжир 2. Қ. эпашанг
 абсолют
 абстракт
 авангард
 аввал
 аввалги
 аввало. Қ. аввал
 авлод
 адабли
 адабсиз. Қ. адабли
 адолат
 адолатли
 адолатсиз. Қ. адолатли
 адолатсизлик. Қ. адолат
 адресант
 адресат. Қ. адресант
 аждод. Қ. авлод
 ажралмоқ 1
 ажралмоқ 2. Қ. ажрамоқ
 ажрамоқ
 ажратмоқ 1

ажратмоқ²
 ажратмоқ³. Қ. айирмоқ 3
 ажрашмоқ
 азамат. Қ. катта 1
 азиз
 азим. Қ. катта 1
 азоб
 азоб-уқубат. Қ. азоб
 айбдор
 айбламоқ
 айбли. Қ. айбдор
 айбсиз. Қ. айбдор
 айёр
 айирмоқ 1. Қ. ажратмоқ 1
 айирмоқ 2. Қ. ажратмоқ 2
 айирмоқ 3
 айирмоқ 4
 айрилиқ. Қ. висол
 айрилмоқ. Қ. ажралмоқ 1
 айрим. Қ. алоҳида
 айш-ишрат
 аксининқ илюбий. Қ. контрреволюцион
 актив
 алиқ олмоқ

алоҳида
 анализ
 андишалқ
 андишасиз. Қ. андишали
 андуҳ. Қ. шодлик
 аниқ
 анқов
 анқовлик
 анқога шафе. Қ. камоб
 анқонинг тухуми. Қ. камоб
 анқонинг уруғи. Қ. камоб
 алогей
 апоқ-чапоқ. Қ. аҳил
 аранг
 арзимас. Қ. аҳамиятли
 арзон
 арханзм
 арьберггард. Қ. авангард
 асосли
 асоссиз. Қ. асосли
 ассимиляция
 аста 1. Қ. секин 1
 аста 2. Қ. секин 2
 аста-секин
 атайин. Қ. беихтиёр
 атайлаб. Қ. беихтиёр
 атеист. Қ. даҳрий
 афелий
 афсона. Қ. уйдирма
 ахлоқли
 ахлоқсиз. Қ. ахлоқли
 аччиқ 1
 аччиқ 2
 аъло
 аълочи
 ақлий 1
 ақлий 2
 ақли расо. Қ. ақлли
 ақлли
 ақлсиз. Қ. ақлли
 ағёр. Қ. душман
 аҳамиятли
 аҳамиятсиз. Қ. аҳамиятли
 аҳён[да]-аҳёнда. Қ. гоҳо-гоҳо
 аҳил
 аҳмоқ. Қ. ақлли
 аҳмоқона

Б

бадавлат. Қ. бой 1
 бадебашара. Қ. хунук

бадбуруш. Қ. хунук
 бадбўй
 бадхат
 бадхўр
 базўр. Қ. аранг
 баланд 1
 баланд 2
 баландлик. Қ. пастлик
 бамаслаҳат
 бамаъни 1
 бамаъни 2
 банд 1
 банд 2
 баобрў. Қ. обрўли
 баракали. Қ. серунум
 барвақт. Қ. кеч 2
 бардам
 бардошли 1. Қ. сабрли
 бардошли 2. Қ. чидамли 1
 бардошсиз 1. Қ. сабрли
 бардошсиз 2. Қ. чидамли 1
 барно. Қ. хунук
 барпо этмоқ. Қ. барпо қилмоқ
 барпо қилмоқ
 барқарор
 басавлат. Қ. савлатли
 батамом. Қ. бутунлай[ин]
 бахт
 бахтиёр. Қ. бахтли
 бахти қора. Қ. бахтли
 бахтли
 бахтсиз. Қ. бахтли
 бахтсизлик. Қ. бахт
 баъдаз. Қ. аввал
 бақувват. Қ. кучли 1
 бағри тош. Қ. шафқатли
 баҳор
 баҳорги
 беайб. Қ. айбдор
 беақл. Қ. ақлли
 бебарака. Қ. серунум
 бебахт. Қ. бахтли
 бебурд. Қ. бурдли
 бевафо
 бегона 1
 бегона 2. Қ. нотаниш
 бегуноҳ
 бедармон. Қ. забардаст
 безбет. Қ. уятчанг
 безовта
 безовта бўлмоқ
 беибо. Қ. уятчанг

беихтиёр
 бекик. Қ. ёпиқ
 бекинмоқ. Қ. кўринмоқ
 бекитмоқ 1
 бекитмоқ 2
 бекитмоқ 3. Қ. фош қилмоқ
 белаззат. Қ. бемаза
 бемадор. Қ. забардаст
 бемажол. Қ. забардаст
 бемаза
 бемалол. Қ. аранг
 бемаслаҳат. Қ. бамаслаҳат
 бемаъни 1. Қ. бамаъни 1
 бемаъни 2. Қ. бамаъни 2
 беномус. Қ. номусли
 беобрў. Қ. обрўли
 беозор
 беоқибат. Қ. оқибатли
 бепанд
 бераҳм. Қ. шафқатли
 бери
 бериги
 берк. Қ. ёпиқ
 беркитмоқ 1. Қ. бекитмоқ 1
 беркитмоқ 2. Қ. бекитмоқ 2
 беркитмоқ 3. Қ. фош қилмоқ
 бермоқ 1
 бермоқ 2
 бесўнақай 1
 бесўнақай 2. Қ. ихчам
 бетамиз. Қ. фаросатли
 бети қаттиқ. Қ. уятчанг
 бетоб. Қ. касал
 бетоб бўлмоқ. Қ. касалланмоқ
 бетоқат. Қ. сабрли
 бефаросат. Қ. фаросатли
 бефаҳм. Қ. фаросатли
 беҳабар. Қ. хабардор
 беҳатар. Қ. хавфли
 беҳосдан. Қ. беихтиёр
 бечораҳол. Қ. бой 1
 беш. Қ. аъло
 бешарм. Қ. уятчанг
 беўхшов. Қ. бесўнақай 1
 беқаноат. Қ. қаноатли
 беқарор. Қ. барқарор
 беқувват. Қ. кучли 1
 беғараз
 беҳаё. Қ. уятчанг
 беҳ-беҳ-беҳ
 беҳишт. Қ. дўзах
 билимли

билимсиз. Қ. билимли
 бирга 1. Қ. алоҳида
 бирга 2
 биргаликда. Қ. бирга 2
 бирдан. Қ. аста-секин
 бирданга. Қ. аста-секин
 бирлашмоқ 1. Қ. ажралмоқ 1
 бирлашмоқ 2
 бирлаштирмоқ. Қ. айирмоқ 3
 бирлик
 бирпас
 бир хил
 бисёр. Қ. кўп
 битирмоқ. Қ. бошламоқ
 бой 1
 бой 2
 бойламоқ. Қ. боғламоқ
 бойлик
 боп
 бор 1
 бор 2
 борлик
 бормоқ 1
 бормоқ 2
 босиб олмоқ
 босиқ
 ботир
 ботирлик
 ботик
 ботмоқ
 боҳабар. Қ. хабардор
 бош
 боши боғлиқ
 бошини қовуштирмоқ. Қ. айирмоқ 3
 боши очик. Қ. боши боғлиқ
 бошлаб. Қ. аввал
 бошламоқ
 бошқа. Қ. ўз 3
 боғламоқ
 бузмоқ 1
 бузмоқ 2
 булғамоқ. Қ. ифлос қилмоқ
 бурдли
 бурдсиз. Қ. бурдли
 бурнидан тортса-йиқиладиган. Қ.
 забардаст
 бурмад. Қ. даромад
 бутун 1
 бутун 2
 бутунла[ин]
 бўлимли
 бўлимсиз. Қ. бўлимли

бўлишли
 бўлишсиз. Қ. бўлишли
 бўш 1
 бўш 2. Қ. банд 2
 бўш 3
 бўшанг. Қ. лаҳшанг
 бўшатмоқ I 1. Қ. боғламоқ
 бўшатмоқ I 2
 бўшатмоқ I 3
 бўшатмоқ II 1
 бўшатмоқ II 2
 бўшатмоқ II 3. Қ. ортмоқ II

В

вазмин 1. Қ. босиқ
 вазмин 2. Қ. енгил 1
 вайсаки. Қ. камгап
 васл. Қ. висол
 вафодор. Қ. бевафо
 вафоли. Қ. бевафо
 вафосыз. Қ. бевафо
 вафот этмоқ. Қ. туғилмоқ
 вафот қилмоқ. Қ. туғилмоқ
 вақтинча 1. Қ. абадий 1
 вақтинча 2. Қ. бутунла[ин]
 вақтинча 3
 вақтинча 4
 вақти чоғ. Қ. хафа 2
 вақтичоғлик. Қ. шодлик
 вақтли. Қ. кеч 2
 вертикал
 виждонли
 виждонсиз. Қ. виждонли
 воқиф. Қ. хабардор

Г

гапирмоқ
 гигант 1
 гигант 2
 горизонтал. Қ. вертикал
 гоҳ-гоҳ. Қ. гоҳо-гоҳо
 гоҳо-гоҳо
 гуноҳ
 гуноҳкор. Қ. беғуноҳ
 гўзал. Қ. хунук
 гўл. Қ. айёр

Д

давлатли. Қ. бой 1
 давлатманд. Қ. бой 1

дали-ғули
 дангаса
 дармонсиз. Қ. забардаст
 даромад
 даст. Қ. аранг
 дастлабки
 дағал 1
 дағал 2
 дағал 3. Қ. мулойим 2
 даҳрий
 дебет
 демонтаж қилмоқ
 диалог
 дилозор. Қ. беозор
 димоғдор. Қ. камтар
 диндор. Қ. даҳрий
 дирр. Қ. так[так]
 диссимилияция. Қ. ассимиляция
 диссонанс
 дов юрак. Қ. ботир
 доим. Қ. вақтинча 3
 доимий 1. Қ. барқарор
 доимий 2. Қ. вақтинча 4
 донишманд. Қ. доно
 доно
 доғули. Қ. айёр
 дунёга келмоқ. Қ. туғилмоқ
 дунёдан кетмоқ. Қ. туғилмоқ
 дунёдан ўтмоқ. Қ. туғилмоқ
 душвор. Қ. осон
 душман
 душманлик
 дўзах
 дўзахи
 дўнг. Қ. ботик
 дўнглик
 дўст. Қ. душман
 дўстлик. Қ. душманлик

Е

енгил 1
 енгил 2
 енгил 3. Қ. осон
 енгиллашмоқ
 енгиллаштирмоқ 1
 енгиллаштирмоқ 2. Қ. осонлаш-
 тирмоқ
 енгилмоқ
 енгил табиат. Қ. босиқ
 енгилтак. Қ. босиқ
 енг ичида. Қ. ошкор

ер
ерга урмоқ. Қ. ёмонламоқ
ер тагида илон қимирласа била-
диган. Қ. анқов
етишмовчилик. Қ. муҳтожлик
ечинмоқ
ечмоқ 1. Қ. боғламоқ
ечмоқ 2

Ё

ёвузлик
ёз
ёзги
ёзма
ёлғиз. Қ. бирга 2
ёлгон
ёлгончи
ёмон 1. Қ. аъло
ёмон 2
ёмон 3
ёмон 4
ёмон 5
ёмон кўрмоқ
ёмонламоқ
ёмонлик
ёнмоқ
ёпишмоқ. Қ. ажрамоқ
ёпиқ
ёпмоқ 1. Қ. бекитмоқ 1
ёпмоқ 2. Қ. бекитмоқ 2
ёпмоқ 3
ёпмоқ 4. Қ. фош қилмоқ
ёришмоқ
ёруф
ёруғлик
ёт 1. Қ. бегона 1
ёт 2. Қ. нотаниш
ётмоқ
ёш 1
ёш 2. Қ. катта 2
ёшармоқ
ёшлик
ёш-яланг. Қ. ёш 1
ёқимли
ёқимсиз. Қ. ёқимли
ёқимтой. Қ. ёқимли
ёқмоқ

Ж

жавоб
жавоб бермоқ

жавоб қайтармоқ. Қ. жавоб бермоқ
жаврақи. Қ. камгап
жадал. Қ. секин 1
жадалламоқ. Қ. секинлашмоқ
жадаллашмоқ. Қ. секинлашмоқ
жазо
жазо бермоқ. Қ. жазоламоқ
жазоламоқ
жамламоқ. Қ. йирмоқ 2
жамгармоқ. Қ. йирмоқ 2
жаннат. Қ. дўзах
жаннати. Қ. дўзахи
жануб
жанубий
жасур. Қ. ботир
жаҳаннам. Қ. дўзах
жипслашмоқ. Қ. ажрамоқ
жисмоний 1. Қ. ақлий 1
жисмоний 2. Қ. ақлий 2
жисмоний 3. Қ. руҳий
жонли 1
жонли 2
жонсиз 1. Қ. жонли 1
жонсиз 2
жудо қилмоқ. Қ. айирмоқ 3
жўрттага. Қ. беихтиёр
жўяли. Қ. ўринли

З

забардаст
заиф 1. Қ. кучли 1
заиф 2. Қ. кучли 2
замин. Қ. ер
зарар
зарарли
зарбдор. Қ. илғор
зарур. Қ. керакли
зафар. Қ. мағлубият
заҳмат. Қ. азоб
зебо. Қ. хунук
зерикарли
зеҳни тўтмоқ. Қ. зеҳнли
зеҳни ўтқир. Қ. зеҳнли
зеҳнли
зеҳнсиз. Қ. зеҳнли
зид
зид келмоқ
зиён. Қ. зарар
зийрак 1. Қ. анқов
зийрак 2. Қ. фаросатли
зийраклик. Қ. анқовлик

зич. Қ. сўйрак
зиқва. Қ. сахий
золим
зотдор. Қ. зотли
зотли
зотсиз. Қ. зотли
зўр 1. Қ. катта 1
зўр 2. Қ. кучли 1
зўраймоқ. Қ. кучаймоқ
зўрға. Қ. аранг

И

иболи. Қ. уятчанг
игна тешигидан ўта оладиган. Қ.
лапашанг
идеализм
идеалист
идеалистик
идрокли. Қ. фаросатли
ижобий 1
ижобий 2
ижозат бермоқ. Қ. рухсат бермоқ
икки. Қ. аъло
иккичи. Қ. аълочи
илдам 1. Қ. секин 1
илдам 2. Қ. эпашанг
илмий
илмли. Қ. билимли
илмсиз. Қ. билимли
илоннинг ёғини ялаган. Қ. айёр
илғор
импорт
ингичка 1
ингичка 2
инкор этмоқ. Қ. рад қилмоқ 1
инкор қилмоқ. Қ. рад қилмоқ 1
иноқ. Қ. аҳил
инсофли
инсофсиз. Қ. инсофли
инқилобий. Қ. контрреволюцион
иркит. Қ. ифлос 1
иродали
иродасиз. Қ. иродали
ироқ 1. Қ. узоқ 2
ироқ 2. Қ. узоқ 3
исимоқ
иситмоқ 1
иситмоқ 2
исрофгар
исрофгарчилик
исроф қилмоқ

иссиқ 1
иссиқ 2
иссиқ 3
иссиқ 4
иссиқлаб кетмоқ
истиқбол. Қ. келажак
исқирт. Қ. ифлос 1
итармоқ
итоатгўй. Қ. итоатли
итоаткор. Қ. итоатли
итоатли
итоатсиз. Қ. итоатли
иттифоқ. Қ. аҳил
иттифоқлик. Қ. бирлик
ифлос 1
ифлос 2. Қ. пок 2
ифлосламоқ. Қ. ифлос қилмоқ
ифлос қилмоқ
ихтиёрий
ихчам
ич
ичи қора
ичкари
ички 1
ички 2
ички 3
ишбилармон. Қ. лапашанг
ишёқмас. Қ. дангаса
ишончли
ишончсиз. Қ. ишончли
ишчан. Қ. дангаса
иши

Й

йирик 1
йирик 2
йирик 3
йирик 4
йирик 5. Қ. катта 1
йирик 6. Қ. катта 3
йироқ 1. Қ. узоқ 2
йироқ 2. Қ. узоқ 3
йироқлашмоқ. Қ. узоқлашмоқ
йиртиқ. Қ. бутун 1
йиғи
йиғилмоқ
йиғламоқ
йиғлатмоқ
йиғмоқ 1
йиғмоқ 2
йиғмоқ 3. Қ. сочмоқ

йўқ 1. Қ. бор 1
 йўқ 2. Қ. бор 2
 йўқ 3
 йўқлик. Қ. борлик
 йўқотмоқ 1. Қ. барпо қилмоқ
 йўқотмоқ 2
 йўқчилик. Қ. борлик
 йўғон 1. Қ. ингичка 1
 йўғон 2. Қ. ингичка 2

К

калта 1
 калта 2
 калтафаҳм. Қ. фаросатли
 кам 1
 кам 2. Қ. кўп
 камаймоқ
 камайтирмоқ
 камбағал 1. Қ. бой 1
 камбағал 2. Қ. бой 2
 камбағаллик. Қ. бойлик
 камгап
 камоб
 камсухан. Қ. камгап
 камтар
 камтарин. Қ. камтар
 камтарлик
 камчил. Қ. камоб
 камқувват. Қ. кучли 1
 камҳосил
 касал
 касал бўлмоқ. Қ. касалланмоқ
 касалланмоқ
 катта 1
 катта 2
 катта 3
 катталашмоқ
 кейин. Қ. аввал
 кейинги. Қ. аввалги
 кекса. Қ. ёш 1
 кексаймоқ. Қ. ёшармоқ
 келажак
 келим. Қ. даромад
 келмоқ 1. Қ. бормоқ 1
 келмоқ 2
 кенг
 кенгаймоқ 1
 кенгаймоқ 2
 кенгчилик. Қ. муҳтожлик
 кенжа
 керакли

кераксиз. Қ. керакли
 керик. Қ. камтар
 кескир. Қ. ўткир
 кет 1. Қ. олд 1.
 кет 2. Қ. олд 2
 кетмоқ 1. Қ. кирмоқ 2
 кетмоқ 2. Қ. келмоқ 2
 кеч 1
 кеч 2
 кеча 1
 кеча 2. Қ. кун
 кечаси
 кечки 1
 кечки 2
 кечмиш. Қ. келажак
 кечпишар. Қ. кечки 2
 кечқурун. Қ. кеч 1
 кечқурунги. Қ. кечки 1
 кибрли. Қ. камтар
 кибр-ҳаволи. Қ. камтар
 кийинмоқ. Қ. ечинмоқ
 киймоқ. Қ. есмоқ 2
 кир. Қ. ифлос 1
 киравериш
 киргизмоқ
 кириш
 кирим. Қ. даромад
 кирмоқ 1
 кирмоқ 2
 кирмоқ 3
 кичик 1. Қ. катта 1
 кичик 2. Қ. катта 2
 кичик 3. Қ. катта 3
 кичкина. Қ. катта 3
 кичраймоқ. Қ. катталашмоқ
 кишт. Қ. беҳ-беҳ-беҳ
 ковламоқ
 комедия
 конкрет. Қ. абстракт
 консонанс. Қ. диссонанс
 контрреволюцион
 кредит. Қ. дебит
 куз. Қ. баҳор
 кузак. Қ. баҳор
 кузатмоқ
 кузги. Қ. баҳорги
 куйинмоқ. Қ. хафа бўлмоқ
 кулги. Қ. йиғи
 кулдирмоқ. Қ. йиғлатмоқ
 кулмоқ. Қ. йиғламоқ
 кун
 кунботар. Қ. шарқ

кундуз. Қ. кун
 кундузги
 кундузи. Қ. кечаси
 кунчиқар. Қ. шарқ
 кутиб олмоқ. Қ. кузатмоқ
 кучаймоқ
 кучайтирмоқ
 кучли 1
 кучли 2
 кучли 3
 кучли 4
 кучли 5
 кучсиз 1. Қ. кучли 1
 кучсиз 2. Қ. кучли 2
 кучсиз 3. Қ. кучли 3
 кучсиз 4. Қ. кучли 4
 кучсиз 5. Қ. кучли 5
 кўзини юймоқ. Қ. тугилмоқ
 кўк. Қ. ер
 кўкармоқ
 кўклам. Қ. баҳор
 кўкламоқ. Қ. кўкармоқ
 кўймоқ. Қ. ковламоқ
 кўнгилчан. Қ. шафқатли
 кўнгли бўш. Қ. шафқатли
 кўнгли оқ. Қ. ичи қора
 кўнгли пок. Қ. ичи қора
 кўнгли тоза. Қ. ичи қора
 кўнгли қора. Қ. ичи қора
 кўп
 кўпаймоқ. Қ. камаймоқ
 кўпайтирмоқ. Қ. камайтирмоқ
 кўпчилик
 кўринмоқ
 кўрнамаклик. Қ. миннатдорлик
 кўтарилмоқ 1. Қ. кучаймоқ
 кўтарилмоқ 2
 кўтарилмоқ 3
 кўтарилмоқ 4
 кўтарилмоқ 5. Қ. учмоқ
 кўтармоқ 1
 кўтармоқ 2
 кўтармоқ 3
 кўтармоқ 4
 кўчмоқ. Қ. ажрамоқ

Л

лаванг. Қ. лапашанг
 лаванд. Қ. лапашанг
 лаёқатли. Қ. қобилиятли
 лаёқатсиз. Қ. қобилиятли

лаззатли. Қ. бемаза
 лазиз. Қ. бемаза
 лаңдавур. Қ. лапашанг
 ланж
 лапашанг
 лаънат
 лойиқ
 лойка
 лоқайд. Қ. актив

М

мавжуд. Қ. бор 1
 мавҳум. Қ. абстракт
 мадорсиз. Қ. забардаст
 мажбурий. Қ. ихтиёрин
 мажолсиз. Қ. забардаст
 мазали. Қ. бемаза
 мазлум. Қ. зolim
 майда 1. Қ. йирик 1
 майда 2. Қ. йирик 2
 майда 3. Қ. йирик 3
 майда 4. Қ. йирик 4
 майда 5. Қ. катта 1
 майда 6. Қ. катта 3
 майин. Қ. дағал 1
 майли. Қ. йўқ 3
 максимум
 мамнун
 мангу 1. Қ. абадий 1
 мангу 2. Қ. бутунлай[ин]
 мангу 3. Қ. вақтинча 3
 манман. Қ. камтар
 манманлик. Қ. камтарлик
 манфий
 ман қилмоқ. Қ. рухсат бермоқ
 ма-пиш-пиш
 мард. Қ. ботир
 маст
 мастлик
 материализм. Қ. идеализм
 материалист. Қ. идеалист
 материалистик. Қ. идеалистик
 махраж
 махфий. Қ. ошқора
 машриқ. Қ. шарқ
 маълум
 маъмурчилик. Қ. муҳтожлик
 мақтамоқ 1. Қ. ёмонламоқ
 мақтамоқ 2
 мағлуб
 мағлубият

мағриб. Қ. шарқ
 мезбон
 меров. Қ. анқов
 меровлик. Қ. анқовлик
 меҳмон. Қ. мезбон
 меҳнаткаш. Қ. дангаса
 меҳнатсевар. Қ. дангаса
 меҳр
 меҳр қўймоқ
 микроскопик. Қ. гигант 1
 минимум. Қ. максимум
 миннатдорлик
 митти 1. Қ. гигант 1
 митти 2. Қ. гигант 2
 мозий. Қ. келажак
 монолог
 моносемия
 монтаж қилмоқ. Қ. демонтаж қил-
 моқ
 мос. Қ. зид
 мос келмоқ. Қ. зид келмоқ
 муаттар. Қ. бадбўй
 муваффақият
 муваффақиятсизлик. Қ. муваффа-
 қият
 муваққат. Қ. вақтинча 4
 мудофаа
 музаффар. Қ. мағлуб
 музламоқ
 мукофот. Қ. жазо
 мукофотламоқ. Қ. жазоламоқ
 мулойим 1. Қ. дағал 2
 мулойим 2
 мулойимлик
 мумсик. Қ. сахий
 мункиллаган. Қ. бардам
 муносиб. Қ. лойиқ
 мураккаб 1
 мураккаб 2
 мурувватли
 мурувватсиз. Қ. мурувватли
 мусбат. Қ. манфий
 мустақкам. Қ. бепанд
 мушкул. Қ. осон
 муштарак. Қ. умумий
 муқаддима. Қ. кириш
 муғамбир. Қ. айёр
 муҳаббат. Қ. меҳр
 муҳим. Қ. аҳамиятли
 муҳтожлик
 мўл. Қ. кўп
 мўл-кўчилик. Қ. муҳтожлик

мўлчилик. Қ. муҳтожлик
 мўмин. Қ. ўжар
 мўрт

Н

нам. Қ. қуруқ 2
 намгарчилик
 намламоқ. Қ. қуритмоқ
 нари. Қ. бери
 нариги. Қ. бериги
 насия
 наслдор. Қ. зотли
 наф. Қ. зарар
 нафрат. Қ. меҳр
 нафратланмоқ. Қ. меҳр қўймоқ
 нақд. Қ. насия
 неологизм. Қ. архаизм
 нимжон. Қ. забардаст
 нисбий. Қ. абсолют
 ноаниқ. Қ. аниқ
 ноаҳил. Қ. аҳил
 нобоп. Қ. боп
 новча
 нодон. Қ. доно
 ноўя. Қ. ўринли
 ноинсоф. Қ. инсофли
 ноиттифоқ. Қ. аҳил
 нокаста. Қ. сахий
 нолойиқ. Қ. лойиқ
 номард. Қ. ботир
 номаълум. Қ. маълум
 номуносиб. Қ. лойиқ
 номусли
 номуссиз. Қ. номусли
 нонкўрлик. Қ. миннатдорлик
 нопок 1. Қ. ифлос 1
 нопок 2. Қ. пок 2
 норози. Қ. мамнун
 норозилик
 нотаниш
 нотинч
 нотоб. Қ. касал
 нотўғри. Қ. тўғри 3
 ношуд. Қ. лапашанг
 ноўрин. Қ. ўринли
 ноқулай
 ноҳақ

О

обод
 ободон. Қ. обод
 обрўли
 обрўсиз. Қ. обрўли
 огоҳ. Қ. хабардор
 оддий 1. Қ. мураккаб 1
 оддий 2. Қ. мураккаб 2
 одил. Қ. адолатли
 одобли. Қ. адабли
 одобсиз. Қ. адабли
 оз. Қ. кўп
 озаймоқ. Қ. камаймоқ
 озайтирмоқ. Қ. камайтирмоқ
 озмоқ
 озод
 озод қилмоқ 1. Қ. босиб олмоқ
 озод қилмоқ 2. Қ. бўшатмоқ 1 3
 озчилик. Қ. кўпчилик
 озгин. Қ. ориқ
 олд 1
 олд 2
 олдин. Қ. аввал
 олдин[га]. Қ. ол[га]
 олдинги. Қ. аввалги
 олис 1. Қ. узоқ 2
 олис 2. Қ. узоқ 3
 олмоқ 1. Қ. айирмоқ 4
 олмоқ 2. Қ. бермоқ 1
 олмоқ 3. Қ. бермоқ 2
 олмоқ 4
 олмоқ 5
 олқамоқ
 олқиш
 ол[га]
 онгли
 онгсиз. Қ. онгли
 оптимизм
 ораларидан қил ўтмайдиган. Қ. аҳил
 ориятли. Қ. номусли
 ориятсиз. Қ. номусли
 ориқ
 ориқламоқ. Қ. озмоқ
 ориқлик
 орли. Қ. номусли
 орсиз. Қ. номусли
 орт. Қ. олд 1
 ортиқ. Қ. кам 1.
 ортмоқ I. Қ. камаймоқ
 ортмоқ II
 орттирмоқ. Қ. камайтирмоқ

орқа 1. Қ. олд 1
 орқа 2. Қ. олд 2
 орқа[га]. Қ. ол[га]
 орқада колмоқ
 осмон. Қ. ер
 осмонга кўтармоқ. Қ. ёмонламоқ
 осойишта 1. Қ. безовта
 осойишта 2. Қ. нотинч
 осойишта 3. Қ. сокин
 осон
 осонлаштирмоқ
 ост
 остки
 охир. Қ. бош
 охирги. Қ. дастлабки
 оч
 очик 1. Қ. ёпиқ
 очик 2. Қ. ошкор
 очикчасига. Қ. ошкор
 очик қўл. Қ. сахий
 очлик
 очмоқ 1. Қ. бекитмоқ 1
 очмоқ 2. Қ. бекитмоқ 2
 очмоқ 3. Қ. ёпмоқ 3
 очмоқ 4
 очмоқ 5. Қ. фoш қилмоқ
 очқамоқ
 оширмоқ 1. Қ. камайтирмоқ
 оширмоқ 2. Қ. кўтармоқ 3
 оширмоқ 3. Қ. кўтармоқ 4
 ошкор
 ошкора
 ошкор қилмоқ. Қ. фoш қилмоқ
 оқ 1. Қ. айбдор
 оқ 2
 оқ 3
 оқармоқ. Қ. ёришмоқ
 оқибатли
 оқибатсиз. Қ. оқибатли
 оқил. Қ. ақлли
 оқиллона. Қ. аҳмоқона
 оқ кўнгил. Қ. ичи қора
 оқламоқ 1
 оқламоқ 2
 оқловчи
 окшом. Қ. кеч 1
 оғзаки. Қ. ёзма
 оғзидаги ошини олдирадиган. Қ.
 лапашанг
 оғзинг қани деса, қулоғини кўрса-
 тадиган. Қ. анқов
 оғзи қулоғида. Қ. хафа 2

оғир 1. Қ. босиқ
оғир 2. Қ. енгил 1
оғир 3. Қ. енгил 2
оғир 4. Қ. осон
оғирлаштирмақ 1. Қ. енгиллаштирмақ 1
оғирлаштирмақ 2. Қ. осонлаштирмақ
оҳиста. Қ. секин 1

П

пакана. Қ. новча
парокандалик. Қ. бирлик
пасаймоқ. Қ. кучаймоқ
пасайтирмақ. Қ. кўтармоқ 4
пассив. Қ. актив
паст 1. Қ. баланд 1
паст 2. Қ. баланд 2
паст 3
паст 4
пастки. Қ. остки
пастлик
перигей. Қ. апогей
перигелий. Қ. афелий
пессимизм. Қ. оптимизм
пешрадам. Қ. илғор
пинҳон. Қ. ошкора
писмиқ. Қ. дали-ғули
пишиқ 1. Қ. жонсиз 2
пишиқ 2. Қ. чидамли 2
пишт 1. Қ. ма-пиш-пиш!
пойгак
пок 1. Қ. ифлос 1
пок 2
покиза 1. Қ. ифлос 1
покиза 2. Қ. пок 2
полисемия. Қ. моносемия
прогрессив
пролог. Қ. кириш
пухта. Қ. чидамли 2

Р

рад этмоқ. Қ. рад қилмоқ 2
рад қилмоқ 1
рад қилмоқ 2
раҳмат. Қ. лаънат
раҳмдил. Қ. шафқатли
раҳмсиз. Қ. шафқатли
реал
революцион. Қ. контрреволюцион
регрессив. Қ. прогрессив

рози бўлмоқ. Қ. рад қилмоқ 2
розилик. Қ. норозилик
рост. Қ. ёлғон
ростгўй. Қ. ёлғончи
роҳат. Қ. азоб
роҳат-фароғат. Қ. азоб
руҳсат бермоқ
руҳсат этмоқ. Қ. руҳсат бермоқ
руҳий. Қ. жисмоний 3

С

сабрли
сабрсиз. Қ. сабрли
савлатли
савлатсиз. Қ. савлатли
савоб. Қ. гуноҳ
саводли
саводсиз. Қ. саводли
савол. Қ. жавоб
савол бермоқ. Қ. жавоб бермоқ
садоқатли
садоқатсиз. Қ. садоқатли
саёз 1
саёз 2
салбий 1. Қ. ижобий 1
салбий 2. Қ. ижобий 2
саломат. Қ. касал
салом бермоқ. Қ. алиқ олмоқ
самарали. Қ. серунум
самарасиз. Қ. серунум
само. Қ. ер
саодатли. Қ. бахтли
сарфламоқ. Қ. йиғмоқ 1
сарф қилмоқ. Қ. йиғмоқ 1
сассиқ. Қ. бадбўй
сахий
саховатли. Қ. сахий
севинмоқ. Қ. хафа бўлмоқ
севинч. Қ. шодлик
севмоқ. Қ. ёмон кўрмоқ
сезгир. Қ. анқов
секин 1
секин 2
секин 3
секин-аста. Қ. аста-секин
секинламоқ. Қ. секинлашмоқ
секинлатмоқ
секинлашмоқ
семиз. Қ. ориқ
семизлик. Қ. ориқлик
семирмоқ. Қ. озмоқ

сергап. Қ. камгап
сероб. Қ. камоб
сероблик. Қ. муҳтожлик
серобчилик. Қ. муҳтожлик
серсавлат. Қ. савлатли
серунум
серғайрат. Қ. эринчак
серҳосил. Қ. камҳосил
сиирак
синиқ. Қ. бутун 2
синтез. Қ. анализ
сипо. Қ. босиқ
сирт. Қ. ич
совимоқ. Қ. исимоқ
совитмоқ 1. Қ. иситмоқ 1
совитмоқ 2. Қ. иситмоқ 2
совурмоқ. Қ. исроф қилмоқ
совуқ 1. Қ. иссиқ 1
совуқ 2. Қ. иссиқ 2
совуқ 3. Қ. иссиқ 3
совуқ 4. Қ. иссиқ 4
совуқ емоқ. Қ. иссиқлаб кетмоқ
содда 1. Қ. айёр
содда 2. Қ. мураккаб 1
содда 3. Қ. мураккаб 2
содда дил. Қ. айёр
содиқ. Қ. садоқатли
сокин
сотиб олмоқ. Қ. олмоқ 4
сотмоқ. Қ. олмоқ 4
сохта
сочмоқ
соғ. Қ. касал
соғаймоқ. Қ. касалланмоқ
соғлом. Қ. касал
соҳибжамол. Қ. хунук
судралмоқ
сукут қилмоқ. Қ. гапирмоқ
сулув. Қ. хунук
сунъий 1. Қ. сохта
сунъий 2
сурат. Қ. махраж
сурбет. Қ. уятчанг
сусаймоқ. Қ. кучаймоқ
сусайтирмақ. Қ. кучайтирмақ
суст. Қ. секин 1
сусткаш. Қ. эпашанг
сусткашлик
суюнмоқ. Қ. хафа бўлмоқ
суюқ 1
суюқ 2
сўзламоқ. Қ. гапирмоқ

сўйламоқ. Қ. гапирмоқ
сўкмоқ
сўл. Қ. чап 1
сўнгги. Қ. дастлабки
сўнгра. Қ. аввал
сўнмоқ. Қ. ёнмоқ
сўрамоқ. Қ. жавоб бермоқ

Т

табий. Қ. сунъий 2
таг. Қ. ост
тажрибадор. Қ. тажрибали
тажрибакор. Қ. тажрибали
тажрибали
тажрибасиз. Қ. тажрибали
такабур. Қ. камтар
так[-так]
тамизли. Қ. фаросатли
тамомламоқ. Қ. бошламоқ
тамом қилмоқ. Қ. бошламоқ
танбал. Қ. эринчак
таниш. Қ. нотаниш
танти. Қ. сахий
танқид қилмоқ. Қ. мақтамоқ 2
танқис. Қ. камоб
танқислик. Қ. муҳтожлик
танҳо. Қ. бирга 2
тарангламоқ. Қ. бўшатмоқ 1 2
тарқалмоқ 1. Қ. бирлашмоқ 2
тарқалмоқ 2. Қ. йиғилмоқ
тарқамоқ 1. Қ. бирлашмоқ 2
тарқамоқ 2. Қ. йиғилмоқ
тарқатмоқ. Қ. йиғмоқ 2
тарқоқлик. Қ. бирлик
тасдиқламоқ. Қ. рад қилмоқ 1
тасдиқ этмоқ. Қ. рад қилмоқ 1
тасдиқ қилмоқ. Қ. рад қилмоқ 1
тасқара. Қ. хунук
таш. Қ. ич
ташқари. Қ. ичкари
ташқи 1. Қ. ички 1
ташқи 2. Қ. ички 2
ташқи 3. Қ. ички 3
таъвия. Қ. хунук
таъйқламоқ. Қ. руҳсат бермоқ
таъқиқ қилмоқ. Қ. руҳсат бермоқ
таҳчил. Қ. камоб
тежамкор. Қ. исрофгар
тежамкорлик. Қ. исрофгарчилик
тежамоқ. Қ. исроф қилмоқ

тез. Қ. секин 1
тезкор. Қ. эпашанг
тезорлик. Қ. сусткашлик
тезламоқ. Қ. секинлашмоқ
тезлатмоқ. Қ. секинлатмоқ
тезлашмоқ. Қ. секинлашмоқ
тез-тез. Қ. гоҳо-гоҳо
тенглик
тенгсизлик. Қ. тенглик
тентак. Қ. ақлли
тепа. Қ. ост
тепалик. Қ. пастлик
тепса-тебранмас. Қ. эпашанг
терс 1. Қ. аҳил
терс 2. Қ. мулойим 2
терс 3
терс 4. Қ. чап 2
тескари. Қ. терс 3
тетик. Қ. бардам
тикмоқ. Қ. сўкмоқ
тиниқ. Қ. лойқа
тинч 1. Қ. нотинч
тинч 2. Қ. сокин
тинчлик
тирик 1. Қ. жонли 1
тирик 2. Қ. жонли 2
тирик 3. Қ. ланж
тирр. Қ. так[так]
тиш. Қ. ич
тиғиз. Қ. сйрак
тоза. Қ. ифлос 1
тозаламоқ. Қ. ифлос қилмоқ
толесиз. Қ. бахтли
тонг. Қ. кеч 1
топмоқ 1. Қ. йўқотмоқ 2
топмоқ 2
тор. Қ. кенг
Тораймоқ 1. Қ. кенгаймоқ 1
Тораймоқ 2. Қ. кенгаймоқ 2
Тортинчоқ. Қ. уятчанг
Тортмоқ. Қ. итармоқ
Тотли. Қ. бемаза
Тош бағир. Қ. шафқатли
Тош юрак. Қ. шафқатли
Тоқатли. Қ. сабрли
Тоқатсиз. Қ. сабрли
Тоғни толқон қиладиган. Қ. забар-
даст
трагедия. Қ. комедия
тугатмоқ. Қ. бошламоқ
тузалмоқ. Қ. касалланмоқ
тузатмоқ. Қ. бузмоқ 1

тузсиз
туйғун. Қ. анқов
тун. Қ. кун
тунги. Қ. кундузги
турмоқ. Қ. ётмоқ
турғун. Қ. барқарор
тутунини булут кўрмаган. Қ. сахий
туш 1
туш 2
туширмоқ 1. Қ. кўтармоқ 1
туширмоқ 2. Қ. кўтармоқ 2
туширмоқ 3. Қ. кўтармоқ 3
туширмоқ 4. Қ. кўтармоқ 4
туширмоқ 5. Қ. ортмоқ II
тушмоқ 1. Қ. кўтарилмоқ 2
тушмоқ 2. Қ. кўтарилмоқ 3
тушмоқ 3. Қ. кўтарилмоқ 4
тушмоқ 4
тушмоқ 5
тушмоқ 6. Қ. учмоқ
туғилмоқ
туғишган
тўйинчилик. Қ. муҳтожлик
тўймоқ. Қ. очқамоқ
тўкинчилик. Қ. муҳтожлик
тўла. Қ. бўш 3
тўлатмоқ. Қ. бўшатмоқ II 1
тўлдирмоқ. Қ. бўшатмоқ II 1
тўнг 1. Қ. дағал 2
тўнг 2. Қ. мулойим 2
тўнгмоқ. Қ. музламоқ
тўнғич. Қ. кенжа
тўпламоқ 1. Қ. йиғмоқ 1
тўпламоқ 2. Қ. йиғмоқ 2
тўпламоқ 3. Қ. сочмоқ
тўпланмоқ. Қ. йиғилмоқ
тўр. Қ. пойгак
тўхтатмоқ
тўқ. Қ. оч
тўқлик. Қ. очлик
тўғри 1
тўғри 2
тўғри 3

У

ударник. Қ. илғор
уддабуру[н]. Қ. лапашанг
узаймоқ 1
узаймоқ 2
узмоқ
узоқ 1. Қ. биртас

узоқ 2
узоқ 3
узоқлашмоқ
узун 1. Қ. калта 1
узун 2. Қ. калта 2
уйдирма
уйғотмоқ
уламоқ. Қ. узмоқ
улкан. Қ. гигант 1
улкан 2. Қ. катта 1
умрбод. Қ. вақтинча 3
умумий
унумли. Қ. серунум
унумсиз. Қ. серунум
уришмоқ
уриштирмоқ. Қ. ажратмоқ 2
уруш. Қ. тинчлик
уст 1. Қ. ич
уст 2. Қ. ост
устки. Қ. остки
ухлатмоқ. Қ. уйғотмоқ
уч. Қ. ост
учмоқ
уюшмоқ. Қ. бирлашмоқ 2
уятсиз. Қ. уятчанг
уятчан. Қ. уятчанг
уятчанг
уқувсиз. Қ. лапашанг

Ф

фаол. Қ. актив
фарёд
фаровонлик. Қ. муҳтожлик
фаросатли
фаросатсиз. Қ. фаросатли
Фарқ
факир. Қ. бой 1
фаҳмли. Қ. фаросатли
фаҳмсиз. Қ. фаросатли
финоқ. Қ. висол
Фойда. Қ. зарар
Фойдали. Қ. зарарли
Фош қилмоқ

Х

хабардор
хабарсиз. Қ. хабардор
хавfli
хавфсиз. Қ. хавfli
хаёлий. Қ. реал
харажат. Қ. даромад

харажат қилмоқ. Қ. йиғмоқ I
харж қилмоқ. Қ. йиғмоқ I
хароб. Қ. обод
хароба. Қ. обод
харобазор. Қ. обод
хасис. Қ. сахий
хаста. Қ. касал
хатарли. Қ. хавfli
хатарсиз. Қ. хавfli
хато. Қ. тўғри 3
хафа 1. Қ. мамнун
хафа 2
хафа бўлмоқ
хафагарчилик. Қ. шодлик
хафаланмоқ. Қ. хафа бўлмоқ
хафалик. Қ. шодлик
хафачилик. Қ. шодлик
хирпа. Қ. айёр
хих. Қ. ишиш
хокисор. Қ. камтар
хом. Қ. тажрибали
хор. Қ. азиз
хотима. Қ. кириш
хотиржам. Қ. безовта
хотиржам бўлмоқ. Қ. безовта
бўлмоқ
хунук
хуррам. Қ. хафа 2
хурсанд 1. Қ. мамнун
хурсанд. Қ. хафа 2
хурсанд бўлмоқ. Қ. хафа бўлмоқ
хурсандлик. Қ. шодлик
хурсандчилик. Қ. шодлик
хусусий. Қ. умумий
хуфиёна. Қ. ошкор
хуфия 1. Қ. ошкор
хуфия 2. Қ. ошкора
хушбичим. Қ. бесўнақай 1
хушбўй. Қ. бадбўй
хушвақтлик. Қ. шодлик
хушмуомала. Қ. дағал 2
хушнуд. Қ. хафа 2
хушрўй. Қ. хунук
хушсурат. Қ. хунук
хуштаъм. Қ. бадхўр
хушфеъл. Қ. дағал 2
хушхат. Қ. бадхат
хушхўр. Қ. бадхўр
хушқомат. Қ. бесўнақай 1
хўп. Қ. йўқ 3
хўра
хўрламоқ

Ч

чайир. Қ. мўрт
чалқанча[сига]
чап 1
чап 2
чаптаст. Қ. эпашанг
чаққон. Қ. эпашанг
чекниниш
чидамли 1
чидамли 2
чидамсиз 1. Қ. чидамли 1
чидамсиз 2. Қ. чидамли 2
чимхўр. Қ. хўра
чин 1. Қ. ёлгон
чин 2. Қ. сохта
чинакам[ига]
чиroyли. Қ. хунук
чиқавериш. Қ. киравериш
чиқариб юбормоқ. Қ. бўшатмоқ I 3
чиқармоқ 1. Қ. киргизмоқ
чиқармоқ 2
чиқим. Қ. даромад
чиқмоқ 1. Қ. ботмоқ
чиқмоқ 2. Қ. кирмоқ 1
чиқмоқ 3. Қ. кирмоқ 2
чиқмоқ 4. Қ. кирмоқ 3
чиқмоқ 5. Қ. тушмоқ 4
чиқмоқ 6. Қ. тушмоқ 5
чиқмоқ 7
чопмоқ. Қ. судралмоқ
чоғ. Қ. катта 1
чу[v]. Қ. так[-так]
чумчуқ пирр этса, юраги ширр эта-
диган. Қ. ботир
чучук. Қ. ачкиқ 1
чуқур 1. Қ. саёз 1
чуқур 2. Қ. саёз 2
чуқурлик. Қ. дўнглик
чуҳ. Қ. так[-так]
чўкмоқ. Қ. чиқмоқ 7

Ш

шармли. Қ. уятчанг
шармсиз. Қ. уятчанг
шарти кетиб парти қолган. Қ. бар-
дам
шарқ
шафқатли
шафқатсиз. Қ. шафқатли
шиддатли. Қ. кучли 4
шимол. Қ. жануб

шимолий. Қ. жанубий
ширин 1. Қ. ачкиқ 1
ширин 2. Қ. ачкиқ 2
шовқин-суронли. Қ. сокин
шод. Қ. хафа 2
шодлик
шом. Қ. кеч 1
шўр. Қ. тузсиз
шўх

Э

эгри 1. Қ. тўғри 1
эгри 2. Қ. тўғри 2
эзгулик. Қ. ёвузлик
экспорт. Қ. импорт
эпашанг
эпилот. Қ. кириш
эпчил 1. Қ. лапашанг
эпчил 2. Қ. эпашанг
эримок. Қ. музламоқ
эринчак
эринчок. Қ. эринчак
эркин 1. Қ. озод
эркин 2
эрксиз. Қ. озод
эрта 1. Қ. кеч 1
эрта 2. Қ. кеч 2
эрта 3. Қ. кеча 1
эрта билан. Қ. кеч 1
эртага. Қ. кеча 1
эртаги. Қ. кечки 2
эрталаб. Қ. кеч 1
эрталабки. Қ. кечки 1
эртапишар. Қ. кечки 2
эски 1
эски 2
эски 3
эски 4
эсли. Қ. ақлли
эъозламоқ. Қ. хўрламоқ

Ю

ювош 1. Қ. шўх
ювош 2. Қ. ўжар
югурмоқ. Қ. судралмоқ
юзгубан. Қ. чалқанча[сига]
юкламоқ. Қ. ортмоқ II
юлдузни бенарвон урадиган. Қ.
лапашанг
юммоқ. Қ. очмоқ 4

юмшамоқ
юмшоқ 1. Қ. мулоим 2
юмшоқ 2. Қ. қаттиқ 4
юпқа. Қ. қалин 2
юрагида ёли бор. Қ. ботир
юраги покиза. Қ. ичи қора
юраги соф. Қ. ичи қора
юраги тоза. Қ. ичи қора
юракли. Қ. ботир
юраксиз. Қ. ботир
юргизмоқ. Қ. тўхтатмоқ
юқори 1. Қ. баланд 2
юқори 2. Қ. остки
юқори 3. Қ. паст 3
юқори 4. Қ. паст 4
юқори 5. Қ. пойгак
юқориги. Қ. остки

Я

ялқов. Қ. дангаса
янги 1. Қ. эски 1
янги 2. Қ. эски 2
янги 3. Қ. эски 3
янги 4. Қ. эски 4
янглиш. Қ. тўғри 3
ярашмоқ 1. Қ. ажрашмоқ
ярашмоқ 2. Қ. уришмоқ
яроқли
яроқсиз. Қ. яроқли
ясама. Қ. сохта
яхши 1. Қ. ёмон 2
яхши 2. Қ. ёмон 3
яхши 3. Қ. ёмон 4
яхши 4. Қ. ёмон 5
яхши кўрмоқ. Қ. ёмон кўрмоқ
яхшилик. Қ. ёмонлик
яшрин 1. Қ. ошкор
яшрин 2. Қ. ошкора
яшринмоқ. Қ. кўринмоқ
яшринча. Қ. ошкор
яширмоқ 1. Қ. топмоқ 2
яширмоқ 2. Қ. фош қилмоқ
яқин 1. Қ. узоқ 2
яқин 2. Қ. узоқ 3
яқинлашмоқ. Қ. Узоқлашмоқ

Ў

ўгай. Қ. туғишган
ўжар
ўз 1. Қ. бегона 1

ўз 2. Қ. туғишган
ўз 3
ўзга. Қ. ўз 3
ўзгарувчан. Қ. барқарор
ўзиб кетмоқ. Қ. орқада қолмоқ
ўзмоқ. Қ. орқада қолмоқ
ўлик 1. Қ. жонли 1
ўлик 2. Қ. жонли 2
ўлмоқ. Қ. туғилмоқ
ўнг I 1. Қ. терс 3
ўнг I 2. Қ. чап 1
ўнг I 3. Қ. чап 2
ўнг II 1. Қ. туш 1
ўнг II 2. Қ. туш 2
ўринли
ўринсиз. Қ. ўринли
ўтиб кетмоқ. Қ. орқада қолмоқ
ўткир
ўтмас. Қ. ўткир
ўтмиш. Қ. келажак
ўтмоқ. Қ. орқада қолмоқ
ўхшашлик. Қ. фарқ
ўчирмоқ. Қ. ёкмоқ
ўчмоқ. Қ. ёнмоқ
ўқиган. Қ. билимли
ўқимаган. Қ. билимли

Қ

қабул этмоқ. Қ. рад қилмоқ 2
қабул қилмоқ 1. бўшатмоқ II 2
қабул қилмоқ 2. Қ. рад қилмоқ 2
қазинмоқ. Қ. ковламоқ
қазо қилмоқ. Қ. туғилмоқ
қайсар. Қ. ўжар
қайтмоқ. Қ. бормоқ 2
қайғу. Қ. шодлик
қайғули. Қ. хафа 2
қайғу-ҳасрат. Қ. айш-ишрат
қалбаки. Қ. сохта
қалби пок. Қ. ичи қора
қалин 1. Қ. сийрак
қалин 2. Қ. юпқа
қамамоқ. Қ. бўшатмоқ I 3
қамоққа олмоқ. Қ. бўшатмоқ I 3
қаноатли
қаноатсиз. Қ. қаноатли
қарам. Қ. эркин 2
қарама-қарши. Қ. энд
қари. Қ. еш 1
қариллик. Қ. ёшлик
қаримоқ. Қ. ёшармоқ

қария. Қ. ёш 1
 қари-қартаг. Қ. ёш 1
 қартаймоқ. Қ. ёшармоқ
 қарғамоқ. Қ. олқамоқ
 қарғиш. Қ. олқиш
 қаттиқ 1. Қ. мулойим 2
 қаттиқ 2. Қ. секин 2
 қаттиқ 3. Қ. секин 3
 қаттиқ 4. Қ. юмшоқ 2
 кашшоқ 1. Қ. бой 1
 қашшоқ 2. Қ. бой 2
 қашшоқлик. Қ. бойлик
 қаҳқақа. Қ. фарёд
 қизил. Қ. оқ 3
 қизикарли. Қ. зерикарли
 қийин. Қ. осон
 қийинлашмоқ. Қ. енгиллашмоқ
 қийинлаштирмоқ. Қ. осонлаштир-
 моқ
 қийшиқ. Қ. тўғри 1
 қилвир. Қ. айёр
 қиммат. Қ. арзон
 қинғир. Қ. тўғри 1
 қисқа 1. Қ. калта 1
 қисқа 2. Қ. калта 2
 қисқармоқ 1. Қ. узаймоқ 1
 қисқармоқ 2. Қ. узаймоқ 2
 қиш. Қ. ёз
 қишки. Қ. ёзги
 қобил. Қ. ўжар
 қобилиятли
 қобилиятсиз. Қ. қобилиятли
 қовоғидан қор ёғади. Қ. хафа 2
 қошоқ. Қ. илғор
 қонуний
 қора 1. Қ. айбдор
 қора 2. Қ. оқ 2
 қораймоқ. Қ. ёришмоқ
 қораламоқ 1. Қ. оқламоқ 1
 қораламоқ 2. Қ. оқламоқ 2
 қораловчи. Қ. оқловчи
 қоронғи. Қ. ёруғ
 қоронғилашмоқ. Қ. ёришмоқ
 қоронғилик. Қ. ёруғлик
 қотмоқ. Қ. юмшамоқ
 қоқ. Қ. қуруқ 2
 қув. Қ. айёр
 қувватли. Қ. кучли 1
 қувонмоқ. Қ. хафа бўлмоқ
 қувонч. Қ. шодлик
 қудратли. Қ. кучли 2
 қуйи. Қ. остки

қулай. Қ. ноқулай
 қуримоқ. Қ. қукармоқ
 қуритмоқ
 қурмоқ. Қ. бузмоқ 2
 қурумсоқ. Қ. сахий
 қуруқ 1. Қ. бўш 3
 қуруқ 2
 қурғоқчилик. Қ. намгарчилик
 қуюқ 1. Қ. суюқ 1
 қуюқ 2. Қ. суюқ 2
 қўйиб юбормоқ. Қ. бўшатмоқ 1 3
 қўймоқ. Қ. олмоқ 5
 қўланса. Қ. бадбўй
 қўлга олмоқ. Қ. бўшатмоқ 1 3
 қўли очик. Қ. сахий
 қўнмоқ. Қ. учмоқ
 қўпол 1. Қ. ихчам
 қўпол 2. Қ. мулойим 2
 қўполлик. Қ. мулойимлик
 қўрс. Қ. мулойим 2
 қўрқмас. Қ. ботир
 қўрқоқ. Қ. ботир
 қўрқоқлик. Қ. ботирлик
 қўшилмоқ. Қ. ажралмоқ 1
 қўшмоқ 1. Қ. ажратмоқ 1
 қўшмоқ 2. Қ. айирмоқ 4
 қўшмоқ 3. Қ. чиқармоқ 2

Ғ

ғайратли. Қ. эринчак
 ғайратсиз. Қ. эринчак
 ғайратчан. Қ. эринчак
 ғайри илмий. Қ. илмий
 ғайри қонуний. Қ. қонуний
 ғалаба. Қ. мағлубият
 ғалаба қозонмоқ. Қ. енгилмоқ
 ғам. Қ. шодлик
 ғамгин. Қ. хафа 2
 ғамли. Қ. хафа 2
 ғаним. Қ. душман
 ғаразли. Қ. беғараз
 ғаразсиз. Қ. беғараз
 ғарб. Қ. шарқ
 ғирром
 ғолиб. Қ. мағлуб
 ғолибият. Қ. мағлубият
 ғолиб чиқмоқ. Қ. енгилмоқ
 ғуссал. Қ. хафа 2
 ғўр. Қ. таржибали

Ҳ

ҳа. Қ. йўқ 3
 ҳаёли. Қ. уятчанг
 ҳаён. Қ. зарар
 ҳаёсиз. Қ. уятчанг
 ҳажр. Қ. висол
 ҳазилакам. Қ. чинакам [ига]
 ҳаккам-дуккам. Қ. сийрак
 ҳалол 1. Қ. ғирром
 ҳалол 2
 ҳалолхўр
 ҳамиша. Қ. вақтинча 3
 ҳамма 1
 ҳамма 2
 ҳаром. Қ. ҳалол 2
 ҳаромхўр. Қ. ҳалолхўр
 ҳар хил. Қ. бир хил
 ҳақ. Қ. ноҳақ
 ҳақиқат. Қ. уйдирма
 ҳақли. Қ. ноҳақ
 ҳеч. Қ. ҳамма 1
 ҳеч ким. Қ. ҳамма 2
 ҳибса олмоқ. Қ. бўшатмоқ 1 3

ҳижрон. Қ. висол
 ҳийлагар. Қ. айёр
 ҳимматли. Қ. мурувватли
 ҳимматсиз. Қ. мурувватли
 ҳимоячи
 ҳимоя килмоқ. Қ. айбламоқ
 ҳосилдор. Қ. камҳосил
 ҳотам. Қ. сахий
 ҳотамтой. Қ. сахий
 ҳужум 1. Қ. мудофаа
 ҳужум 2. Қ. чекиниш
 ҳужумчи. Қ. ҳимоячи
 ҳузур. Қ. азоб
 ҳузур-ҳаловат. Қ. азоб
 ҳур. Қ. озод
 ҳусндор. Қ. хунук
 ҳусли. Қ. хунук
 ҳушёр 1. Қ. анқов
 ҳушёр 2. Қ. маст
 ҳушёрлик 1. Қ. анқовлик
 ҳушёрлик 2. Қ. мастлик
 ҳўл. Қ. қуруқ 2
 ҳўлламоқ. Қ. қуритмоқ

На узбекском языке

**Шавкат Рахматуллаев, Насим Маматов,
Рашид Шукуров**

**ТОЛКОВЫЙ СЛОВАРЬ АНТОНИМОВ
УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА**

Пособие для студентов университетов
и педагогических институтов

Ташкент — «Ўқитувчи» — 1980

Редактор *М. Обидов*
Бадний редактор *П. А. Бродский*
Техн. редактор *Э. В. Вильданова*
Корректор *Д. Улурибринова*

ИБ № 1595

Теришга берилди 20.03.1980 й. Босишга рухсат этилди 15.10.1980 й. Формат 84x106
Тип. қоғози № 1. Кегли 10, шпонсиз. «Литературная» гарнитура. Юқори босма
лида босилди. Шартли б. л. 12,18. Нашр. л. 11,7. Тиражи 25000. Заказ № 2305. Баъ
1 с. 10 т.

«Ўқитувчи» нашриёти. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома № 25—78.

Ўзбекистон ССР нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари Давлат коми
Тошкент «Матбуот» полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмасининг полиграфия ко
нати. Тошкент, Навоий кўчаси 30. 1980 й.

Полиграфкомбинат Ташкентского полиграфического производственного объедине
«Матбуот» Государственного комитета УзССР по делам издательства, полиграф
книжной торговли. Ташкент, Навои, 30.